August Strindberg.

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/samladeskrifter53stri

Swed
S. 9183

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

53

FEMTIOTREDJE DELEN

TAL TILL SVENSKA NATIONEN

SAMT

ANDRA TIDNINGSARTIKLAR
1910—1912

173320
25/8/22

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

TAL TILL SVENSKA NATIONEN

SAMT

ANDRA TIDNINGSARTIKLAR 1910—1912

AV

AUGUST STRINDBERG

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonnier 1919.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1919

TAL
TILL SVENSKA NATIONEN

OM OLUST I LANDET, LEVERNET
LITTERATUREN OCH LÄRDOMEN

I.

Olust i landet.

Omkring 1890 genomreste jag hela Sverige, utom Lappland, i och för studier till »Sveriges Natur», som först tio år senare blev tryckt. Det jag då såg var icke uppbyggligt, och om jag då skrivit ned mina intryck, hade även det förblivit otryckt.

I det rika Skåne fann jag öde stugor med inslagna fönster och hänglås, förvildad trädgård, åker i ogräs — det var emigrationen! Icke framkallad av fattigdom, utan av olust.

I Västergötland, där jag väntade ett bördigt, rikt befolkat sädesland, åkte jag nästan ensam på en smalspårig bana, där tåget stannade ett, tu, tre, och blev stående ett par timmar på stationen, som var folktom. Jag gick till fots över Kinnekulle, från Råbäck, över Hjässan, ner till Gössäter, utan att råka en människa (kanske en). Och efter dagsmarschen, utan mat och dryck, fann jag en gästgivaregård, där jag fick något, som kallades mat, men framför allt ett ovänligt bemötande — i ensamheten!

Jag åkte på kärra en hel förmiddag mellan Mora och Rättvik, en hel förmiddag, och mötte tre människor. Dalkarln, som körde, visste inte vem Engelbrekt och Gustav Vasa var, kallade stararna för spar-

var, och ville icke svara på tilltal, ehuru jag titulerade honom ni och han kallade mig du. Därpå reste jag genom hundra mils granskog, varav jag förhastat slöt att skogsskövlingen i Norrland var en fabel. Men när jag sedan råkade en sågverksägare upplyste han mig att det icke var s k o g jag sett, utan ved, gruvstolpar, prickar och planchettes (till vinlådor). Det växte nämligen icke ett timmer, sågtimmer, utmed banan.

Men på tåget voro vi sex man högt, och på stationerna syntes endast inspektorn. Jag hade förut från tåget fått det falska intrycket att landet endast var befolkat av banvaktare och stationsinspektorer, men i Norrland tycktes mankönet vara utdött, ty vid vaktstugorna stodo gummor i uniformsmössor och med flaggor i händerna.

Slutligen steg jag upp på Åreskutan, ensam och såg ut över ett stort, vackert ödeland, men då befann jag mig bara mitt i Sverige, fastän jag trodde mig vara i norra.

Jag besökte våra största gruvor. I Dannemora var stillsamt; i Sala var silvret på upphållningen, och i Falun uppgavs kopparn vara slut.

Och efter den nedslående resan gjorde jag som de andra — utvandrade.

När jag kom hem vid seklets slut fann jag stämningen tryckt. Mänskorna talade bara om tuberkulos, skogarna hade fått ohyra (Nunnan) så att armékårer mobiliserades för att bekriga — en fjäril; krusbärsbuskarna dogo av mjöldagg, de gamla goda äppelträden hade upphört att giva, så att landet måste införa äpplen från Amerika, Tyrolen, Australien, och äpplet är dock en nordisk frukt, som på 50-talet fanns

i varje bond- och klockargård. Potatisen var svart, vetemjölet var grått och själva kräftorna hade fått pesten.

I rika Skåne, där jag då levde, ansågos de flesta grevar ruinerade, herrgårdarna såldes till fabrikanter av vitbetor och stärkelse, emigranterna pinade hastigt ut jorden med havre för att få resbiljett. Inga glada skördefester mer, ty Betan är en dyster planta som inte går till logen, utan till fabriken; men strejker, militär, föredrag om Napoleon och Karl XII, om Kielerfreden och Norges erövring, tullkrig hetsade landsmännen mot varandra till inbördes krig så att södra Sverige »hämnades» sockerskatten på norra Sverige medelst spannmålstullar. (Så uttryckte sig skåningar.)

Nya seklet gick in, medförde några våldsamma förändringar utåt, och efter skilsmässan i det olyckliga äktenskapet med Norge, riktades uppmärksamheten på landets egna angelägenheter.

När då först armén skulle omorganiseras och nya regimenten uppsättas gjorde man den bedrövliga upptäckten, att det fattades folk. En illustration till folkbristen bestods av Lapplandsexpressen, vilken i den vevan gick in på Stockholms Central med e n passagerare. Almanack för alla bidrog med en illustration till emigrationen: H u n d r a man om dagen!

Då vaknade man till besinning och började utreda emigrationsfrågan. Statistikern Sundbärg behövde bara läsa i sina protokoll för att upptäcka det landets befolkning övervägande utgjordes av ålderstigna och minderåriga; de manbara hade flytt.

Nu i dessa dagar har jag läst hela Utredningen, som ju är ganska målande, ibland lite blomstermålande, och när jag frågar mig: Vad är orsaken till

landets avbefolkning, så besvara emigranterna frågan i tre tempo: Värneplikten, Skogsskövlarna, Det föråldrade styrelsesättet, med en lagstiftande självsvåldig överklass och en förslavad, rättslös underklass, där samhällets oumbärlige regeras av de umbärlige.

Värneplikten, eller militärtjänsten är såsom sådan icke fruktad av våra pojkar, vilka förr betraktat den som ett nöje, men nu ryckes den unge mannen från sitt arbete, hans nyss började bana avbrytes, hans pågående utbildning till yrket avklippes, och livet i kasernen svävar mellan dagdriveri och överansträngning, halvsvält och därav följande superi. Men det ointelligenta sysslandet med skräp, paradexercis och hälsningar, gatusopning och städning förslöar honom, och gör honom trilsk och rå. Värneplikten utpuffades först såsom demokratisk, lika för alla, men är icke så, ty den bemedlade skaffar sig förmåner och permissioner, och den adlige är oftast reservofficer. Kasernen! Var återfinner man en sådan existensform, som endast straffången och sjukhjonet fått nöjas med? Kasernen, där mänskor båsas, är ju den förmänskligade lagården. Det kan inte vara på annat sätt, svarar man. Jo, men det kunde förr, då den varma årstiden var anslagen till fritt lägerliv i tält, och då den enkla vapenövningen lärdes på lediga stunder i skolan. Vid tolv års ålder kunde jag och samtida all infanteriexercis, till och med i bataljon; vid femton fäktade vi med bajonett, vid sexton florett och sabel. Samtidigt inskriven som skarpskytt hade jag lärt skjuta, och ägde vid aderton år utbildning, motsvarande officers, med extra skola i ridning och voltige (på levande häst). Detta störde icke studierna, betungade icke föräldrarna, och

det militära är just ägnat för pojkar, då deras lekar härigenom få en organisation och äger ett givet ändamål. Vi skarpskyttar befriades då från första årets beväring, och andra årets tjänst var mycket lindrig i läger på fältet.

Har den moderna krigsföringen till lands utvecklat sig så enormt, att utbildningen fordrar år? Nej, den har förenklats, såsom vi erfarit av japanska kriget. Alla rörelser företagas nu i spridd ordning, utan synnerlig vikt vid rättning och vackra marscher; allt kommer an på de taktiska rörelserna, som beräknas av befälet. Skjutningen blir som den kan, numera är det skottmängden som avgör.

Vad är då värnepliktens idé? Denna hemlighet uttalades i ett oförsiktigt ögonblick av dåvarande v. K. »De skulle uppfostra nationen!» — i lagårdar, av underofficerare, med hälsningar och gevärslära, halvsvält, elakheter och råheter, till lydnad och tystnad, medan de övre arbetade i deras fickor, fick makt över deras förstånd, så att de kunde inbilla dem vad som hälst. Och med kroppslig utveckling följde intelligensens förfäing, moralisk feghet framför allt.

*

Just nu har jag slutat läsa Emigrationsutredningen, idel bekräftelser på mina iakttagelser i Götiska Rummen. Bondeståndet utrotas av skogsskövlarna, torparna försvinna, emedan om en torpare upparbetar jorden, så höjes genast arrendet och han får betala liksom plikt för att han gjort överarbete och odlat upp värdelös jord; barnen på landet misshandlas, tjänarna leva i livegenskap; jorden lägges i vanhävd, och den

försummade åkern blir icke äng, utan blir ogräs, förbannelsens örter som följa ruiner, sopbackar och brända tomter, och som icke duga till bete. Men ogräsåkern förstör även grannarnas åkrar, då vinden driver sitt fria spel med de bevingade ogräsfröen.

Mänskorna fly, och när i ensliga bygder en har flytt, så följa grannarna efter, av fruktan för ensamheten.

Den som vill komplettera Utredningen må läsa Adelskalendern, där man på var femte sida finner en amerikansk adress. Det är således icke bara de fattiga som fly.

Och när emigrationen ett par år sjunker, då trösta sig de minst beskattade och jubla över utvandringens avtagande, bestyrkt av statistiken. Men avtagandet berodde bara på dålig skörd och strejker, som för tillfället omöjliggjorde inköp av biljetten. En liten bättring bara, och vandringen har åter ökat. Den som ännu för några år sedan vid riksdagens öppnande lät avlämna en berättelse om rikets tillstånd och behov, besökte för 20 år sen en teaterföreställning och fick se framställd en scen från bondlandet, där fattighjon bortauktionerades åt den minstbjudande. Efter spektaklets slut uttalade högstdensamme sitt missnöje över pjäsen, och i dessa ord: »Inte finns det sådant på landet» (= fattighjons-auktioner). V å g a d e någon upplysa om förhållandet? Det tror jag inte! År 1879 slutade jag Röda Rummet med dessa, då som hädelse ansedda, ord: »Vad vet H. M. om rikets tillstånd och behov?» Minnens I det?

Namnstämpeln.

I dessa dagar har åter en monark avlidit, en älskvärd gammal tok, som allmänt »sörjes» av sitt folk, i synnerhet av dem som i c k e kände honom. Han var nämligen en strängt konstitutionell regent, som icke lade sig i det han icke förstod eller det som icke intresserade honom. Regenten har nog i brittiska riket sitt veto mot parlamentet, men detta veto lär icke vara begagnat sedan år 1707. Det har fallit i vanhävd, för att icke säga vanrykte, ehuru det kvarstår i författningen; och, om en vacker dag den nye konungen skulle vilja hävda sin makt, begagna sin lagliga myndighet, så blev han troligen boykottad, emedan ingen ville sitta i hans ministär.

Detta är ju ganska sällsamt: en regent, som icke regerar, en monark med grundlagsenlig makt, som han icke vågar begagna, numera anser icke ha rätt att begagna. H a n kontrasignerar bara, ehuruväl han skulle signera, och ministrarna kontrasignera.

Detta svårbegripliga sakförhållande, som bär namnet parlamentariskt styrelsesätt och innebär, att riksdagsmajoriteten regerar med och genom ministrarna, majoritetsministrarna, är ju vår frihetstids med riksens maktägande ständer och — n a m n s t ä m p e l n.

Hos oss infördes detta finurliga instrument av Fredrik I »för bekvämlighets skull» först på mindre viktiga papper, sedan även på de viktiga; och under Adolf Fredrik år 1756 »förklarade» (!) ständerna att rådet »finge» använda namnstämpeln, om konungen vägrade underteckna. Faktiskt försvann denna egendomliga rikskläm̈ma efter 1772.

När Karl XIV blev varm i kläderna införde han sängkammarregering och skrev själv inunder, ibland oläst, emedan han icke kunde läsa (svenska). Men senare, efter 1866 ändrade sig förhållandet. Dåvarande regenten Karl den femtonde, som verkligen tyckes ha både förstått och intresserat sig för rikets styrelse, fann sig dock snart överrumplad av det parlamentariska styrelsesättet, och en vacker dag hade regenten på visst sätt fått en förmyndarregering. Han, den stolte manhaftige mannen fick k o n t r asignera regeringsbeslut, som voro tvärtemot hans åsikter och övertygelse. Mot sin övertygelse, mot sin vilja befordrade han representationsförändringen; mot hans vilja skedde allt av betydenhet under hans regering: i utländska politiken, strafflagsreformen, befordringsväsendet o. s. v. (Louis de Geer). Vad var det annat än namnstämpeln? Fredrik I hade dock två eller tre röster i rådet, vilket var ständernas fullmäktige; vår konstitutionelle har visserligen sin diktamen till protokollet, men den är lika kraftlös som representantens reservation. (Jfr: Flaggfrågan.)

När nu grundlagen uttryckligen stadgar att konungen äger allena besluta, och statsrådet »får ej bliva en i hans styrelse deltagande kår eller jämte honom regera» (R. F. § 2 anm.), så undrar man, i synnerhet om man står utanför allt politiskt liv: är

grundlagen upphävd, är författningen kränkt, har här varit en statskupp före?

R. F. 4 § säger uttryckligen: »Konungen äger att allena styra riket...»

Det är början till allena-styrelsen, men så kommer fortsättningen: »på det sätt, denna regeringsform föreskriver; inhämte dock, i de fall här nedanföre stadgas underrättelse och råd av ett statsråd...»

Detta är visserligen restriktioner, men *Sveriges konung äger en laglig makt, som står på gränsen av envälde.*

I Utrikes-ärenden och kommandomål är han enväldig: sluter förbund, förklarar krig.

Han har absolut veto mot riksdagen (med undantag dock). *Han tillsätter alla ämbetsmän, även de lägre, om han vill.*

Han har hand om hela den ekonomiska och administrativa lagstiftningen, inbegripna polisförfattningarna, som kringskära kommunallagarna på ett betänkligt sätt genom ukaser, vilka betydligt inskränka medborgarnas personliga och lagliga frihet att röra sig. Hans gärningar äro mot allt åtal fredade.

Detta står på papperet och besvärjes av alla parter vid sina tillfällen, men synes sakna tillämpning. Vill regenten begagna sin makt mot riksdagen, så svarar riksdagen med strejk = anslagsvägran.

Begagnar regenten sin makt mot ministrarna, så svara de med boykott = han får ingen kontrasignation, eller avgå ministrarna = storstrejk. Då återstår endast lockout = riksdagen upplöses och nya val till urtiman anställas.

Strejkar urtiman, då kan man stå inför provisoriet

eller estrupiatet, som icke är statskuppen, utan nästan lagligt förfarande. Ty vägrar riksdagen votera budgeten, så uttagas de ordinarie bevillningarna (kanske det heter skatterna) exekutivt, enligt R. F. § 64: »Så väl rikets ordinarie statsmedel och inkomster, som... extraordinarie... vare under Konungens disposition...»

En författning som arbetar med procedyrer förvillande lika dem som arbetarrörelsen begagnar, borde taga steget ut och söka en fastare byggnad, med ett ord en organisation. Framför allt stipulera avtalen mellan statsmakterna, så att samhället sluppe skakas av eviga ministerkriser, som medföra rubbningar i alla system och till och med skada det ekonomiska livet, med ett ord: lära av arbetarnas organisation.

Vid det rådande lagbundna men likafullt laglösa parlamentariska styrelsesättet har man att befara icke två klippor såsom Scylla och Charybdis, utan tre.

Är monarkens intresse för styrandet stort och han äger en bestämd vilja att begagna sin makt, så kan man stå inför provisoriet, som stöder sig icke blott på ovanför citerade R. F. § 64 utan än mer på R. F. § 109, vilken lyder: »Där så oförmodat skulle hända, att Riksdag, när den avslutas icke hade staten reglerat eller någon ny bevillning till bestämt belopp sig åtagit, fortfare den förra statsregleringen och bevillningen intill nästa riksdag.»

Kommentatorn, prof. Fahlbeck tillägger (i »Regeringsformen»): »Lagstiftarne ville därmed förhindra, att riksdagen skulle kunna, efter nutida uttryckssätt, göra obstruktion för att förlänga sin sammanvaro, eller genom skattevägran sätta staten i fara.»

Inträffade åter, att regenten icke lade sig i regeringen, så finge man ministerstyrelse, i synnerhet i det fall att riksdagen vore besatt med ointresserade eller fega personer. Det är då ministrarna författa kungliga propositioner i konungens namn, eller utfärda ukaser såsom departementschefer, och detta på grund av »självständig besluträtt» i åtskilliga departementsärenden.

Den tredje klippan heter ständerregering, då majoriteten i riksdagen är så stark, att inga andra ministrar än majoritetens kunna sitta kvar.

Detta kan ju icke kallas ett ordnat styrelsesätt, icke ens författningsenligt, då ju konungen skulle ensam regera (enväldet) och äga veto emot riksdagen. Är det anarki eller laglöshet? Man vore ibland frestad instämma i professor Boströms mening om detta styrelsesätt, att det inte alls är något. Vi ha nyss sett en staty resas på Djurgården över vår förste parlamentariske monark. Folket, som oftast är illa underrättat i statssaker, ville sätta monumentet utanför riksdagshuset, »emedan konungen i fråga infört det nya statsskicket». Men konungens förste statsminister (L. de Geer) hade straxt förut upplyst oss att konungen var emot förslaget, men böjde sig, icke av övertygelse om dess förträfflighet, utan av ett slags tvång.

Detta är ju namnstämpeln!

»Då vi ha en armé, skall den ju begagnas,» har man sagt, och man kan lika väl säga: När konungamakten icke begagnas, så har vi den ju icke, eller rättare: Vad skall vi med den att göra? Eller med andra ord: Då vi faktiskt äga en personlig namnstämpel, varför icke hos xylografen beställa en opersonlig, som är både bättre och billigare, framför allt billigare!

---

2. — *Strindberg, Tal till svenska nationen.*

Religion.

Innan jag tar fatt detta stora ämne, måste jag skrifta mig och självdeklarera mig, på heder och tro.

Sedan 1896 kallar jag mig kristen (se Inferno). Jag är icke katolik, har icke varit, men under sju års bosättning i katolska länder och i släkt med katoliker upptäckte jag att skillnaden mellan katolsk och protestantisk lära var ingen, eller blott utvärtes; och att söndringen som en gång ägde rum, endast var politisk eller också rörde sig om teologiska spörsmål, vilka egentligen icke höra till religionen. Därav min tolerans mot katoliker, särskilt i min Gustav Adolf, vilket gav anledning till fabeln om min katolicism. Mantalsskriven protestant är jag och förblir, men jag är nog icke bekännelsetrogen och icke läsare heller, snarast swedenborgare. Jag begagnar min bibelkristendom till invärtes privatbruk för att tämja min något förvildade natur, förvildad av den veterinärfilosofi och djurlära (darwinism), i vilken jag som student uppfostrades; och att jag praktiserar så gott jag kan de kristna lärorna, däröver böra människorna icke beklaga sig, jag försäkrar det. Ty endast genom religion, eller hoppet om ett bättre, insikten om livets innersta mening såsom prövotid, skola, kanske tukthus, är det

möjligt att draga livets börda med lagom resignation. Inseende de yttre livsvillkorens relativa värdelöshet, då man lever i hopp och tro, erhåller man detta moraliska mod som den gudlösa aldrig får, att försaka allt, lida allt för att följa en kallelse, sjunga ut, då andra tiga. Det är ingen slö resignation som följer religionen, ehuru man stundom fattas av missmod vid åsynen av de övres oförbätterlighet, de lyckligt lottades okänslighet, och ibland kan förledas tro att det skall vara som det är, eller icke kan vara på annat sätt. Men då kommer evangelierna, med Kristus som läraren och tröstaren, Kristus som i vrede utdriver växlare och jobbare ur templet, och med ett gissel; som säger till lärjungarne att de skola sälja sina kläder och köpa svärd, men när han ser blod gjutas, dock inställer striden och helar den sårade. Man kan även se upp till den djupt religiöse Cromwell, som var en väldig krigare och även lät halshugga Karl I, och därmed gav anledning till Englands frihet sedermera. Washington var en troende, som grundade amerikanska fristaten genom krig. Själva Robespierre återställde religionen, gjorde slut på aristokraterna och de »liberala» junkrarna, men hans historia är så förfalskad, att man har svårt att få fason på hans bild. Japanerna i våra dagar leva visserligen icke som änglar, men deras orubbliga tro på livet efter detta, och det här såsom en resa genom främmande land, ger dem en sådan glad förtröstan i motgångar och livsfara, att de därför möta döden som en alls icke sorglig tilldragelse.

Med litet religion blir det en annan kulör på livet; å ena sidan då man umgås med föreställningarna om tillvaron av ett fullkomligt annanstädes kan detta livet förefalla ohjälpligt svart, hopplöst, men i miss-

modets djupaste stunder fäller man ankaret Hoppet, och då börjar det ljusna inom en, och i samma ögonblick synes en gryning i fjärran; ens egna lidanden må förefalla självförvållade eller oförskylta, men man ser ett slut på dem och ett ändamål med dem.

*

Den världsåskådning, som förförde min ungdom, kallades den transformistiska, mekaniska, utvecklingsläran (darwinismen). Darwin själv bibehöll tron på Skaparen, som en gång skulle i den formade materien ha inlagt en drift till utveckling, varigenom arterna uppkommit under inflytande av naturligt urval under kampen för tillvaron o. s. v. Detta var ungefär den religiöse Linnés ståndpunkt, som också insåg att en utveckling eller ett gradvis fortskridande skapelseverk icke uteslöt Skaparen. Men Darwins lärjungar »utvecklade» läran baklänges, och förkunnade att skapelsen skapat sig själv, vilket ju är orimligt. Men därmed följde alla dessa rysliga läror om den starkares och mera lömskes rätt att sitta på den stol han huggit för sig; kapitalistens berättigade tillvägagående att utpina den fattige, sedan han med halvsvält berövat honom motståndskraften i kampen för tillvaron; de orkeslösa junkrarnes inkräktande av ämbeten, vilka ursprungligen varit tjänster, men förvandlats till levebröd och äreställen; krigsmaktens organisation som gendarmeri under den falska ursprungsbeteckningen: fosterlandets försvar. Allt vad som är stridande emot mänsklighet, humanitet, barmhärtighet, billighet, är följdsatser av darwinismen.

»Varför lät du lura dig?» — »Den som inte ser

opp med pungen o. s. v.» — Översättes med: Varför föddes du av lägre stånd i betryckta omständigheter i torpet? Jo, därför att dina förfäder voro stackare, som i kampen för tillvaron icke ägde kraft, råhet eller lömskhet att hugga för sig.

Darwinismen är överklassens filosofi, den är således konservativ, folkfientlig, rakt emot socialismen. Men när darwinisten upptäckte, att det icke var de bästa arterna som sutto allra högst uppe, utan att urartade ynkryggar ersatte den sunda styrkan med bakslugheten (alla dumhuven äro baksluga), så upptäckte de systemets brister, och anlade som skyddande likhet ett slags liberalism, för att med de underkuvades hjälp komma upp — till makten. För darwinisten finns intet annat liv än detta, därför skall han inrätta sig, och njuta s i t t e n d a l i v till vad pris som hälst; där finns intet medlidande, ty det är svaghet; där kan ingen sammanslutning (socialism) finnas, ty utan religion existerar ingen heder, ingen tro, intet offer; de kan inte lita på varann, emedan de alla äro trolösa. Det är vetenskapens seger över barmhärtigheten. När dessa kallhamrade räknekarlar togo fatt nationalekonomien, och med statistiken började upptäcka järnhårda naturlagar, om tillgång och efterfrågan, om mervärde och existensminimum, så glömde de medtaga de viktiga biomständigheter som i den mänskliga naturen förefinnas. Det är icke så ofta som ökad tillgång ensamt nedsätter priset; den nödställde t. ex. får betala ett par hundra procent på ett litet lån, under det den rike jobbaren betalar bara fem. Det är den inneboende ondskan, som ockrar på nöden. En annan »lag» är den att ockra på andras okunnighet om affärer, då bonden narras sälja sin

skog för 500 kronor, när den är värd 50,000 (= lura bönder). En tredje är den att förmå en uthungrad förskriva sitt arbete eller sin egendom (= tjuvkontrakt). Allt detta orätta, ondskapsfulla får icke någon plats i djurlärans nationalekonomi, ty begreppen rätt och orätt äro utstrukna i zoologien, där den ena fisken äter upp den andra, bara han kan svälja den.

Eller vad är detta för en »lag» att alla fördärvade varor skickas till förstäder och landsbygd; att handelsresanden nästan alltid sänder sämre vara än provet; att guldsmeden säljer som nya begagnade ringar, dem han köpt på pantauktion; att arbetsgivaren ofta genom sitt »dubbla» italienska bokhålleri räknar ut så, att arbetaren alltid är skyldig, även då han tror sig ha att fordra?

Det är inga lagar som så bjuda; det är i stället tvärtemot gällande gudomliga och mänskliga strafflagar; men den iskalla vetenskapen har upptäckt dessa naturlagar och söker nu kringgå dem med knep eller möta dem med våld, räknande ut det listigaste sättet.

Det är ju kampen mellan ormen och tigern, och det är icke ett människoliknande sätt att ordna de trassliga angelägenheterna till ömsesidig belåtenhet och trevnad.

Detta djuriska betraktelsesätt av mänskliga angelägenheter är vetenskapens.

Religionens är ett annat! Det är Laveleys och Tolstois, Victor Hugos (i Samhällets olycksbarn och Skrattmänniskan), tre religiösa män, som dock icke voro bekännelsetrogna och icke heller läsare.

Överklassen som först fick i sig de nya lärorna om de järnhårda lagarne, har tillämpat dem på ett

fasansfullt sätt; men när den förtvivlade underklassen först återvunnit tron, så följer hoppet efter, och därmed en viss förtröstan om det berättigade i striden, ett moraliskt mod, sådant som skapade en Cromwell i det ögonblick han behövdes.

Brandskattning.

När Dramatiska teaterns lotteri slutligen redovisade, så fick man icke reda på det viktigaste: eller hur mycket lottförsäljningen inbragt, åtminstone inte i min tidning. För omkring fem år sedan nämndes 20 miljoner. För ungefär tre år sedan uppgavs sista dragningen skola äga rum; men kort efter hade »förlängning» beviljats. Sedan blandades Operans dåliga affärer ihop med Dramatens och lotteriet urartade till ett slags långtoddy, som spädes på ännu.

Nu ville ju allmänheten veta: 1:o För hur mycket lotter man sålt? 2:o Hur mycket har utfallit i vinster? 3:o Hur mycket har gått till provisioner och till teatern? 4:o Var är resten?

När nationen kallas till samling kring ett lotteri för att få en nationalteater, alltså icke en hovteater, eller bolagsteater, så fordrar man ju få veta hur mycket denna brandskattning gått löst på. Hela Stockholms skatteuppbörd ansågs för tio år sen gå upp till 20 miljoner, ungefär vad lotteriet ursprungligen anslogs till. Sedan annonserades ett nytt lotteri på 16 miljoner (juni 1909): Summa 36 miljoner. I det kungliga lotteriprospektet framhölls i väl valda ordalag att »genom den tillsatta kommittén har utrönts, att för ett tids-

enligt ordnande av pensionsväsendet vid de k. teatrarna tarvas ett tillskott till kassans nuvarande fonder av i runt tal 2,100,000 kronor».

Detta är hovspråk, som behöver översättas. Vad menas med tidsenligt ordnande, och varför tarvas 2,100,000 kronor. Att operafonden »gått åt», som sjöministern nyss sade om ett visst anslag när han begärde mera, det kände man, men att pensionskassan också strukit med, det bara glunkades om.

Ett sådant sorglöst ordnande av affärer brukar nämnas kassabrist, och upphovsmannen plägar ställas till ansvar, såvida han kan anträffas, vilket icke alltid är fallet trots telegrafens anlitande av konungens befallningshavande.

Återvända vi nu till Dramatiska lotteriet och betrakta redovisningen, så ser man teatern kostat inemot sju miljoner. Förslaget gick ursprungligen ut på 2,500,000 kr., utom tomten. Förhöjningen 4,500,000 kr. tillskrives strejkerna. Har man kontrollerat det? Och tror någon på det? Det är skönt att ha strejker att skylla på — ibland, va?

Vidare: tomten »skulle» inköpas av livförsäkringsbolaget Victoria för en miljon kronor. I redovisningen står Inköpta tomter 1,275,000. Då fick väl ägaren till den exproprierade bakre tomten 275,000 kr. Dennes tomt uppgavs ett ögonblick vara såld igen av Dramatiska bolaget, men uppgiften ändrades sedan till uthyrd, och man har verkligen sett ett Tivoli med Ormkvinnan bakom marmorhuset, ehuruväl ett Tivoli icke kan berättiga till expropriation.

För att sedan förstå tablån bör man visserligen vara i en person byggmästare, murare, målare; dock har även den oinvigde en aning om att kontot di-

verse icke är affärsmässigt. En ung man började att skriva upp sina utgifter, och redan tredje dagen såg hans konto ut så här. Frimärken: 20 öre; stadsbud 35 öre; reparation av en rock: 1 kr. 50 öre o. s. v. Slutligen: Diverse: 25 kronor »som icke så noga kan specificeras».

Det var en kalesch och Lidingöbro.

Dramatiska tablån har så här: Sceninredning: 415,690 kr.; Möblering: 112,856 kr.; Dekorering: 152,660 kr.; Målning: 87,942 kr.; Diverse inredning: 141,805 kronor.

Ordet Extra är också ett otillåtet ord i dubbla italienska, så att Extra byggnadskostnader = 77,627 kr. likaså gärna kunnat utbytas mot det mera klassiska uttrycket: »som icke så noga kan specificeras».

Därpå står Ränteutgifter. Lottförsäljningens medel brukar insättas i bank och giva ränta i inkomst. Här däremot ha räntorna förorsakat en utgift på 371,301 kronor, eller ungefär årsräntan på 6 miljoner. Har bolaget lånat, fastän lotteri är kontant affär?

Med ett ord, här borde sakkunnig bokförare granska, icke allenast siffrorna utan även posterna, om de äro rimliga. Varje orimlig post är ju en minskning av vinsterna och de förslaget överskjutande 4 och ½ miljoner äro ju brandskatt, penningutpressning under statsskydd.

När nu jobberiet icke lyckades finansiellt, och man hållit stormiga bolagsstämmor, så återstod endast gå till Konglig Majestät. Den 1 mars 1910 inlämnades till K. M:t denna konstiga ansökan: Bolaget begärde bildandet av en reservfond för teaterns verksamhet och på samma gång ansöktes om ett lån på 160,000 kr. K. M:ts svar är alldeles för märkvärdigt att lämnas

åt glömska. Dramatiska byggnadskonsortiet skulle till Statskontoret överlämna vinsten 285,660 kronor 75 öre, och av denna summa skulle Dramatiska teaterns aktiebolag få låna räntefritt 160,000 kr., men kronans rätt till teaterbyggnaden och tomten befästas. Här är svårt att utreda om K. M:t är finansministern, regeringen eller själva H. M:t; att kronan i detta fall betyder nationen kan man antaga då det gäller kassabrist. Men att Statskontoret kan bevilja lån, och räntefritt, till enskilt bolag, det tror jag är olagligt, ty i Statskontoret brukar man inte få vigilera, tvärtom!

Men detta kallas konungens »ekonomiska lagstiftning», vilken ofta visat sig vara mycket oekonomisk.

Intresserade vågade icke be riksdagen om en nationalteater, men att narra på staten en hovteater under betäckning av ett bolag, bestående av junkrar och jobbare, det vågade man, med rävens hela negativa mod.

Hur ett folk kan bli så förfäat, att det låter pungslå sig utan protest, det vet överklassen som tagit nationens uppfostran om hand.

Där landet blivit ett storläger och lilla belägringstillståndet kan proklameras av konungens befallningshavande, där lagarna äro så skrivna, att den ena paragrafen upphäver den andra vid förefallande behov, där konungens »rådgivare» kunna bortskänka allmänna medel när det gäller miljoner, men riksdagen skall sitta votera tre hundra kronor åt en brevbärares änka; i den laglösa anarkiststaten kan man tillåta sig vad som hälst — om man är överklass nämligen, eller åtminstone dess anställda hjon.

Gustav Björlins saga.

Motto:

> Lik don Ranudo hälst i purpurlappar
> plär svensken skyla naken fattigdom.
> — — — —
> Till fåfängt glitterpråL, till band och stjärnor
> hans sinne fikar, och han gärna hör
> i skrytsam sång av gamla minnets tärnor
> vad fädren giorde och vad han *ej* gör.
>
> *(Tegnér.)*

Nu menar jag inte den om fjärrsynen i Varberg, ty den är otvivelaktigt bevisad för dem som äro mottagliga för bevisföring, utan jag menar den sagolika intervjuen på källaren Östergötland år 1905, då generalmajor Gustav Björlin upplyste om att vår armé kostade 80 à 90 miljoner om året.

Alltsedan Sandels' historiska frukost i Pardala by har frukostbordet spelat en viss roll i krigshistorien (jfr: Rysk-japanska kriget), och nu 1905 förkunnades vid ett dylikt bord att Sverige måste taga nordligaste Norge, och att när man ägde en armé, som kostade 80 à 90 miljoner om året, så skulle den begagnas.

Vid den tiden umgicks jag med en bemärkt ledamot av andra kammaren, och jag skyndade fråga honom om vi skulle betala en miljard på 12 år till armén och om vi kunde det.

Märkvärdigt var att riksdagsmannen icke förmådde svara tydligt på den första delen av frågan eller om vi skulle betala 80 miljoner om året.

Då frågade jag här och där, och en bokhållare i ett bolag berättade att han med sina 5,000 kronors lön fått en förhöjning av 80 kronor på kronoskatten när arméorganisationen började, vilket är enormt såsom ökning.

Jag frågade min uppbördskommissarie om skatteökningen, men han som åt på kronans kaka ville icke röra vid armén, dock berättade han om en liten civil tjänsteman i en urbygd vilken blev ordinarie, och första året fick betala h e l a sin lilla lön i skatt, detta dock mera beroende på kommunens skuldsättning och därpå att han var en av de få som kunde betala skatt där i orten.

Mera fick jag inte veta om arméns miljard, vilken syntes vara insvept i ett visst dunkel, ty om flottan räknas till armén är också osäkert, då armén brukar ställas som motsats mot flottan. Till nya pansarfartyg voteras ju extra i riksdan och likaså till fästningar, varför man ju har rättighet att gissa på miljardens otillräcklighet för fredliga krigsbehov under 12-årsperioden.

När jag sedan såsom skattskyldig intresserade mig för arméns numerär, så var den icke lätt att få fatt i. I arméns rulla fanns ingen armé, bara befäl; i Sveriges officiella statistik stod ingenting (sade man mig i boklådan); men i sammandraget stod under »Folkmängdens fördelning efter yrken», så här:

Militärer: Y r k e s u t ö v a r e: 38,846 män och 1 kvinna. Hustrur 18,495. Barn under 15 år: Mankön:

24,214, kvinnokön: 23,710 (tjänstehjon och övriga medlemmar av familjen här oräknade). Hela antalet militärer: Mankön: 67,941 och kvinnokön: 50,882. Summa: 118,823.

Hur farlig statistiken är, visste jag förut, men att 38,000 värvade man kunde svälla till 118,000, detta var oberäknat, och ändå mer att 50,000 tillhörde kvinnokönet under rubriken militärer.

Detta betyder helt enkelt i översättning: Svenska armén i fredstid 38,846 man (utom kvinnor och barn).

För att få reda på krigsfoten måste jag slå i en pålitlig tysk statistisk Jahrbuch (Otto Hübner) 1909. Där fann jag slutligen Svenska Arméns Fredsfot: 62,277; Krigsfot: 347,675; Landstorm: 175,000. Inemot en halv miljon män i krigstid kunde man säga.

Norge äger däremot enligt samma källa: Linie- och Landwehr 75,000, Landstorm 20,000. Då nu Sveriges rustningar ansågos och uppgåvos (vid frukostbordet) vara riktade mot Norge, särskilt det nordligaste, men dessa planer förföllo efter Norges neutralisering, så frågas ju med skäl: Mot vem rusta vi nu? Eller för att vara närgången: För vilkens räkning?

Denna fråga är icke oberättigad, då vi ju sågo på 1880-talet hur vår granne vid Sundet i söder rustade och byggde fästningar med okända medel och mot okänd fiende, som dock icke var Sverige. År 1889 visste icke en framstående dansk riksdagsman vem som betalat 50 miljoner till Köpenhamns befästande eller han ville icke säga det, emedan alla visste det. Danmarks fredsfot uppgives nu (1908): 9,769 och krigsfot 61,582 (utan Depots och Trains o. s. v.). Och Danmark har ändå rustat. Därav kan man ju sluta att

Sverige rustar »värre» med sin halva miljon och sin hela miljard.

Adolf Hedin är död, gravens tystnad och stilla skuggor ha brett sig över konstitutionsutskottets och riksdagens lokaler, ingen frågar mer efter landets utrikesöden, som dock äro de viktigaste för statens tillvaro som stat.* Icke långt före sin bortgång minns jag Hedin i riksdagen tog sig anledning fråga utrikesministern, om han visste av något dynastiskt hemligt fördrag mellan Sverige och någon främmande makt. Grundlagen tillstädjer nämligen sådana liksom även familjefördrag (jfr: Åbo 1812), och Hedin, som brukade ha reda på sig, måtte ha ägt anledning fråga, men svaret var så otydligt (diplomatiskt) att jag glömt det. Att rusta i fredstid anses ju som hot mot grannarna, liksom att bygga fästningar på gränsen (jfr: Glommensskansarna), och varför Sverige rustar är lika hemlighetsfullt som arméns numerär. Jag tänkte en gång fråga efter i Kammarrätten, som ju skall granska alla statens räkenskaper och se till om statsanslagen användas till uppgivet ändamål, samt följaktligen återbörda vakansmedel (besparingar), men en svensk medborgare hyser en berättigad fruktan för att besöka ett ämbetsverk, arméförvaltningen icke undantagen, tvärtom!

Man har svarat mig att arméns numerär och organisation måste vara hemlig; men när utlänningen känner den, varför skola icke vi få känna den? Det berättas dock att vid Karlstadskonferensen en tablå över vår armé blivit framlagd för norrmännen, som endast inför den fruktansvärda siffran gåvo vika.

* Jo! Borgmästar Lindhagen! Förlåt!

Författaren.

Är siffran så stor, att man fruktar uppgiva den, eller är den så liten, att man skäms för den!

Att armén kostar 80 miljoner eller hälften av rikets årsinkomst (= 160 miljoner) det fingo vi veta på Rosengrens källare, och att vi ämna erövra nordliga Norge likaså, fastän det låter som en saga.

I dessa dagar, då sagohjälten från Pultava börjar uppenbara sig, och junkrarna skramla med pampen, under det Roosevelt tar fredspriset i Kristiania och samtidigt mönstrar tyska armén på Tempelhoferfeld, kan ju frågan vara berättigad om svenska arméns numerär bara finns på papperet eller om den äger full verklighet. Gustav Björlin är författare; han har diktat historiska romaner, även en om Carl XII. Det kan ju vara möjligt, att han icke förmår klyva sin personlighet, och giva var och en sitt utan att han sammanblandar sina fögderier. Men att släppa ut farliga hemligheter vid frukostbordet, det kan man förlåta endast en diktare, som inga hemligheter äger. »När vi äger en armé, så väldigt stor, så böra vi begagna den,» detta är farliga läror, lika farligt som att rusta och bygga fästningar i fredstid, även om till förevändning tages arméns omorganisation. När fransmännen år 1887 byggde bara provianteringsbaracker på östra gränsen, frågade tyska rikskanslern vad meningen var; och när svaret blev näsvist undvikande, voterade tyska riksdagen Septennatet, och låtsades mobilisera.

Man får icke leka krig i fred.

Då ryssarna år 1859 reste ett Pultavamonument som var berättigat, så svarade de kvicka svenskarna med att insamla till ett Carl-XII-monument; och när inte den kvickheten träffade, så reste de slutligen själva ett Pultavamonument — på Artillerigården, till minne

av artilleriets mindre ärofulla och fullständigt overksamma roll, i trossen vid Pultava.

Det börjar bli genant att vara svensk.

*

Sedan ovanstående var nedskrivet har jag i 1910 års Svenska militärkalender fått veta att arméns fredsstyrka är 18,000 man fast anställda och 24,000 »av yngsta årsklassen». Och att på krigsfot kan mobiliseras 160,000.

I 1904 års Almanack för alla uppges stammen vara 35,500 man och hären på krigsfot: 1—8:e klasserna 180,000, 9—12:e klasserna 75,000, landstormen 150,000, summa: 405,000. Statistikern Sundbärg (La Suède) år 1900 uppger maximum 498,000.

Hartlebens Statistisches Taschenbuch 1910 uppger däremot: 60,492 man fredsfot och 363,342 krigsfot.

Med sådana variabler borde differentialräkning kunna användas men jag vet inte om kammarrätten känner den högre matematiken.

Om jag emellertid kan lita på Svensk militärkalender, som dock är utgiven från Generalstaben (?), så är 18,000 fast anställda, det betyder väl värvade, vilka dock icke kunna motsvara Almanackans (1904) 35,500 stam. Men låt gå för stam 35,500. På 1850—60-talen ägde Sverige en stam (indelt och värvad) på omkring 37,000 man och omkring 100,000 beväring. Och denna armé kostade mycket litet. Grundskatterna avskrevos sedan, och i vederlag skulle nationen åtaga sig den nya armén, som skulle med förlängd övningstid även betydligt ökas till numerären. Hela grundskatteräntan med rustnings- och roteringsbesvären gick bara upp till 10 miljoner om året.

3. — *Strindberg, Tal till svenska nationen.*

Detta var vad man kallar en sämre affär!

Japanska armén opererar med 335,000 man territorialarmé och den svenska med 347,675, vilken dock år 1900 (Sundbärg: La Suède) uppgavs vara 498,000, som bör jämföras med 347,675 och 160,000.

Men att uträkna differensen mellan kostnaderna för 1850-talets 37,000 stam och 100,000 beväring och 1910 års 35,000 stam och 160,000 krigsfot, därtill behövs nog maximi- och minimi-beräkning aldraminst, men under tiden borde Statistiska byrån lämna bestämda uppgifter om arméns numerär. Varje sann fosterlandsvän har rätt att få veta om vi kunna försvara oss med Militärkalenderns 160,000 man innan vi med Myrstedt och Stern företaga ett lättsinnigt tåg till Ukraine, med ett Pultava bakom oss och miljarder framför oss.

II.

Faraon-dyrkan.

Bland de många autoreligionerna är Faraon-dyrkan också en; och den är icke att leka med.

I gamla Egypten dyrkades liken, även efter de största uslingar, och en anmärkning mot den store hädangångnes regering straffades som majestätsbrott. Det var icke allenast förbjudet att öppna Dödsboken över Farao; utan det var även påbjudet att prisa hans dåliga handlingar såsom varande berömliga. Därför betyder Egypten (enligt Swedenborg): Mörkret. Greker och romare avskaffade tidigt konungamakten och fingo republiker, där ingen mänskokult utövades, tvärtom. I Grekland gick fruktan för detta intrång i de odödligas rättigheter så långt, att medborgare landsförvisades för sina talanger och medborgardygder.

Romerska kejsarna förgudades, och Caligula reste ett tempel åt sig själv, där han lät dyrka sig under gudsnamnet Jupiter Latiaris.

Sedan dess ha ju tiderna förändrats, tidtals, och Faraonmumier ha sålts för en spottstyver åt rika engelsmän; konungagravarna i Speier och Saint-Denis ha rensats; Ludvig XVI blev halshuggen. Men ehuruväl han blev exekuterad som brottsling, emedan han icke skötte sin maktpåliggande syssla, utan lekte med smedsyrket och annat skräp, blev han verkligen intagen som helgon och martyr i romerska ritualboken.

*

Att nationer fira sina förtjänta män, som bidragit till landets arrondering och välstånd, det är ju vackert; men att förguda landets förstörare, det kan endast galningar eller intresserade tillåta sig. Intresserade äro mest släktingar av de avlidna, som tjänat den store hädangångne, och som uppehålla apoteosen för ätten, antingen den är äkta eller med ett självtaget von *.

Kloka nationer bruka hålla Te Deum efter sina segrar, men galna ha tagit sig för att fira sina nederlag, och resa monument över dem, därvid sjungande paradoxer, att döden ger seger, och att fiendens segrar äro nederlag (= Pyrrhus-segrar).

*

Vår sista Farao, som slutade illa, såg ut så här!

* Se Adelskalendern, där många av våra granna namn saknas, emedan de icke äro äkta, utan självalstrade. Jämför lagen om namnskydd och falska prästbetyg.

Detta var en olyckans man, som förtjänar medlidande, emedan han led för andras begångna felsteg, och hela hans liv var ett enda stort lidande; men detta fick icke hindra nationen att i nödvärn avlägsna den livsfarlige regenten.

Runeberg har visserligen besjungit »honom», men på ett sätt, som mera hedrar skalden än föremålet. Föremålet brukade nämligen kläda ut sig i en lång livrock, med en stor pamp vid sidan för att likna den skägglösa urbilden, vilkens namn för sista gången är fäst vid enväldet, med ansvarig utgivare. Om vi i dag hugfästa urbildens minne genom en minnesbild, så är det icke för att göra honom till en farlig förebild, utan till ett avskräckande exempel.

Carl XII:s liv och leverne äger inga hemligheter att forska efter. Hans historia är bäst skriven av Anders Fryxell. Biografiskt Lexikon ger också trovärdiga vittnesbörd, under namnen på hans generaler. Ennes' Carl XII:s Krigare är en matrikel, på orimmad prosa nästan ett epos, och äger som sådant sitt intresse. Handlingar rörande Skandinaviens Historia meddela alla nödiga urkunder i original. Men Swedenborgs Diarium Spirituale ger en symbolistisk bild av den störste tyrann som levat, d'après nature, ty Swedenborg var hans personliga umgänge under sista åren, och kände honom därför bättre än vi.

*

Det var ett par mansåldrar sedan, då vår litteratur »behärskades» från hovförvaltningen av en hovmarskalk, som skötte Faraonkulten. Riksmarskalken

sköter som bekant Faraongravarna, där även den »naturlige svärfadern» ligger framför predikstolen och den »naturlige sonen» Vasaborg fått eget gravkor mittemot gamla riksdagshuset. Men om man talar om denna offentliga hemlighet, så... blir man olycklig. Visavi ligger Sveriges sämsta regent, som icke kunde tala svenska, och egentligen var tysk lantgreve. Men bredvid honom ligger Pultavamannen, med vilkens usla regering Sverige upphörde att vara ett självständigt rike; ty under hela följande århundrade var Sverige besoldat av England, Frankrike och Ryssland, vilka stormakter omväxlande skötte riksdagsmannavalen och utskottens tillsättande.

De stora personliga egenskaper man pådyvlat den skägglöse, saknade han totalt.

Han var icke ens fältherre, ty vid »sista striden» hade han placerat artilleriet bland bagaget, och uppställt sin här så att den måste bli slagen.

En fältherre leder bataljen, men deltager icke själv i slaktandet. Carl XII deltog däremot och med nöje i det simpla slaktandet. I ungdomen, dock såsom krönt monark, hade han övat sig med att hugga huvudet av »får, kalvar och hästar», och på bron vid Kristianstad sköt han ihjäl en ko, bara »för ro skull».

I »sista striden» flydde han, visserligen sårad; men man måste ju först vara sårad för att kunna falla.

Det är således lögn att han inte kunde vika.

Sitt land övergav han fegt, sedan han utarmat detsamma; och slutligen, med en sista rest av skamkänsla, skaffade han sig en ansvaring, på vilken han

BARON GEORG HINDRICH

kunde skylla ifrån sig. Såsom enväldig voro dock hans handlingar oansvariga och hans person sakrosankt.

Varje gång man gräver upp Carl XII:s mumie, så finns ju ett motiv, ett ändamål, ett intresse. Ibland kan tåget till Ukraine bara kombineras med inköp av Smyrnamattor, men ibland äro andra något större intressen i spelet. Ett äskat anslag, en platonisk längtan till oskyldigt envälde med gunstlingar. Ibland är det endast släktingarnas behov av litet restitution, sedan ätten är förfallen; självlösa människors saknad av något stort intresse; en drift att förstora sig, identifiera sig med fäderneslandet och fäderneslandet med sig, med uteslutande av de »andra».

Att man firar slaget vid Lund och freden i Roskilde, det är ju reson, men inte för ofta! Att rikets grundläggare, Gustav Vasa, med övervägande stora egenskaper blir föremål för ovationer är ju också riktigt. Men när man samlar nationen kring dess plågoris och notoriska förstörare, då är det bestämt något sjukt, för att inte säga ruttet!

Och man bör märka, att så fort Carl XII grävs opp, så följer allt falskt mynt med. Uslingens beundrare, beundrare genom en medfödd sympati, förvandla sin mässing till patriotiskt guld. De stifta ett nytt riddarhus, där dock fullmakterna borde granskas, innan självskrivenhet inträder.* Detta är ett symptom,

* Märkligt är att många självgjorda adelsmän av våra skriva sig von, under det de äkta knappast begagna denna tyska preposition. Ex. v. H. = H. Jämför: Adelskalendern med Vapenböckerna, samt Anreps och Wrangels Ättartavlor, där apokryferna avslöjas.

som icke bör förbises, och just i detta ögonblick, då engelska riddarhusets självskrivenhet är ifrågasatt.

Symptomet kan i vårt fall betyda: en tendens till — icke krig precis: — men en liten lutning åt suveränt självsvåld med gunstlingsstyre och ansvaringssystem.

Carl XII.

Alltsedan Carl XII uppenbarade sig för andeskådaren på Djursholm, 1898, har det legat något bakvänt krigiskt i luften, vilket yttrade sig först i Karlstads-kongressen, där vi skötte oss så bra, att vi förlorade Norge, utan svärdsslag dock. Swedenborg säger nämligen, att där »sanningar genom nådens budskap nedsändas till de dödliga, dessa sanningar genom dåliga inflytelser bakvändas till lögner».

Sålunda när skolgossar få till ämnesskrivning en jämförelse mellan tsar Peter och Carl XII, så utfaller jämförelsen baklänges till tsar Peters nackdel, ehuruväl Peter var en uppbyggare, och med världshistorisk rätt sökte förkovra och samla sitt land, samt skydda Europa för tartarer och turkar. Tsaren hade enklare vanor än sin fiende, fastän han begagnade starka drycker, och han prisgav sin person, sin förmögenhet, ända till hustruns juveler, för sitt land; slutligen offrade han sin egen son, när dennes tillvaro blev hotande för det allmänna bästa. Tsaren var ingen erövrare, han återtog endast landsdelar som man avhänt honom, och med Petersburgs grundläggande gjorde han Ryssland till ett Östersjövälde, starkare än Polens och Skandinaviens, vilket var behövligt mot England och Holland, de nya sjömakterna.

Vår lärobok i svenska historien börjar Carl XII:s krönika med att framställa honom som en fridsfurste, vilken i början av sin regering lömskt överfölls av tre fiender, som därför måste bekämpas i självförsvar.

Nu är detta icke sanningen, utan verkliga förhållandet var i korthet detta.

Efter slagen vid Halmstad och Lund 1676 och 1677 hade Carl XI givit Sverige naturliga gränser, och iakttog sedan en avgjort fredlig politik, efter den statskloke Gyllenstjernas visa råd. Han gifte sig även, för den goda sakens skull, med danska konungens dotter och höll sedan frid med grannarna ända till sin död 1697. Men sonen var av en annan art, inbunden, härsklysten till sjuklighet, kamplysten till galenskap. En oförklarlig sympati drev honom till Danmarks fiende, Holstein; och mot sin danske frände och vän börjar han tidigt intrigera för Holsteinarn, och vid hertigens besök i Stockholm planerades krig mot Danmark, varförutom de skatter Carl XI hade samlat till en stor del slösades på den lymmelaktiga hertigen, som snart blev svåger. Detta trolösa sätt retade Danmark, att »mot sin vilja» söka allians med Polen och Ryssland. August i Polen hade först bjudit Sverige vänskap, men denna tillbakavisades, och ifrån 1699 existerade en mot Sverige fientlig liga, »men eftervärlden kan icke utan skäl påstå att C. själv var anledningen till att en sådan kom till stånd». (Höijer.)

När C. slutligen skickade hjälptrupper till Holstein mot Danmark, hade h a n ju brutit freden, och sålunda börjar Stora nordiska kriget, och icke på något annat sätt.

Därpå kommer den sagolika landstigningen på Seland med kulmusiken och strandgången, men fram-

ställd i mirakelform. Miraklet var dock icke stort, ty danska kungen befann sig med hären i Holstein, och ett lömskt överfall i ryggen på en värnlös fiende var icke något hjälteaktigt. Och en viktig biomständighet brukar utelämnas i läroboken för att ge marinmålningen en avsiktlig kolorit: Svenska flottan låg i Sundet (det veta vi), men understödd av en engelsk och en holländsk eskader; det förändrar sagan, och bragden blir mindre ärorik, mindre vacker, nästan ful.

Vad sedan följde? Rövartåg i två gånger nio år, utan annat synligt ändamål än äventyr, Sista Mohikanens och Läderstrumpans, don Quixotes och Sancho Panzas, dyra nöjen, som slutade med Sveriges ruin. Från Turkiet rymde han, efterlämnande en massa skulder, vilket man förlåter en fattig artist, men icke en monark. Hans fordringsägare följde dock efter och sutto länge i en bekant sydsvensk stad, tills de på exekutiv väg utfått sina fordringar. På hemvägen vigilerade han av österrikiska ambassadören, troligen utan att betala igen. (?) Från Stralsund flydde han, och när skutan för ishinder fördröjdes, lät han piska och arkebusera skepparen.

Så nog kunde den fly, alltid!

Skall nu detta vara ett stort minne, ett vackert föredöme för vår ungdom, som lever i fredsprisens tidevarv? Och är det historieskrivning att ge en falsk framställning av fakta, att upphöja det låga, vörda det föraktliga, då bör historien skrivas i riksmarskalksämbetet, såsom hände på 1850- och 60-talen, då hovmarskalken B. v. B. skötte Sveriges anor. Men det finnes andra minnen, och ärofulla, fredliga sådana från den gamla tiden, då C. hade övergivit sina

tappra, trogna vänner, som plågades borta i Sibiriens ödemarker.

Det ståtligaste monumentet är Strahlenbergs karta över Asien (utg. av Sv. Geografiska Sällskapet 1879), där författaren utlagt flera dittills okända trakter. Denna karta följer den digra volymen: Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia, Sthlm 1730.

(Jfr: Anteckningar om De svenska fångarnas öden efter slaget vid Pultava, i: Kulturhistoriska studier, Bonnier, 1881, där de många geografiska arbetena äro uppgivna.)

Uppsala bibliotek äger en mycket stor karta över Tartariet (Mongoliet), upprättad på platsen av svenske artilleriofficeren Johan Gustaf Renat, vilken levde i Kalmuckiet i 17 år och lärde kalmuckerna gjuta kanoner samt förde denna nation i kriget mot kineserna. En mindre karta över samma trakter och av samme Renat finnes i Linköpings stiftsbibliotek och är utgiven av Ryska generalstaben omkring 1880, försedd med text.

Lorenz Lange, även svensk, förde åtta gånger rysk ambassad till Kina, och hans Dagböcker äro utgivna i flera upplagor.

Johan Christ. Schnitscher har även beskrivit Ajuckinska Kalmuckiet (1744).

Ambjörn Molin har beskrivit Tschukternas land (utgiven Sthlm 1881). (Se ovan nämnda Kulturhistoriska studier.)

Centralasien var således genomforskat av svenskar på 1700-talet och på deras kartor kan man läsa intressanta uppgifter om landets beskaffenhet: »Här finns vilda kameler»; »Här finns guldsand», o. s. v. Sjön Lop-Nor med dess hemlighetsfulla intermittenta till-

varo var känd; alla mongolspråken voro utforskade och jämförda med finskan (se Strahlenberg), antikviteter och handskrifter hemfördes, bergverk upptäcktes, naturföremål beskrevos. Med ett ord: Centralasien och Sibirien voro bättre kända då än senare; och när man nu ämnar döpa om Gaurisankar, och kanske Åreskutan, borde de första svenska Asia-geografernas namn hugfästas, och främst av alla Strahlenbergs, vars mästerverk än i dag begagnas som källskrift.

Hästen.

Man kan som resande vistas ganska länge i Danmarks huvudstad, utan att man får lära sig vad den ridande kongen heter på Kongens Nytorv. Och har man också hört det några gånger, så glömmer man det strax; det är som om glömskan måste följa den regent, vilken intager den mest bemärkta plats i Hamlets huvudstad. Och planteringarna omkring monumentet är man icke angelägen att vårda, utan träden få växa över och dölja vad döljas kan, som icke är ärofullt. (Så var det för tio år sedan.) Statyn är icke ful, icke en tennsoldat på en pendyl, utan är väl tecknad; hästen har visserligen satt sig, emedan den är av bly (?), men det hela erinrar om den store kurfursten.

Meyers Reisebücher upplyser (år 1907) att den är gjord av L'Amoureux 1688, och att den av folket gemenligen kallas »Hesten».

Ryttarens namn nämnes aldrig, icke därför att det är så heligt, utan tvärtom.

Emellertid, den ridande mannen var Karl XI:s svåger; och han förlorade Skåne, Halland och Blekinge. Han införde tyskar i sitt land, utvecklade sin fars envälde samt upprättade en ny skeppsbroadel med grevar och baroner, lät Griffenfeld regera, samt dog, ihjälstångad på en jakt.

Varför han fått en så framstående ståndbild, det vet man icke. Jo; han har rest den själv. Segraren vid Lund, Karl XI, har ingen fått, men den besegrade har fått!

Vi uppsvenskar ha ingen Häst, men vi ha fått ett par stövlar. Vi tyckte nämligen alltid att Molins stövlar voro för stora, om vi också betvivlade uppgiften att de från Bender hemsändes till rådsbordet. Man har föreslagit att höja på sockeln, men därmed skulle endast saken förvärras, ty då bleve huvudet ändå mera mikrocefalt, utan att stövlarna förminskades; nu har man stannat vid att fälla buskar och träd, varigenom man får illusion, eller symbolik, av exercisfält, härjningar och vandalpolitik. Jämfört med detta sätt att exponera sitt Pultava, är onekligen danskens metod på Kongens Nytorv mera smakfullt och intelligent.

Vi äldre som voro med vid avtäckningen av statyn, vi minnas livligt den kalabalik som då uppstod, med stenkastning, mordbrandsanläggning, krutkonspiration och trupprörelser på gatorna, och varje gång man drar på pampen, så blir det en olycka.

Anders Fryxell har också upptecknat en jämförelse mellan Gustav IV Adolf och Carl XII, ungefär så här. År 1709 »föll» envåldsmannen vid Pultava och 1809 hans store beundrare G. IV A. G. IV A. ville avsätta Napoleon och C. ville avsätta August i Polen. Båda tyckte om envälde, trycktvång, tvångslån och återtåg; men båda hatade riksdagar, rådgivare och — Stockholm. Båda förlorade Finland och arbetade för Rysslands förstoring, dock icke frivilligt. C. låg i Bender och »låtsades vara sjuk» i 43 veckor (= skolsjuk), men G. IV A. låg i Baden och sökte resa Tyskland mot Frankrike. Båda uppgåvo Stral-

sund och flydde i båt under dramatiska omständigheter. Att Georg Adlersparre gjorde samma nytta som kulan vid Fredrikshall är ju icke omtvistat, därför är Adlersparres namn blivet svenskarna kärt, och hans ord borde även räknas som vitsord då han kallar Carl XII för en »mänsklighetens fiende».

Och här måste ett yngre släkte veta vad vi, i skolan och på gymnasium, fingo lära om kulan vid Fredrikshall. Jakob Ekelund lärde oss att kulan var en pistolkula, »och fästningsverken voro för långt avlägsna, att en sådan skulle kunnat komma därifrån».

Denna pistolkula har sedan förvandlats 1:o till en musköt-, 2:o till en falkonett-(-kanon)kula, 3:o till en karteschkula. (Undersökningarna 1746 och 1859.) Men Jakob Ekelund var en kunnig, trovärdig och modig man, och hans lärobok (1844) tillägger: »Den sammansvärjning som berövade Sverige dess hjältekonung...» Alltså en sammansvärjning, väl icke från fästningen, dock: —

*

Då i dessa dagar Georg Adlersparres minne blivit upplivat och i sammanhang därmed ett Institut för Pultavaforskning blivit bildat, skulle jag, som skrivit Svenska Folkets Historia (under dess konungar), ju äga rätt att rekommendera till forskarens tjänst det bästa, grundligaste, trovärdigaste som är skrivet om Carl XII.

Det är Anders Fryxells Historia, del 21—29. Nio volymer om kanske ett tusen täta sidor. Lärdom, oväld och konst hava här förenats på en hand; alla arkiv, inländska och utländska, äro anlitade, alla

samtidas omdömen i skrift och tryck, vänners och fienders, opartiskt alltså, återgivna, figurer och karaktärer tecknade såsom av en skicklig dramaturg, liksom sceneri, landskap och staffage.

Här får man även reda på C:s »politik». Hans lömska överfall på morbrodern i Danmark, endast tillkommet på grund av en oförklarlig, nästan patologisk sympati för den unga hertigen av Holstein. Här får man också veta, att rövartåget mot August i Sachsen endast var dikterat av mohikanpolitik, begäret att slåss, renommera, ty efter Narva erbjödo västmakterna åt Sverige en förmånlig fred, som icke antogs. Och det oskyldiga, nästan vänskapligt sinnade Polen plundrades och förhärjades på ett omänskligt sätt, då ju i stället Sachsen hade bort bliva föremålet.

Då nu polackerna försvarade hem och härd, behandlades de ännu hårdare, och i brev till Rehnsköld röjer hjältekonungen sitt neroniska sinnelag:

»De invånare i landet, som I kan få fast, och ringaste misstanke är uppå, att de hava gjort något otroget, måste strax uppå h a l v a bevis hängas upp, så att fruktan kommer, och att de måste veta om man begynner med dem, så skonas inte barnet i vaggan»...

Detta och andra brev, som Fryxell citerat, uppgåvos helt fräckt av hovmarskalken von Beskow vara falska. Lektor Starbäck, som sett breven i riksarkivet, förklarar dem dock vara äkta. Det är så man skriver historia i hovförvaltningen, dit svenska akademien då hörde. Men hovhistoria är icke rikshistoria, ty hovhistorien läses bäst i memoarerna, svenska folkets historia under sista mohikanen är en helt annan än mohikanens egen. Folkets krönika

från 1697 till 1718 är en passionshistoria, den trogna självuppoffringens, det oförskyllda lidandets, för en endes gudlösa självviskhet, där allt gick ut på renommisteri och rekord, maskerade dock genom en otrolig förställningsförmåga som också kunde dölja moralisk feghet under en fysisk bravad.

Man har velat tilldöma C. en plats i goodtemplarlogen, därför att han befordrat nykterheten. Även detta har visat sig vara falskt. Han söp icke själv, därför att han supit för mycket i ungdomen, men han höll soldaternas tapperhet gående med brännvin, som gavs i daglig ranson, vilket icke kan anses befordra nykterheten. Däremot var han ett notoriskt matvrak, för att begagna ett vulgärt uttryck. Han skulle alltid ha fläsk, märg, pannkakor, och hjälten medförde alltid sylt i trossen — sylt! Vid Pultava fanns både brännvin och sylt, men krut fattades eller var vått.

Någon fin karl var han icke! Han hade svårt att fatta, kunde inte stava, knappast skriva läslig stil, låg i kläderna, även när det icke behövdes, bytte ogärna linne, tvättade sig sällan, egenskaper som gjort honom populär bland busar.

Hans moral stod icke heller högt, när han strax i början kränkte författningen med självsvåld, när han gav prästen Boethius 13 års fängelse för en predikan mot barnkammarkungar, när han lät rådbråka livländske patrioten Patkull, när han plundrade riksbanken, slog falskt mynt. Görtz, som dock var en klok karl, hade uträknat att marknaden tålde 4 miljoner nödmynt, men under G:s frånvaro släppte C. ut 18 miljoner, vilket visar att C. antingen var en klen matematiker eller en moralisk humbug.

När nu det nya institutet, som av folkhumorn redan kallas det karolinska, ämnar forska i C:s politik, så böra de lärda herrarna veta förut, att C. aldrig fört någon politik, aldrig anat vad statskonst var, utan endast fört pampen. Men denna pamp, förd på det viset i främmande land, med försummande av rikets styrelse, gav anledning till Namnstämpelns införande.

Frågar man sig till sist om orsaken till en sådan förvänd (pervers) sinnesriktning hos skenbart kloka människor, då de upphöja lågheten, förvandla laster till dygder, så blir svaret väl endast det som Swedenborg avger, på sitt symboliska, men allt förklarande sätt.

»Att himmelens godheter och sanningar bliva förvända till deras motsatser har blivit mig klart av... erfarenheter, så att de som där voro syntes upp- och nedvända med huvudet nedåt och fötterna uppåt; men det sades mig, att de emellertid synas sig själva upprättstående på fötterna jämförelsevis som antipoderna...»

...»De avlägsnas allt längre och längre bort... och bortskaffas slutligen alldeles; och då förnimmer människan eller det naturliga andesinnet det onda såsom gott, och ser det falska såsom sant, eller tvärtom; härav följer, att hon håller elakhet för vishet, vanvett för förståndighet, illistighet för klokhet och slemma konstgrepp för skarpsinnighet.»

Swedenborg var också andeskådare, men han såg sin C. i en helt annan dager än ateljédagern på Djursholm; och S. har skildrat sin syn på ett trovärdigt och upphöjt sätt i sitt Diarium Spirituale.

Sveriges förstörare.

Motto: Marsch busar gå på....

Vid Carl XI:s död stod Sverige på höjden av välstånd med nyss förvärvade naturliga gränser, såsom ett avslutat helt. Provinserna på andra sidan haven var man icke längre angelägen om att behålla, och Johan Gyllenstjerna hade insett att Vorpommern bara skulle kosta pengar och att man inte kunde hindra dess annektering av brandenburgarn, som måste komma ner till sjön. Polens affärer hade också upphört intressera, och man medgav att ryssen hade rätt då han sökte sig ut till Östersjön, när turken trängt honom från Svarta Havet.

Reduktionen hade befriat staten från dess skuld och inbragt 4½ miljoner i räntor eller omkring 80 miljoner i kapital.

Detta var år 1697. Tre år senare voro dessa 80 miljoner spolierade. Den 15-åriga envåldshärskaren hade förstört med blod och tårar förvärvade kronans skatter. I likhet med drottning Kristina älskade tyrannen skådespel och maskerader. I januari och februari 1700 gav han tre stora maskeradbaler efter varandra, och var och en kostade 40,000 daler silvermynt eller tillsammans 120,000 dlr smt, eller ungefär

vad hela reduktionen i Estland inbragt. Systerns bröllop kostade 200,000 dlr smt, avskedsgåvorna 400,000, utom dricks pängar åt betjäningen 18,000 lod silver.

När nordiska kriget bröt ut år 1700 fanns intet kvar i skattkammaren. Sängkammarregeringen måste utskriva gärder, det regerades nämligen i sängkammaren med gunstlingar och icke i rådet.

Numera skrives svenska historien så här:* Carl XII hade redan genom stämplingar i Holstein retat Danmark till krig, och danske konungen hade därför ingått i förbund med sin släkting August i Polen och tsar Peter.

Carl XII blev således icke överfallen, utan han hade lömskt brutit freden, emedan han ville ha krig för krigets skull. Den braskande men betydelselösa segern vid Narva medförde inga vinningar, men väl ett hedrande fredsanbud, som avslogs. Och så börjar Polens förhärjande utan annan orsak än en fix idé, spunnen ut från en sårad fåfänga, kanske bara ett stickord som råkat på en ömtålig punkt.

Sex lönlösa år i Polen.

Därefter börjar marschen mot Moskva, men på vägen skulle man först storma en fästning. Pultava var nämligen en befäst plats med murar, vallar och gravar.

Nu behöver man icke ha varit mer än vicekorpral (som författaren av denna artikel) för att begripa hur en fästning först skall belägras innan den kan stormas. Till belägring hör ovillkorligen artilleri, som framföres i skyddande löpgravar, för att skjuta bräschen. Först när man fått hål i muren, brukar man storma.

* Otto Sjögren.

Men Carl XII hade lämnat artilleriet i trossen, bland brännvin och syltburkar; krut saknades eller var det vått, så att icke ens ett muskötskott kunde lossas. Därpå stormades fästningar — med pliten. Detta nya och tämligen idiotiska belägringssätt blev Sveriges ruin.

Voltaire, som av Fabricius fått de muntliga källorna till sin Charles Douze, tog sedermera tillbaka sina lovsånger och förklarade Carl XII vara en idiot. Nu skola vi se hur det förhöll sig med de stora dygderna, det enkla levnadssättet, måttligheten. På detta ryska tåg medförde hjältekonungen ett helt hov: en hovintendent, två kammarherrar, tre hovjunkare, beridare, doktor, biskop, två hovpredikanter, två drabanter, köksmästare, hovbokhållare, köksskrivare, källarskrivare, munskänk (obs.!), bagare, slaktare, silvertvätterska och tenntvätterska.* »De judiska leverantörerna skaffade höns, vilt, trädgårdssaker, citroner, ägg, vildankor, järpar, orrar, drillduvor, kramsfågel, harar och trastar; Mazeppa skickar stör, rådjur och rapphöns.»

Därpå kommer flykten till Turkiet. För det första var det skamligt av en kristen monark att locka in turken i Europa igen, sedan denne strax förut (1683) blivit tillbakadriven från Wien. Och ändå skamligare var att icke återvända till det nödställda riket, där pesten rasade året efter Pultava (1710). I fem år ytterligare låg konungen kvar i Turkiet, låtsades vara sjuk, mutade och intrigerade och blev slutligen bortkörd som objuden gäst eller parasit,

* Jfr: A. Strindbergs Svenska Folket, del II, sid. 230. Uppgifterna från författarens anteckningar i Kammararkivet.

vilket icke var till någon berömmelse för det oskyldiga Sverige.

Vid hemkomsten 1715 började denna brandskattning av eget land som är utan exempel i historien. Tvångslån för det onödiga krigets fortsättande, där man tog ut från kyrko- och skolkassor och slutligen förskingrade förmyndarmedel och de fattigas understöd; därpå tog man ämbetsmännens löner, indrog posthemman och sålde kronogods. Därpå angreps banken, och slutet blev falskmynteri.

Från 1710 behandlades Sverige som en erövrad provins av Carl XII, vilken måtte ha betraktat sig som huvudsakligen furste av Pfalz-Zweibrücken, vilket han också var. Sverige styrdes nu av främlingar. Konung Stanislaus av Polen, den stackaren, blev efter 1712 ett slags överuppsyningsman över Sveriges regering: polacken Poniatowski blev guvernör i det med Sverige genom personalunion förenade Pfalz; och år 1716 blevo utlänningarna Görtz och van der Nath storvisirer, en nyhet från turkiska resan, och deras hantlangare voro främlingarna Stambke, Eckleff, Hagen och flera.

Den politik som då fördes har jag kallat mohikanpolitik, och med rätta, ty en gång reflekterade konungen på att bli protektor för sjörövarna på Madagaskar, en annan gång planerades landstigning i Skottland för att återinsätta den fördrivne Stuart, naturligtvis mot kontant erkänsla. Vid konungens död hade Sverige förlorat halva sin areal till fienden, och den andra hälften var utplundrad av visirerna och hantlangarna. Folkmängden hade sjunkit ned till 600,000 (1718) enligt några, enligt andra till 1½ miljon från 2½ (år 1697). Men aldrig yttrade konungen någon sorg över landets

elände utan skyllde på olyckorna, på svenskarnas ogudaktighet och egennytta och på rådets och ämbetsmännens fel, på motstånd, slapphet och stämplingar.

»Ingen konung har visat mindre ömhet för svenska folket, och ingen har tillfogat Sverige mer skada än Carl XII.» (Anders Fryxell.)

Är det nu för detta vi skola fira honom? Då äro vi i sanning värda det öknamn Taciti germaner givit oss, en fri översättning av antikens abderiter, som en mantalsskriven svensk ogärna upprepar.

När Myrstedt och Stern omkring 1897 utrustade tåget till Ukraine, så visste de icke vad de gjorde; och när riksdagen sedan beviljade en miljard att utgå på 12 år till armén,* så visste den icke att utvandringen skulle stiga till 100 personer om dagen. Sveriges statistik har visst icke upptagit ödehemmanens antal, men när anslaget till armén beviljats och nya regementen skulle uppsättas, så fanns inte folk till numerären. Det hjälper således icke med pängar; det skall finnas folk också, men när den nationella vantrevnaden tilltager, så flyr folket, liksom råttorna från det sjunkande skeppet.

Detta är följden av att dra på pampen vid Operaterrassen. Pampen liknar ett gammalt bödelsvärd, och en dag blir nog Sveriges förstörare kallad vid sitt riktiga namn: Sveriges bödel.

* Uppgiften är av överste Björlin på Rosengrens källare 1905 »80 miljoner om året» ($8 \times 12 = 96$; summa 960 milj.).

Hov-stat.

Den konstitutionella monarken med sitt envälde på papperet och namnstämpeln på rådsbordet har sökt göra sig utvägar till maktutövning genom inflytande. Alldenstund han utnämner alla högre ämbetsmän, civila, ecklesiastika och militära, äger ju regenten ett oerhört inflytande, dels genom att nämna, dels genom att förbigå. Grundlagen stadgar visserligen skicklighet och förtjänst såsom enda merit, men orden äro så mångtydiga, och det personliga spelar ju in, så att staten slutligen och småningom får tycke av att tillhöra hovstaten.

Intill 1840 spelades rent spel, och hovkanslern, som han kallades, var ett slags sous-chef för statsråden, vilka egentligen, före 1840, bort kallas hovråd. Hovkanslern överlämnade till riksdagen kungliga propositioner och statsrådets protokoll; ägde tillsyn över riksarkivet och K. biblioteket, över den dramatiska konsten (!), boktryckerier, till och med lånbibliotek, bokauktionskamrar, samt tryckfrihetens bruk.

Ännu synas spåren av denna hovstyrelse i den symboliska dräkt, som bäres av regeringens ledamöter. Statsrådsuniformen liknar nämligen på ett obehagligt sätt lilla hovuniformen, vilken bäres av till

och med kammarskrivare i Husgerådskammaren. (Så var det på 1870-talet, kanske det ändrat sig sedan.)

Såsom generalissimus nämner ju regenten alla militära ämbetsmän, det veta vi noggrant, och så länge rangrullan ägde kraft syntes det också och på ett sätt som om nationen levde i ett storläger, under lilla belägringstillståndet, och såsom om konungariket Sverige vore en militärgräns.

Detta och det andra är ju grundlagsenlig makt och därmed oundgängligt inflytande. Men sedan kommer sidoinflytandet.

Det är icke fullt så lätt att skilja på Kunglig Majestät, Hans Majestät Konungen, Konungen i Statsråd, Konungen som Fältherre, Regerande Furste (i Almanach de Gotha), Konungen såsom Högste Beskyddare av vetenskaperna (i K. V. A.), av litteraturen (i Sv. A.), i Konstakademien, Musikaliska akademien.

Med högsta beskydd följer inflytande och därmed auktoritet.

Ett personligt tycke, grundat eller icke-grundat på kunskap, kan avgöra den rådande smaken, utöva tryck, stämpla misshagliga, utnämna och belöna celebriteter, och därmed ge anledning till orättvisor. Ett nyare släkte ler, då man nämner detta ord: orättvisor, ty de ha tyckt sig finna »att det bara är orättvisor, allt-ihop!»

Inom militären heter det också: »Han står i tur — att bli förbigången.»

Allt har en benägenhet att glida över från riket genom regeringen och konungen såsom föredragande i statsråd till att bli kungligt. Och i samma stund något är kungligt, så är det hov. Staten äger t. ex. ett operahus, som riksdagen vägrat mottaga, men

finansministern mottagit. Detta hus uthyres först till ett bolag, kallat Kungliga teatern, vilket väl är oformligt. Vid direktörskris sökes en förändring genom personligt besök hos konungen, icke såsom föredragande i statsrådet, utan såsom sådan, då Hans Majestät symboliserar sin maktställning genom att ta emot i fältherrens insignier eller generalsuniform (förr amiralsuniform, även såsom föredragande i statsråd).

Varför Aktiebolaget Kungliga teatern icke sorterar under ecklesiastikdepartementet liksom de andra bildningsanstalterna, Museum, Konstakademien, Musikaliska och flera, det vet man inte! Någon har med fäst avseende på Operans kroniska finansnöd funnit chefen för finansdepartementet mera skicklig att hjälpa upp finanserna, andra ha trott att kyrkodepartementet icke ville ha med balett och krogrörelse att beställa.

Som ordförande i bolaget sitter en hovmarskalk, om musikalisk eller icke, det vet jag icke, men därmed är institutionen inne på hovbanan. Dramatiska teatern, som först skulle bli nationalteater, blev strax därpå signerad K. D. T. ifrån att 1888 ha förlorat kungligheten och riksdagen bland annat beviljat 40,000 kronor »till tillfälligt understöd åt dem bland personalen som bleve utan anställning».*

Nu sitter en hovmarskalk som ordförande och teatern är kunglig, men icke som Kungliga biblioteket o. a., utan Dramaten är kunglig på ett särskilt sätt, med ena vingen klippt i finansdepartementet, med den andra i hovmarskalksämbetet.

Nu finns något som kallas »särskilda bestämmelser», varigenom vissa departementschefer tillagts

* Ha de fått ut de 40,000 kr., eller ligga dessa kvar i Statskontoret?

självständig besluträtt i åtskilliga frågor. Detta är stridande mot bestämmelsen däri statsråden förbjudas »jämte konungen regera», men där börjar den fruktade »ministerstyrelsen», vilken vid vissa tillfällen visat ansats till självsvåld, då t. ex. riksdagen med nöd beviljar anslag till ett ändamål och departementschefen använder pängarna till »annat»; eller där departementschefen utskriver rekvisition på en bristande miljon, med den sorglösa förklaringen att pängarna inte räckte.

Om i fallet K. D. T. finansministern äger veto mot hovmarskalken blir väl svårt att utreda.

En alldeles avgjord hybrid bland nationalinstitut är svenska akademien. Den stiftades av Gustav III före 1789, och var därför troligen en hov-institution. I vår statskalender står den inregistrerad, dock icke under ecklesiastikdepartementet, men kallas icke kunglig, och anses vara autonom, såvida icke beskyddaren äger några röster eller någon röst vid voteringarna.

Louis de Geer, som till och med var akademiens direktör en gång, undrade »huruvida icke akademien upphört vara en tidsenlig inrättning». Rydqvist förklarade nämligen att man på de inlämnade prisskrifterna endast kunde studera poesiens »sjukdomsformer».

Hör verkligen akademien under ecklesiastikdepartementet, så borde ju departementschefen äga kontrollerande myndighet åtminstone, men sådana erkänner icke akademien, vilken betraktar sig som suverän, men icke alltid och endast vid förefallande behov, och när beskyddaren så bjuder.

Akademien, som alltid haft avgjord karaktär av inbördes beundran, valde ju häromåret en sakkunnig och meriterad man. Men valet kasserades, emedan

mannen skildrat Gustav III sådan han var. Detta är ju våld, övervåld, att tvinga en att beundra det som icke är beundransvärt. Och man märker strax, även på de modigaste, så snart de inträtt i Sv. a., om också i föregiven avsikt att reformera, att där råder en atmosfär av hovluft, som kväver, och fruktan att skriva om någonting driver den nödställde att öva »konsten att säga någonting vackert om ingenting».

Hovmän äro visserligen också människor, men i egenskap av tjänare utan kontrasignerad fullmakt äro de i beroende, och den för mycket ödmjuka tjänaren blir lätt servil. Han nöjer sig icke med att öva tjänsten, utan börjar gå ärenden, och väl inne på banan att göra sig behaglig, står han snart inför moraliskt förfall, så att han byter ut sin ärliga övertygelse mot en ny och mindre ärlig — det är uttytt: säljer sig och blir ett akademiskt hjon. Och när dessa moraliskt sjunkna människor dö, lovtalas de av efterträdaren.

Våra konstnärers mångåriga pinsamma befrielsekrig mot hov-intendenter och beskyddare har också varit mindre uppbyggligt, och det förkrossande trycket uppifrån med auktoritetsbildning, utnämningar och prickningar har också haft sin grund i statsinstitutioners förvandlande till kungliga, och lärarplatsers inräknande bland hovcharger.

Vid detta sekels ingång gjordes en oppositionsyttring mot Sv. akademien, då nämligen en uppenbar orättvisa och en olaglighet begicks vid utdelande av litteraturpriset. Den gången funnos modiga män som förklarade akademien icke besitta litterär auktoritet, då flertalet voro illiterata rådmän, icke diktade själva och icke läste litteratur. Pristagaren var sekunda

vara, han ägde bara en sträng på lyran, under det first class skall äga Apollos alla tre: Epos, Lyran och Dramat. Vidare skulle pristagaren ha skrivit idealiskt (sedan tummat till idealistiskt, som är något annat), men han var materialist och hade översatt Lucretius. Varför den allrådande sekreteraren gav honom priset emot statuter och testamente, det visade sig snart när en diktsamling kom ut på franska, översatt av pristagaren, där man kunde läsa hela förnedringen i översättning. Hjonet hade gått ärende.

Några år efter oppositionen hade en deltagare sålt sig, och tog emot guldmedaljen, numera böjande sig för den förut bestridda auktoriteten. En annan av opponenterna började gira åt stora börssalen och fastigheten vid Skeppsbron, skrev om akademiers nytta; naturligtvis utlämnande efter hand sina opponentvänners huvuden; och så gick det raden utför, efterverkningar av Pepitamännen, 1890 års män, arrivister och dekadenter.

Kring dessa ärelösa män kallas nu nationens ungdom till samling, kring »mänskligheten fiende» och Sveriges förstörare!

Andarna sova, och det är sannerligen ingen lust att leva.

Every man his price! Somliga göra det för bara äran, andra för ett litet bröd; men några sätta högre pris på sin penna, så att en taxerar den till 150, en annan går ned till jämna 100 tusen.

III.

Stora priset eller poesi och dramatik.

Utanför K. Dramatiska teatern synas två statyer i målad brons: Den ena kallas Poesi, den andra Dramatik. Vi fackmän ha länge gissat på den gåtan och undrat hur dramatiken kommit att divorcera ifrån skaldekonsten. Vid något eftersinnande erinrade jag mig, då 1890 (icke 1809) års män började tala mörkt, profeterande i väderstreck, slutligen uppfunno en estetik för den tvåsträngade lyran, varigenom dramatiken uteslöts från skaldekonsten. Den silverspunna bassträngen, Tragedien, skars bort från den fullsträngade lyran, och nu kvintilerades på kvinten och filades på a-strängen. Detta var ett fagert tal för Svenska akademien, där dramatiken icke blomstrat sedan hovkanslerns och hovmarskalkens dagar. Sekreteraren som bara kunde skriva små versstycken, hade därför uppsatt versstycket såsom standard, varefter mätning och vägning skulle verkställas, och nu kallades och kröntes alla som kunde skriva visor. Därför att de inte kunde skriva dramer, så räknades icke dramat till skaldekonsten, eller ansågs underordnat.

Detta var ju ledsamt för Shakspere bland andra, och en blivande akademist hade åter erövrat den store britten åt skaldekonsten genom att översätta hans

konstiga Sonetter, varpå den tråkiga Lucretia också kläddes ut i svensk dräkt.

Vi tragöder, som därigenom deklasserades, levde icke glada dagar, utan snarare ett hundliv, uteslutna till och med från våra teatrar, som dock öppnades för akademiska bagateller (jfr: Breitenfeld). Ibland hördes dock den dramatiska oförmögenhetens saknad av ramp och ridå ge sig luft i dova rykten om en alldeles ny dramatik, där Byrons »Sardanapalus» väntades återuppstå. Ibland, särskilt sedan Pepitas silverbröllop firats på Blå jungfrun, annonserades en dramatisering av Ennes' Carl XII:s krigare.

Men så tystnade ryktena, dock utan att vederläggas. Ibland utgick likvisst ifrån Hotell Du Nord ett manifest, att nu skulle det ske och nu skulle det nya dramat (akademiska) komma från det hållet. Tidningen meddelade dramats plan, huvudfigurerna, rollernas utdelning och sceneriet. Men det kom inte!

Då, slutligen år 1907, fick akademien sin dramaturg, men icke från Smyrna-hållet och icke heller från Du Nord, utan från ett annat håll. Och produkten belönades med det sällsynta Stora priset. Uppståndelse i dramatiska världen.

Vid utdelandet av priset begagnade utdelaren tillfället att pricka och förringa värdet av de andras dramatik, som han icke kände, då han uppgav sig icke besöka teatrar och icke läsa »deras» böcker. Denna bekännelse borde ju ha förintat omdömets värde, men i stora börssalen kan man säga vad som hälst, ty det går i de intresserade, och kommer aldrig ut bland de ointresserade.

När skriften synts i tryck, frågade jag kolleger: — Nåå? Vad är det för slag?

— Det är ingenting.
— Är Stora priset ingenting. Vad säger kritiken?
— Ingenting!
— Törs de inte på honom?
(Detta är karaktäristiskt!)

Efter två års förlopp köpte jag boken. Nu skulle jag få lära hur ett drama borde se ut för att finna nåd inför högsta domstolen.

Titeln var icke inbjudande; Olof Trätälja har aldrig tillhört mina dramatiska favoriter, då skogsskövling icke brukar ge anledning till dramatiska konflikter, men väl konflikter med konungens befallningshavande. Titlar äro icke högt taxerade nu, men titeln på ett drama är viktig, emedan den skall säga något om innehållet, locka till bekantskap.

Men författaren, som försummat dramats titel, blir däremot minutiös när han kommer till sin egen. Där står, emot hävd och skick: A. Klinckowström, Fil. Doktor, Friherre.

Vad betyder detta? Skall det imponera på oss, deklasserade? Och varför står inte f. d. Docent i Zoologi, Fastighetsägare o. s. v.?

Prologen, »styckets ursäkt», börjar mycket prosaiskt på vers om skogshantering och svedjebruk. På tredje sidan märker nog författaren den rådande torkan, och tillgriper det gamla goda, numera dock utslitna, att berätta en dröm. Men då fantasi brukar härska i drömmarnas land, så saknas den totalt här. Det är fortfarande topografi och trävaru-.

En mystisk vandrare inträder, i stark teaterbelysning, och söker giva styckets filosofi, men råkar i stället tala om hela innehållet, vilket icke uppmuntrar till fortsatt läsning, av det man vet förut.

Så blir där mörker, blixt, åskslag, och prologen är lyckligt överstånden. Icke fullt så lyckat dock, ty versen är dålig, ehuruväl förf. förr uppträtt som lyckad sångare. Där finns hela rader med enstaviga ord utan klang; där finns också fula ordställningar såsom »mig sig».

»Framför mig sig dalen sträckte...»

Eljest är där så kallad prosaisk vers hela vägen, som bättre skrivits rad i rad.

Så började jag första akten. Efter dess läsning visste jag var landet låg, men jag visste icke vad akten handlade om, så ointressant var den.

Personerna voro väl ett dussin, men alla talade lika, tänkte detsamma och sade detsamma, men för att få dialog till stånd motsade de varandra ibland och följaktligen sig själva.

När jag kom in i andra akten och jag läst detsamma som i första, så kunde jag inte längre, utan bad en vän läsa pjäsen. Efter ett dygn fick jag igen boken med förklaringen att den var omöjlig att läsa. För att vara samvetsgrann lånte jag ut den en gång till men fick den igen oläst.

Så låg den ett år. Då kom det för mig härom-dagen: »Du skall nalkas hans bok med god vilja, så öppnar den sig.»

Jag gjorde så: men den förblev sluten, fastän jag drog igenom den.

Var är det för fel då? — Jo, det är ingen dikt, den är icke diktad, den är s k r i v e n, och i syfte att vara till behag. Där finns inte en levande människa i hela dramat, och därför intresserar det icke; där finns inte en s c e n, som spänner, inte ett utbrott som rör eller skakar. Det är en skrift och en prisskrift!

— en akademisk, men en dålig i sin art, även saknande lyriska skönheter.

Hur kan man då ge högsta betyget? Det är ju att utfärda falskt intyg, släppa ut falskt mynt i rörelsen. Hur kan man tillåta sig det, när man har fordran på att vara en aktad och aktningsvärd domare? Ty det finns ett objektivt omdöme om litteraturverk, särskilt om dramat som fordrar en särskild teknik för att vara ett drama.

Om ett drama intresserar, spänner, är verksamt, är väl gjort, framställer levande väsen med individuella olikheter, säger ärligt ifrån i avslutningen, klart och utan omsvep vad hela denna rebus skall betyda, då är det ett gott arbete, som förtjänar ett gott betyg, och då återvisas allt prat om tycke och om smak, som kunna översättas med godtycke och dålig smak.

Friherrens och doktorns arbete är gymnasistens, det olevade, det illa observerade, illa studerade, illa utförda.

Dramat liknar på ett hår skalden Esséns drama som fick andra priset omkring 1870. Det var ingenting, och kunde varken läsas eller spelas.

Jag har icke läst friherrens drama med illvilja, och avunden har icke kunnat vilseleda mitt omdöme, ty jag kan icke avundas författaren; han äger nämligen ingen dramatisk talang som kan väcka avund. Men min rättskänsla — och det är annat — säger mig att här är ett vanligt moraliskt brott begånget, icke så mycket vid prisets utdelning, som vid den åtföljande förkastelsedomen över annan samtida dramatik. Det finns på stora börssalen den 20 december mycken ungdom, och där finns svaga själar som kritiklöst tro varje ord som där säges. Men det är att för-

arga dessa små om man förfalskar deras omdöme, och kallar det onda gott och det goda ont.

Om det är riktigt att kritiken förhöll sig skonsam mot detta drama, så undrar man ju varför. De våga inte på honom! Varför? Därför att bakom domarna stod den höge beskyddaren som man måste skona. Där råka vi på en odiös tillvägagång, som så ofta praktiseras av stackare, som icke kunna slå sig fram. De krypa bakom ett högt beskydd, vars välvilja missbrukas, och vars nådesol olyckligtvis kläcker fram detta masksläkte, som på gammalsvenska kallas trappnaskare och hovslinkar.

*

På tal om omöjligheten att värdesätta litteraturverk genom jämförelse, vill jag påvisa att det sunda omdömet verkställer sådana värderingar ganska allmänt och riktigt. Om man hör en romans på två minuter, och den är utmärkt, så är den utmärkt, kan vara ett litet mästerstycke; mästerstycke, men litet. Hör jag därpå en symfoni i fyra satser, och den också befinnes utmärkt, så tillerkänner man symfonien större värde, ty det stora är dock större än det lilla, förutsatt att båda verken voro fullgoda i sin art. Men en dålig, plagierad, banal symfoni har mindre estetiskt värde än en mästerlig romans, erkännes allmänt.

Shaksperes »Midsommarnattsdröm» är en kolossal symfoni, även inneslutande lyriska poem, som kunna isoleras. Men verket är ett drama tillika, av en särdeles rik kompositionsart med flera varandra korsande motiv. Men Dramatiska teaterns skulptör har icke

förstått detta, utan han har blivit itrattad att drama icke var poesi, och han har troligen trott att han degraderat dramat, vilseförd av pepita-estetiken, godtyckets, okunnighetens, dumhetens och humbugens estetik.

Denna estetik som avlat en klassisk poesi, klassisk i den mening, som tillagts apotekaren Ris och skaldekonungen Ahlstrand. Exempel:

Högt i det obebodda
och låsta hus, vars täta
spaljer sin sammansnodda
tapet i ro fått fläta
kring fönsterbleck och stockar
med plommon och med flockar
av farsmässkart i grönskan
som sprungen ur en önskan
att söva in med lukter
av löv och sommarfrukter
allt, vad här hördes sucka ...

I den andan och tonen diktade apotekaren Ris på 1840-talet, och 1890 års män upptogo genren, men utvecklade den, dock med större anspråk, då de satte den i estetiskt system, som slutligen förelästes vid Stockholms Högskola.

Vad är svenska akademien?

— Vad är svenska akademien?

— Det är ett litterärt sällskap, vilket sammanträder på stora börssalen liksom sällskapet L. W. eller Litteraturvännerna.

— Men är det statsverk?

— Nej, akademien står visserligen i Statskalendern, men icke under något departement utan i jämnbredd med Lärda sällskap, Fromma stiftelser, Pensionskassor.

— Är det en from stiftelse?

— Icke så from, då Shaksperes perversa Sonetter och Byrons liderliga Don Juan stå på ledamöters meritförteckning.

— Är det en pensionskassa då?

— Det har varit ibland och den tid fonderna icke voro spolierade.

— Är det ett lärt sällskap?

— Lagom! Men för att vara domstol i litteratur, borde sakkunniga i litteratur finnas där. För att bedöma litteratur rättvist fordras ju både odlad smak och vetande. Jag bör veta om detta är nytt, originellt så pass, att jag icke belönar ett epigonverk såsom om det vore innovation. Om jag t. ex. icke känner

Goethes novell om ett Lejon (i Eckermann), så kan jag lätt komma att överskatta Per Hallströms Lejonnovell. Jag måste ovillkorligen ha läst Törnrosens Bok och Fredrika Bremers Grannarne för att kunna rättvist värdesätta Gösta Berlings Saga, som är direkt influerad av båda. Likaså måste man ha läst Svenska Öden med Likvakan i Tistedalen för att kunna ställa Karolinerna på deras vederbörliga plats i ledet.

Akademiens illitterata »sjunde avdelning» sitter dock med och dömer litteratur, alltså efter valspråket »tycke och smak» (utbytt mot snille och smak). Därför bli omdömena mycket subjektiva eller godtyckliga, och ungdomen får därigenom ett falskt begrepp om litterära värden.

— Vilka kvalifikationer erfordras för att bli intagen i denna orden?

— Säg det! Man skall visst vara schangtil karl framför allt.

— Vad är det för slag?

— Attaché, hovpredikant, biskop, f. d. statsråd... Men jag tror även man skall ha goda affärer.

— Vad vill det säga?

— Tja! Det är inte lätt att säga! Men man kan mycket väl sitta i akademien som jobbare, man kan som sådan vara kallad i polisen, men inte gå dit; man kan ha mycket dåliga affärer, vägra betala sina skulder, ha vädjat till den enskilda barmhärtigheten med listors kringsändande, bara man får betäckning före kassarevisionen.

— Det kallar jag dåliga affärer.

— Men om en fattig poet, som orättvist berövats brödet och aldrig fått av statens understöd, som gått för tio kronor i månaden i ett kungligt ämbetsverk

och utfört det tyngsta arbetet, ratat av de andra, om han slutligen bragt till förtvivlan själv sammankallar sina borgenärer och bönfaller om uppskov (gör ackord), om han sedermera, med nybildad familj bakom sig, inom ett par år betalat fullt, 100 procent, alla sina skulder, så förblir han dock vanhedrad för hela livet. Om han är en fattig poet nämligen. Är han däremot en jobbare, så kan han betala 3 procent och vara lika schangtil karl för det.

— Är han vanhedrad som betalat 100 procent?

— Ja! Och några togo betalt två gånger.

— Vilka a n d r a kvalifikationer fordras för inträde i detta ordenssällskap?

— Andra? Det fordras bara en: att beundra dem! eller i nödfall gå ärenden, icke alltid så fina.

— Kan inte detta institut undergå någon tidsenlig förändring, så att prisutdelningen bleve en verklig belöning av meriten?

— Jo, mig synes: — Om t. ex. pojkar springa i kapp på sportbanan, så får ju den bästa springaren första priset; men i akademin får vanligen årets sämsta producent priset. Detta vore hjälpt med att Svenska akademien, fiksom den franska, belönade den under året u t k o m n a bästa dikten, icke versstycket utan dikten. Därmed vunnes ju ett mer välgrundat omdöme, och tävlan bleve offentlig liksom vid Panathenéerna och Olympiska spelen.

— Men akademins stadgar förbjuda sådant.

— Akademins stadgar äro ändrade flera gånger och kunna följaktligen ändras en gång till. Akademin kan till och med stängas, efter som den stängdes 1795.

— Vem kan stänga ett slutet sällskap?

— Fråga Stendahl och Folkets hus!

— Ni talade om sportbanan! Det är obegripligt att med sportens införande, då ungdomens fysiska mod har vuxit, det moraliska modet samtidigt har sjunkit. Moralisk feghet döljande sig under spelad likgiltighet för allmänna angelägenheter är ett mycket utmärkande tidsdrag. Man tiger och blundar; håller med, följer med flockens Leithammel. Men denna brist på motstånd ledsagas av viljelöshet, så att man likt ett medium kan inbillas vad som hälst, narras att taga en rå potatis för ett äpple och att sopa ett golv med en alnsticka. Slutligen samlas man kring en idiot, som inbillar en att han är en av forntidens vise, och man beundrar en sångare utan röst och öra. Det är denna feghet som förvandlar en storskrytande nation till abderiter, och så, att det snart är en skam att vara svensk.

Två konungar.

Motto:

> Hej! Döden, pulcinellan ibland gudar,
> den blinde komikern, han löjliggör,
> vad hälst hans tafatt burna lie rör,
> och ovan allt, han tanklöst fått förstöra,
> står som en obelisk hans åsneöra!
>
> *(Ur Gigerlskolans renässanspoesi.)*

Man bör ju icke binda de fria konsterna, diktens inbegripna, med lagar och förordningar; men det finns alltid vissa praktiska hänsyn som diktaren måste taga, för att vinna sitt syftemål att verka, göra åsyftat intryck, vinna gehör. De djupaste tankar, de vackraste känslor göra intet intryck, om de utsägas lunsigt; där måste vara form på det, och formgivningen kallas teknik. Men bara teknik verkar kallt, virtuos, eller verkar icke alls. Konst är väl dock övervägande att kunna ge uttryck, i form. Övervägande, sade jag, men icke uteslutande, ty är innehållet futtigt, t. ex. ett litet pjunk med en klen hälsa, några motgångar, en sprucken vas, eller dylikt, så blir dikten futtig, fastän formen kan vara fulländad. Det betydelsefulla motivet, behandlat i en fulländad och passande form, blir alltid av högre värde än bagatellen.

Vidare: om man vill säga något man har på hjärtat och meddela det åt en annan, så skall man ju uttrycka

sig så klart att man icke blir missförstådd. Gör man motsatsen eller talar mörkt, så har man ju motverkat sin avsikt, ty det dunkelt sagda är ett missfall, förtidig börd, ofullgånget foster. Har man anspråk på att dikta, får man ju uttrycka sig förblommerat, med omskrivningar, metaforer, troper, bilder, symboler, allegorier, som allt brukar inhämtas i prosodien. Men bilden eller omskrivningen som är en liten gissgåta skall vara klar, genomskinlig, lättydd, så att den icke klickar likt en kvickhet, vilken fordrar kommentar.

Sedan kommer språkets rytmik. Bara rim gör ingen poesi; ty är hela raden prosa, knottrig med klanglösa ord, som linka fram mot rimmet, så är det bara ett lysande elände.

Bara välräknade versfötter med riktiga accenter göra icke heller poesi. Lediga vers, alltför lättlästa, äro ofta banala, man får intryck att man hört dem förut; och dessa innehålla ofta loci communes, allmänna talesätt, fraser med ett ord.

Versen, även om den är rimmad, skall vara välljudande inuti också, antingen genom assonans eller allitteration, konsonantrim eller vokalrim inuti.

Den skönaste svenska vers som finns är troligen att söka i Tegnérs Asatiden.

> Där red Valfader så högväxt som stjärnströdd natt,
> som ljuset enögd, på åttafotade springarn;
> den vise korpen på milsbreda skuldran satt,
> och allting visste den vingade tidningsbringarn.

Den obildade amatören skall nog stå på näsan några gånger, när han försöker skandera detta, ty det går inte att räkna på fingrarna. Han skall undra vad det är för slags vers; och om han är av rätta sorten skall han vilja korrigera den.

Den som läst sin Horatius och sina Eddor skall strax och med innerligt nöje höra hemlandstoner både från Rom och Island. Den alkaiska versens rytm, fritt behandlad, Fornyrdarlags allitteration och assonans i det mest lyckliga förbund och med romanska rimmen som vigselringar, vårdtecken av det lyckliga äktenskapet.

Lite vetande eller kunskap befordrar i hög grad både njutandet av poesi och diktandet av sådan.

Att taga sig friheter i versen fordrar kunskap och musikaliskt öra. Lyrik är musik och sång: och den omusikaliska poeten är sångare utan röst och öra. Skalden J. E. Ahlstrand skrev fria vers på detta sätt:

> Vilar i den gudakälla rena
> i det innersta av Pinde thron,
> ur gudakällan öser de allena,
> viskar visheten i gudaton.

Han trodde att det gick an, därför att så roade honom; men när det inte roar läsaren att stå på huvudet, så blir det faktiskt förkastligt att skriva nonsens på haltande fot.

En modern klassisk författare, som skall bli konung (efter skaldekonungen Ahlstrand), skriver så här:

> En konung, mitt barn, han spisar
> blott sinnrik mat, som så rörts till
> att när han en gåta sätta vill,
> han lyfter en sked och visar
> samt lovar sin tron och sin dotters famn,
> om någon kan gissa rättens namn.

Detta kallas helt enkelt pekoral-poesi, som när den övas i medveten avsikt att roa, verkligen kan vara roande, men när den vill vara allvar är rena dumheten.

Eller dessa renässansvers, varmed svenska skaldekonsten invigde sin nya besynnerliga era 1890.

Det var Förnuftets Gudinna. (Punkt.)
Vi minnas den dagen med rysning. (Punkt.)
Men bland de tusen dagars rad,
som stå på krönikebokens blad,
var kanske den den (obs.!) största. (Punkt.)

Frågas: är detta en »dikté» eller en temasvenska? Icke är det sång, icke är det knittelvers, det är icke vers en gång. Det finns bara e n i hela svenska litteraturen som kunnat skriva s å d a n a vers, och denne ende oförgätlige är J. E. Ahlstrand, mot vilken Bager Bjugg och Ris äro duvungar.

Bland snillen som vi giva
vår beundran må det bliva
Runeberg och v. Braun, vis,
får från himmelen sitt pris,
ädla hjältar, stora skalder
snillrika i ljusets dag.

Eller vad är detta från 1890, annat än epigoneri från 1850?

Den vise mannen skrev ett brev. (Punkt.)
Det blev för muntert hur det blev. (Punkt.)
Han såg detsamma mer i svart; (Semikolon.)
det vart för dystert hur det vart. (Slut.)

När detta snilleverk kom ut, var bolaget redan bildat i Stockholm med agenturer i Göteborg och Köpenhamn. Aktier stod icke envar fritt att köpa, men det gällde att lösa sitt huvud eller dö inför den skräckregering som nu intog svenska litteraturen, vilken aldrig varit så djupt förnedrad som då. Islam med Den Store Bedragaren, Ex Oriente Luchs (icke

Lux), ett intellektuellt harem med ointelligenta kvinnor, livsglädjen i Aachen, pappershandlarns professur, Myrstedt och Stern, Törnrosens havresoppa, Richepins hädelser, och Childe Harolds Smyrnaresa.

Ur denna soppa kokades i häxköket en trolldryck, som förvände synen och dövade sinnen; sabbater höllos på Blå jungfrun och Åreskutan, där slutligen den stora — — — vigde sig med Hans Galning.

Jag interpellerar nationen och frågar: Har jag orätt när jag föredrar Tegnérs Svea framför denna tarvliga versstump, som jag återger in extenso, icke lösryckt ur något sammanhang, icke stympad, icke vanställd av kursiveringar.

> Jag längtar hem sen åtta långa år.
> I själva sömnen har jag längtan känt.
> Jag längtar hem. Jag längtar var jag går
> — men ej till människor. Jag längtar marken,
> jag längtar stenarne där barn jag lekt.

Jag har ingenting att anmärka mot licensen »längtar marken», men mot hela strofens andefattiga, intetsägande och klanglösa karaktär, som ger den stämpeln av rena smörjan. Vad säger nationen om detta intyg utfärdat av Den Stora Kvinnan om denna smörja på fem rader?

»Ställdes Sverige genom någon obeveklig censur inför tvånget att ur sin patriotiska diktning utesluta Svea (det är väl Tegnérs) eller de fem raderna 'Jag längtar hem', då vore det dessa rader, som de för mig oumbärliga, jag tiggde om att få behålla. Kunde någon ton av den svenska sången ännu i döden nå mitt öra, då vore det visserligen Hemmet.»

(Citerat ur lektor Linders förträffliga broschyr Svenska Språket i Modern Diktkonst.)

— — — — — — — — — — — — — — —

Vi tragöder uteslötos från Blåkullaparnassen, och vi hängde våra tresträngade harpor på pilträd, sedan vi tvingats till landsflykt, även sedan Siste Athenarn som kallat oss svin och hundar, vänt på nattkappan, ingått i bolaget och profeterat för Operakällarens nakenheter.

Detta rysliga bolag eller boxarsällskap, som representerade fin de siècle, samlade nationen kring en mikrocefal med tuppfjäder, sedan utbytt mot en tiar, och där utdelades torra löv som guldmynt, bakgårdens hundrovor blevo vinstockar, bak blev fram. Tegnérs klarhet angreps såsom varande ett fel, svammel och nonsens upphöjdes till norm och slutligen började man tala tungomål, som beundrades såsom djupaste visdom.

Tungomålstal från 1890.

En butter Spåmanstistel, vilkens tömda
och spruckna tiggarsäck blåsts (sts!) full av sand,
med gnällig stämma läste i det fromma,
men lantligt dumma Bullerblomstrets hand
och spådde allt det onda som hans tomma
förstånd hört viskas av en Skogsfrublomma.

*

Detta var svenska skaldekonstens pånyttfödelse 1890 och »Tegnérs avsättning».

Nils Linder var en modig man, som ville rädda nationen från fullständig idiotisering; men han dog strax efter kanske både post och propter. Jag antar på goda grunder att han blev mördad.

IV.

Abnorma skolan.

Vad blåa dunster fylla svenska hjärnor,
vad bilder skrytet jämt dem gycklar för!
Fast frukten ruttnat, drömma vi om blommen.
Hur stark vår ungdom var, hur hjälplös ålderdomen.

Emile Zola blev sitt förfärliga tidevarvs skald, därför att han gav ett troget uttryck åt sin tids materiella och andliga liv sådant det var. Tiden var cynisk och dikten blev därefter. Men diktaren var icke cynisk; hans skönhetssinne och ovanliga formgivningsförmåga höjde det lägsta till konst, och redan 1875 hade han mästerverket La Faute de l'Abbé Mouret i tryck, en kolossal dikt i oversifierad stil av övernaturlig skönhet. År 1888 roar han sig att visa en tanklös allmänhet och en idiotisk kritik att han även kunde skriva »vackert», och i Drömmen lämnar han för ett ögonblick det cyniska livet och diktar en idyll. Det var ingen kovändning, det var bara en vilopunkt, en Sommerfrisch han tog sig. Kärnan i hans poetik, icke i hans filosofi eller hans metod, kan väl sägas vara den: att han kunde få in sin tids krassa innehåll i en poetisk och konstnärlig form, då hans romaner ofta voro komponerade dramatiskt med spännande scener och praktfulla

scenerier, hela arméer av mänskor, den ena inte lik den andra.

Detta var Victor Hugos värdiga efterträdare, lärjunge blir väl svårt att säga, ty det var Balzac, säger Zola själv.

Sin egen filosofi eller metod, om ärftlighet eller påbrå, utveckling och degeneration, neurasteni och preventiv, följde han lyckligtvis icke, eller den märks inte, så stark var hans diktargåva.

Nåväl, han gjorde ingen skola, men hans inflytande märktes. Man lärde sig observera, studera naturen, och inte bara hitta på något, eller referera ett upplevat. Man lärde sig även att komponera en roman, dramatiskt; sätta handlingen i scen, införa personerna talande och agerande själva. Hans form var visserligen icke spritt ny, ty Dickens och Hugo hade övat metoden, och de som gått i skola hos dessa två hade icke så mycket att lära hos Zola.

Om man nu tänker på allt lögnaktigt och dumt som skrevs om Zola på 1880-talet, särskilt i vårt arma land, där den impotenta signaturskolan satt vid färlan, så undrar man om ondskan eller dumheten var störst. Väldig stod han där mitt i sin tid, en svärtad Balder (icke svart), som alla skulle skjuta på, men han ägde tjock lejonhud och stod emot; han stod där bredaxlad mitt på vägen och var svår att komma förbi; några kröpo mellan hans ben, andra sökte med käringknep få honom omkull, men han stod kvar ändå.

Så kom revolutionsåret 1889, även till oss hyperboréer. Nu skulle väl revolutionsmannen Zola ha blivit firad, men, nej, det var annorlunda skrivet. Vår 70-tals litteratur hade regerat mot en utlevad romantik, vilken tynade i akademien, som med en egendomlig

inkonsekvens sett Byrons äckliga och efter akademiska begrepp »liderliga» Don Juan iklädas svenska dräkten av en av De arton. Röda rummet anses ju ha spelat en viss roll uti indignationslitteraturen på 70-talet. Mäster Olof påstås även haft ett visst inflytande på dramatiken såsom hälsosam motvikt mot den fotograferande riktning, som i Konjander, Blommor i drivbänk och dylikt inkräktat den kungliga skådebanan. Gillets Hemlighet lyckades inträngа i hovmarskalkens repertoar och ett ögonblick visa att det fanns utvägar till poesins återvinnande åt scenen. Den fyrsatsiga symfonien Sömngångarnätter opponerade på fria men läsbara vers mot signaturskolans pedantiska former kring ett futtigt innehåll i dess små cantilenor.

När en man söker befordran eller stipendium, brukar han få inlämna sin meritförteckning, vilket icke anses innebära något skryt eller något illaluktande beröm.

När en man är anklagad eller beskylld brukar han få försvara sig, antingen genom att bevisa sig icke vara saker till eller genom att meddela faktiska upplysningar om verkliga förhållandet. Jag söker varken befordran eller stipendium, men jag känner mig orättvist behandlad, och därför har jag nödgats försvara min ställning, i svenska litteraturen. Därför den lilla redogörelsen för mitt fögderi här ovan.

Jag återvänder till 1889, då en profet steg upp och profeterade sin ankomst, och profeterade även att nu skulle han göra — allt det jag redan gjort på 70-talet och 80-talet. År 1890 hade han, själv en sjukling, anställt en annan sjukling, som associé och nu skulle det förkunnas livsglädjens evangelium, men icke såsom i den sunda Giftas, inom äktenskapet, med hem,

maka och barn. Utan på Lars Byrons sämre sätt och Mamsell Törnros' fördomsfria.

Så kom Pepita-attentatet — mot Zola, icke mot akademien. Och på ett gammaldags junkeraktigt sätt begagnades namnet på ett aktat yrke som skällsord. Skomakarrealism? Vad är det för slag? Och vem siktades? Icke var det den store skomakaren Hans Sachs? eller den store filosofen skomakaren Jakob Böhme? Icke var det den väldige diktaren av La faute de l'Abbé Mouret? — Var det riktat mot de skrivande fruarna, som verkligen upptagit Marie Sophie Schwartz' tendensroman, men försämrat genren, så borde detta ha sagts ifrån, men de tordes icke säga ifrån emedan de voro rädda för damerna, lika litet som de tordes på akademien, emedan de redan snokade efter densamma. Emellertid nu var bebådelsen gjord, och nu skulle det stora komma.

Det som nu skedde i svenska litteraturen är det märkvärdigaste, men också mest bedrövliga och fula som hänt:

I Danmark har man endast en gång upplevat något dylikt, då nämligen J. L. Heiberg mitt i Oehlenschlägers och Kierkegaards stora tidevarv skrev en professorsavhandling om Vådevillen såsom höjdpunkten av poetisk konst. Vådevillen: Emilies Hjertebanken, Kong Salomo og Jörgen Hattemager fastslogos såsom varande den nationella diktkonsten, det andra, Axel och Valborg, Enten—Eller, det var ingenting. Heiberg idiotiserade sitt vackra fädernesland och sin kvicka nation, dikterade skönhetslagar från en litterär salong och med stöd av en professur.

Så hände även med oss 1890! Vi fingo icke allenast en pekoral-estetik, utan även en poesi som

vi läst som barn, med pjunk och pjåsk, Weltschmerz och falsk tuberkulos, inte ett spår livsglädje eller mannakraft, vilka utlovats i profetiorna; alltså humbug, liksom annonspuffen på Vespasianerna, där man utlovar bota maladies secrètes och skära liktornar smärtfritt utan att kunna någotdera.

Den visdom, som nu predikas på dåliga vers, är av den beskaffenhet, att den icke kan bli föremål för kritik, därför hälsades den också av konsortiet med kritiklöst jubel.

Att människan i ensamheten kommer att tänka, över sig själv, över liv och andra människor, är lika naturligt som förlåtligt; men att tänka ingenting har alltid ansetts vara nästan omöjligt utom för den opirökande orientalen, vilken kallar detta tillstånd Nirvana.

I ensamhetens tankar finnes denna tankenihilism eller frånvaro av allt tänkande, realiserad till full illusion.

I.

Där innerst i min ande bor en gnista;
att lyfta den i dagen blev mitt mål,
min levnads liv, mitt första och mitt sista.
Hon gled mig undan, tärde och förbrände.
Den lilla gnistan är min rikedom;
den lilla gnistan gör mitt livs elände.

Kan någon gissa gåtan?

VIII.

Du söker ryktbarhet; för mig jag tror
ett större väl så helt att glömmas
att ingen hört mitt namn, ej ens min mor.

Det tro vi inte på!

Återvändom nu till utgångspunkten: Zola! vilkens sublima epos skulle ersättas av dessa fnaskiga versstycken. Jämfören på nykter kaluv dessa och i föregående artikel (Två konungar) citerade versstycken med Le Ventre de Paris, Nana, L'Oeuvre, Débâcle o. s. v. Kan man verkställa en sådan jämförelse? Kan man?

Eller denna en liten prinsessas fromma önskan på Önskedagen?

> Hur dumt som människor önska!
> Jag önskar en stockros vid fönsterträt,
> en enda liten misse i knät
> och en liten vrå av världen
> och en hjärtans kär, som höll härvans garn
> och kallade mig sitt rosenbarn,
> när jag satt med mitt nystan vid härden.
> Jag räknar och räknar timmarnas slag,
> men aldrig kommer min önskedag.

Vad är detta? Jag skulle vilja kalla det Wilhelmina Stålberg 1850.

Men skalden kallar sig något pretentiöst Hans Galning; jo, men det fordras andra egenskaper till att vara galen på Thorilds och Kierkegaards sätt, ty de ägde nog intelligens att bli galna av helig harm, när de sågo och hörde dumheten, ondskans och högfärdens dumhet, sitta vid styrelsen i det skönas och sannas värld.

När emellertid det sjuka jaget genom tioårigt slit konsumerat sig själv i egen och inbördes beundran, så upptäcktes ett nytt ämne att beundras, och det som låg närmast invid jaget var: fäderneslandet.

Det blev fosterländska sånger, men nu på nya toner, icke så nya, men i alla fall toner, visserligen något spruckna, tunna, och framför allt falska.

Nationen kallades till samling, för att lyssna; den fullständigt omusikaliska sången försågs med musik, vilken dock utelämnas för att texten skall få träda fram i hela sin ihåliga glans.

Sverige.

Sverige, Sverige, Sverige (tredje gången!), fosterland,
vår längtans bygd, vårt hem på jorden!
Nu spela skällorna (!), där härar lysts (sts) av brand,
och dåd blev saga, men — med hand vid hand
svär än ditt folk som förr de gamla trohetsorden.

Är det en sång? En renäss-anssång? Eller:

Soldatsång.

Slå trumman, pojkar! Framåt, gå på!
Hurra för Sverige och kungen!
Hurra för riksdan, där gubbarna stå
och knacka med klubban och hjässorna klå
och hosta och titta i taket, det grå (!),
för de få släppa till pungen.

Skall verkligen den samlade nationen s j u n g a denna »skomakarerealism»? Är nationen så idiotiserad, av konsortiet Pepita, Gigerl och C:o, då må hellre Åreskutan sjunka i jorden och Nils Linders skugga uppenbara sig för den falske andeskådaren på Djursholm, och be honom väcka den nation som hans sömntorn fått att somna in så djupt. Eller finns ingen ung svensk, som kan ta opp en ny Svea, lite styvare dock än de fem »raderna», en ung svensk, som kan hantera andra instrument än dragklaver och mungiga; en signaltrumpet som kan samla andra män än mikrocefalerna vid Operaterrassen och kring stoltare minnen än Sveriges förstörare och Olof Trätälja?

De fem raderna.

(Fullständiga bevis att de fem raderna äro humbug eller blå dunster, framlagda för dem som ännu äga intelligens nog att följa en bevisning och mottaga faktiska upplysningar.)

När jag i en föregående artikel framlade de fem raderna som fröken K. önskade få höra på dödsbädden, och vilka hon satte över Tegnérs Svea, så trodde jag att varan skulle tala för sig själv, och att en upplyst samtid förmådde döma om en versstump var poesi eller prosa, trots det att förläggarannonsen efterträtt den utredande, motiverande och sakkunniga kritiken.

Men strax kom en person och underrättade mig vänligt »att det fanns många som beundrade de fem raderna».

Vartill jag: — Det är jag övertygad om. Asinus Asinum fricat, eller på Voltaires språk: Les beaux esprits se rencontrent.

Emellertid, med samma älskvärda uppriktighet, varmed mina kolleger bruka yttra sig om min litterära produktion, vill jag yttra mig om en kollega, men med motivering, och icke med bara hänvisande till godtycke och dålig smak. Min litterära produktion synes dock, i parentes, vara tämligen okänd i sin helhet, och genom ett avsiktligt tummande av litteratur-

historien har man slutligen bibragt publiken den falska meningen att jag styckevis vore elev hos mina lärjungar av boxarligan. Dessa uppsåtliga förfalskningar ha gått så långt, att man genom att kasta om kronologien sökt göra troligt, att jag till och med tagit (stulit) ur böcker som jag icke läst, under det att förhållandet kan vara ett helt annat. (Forts. en annan gång.)

Låtom oss nu skåda mästerverket från svenska skaldekonstens renäss-ans 1890.

De fem raderna:

Jag längtar hem sen åtta långa år.

(Vem har inte gjort det?)

I själva sömnen har jag längtan känt.

(Fallet är icke så ovanligt att det kan anses vara originellt!)

Jag längtar hem. (Vi ha hört det!) Jag längtar var jag går — men ej till människor! Jag längtar marken, jag längtar stenarna där barn jag lekt.

(Slut! Det är alltihop.)

Han längtar hem! Skönt! Men inte till människorna, och detta sista måtte ha slagit an på fröken K., fastän hon uppger sig i tid och otid älska hela människosläktet, hennes force. Men antaget att man icke har några fränder eller vänner därhemma att längta efter, så brukar ens längtan dock sträcka sig till det vackraste landskapet, parken eller trädgården, där man lekt som barn, icke »lekt barn», ty förställningskonsten är ringa i barnaåren, hos normala människor åtminstone. Men författaren med sin berömda

skönhetsdyrkan, han längtar bara till marken och stenarna.

Detta är ju för torrt och hårt för att väcka några känslostämningar som dock är en ingrediens i poesien.

Erinrom Björnsons Hemlängtan:

Syng mig hjem hvis I kan,
jeg vil dö i mit land,
syng mig frem
til mit hjem!
jeg vil dö i et syn
av dets blåhvite bryn
av dets jord,
hos min mor.
Jeg vil dö, i den tro,
at de alle er go',
at den kulde de gav
smelter hen på min grav.
At min sang står i vår
bak den barm som var hård
og gjör klar
hvem jeg var.
— — —
Syns mig hjem til en grav
i dets jord
hos min mor.

Han vill icke glömmas av sin mor utan längtar först till en människa, som stått honom nära.

Eller Herman Sätherbergs Längtan (till landet) i all anspråkslöshet:

Ja, jag kommer! Hälsen, glada vindar,
ut till landet, ut till fåglarne,
att jag älskar dem; till björk och lindar,
sjö och berg, jag vill dem åter se.
Se dem än som i min barndoms stunder
följa bäckens dans till klarnad sjö,
trastens sång i furuskogens lunder,
vattufågelns lek kring fjärd och ö.

Detta ger ju bilder, väcker känslor, minnen, värmer och rör; är välljudande, sång med ett ord.

Eller denna Hemlängtan av Snoilsky, som vi kunde utantill och som jag därför drar mig för att citera, ehuru det kanske behövs.

Jag ser ett hem — jag känner det — jag ser den tända gran.
Med knäppta händer stå de små, som själv jag varit van.
Därute är det kallt och mörkt och yrar nu som bäst.
Därinne är det varmt och ljust på Jesusbarnets fest.
O. s. v.

Där står bland annat namn på ett barn, som försvann med andra barn vid Pepitas sterila bröllop; barn älskades nämligen icke av Don Juan, men väl hundar, som äro junkrars själsfränder, och som de besjunga.

Don Juan var nämligen prototypen. Kierkegaard har filosoferat över denna människoliknande företeelse, men Raspail har avbildat en sådan bysprätt, som låg förstenad i åtta år, och svettas fosforsyrad kalk, så att han slutligen fick guvernörens roll och blev statyn.* Don Juan är nämligen en patologisk företeelse, den impotente Alfonsen, vilken icke vill se hem, maka, barn, därför att han vet sig vara född vanlottad. Men han är även lik den sterila kvinnan däruti att han hatar barn, och är elak. Det som andra betrakta som en svaghet eller en enkel naturlig sak är för honom en bragd att skryta med, ehuruväl priapism är en sjukdom som kan botas med anti-afrodisiaca.

Det är detta som den oförgätlige Nils Linder kallar Islam i svenska litteraturen.

Det andliga skall andligt dömas och det estetiska estetiskt. Jag har därför icke anlagt synpunkten moral

* Raspail: Hist. Naturelle III. Sid. 449.

eller religion vid bedömandet av de fem raderna, utan endast estetik, begreppen om det sköna, smakfulla, spirituella, känsliga. Men för att vara samvetsgrann vill jag anställa ett kontroll-experiment och avtrycka de fem raderna som prosa:

»Jag längtar hem sen åtta långa år. I själva sömnen har jag längtan känt. Jag längtar hem. Jag längmar var jag går — men ej till människor. Jag längtar marken, jag längtar stenarna där barn jag lekt.»

Detta är ju ett pigbrev, eller en temasvenska; innehåll saknas, poetisk form saknas, och följaktligen är det bosch.

Vilka beundra detta bosch då? De som hoppas bli beundrade tillbaka (syndikatsidén), de som äro så klena i huvudet att de låta inbilla sig vad som hälst, och slutligen de — som icke våga annat.

Det finns ju många slags idiotism, och modets, dagens modejournal är en. I dessa tider bära förståndiga och sköna damer något på huvudet som kallas klosetthattar. Nu finna damerna dessa fula och löjliga plagg vara vackra. Om tre år, när modets skräckvälde upphört, och damernas ögon öppnas — då återtaga de något gammalt mode, som är vackert, kan bevisas vara vackert, emedan det med form och färg är klädsamt, eller förhöjer en förut befintlig skönhet.

Men nu borde också den abnorma skolans mode vara förbi, ty det är tjugo år gammalt, ehuru det var gammalt redan då; ty sublimt svammel, som lätt blir prosa, hade vi nog av för 100 år sedan, då Atterbom sjöng Schellings filosofi på dålig vers:

> Jorden sig smyckar för solens sultan
> i skrud av en enda omätlig tulpan.

Kråk-sång.

"När dottern ljuger inför sin mor,
då är kärlekens prisade sol uppgången.
När hon ljuger för den hon trohet svor,
då älskar hjärtat för andra gången."

(Renässans-poesi.)

Egentligen har jag aldrig förstått det fina i kråksången. Antingen skall man ha ett mycket grovt eller mycket l å n g t öra för att kunna uppfatta dessa alikvottoner som apotekar Ris och skaldekonungen Ahlstrand kunde frambringa så oefterhärmligt, att endast 1890 års Gigerlmän sedan förstått att epigonisera dem.

I franska diktkonsten fanns på 1700-talet ett slags dikt som hette amphigouri, eller medvetet pekoral, där versifex roade sig att driva gäck med läsaren. Ett behagligt nonsens, så skickligt maskerat att läsaren icke märkte driften förrän han började reflektera, och då nödgades le åt den harmlösa dårskapen.

Som bekant (kanske dock icke i Karlstad) uppträdde mot slutet av 1880-talet en diktarskola, som kallade sig den symbolistiska, vars mest kända representanter voro: Mallarmé i Frankrike och Dehmel i Tyskland. Vad symbolismen är, det veta vi tragöder, som ofta måste begagna symbolen för att tydligare uttrycka dramats idé. I G i l l e t s H e m l i g h e t (1881) symboliserade jag således det förtärande tvivlet me-

dels kyrkvalvets instörtande och den förlorade tron med gillets bortkomna hemlighet. I Damaskus föreställdes ju Saulusfärden och i Stora Landsvägen jordevandringen själv. Det var klara saker. Men symbolen förblandas ofta med allegorien, som är en gammalmodig dålig form, där abstraktioner taga kropp, såsom lasten, dårskapen, orättvisan o. s. v. Vad nu den franska symbolistriktningen i lyriken angår, så kan den svårligen definieras. Den var ett mörkt tal, som uppgav allt innehåll och sökte ensamt verka genom språkets resurser, väcka förnimmelser av färg och ljud, med ett ord dölja det som skulle synas, sätta ljuset under skäppa och operera med mörka strålar. Som den motverkade sitt ändamål var den ju absurd, och ansågs av klokare fransmän som en blague eller ett sätt att épater les bourgeois (dupera brackorna).

I Sverige har vi endast sett ett försök att öva sådan symbolism: det var Gustav Uddgrens, men det mottogs icke väl.

Gigerlskolan hos oss hade nämligen ingen aning om symbolism, om man frånser Åreskutan, som väl var en dålig allegori över svenska nationen, vilken kallades till samling nere i Ådalen för att dränkas i åsynen av Deukalion och Pyrrha, vilka hade förenat sig i en kysk omfamning oppe på Skutan. Så förkommen ansågs nationen vara år 1890. Pepitapoesin var nämligen rena prosan och verkade med de enklaste medel.

Exempel:

> Tre ting bli löjliga: att var man går
> ha otur mitt för sina egna drängar,
> att ligga jordad sedan tio år
> och att ha alltför gott om sparda pängar.

Vad är detta? Jo: det är nonsens, det är vad man kallar apotekar Ris. Eller är det löjligt att ligga jordad sedan tio år, och är det löjligt att ha alltför gott om s p a r d a pängar? Ligger någon undermening här, som skall gissas. Skall »ligga jordad» tolkas metaforiskt, såsom till exempel att en tragöd har spelbara tragedier liggande begravna i tio år och han själv således ligger jordad, så är det i c k e löjligt, utan djupt tragiskt, det vet jag! Lika tragiskt som att ha för gott om stulna pängar, vilkas källa en vacker dag kan utletas med en Stendahls välkända slagruta.

Eller detta:

> Vad outgrundligt i djup blev byggt
> trots alla dina docenter,
> det dömer du vid din middag tryggt
> och hamrar på som tangenter.

Det väcker ju inga förnimmelser av färg eller toner, utan är den rysligaste prosa, men utan form, utan innehåll, utan tanke, utan känsla. Författaren är visserligen icke docent, och icke heller doktor, ty därtill fordras n å g r a kunskaper, men han är hedersdoktor, och därtill fordras inga kunskaper alls, det är det konstiga! Men docenterna borde h a n väl icke hackat på, såvida inte han avundats docenten Gigerl. Eljest är hela »poemet» obegripligt och förtjänar i formellt avseende att rubriceras under »skomakarrealism».

Skolan uppgav sig dock reagera mot tendenspoesin, men är själv ingenting annat. Tendensromanen 1880 hade ett lovvärt syfte: att hjälpa människorna till rätta i samhällslivets tilltrasslade elände; men Pepitaskolan hade en ful tendens: att kalla det onda gott och det goda ont. Denna tendens lyser så bestämt

igenom allt det vispade skummet att man kunde anse denna litteratur som propagandaskrifter och omvändelsetraktater (i bakvänd mening).

Och eget nog den stora pekoralsymfonien Hans Alienus är bara turistkåserier, mest från Orienten, snobbens snobbiga betraktelser över världsgåtorna och det unkna jagets upplösning.

Det var det nationella epos när »Sverige fick en skald». Men utan att äga några rötter i det nationella, varken i saga eller sång.

Har man drivit med svenska nationen? Eller har man bedragit den? Sekelslutet var ju rysligt, och »allting var ju humbug» den gången, men att litteraturen också ingick i förnedringen och stannade i den, därtill ha de ledande männen, ungdomens lärare, hela skulden, under en tid då allting var falt, allt kunde köpas, till och med lärostolar och doktorsgrad.

Omkring 1890.

(Omvärderingar.)

Var svenska poesien i någon fara omkring 1890, eftersom den skulle pånyttfödas?

För att besvara denna fråga måste jag från att vara kärande i målet intaga den mer fördelaktiga platsen på de anklagades bänk, där man ju som svarande har rätt att tala om sig själv och sina gärningar.

När broschyren Renäss-ans utkom 1888, utgav den sig för att vilja reagera mot tidens materialistiska, realistiska strävan, men profeten låtsades ignorera min hela verksamhet i samma riktning och malhonett nog fick jag en släng av färlan för de brott jag i c k e begått. Redan åren förut hade jag skrivit Hemsöborna och Skärkarlsliv (Klockarn på Rånö), tendenslöst, stiliserat i holländska genremålningens maner, alltså l'art pour l'art, utan tendens, utan biavsikter. År 1882 hade jag utgivit Sömngångarnätter, en symfoni, då i tre satser,* på frigjorda men läsbara vers. Det var samma r y t m i s k a knittelvers som jag begagnat i Mäster Olof 1873, och som 1889 reciterats på Dramatiska teatern, utan att skådespelarna av mig begärt någon ändring eller rättelse.** Det var ju eldprovet. Sömn-

* Den fjärde eller Finalen i D-moll utkom omkring 1890.

** Den versen höll provet ännu 1908, då Dramatiska teatern invigdes med Mäster Olof.

gångarnätternas vers prövades på en matiné av den gode skådespelaren E. Så att där fanns intet att anmärka.

Men i Sömngångarnätterna hade jag även åt samtidens prosaiska innehåll givit en poetisk form, svenska landskap och franska landskap, själva Paris, där av en lycklig tillfällighet den lilla kyrkan S:t Martin blivit industrimuseum och gav mig en motsättningsbild, som blev en symbol. Detta var i mäster Zolas egen stil, men det förstod icke Pepitaskolan, som egentligen fortsatte signaturernas blodlösa juck med egna småkänslor, pysslande med ett luetiskt jag, snobbande förakt för liv och mänsklighet, främmande för alla intressen: med ett ord det estetiska betraktelsesättet mot vilket Kierkegaard kämpade och föll.

Men redan 1881 hade jag på scenen ett drama i svensk riddarviseton, Herr Bengts Hustru, däri jag reagerade mot »skomakarrealism» på scenen.

Stycket föll då, emedan det var »för vackert» och för »moraliskt», jämfört med samtida fotografiska Dovredramer som började intaga scenen. Det återkom dock nu i fjol på Intima teatern, och föll åtminstone icke.

År 1880 hade jag räddat poesien på hovmarskalkens teater genom Gillets Hemlighet, reagerande mot den rysliga genre som nationens första scen då odlade. Dramaten hade nämligen på 60-talets utgång givit Sköna Helena och Riddar Blåskägg. Parallellt gingo franska konversationer på brysselmatta, sedan, på 70-talet, Charlotte Birch-Pfeiffers, Roderich Benedicks, Oscar Blumenthals (?), Blanches och Hedbergs farser. Den farligaste var den gode Blanche, som redan var klassisk, det vill säga oupphinnelig, mönstret.

Det var förtvivlat för oss yngre att se hur man blev klassisk i vårt fattiga land.

Då jag nu nyligen läste Ett resande teatersällskap »av August Blanche» (som det ännu i år stod på Dramatiska teaterns affisch), så häpnade jag över att det klassiska i vår dramatik kunde vara sådan smörja. Tillyxat, hopsvängt, mer osannolikt än själva farsen tillåter, i c k e roliga kupletter, luktande av gamla Operakällarns Stenborgare, hälsas varje repris som ett kärt återseende.

Ännu denna sista vår fick jag uppleva att den nye dramatiske chefen, kallad Illefaciet, affischerade Ett resande teatersällskap »av August Blanche». Blanche själv brukade annonsera sin fars »efter en främmande idé» (ofta fransk). Nu förhåller sig saken så, att (enligt Klemming: Sveriges Dramatiska Litteratur) »Komediantерne eller Ett resande téatersällskap... av August Blanche», tryckt 1850, är författad av Dennery, auktor till Don Cesar de Bazano bland andra, i samarbete med Cormon och Romain, men efter Le Roman Comique av Scarron. Men Blanche, som var klen i franskan, hade endast »bearbetat» L. A. Malmgrens översättning (enligt Klemming).

På så sätt blir man klassisk författare i svenska litteraturen. M a n t a g e r, icke en roman eller novell, utan ett drama, och sätter sitt namn på, sedan man gjort dialogen lagom rå och oborstad för att den skall gå i K. Dramatiska teaterns publik. Emellertid, mot dessa och dylika rysligheter fick jag reagera hela 70-talet. Inom historiska dramat hade jag Bröllopet på Ulvåsa i min väg, då min Mäster Olof fick vänta i nära tjugo år innan den slapp fram på Dramatiskan, tio år för att spelas på Svenskan. Bröllopet är ju ett nätt

och omtyckt stycke, men en amplifierad anekdot utan historisk grund. På 60-talet utgjorde det stycket höjdpunkten, men på 70-talet fingo vi till vår förskräckelse läsa den danska kritikern G. B:s utlåtande, däri han kallade vårt Bröllop »det slette stycket», »som borde ha varit en Ballett». Där föll ett ungdoms-ideal och nu fick man veta att dramat för att vara något annat än en kassapjäs måste behandla ett betydelsefullt motiv, vilket jag visste förut och praktiserat i Hermione (1868) och i Blotsven = Den Fredlöse (1869).

I den historiska novellen hade jag att förkovra G. H. Mellins vackra anekdoter, och med Svenska Öden förstorade jag den historiska novellen till tidsbild. Man kallade mig romantiker, men det var bara ett tillämnat glåpord, eftersom jag förut utgivit Röda Rummet, som dock icke är skriven efter naturalismens prospekt, ty jag kände icke till Zola den gången, men väl Dickens och Hugo.

Nåväl, då hela min litterära strävan gått ut på reaktion mot Kleinkunst och smårealism, hur kunde jag då drabbas av Gigerlprofeternas anathema omkring 1890? Det var ju mala fide eller mot bättre vetande, så mycket mer som mina frigjorda men läsbara vers i Sömngångarnätter givit tonen till Alienussångerna, men missförstådda, misshandlade av en obildad person. Och vilken sedermera drog fördel av min utarbetade form på den historiska novellen.

Detta är kärnpunkten i mitt försvar mot de fräcka angrepp på min tillkämpade plats i svenska litteraturen, eller rättare, detta är mitt avslöjande av de förfalskningar och försnillningar som i svenska litteraturen blivit gjorda under de sista årtiondena understödda av ett förlagskontor, två professurer, några tid-

ningar och två adliga namn. Dessa två namn, icke så högadliga dock, hade egendomligt nog figurerat i 70- och 80-talets brännvins- och stenkolssvindlerier, och när man nu fick återse dem i litteraturen opererande med samma fördomsfria metoder, så låg ju nära till hands att tänka på ärftlighet — utan moral.

Pekoral-poesiens anor.

Tro ej det mörka är betydningsfullt;
just det betydningsfulla är det klara.

(Tegnér.)

I dessa tider av självadling, då fullmakterna borde granskas, har även Gigerl-skolan letat i pergamenten och funnit fränder, dock efter 1809 då adelskap endast blev villkorligt arv.

Det var 1810 då en profet steg fram i svenska litteraturen och förkunnade att nu skulle komma nytt, och han skulle göra't. Det var Atterbom som sjöng (1810):

De eviga toner
från gudarnas troner
de klinga ur glesnande skymningen fram;
de vandra kring jorden,
de nalkas till norden,
de söka den Svea som förr dem förnam.

Han hade helt fräckt låtsats okunnighet om Tegnérs renässans alltsedan 1804, han strök ett streck över Franzén, som dock på 1790-talet sjungit »eviga toner från gudarnas troner» och för sin djärvhet att överskrida gränserna för »snille och smak» blivit ogillad av akademien, men dock fått stora priset;

och i hastigheten glömde han att Bellman sjungit oakademiskt, att Lidner och Thorild hållit fanan högt, Creutz och Gyllenborg diktat den »höga visa känslodjupa sången» som Atterbom trodde ha »lönligt flytt».

Sådan var Atterbom 1810, när han profeterade i efterskott.

År 1820 räckte han, efter hemkomsten från agenturresan, sin hand åt Tegnér och de andra, och uppmanade dem att tillsammans med honom »samverka till en nationell diktning», som Tegnér redan diktat.

Denna usurpator som hette Per Daniel Amadeus i förnamn, fick ett tragiskt öde. Hans namn är utstruket ur svenska litteraturen, och hans poesi är oläsbar.

Men det mest tragiska är att läsa hans Siare och Skalder och Tal, däri han hela sitt återstående liv får sitta och berömma — allt och alla, även de minsta medelmåttor, och i detta det enda intresserade syftet: att komma in i akademien. Det var en fin pojke!

Men Asinus Asinum fricat, den ena åsnan kliar den andra, och hans Camorrakamrater gingo alla i förgängelsen: Palmblad, Askelöf, Livijn, Zeipel och Euphrosyne läser man till examen, men icke för nöje.

Den var dödfödd hela skolan.

Omkring 1880 hade jag försökt att framgräva äldre svensk dramatik, närmast föranledd av Klemmings då utgivna Sveriges Dramatiska litteratur. K. Gyllenborgs Svenska Sprätthöken fick jag fram på Svenska teatern, och den höll provet.

Med ungdomlig inplantad vördnad nalkades jag mästerverket Atterboms Lycksalighetens Ö. Den var mig visserligen något främmande, men jag tog till

sax och blyerts för att appretera den åt Ludvig Josephson, och göra den möjlig för scenen.

Josephson läste, och efter första läsningen bad han om uppskov för en andra läsning. Efter en serie uppskov kommo vi till en förklaring: Han kunde inte läsa den. Och i en förtrolig stund senare utgöto vi våra bekymrade hjärtan: vi »förstodo» den inte.

För tre år sedan, då fråga var om sommarspel, tog jag fatt i Fågel Blå och lämnade till direktör Falck på försök. Efter en kort tid lämnade han igen den endast skakande på huvet, icke böjande huvud dock för det obegripliga.

Nu i dagarna har jag försökt läsa om Lycksalighetens Ö, med god vilja, redlig avsikt. Jag kan läsa den, men blir sjuk. Jag känner Schellings filosofi och mer till, jag känner Tieck, Fouqué, Novalis, och läser dem med ett visst nöje, men i Atterbom finns ingenting, det är bara blå dunster, ofta rent pekoral. Det är en blandning av svulst och platthet, ihålig grannlåt, men utsliten redan då, rosor och näktergalar, tulpaner och azur. Atterbom hade en otrolig förmåga att gå upp som en sol och falla som en pannkaka.

Om man läser, i Lycksalighetens Ö, den rysliga Upp genom luften, som skall vara en Vindarnas Kör, så har man typen. Först loci communes: »bort över haven, hän över jorden i stormande färd... Upp till de brusande böljornas lek; Upp till de susande lundarnas smek (fraser); Människan, djuren, i kvalmiga nästen...»

Vindarna skriva en kria i stället för att sjunga... »Människan, djuren» är ju en beskrivning, nästan naturvetenskaplig, meteorologisk, av en otrolig platthet.

Hulda Rosa sjöngs i min ungdom, men ros och

fjäril var redan då en fras, och om jag medger att det är en artig kuplett så är det inte mer, och icke nog för odödligheten.

Vikingasäten sjöngo vi som studenter, men karikerade den gärna, emedan vi funno den fasligt banal.

»Och Karl Johan så kallas den dundrande gud,
när han svingar Asaklingan
tändes stjärnan av Norden vid tordönets ljud.»

Detta kan icke vara annat än nonsens. Stjärnan: tänds av norden!!!

Eller den mest smaklösa av alla poetiska bilder:

Jorden sig smyckar för solens sultan
i skrud av en enda omätlig tulpan.

Som dramer betraktade verka Atterboms såsom operatexter. De röra sig med fraser, allmänna betraktelser, abstraktioner, som varken ge bild eller ton ifrån sig, och till musik kan man som bekant sjunga vad smörja som helst.

Exempel:

Vad äro tårar?
Vad är en kvinna?
Tårar och hjärtan
alla försvinna.

Men det är icke svar på tal.

Jag vill lämna Atterbom som poet, men icke skiljas från honom utan att erkänna det berättigade i hans opponentroll såsom filosof, och i två ord ge hans formule: Han reagerade mot Upplysningens, Kjellgrens, och Fru Lenngrens snusförnuft! (Läs hans Swedenborg.)

Det är den stora skillnaden mellan honom och Gigerl-skolan 1890!

*

Jag älskar prosan, livets verklighet,
urformationen utav tingens väsen,
och ofta lägger jag med flit i dikten
en bit granitberg för att hålla samman
den lösa grund, som rimmen spela på.

(Tegnér.)

Ur-tjuva.

Den som stulit annans boskap, men uppgiver sig ha hittat den, åligger att göra sig »urtjuva» genom lysningsvittnen eller ed. Uttrycket är gott och kunde användas på de litterära kombandit-bolagen i vår nutid, då begreppen om den litterära äganderätten blivit så försvagade av okunnighet, ondska och dålig smak, att rätte ägaren stämplas som tjuv av tjuven.

*

Om jag tager ur min erfarenhet en upplevelse och ger den en dramatisk verksam form, så är det min egendom.

Tar jag ämnet, eller fabeln, ur historien, och ordnar den med säker formkänsla, så är det min tillhörighet, i synnerhet om jag kan sätta individualiserat liv i figurerna genom att hämta modeller ur mina kretsar.

Tar jag något sceneri och rekvisita, kanske en scen ur en tarvlig, tämligen okänd historisk roman, så är dramat fortfarande mitt, ty romanförfattarens arbete var icke konstnärligt utarbetat. Men tar jag till exempel Ivanhoe och Rebecka utan att nämna Walter Scotts namn, då är jag inne på andras jaktmark.

Om jag berättar för en tämligen litterär bekant min uppränning, idén till ett drama, och han går hem och skriver det, får det spelat och inbjuder mig till premiären, så är han o b l y g tjuv.

Om Bayard, författaren till Pariserpojken, Debutanten, Richelieus första vapenbragd, Regementets Dotter o. fl. har skrivit P a r i s, O r l é a n s e t R o u e n, och om L. A. Malmgren översätter den från franskan, men August Blanche sedan »bearbetar» (förstör) Malmgrens översättning, kallande stycket Stockholm, Västerås och Uppsala a v August Blanche, så är ju detta en »oegentlighet» av samma slag som några bankkassörer då och då låtit komma sig till last.

Om jag berättar att jag i min ungdom blivit påverkad mest av Schiller, Goethe, Oehlenschläger, Victor Hugo och Dickens, så har jag gjort mig till deras lärjunge och vördar dem som mina lärare, men har icke bestulit dem.

Zola kallade sig hela sitt liv Balzacs lärjunge, och Maupassant Flauberts. Tegnér sade sig ha lärt mest av Franzén, och ingenting av Atterbom. Men konsten att förringa är oerhört utvecklad. När vissa målare tala om Kronbergs Jaktnymf anse de sig böra tillägga ordet Makart. Men Kronbergs bländande djupa färg, fast som om den vore murad, överträffar Makarts tämligen tunna konventionella färg. Det är att stjäla Kronbergs ära och egendom. Då Shaksperes storhet började trycka den pretentiösa oförmågan, så uppfann man de »förkomna originalen», vilka Shakspere skulle ha stulit. Denna exempellösa fräckhet överträffades dock av fabeln om Lord Bacon såsom författaren till Shaksperes dramer, och sedan fabeln om Lord Rutland (Bleibtreu).

Dante talar om tjuvar i helvetet, som äro så oförbätterliga att de slutligen stjäla varandras personer och utseende.

År 1884 omkring utspreds av en viss Camorra, att jag stulit Lycko-Per från italienskan. Nu är saken så om Lycko-Per. Denna pjäs, som jag själv icke värderar, emedan den saknar konstnärlig form och emedan där saknas levande människor, är författad för mina barn på lediga stunder under de stormiga tider då Svenska Folket och Nya Riket sågo dagen. Lycko-Per är skriven under ett uppstigande ungdomsminne av Oehlenschlägers Aladdin, vilket varje litterärt bildad bör ha inseett. Aladdin är dock ett läckert konstverk på glänsande vers, under det Lycko-Per är ett folkskådespel, vilket jag själv erkände, då jag vid reprisen bad Ranft att få den flyttad till Östermalmsteatern ifrån Svenskan. Något italienskt liknande drama känner jag inte.

Om jag nu skulle passa på att tala om Almquist. Vid upplivandet av hans minne i detta sekels början förklarade Smyrnamannen att jag, Strindberg, var en elev av Almquist. Som jag räknar mig huvudsakligen som dramatiker och hälst slår den strängen på min tresträngade, så förklarar jag elevskapet ogiltigt, ty Almquist har aldrig skrivit ett drama, anade icke dramats form, då han berättar i oratio obliqua, i stället för att låta handlingen passera i oratio recta.

Jag har läst i Almquist, fyra omgångar i mitt liv. Vid 20 år fann jag honom tråkig, och Går-an kunde jag med möda läsa ut. Nu vill jag bekänna, att jag icke förstår var giftet ligger i Går-an, som är en enkel vardagshistoria, allvarlig, utan framstickande tendens, handlande om ett enskilt fall, där ett olyckligt

äktenskap avskräcker från ingåendet av ett nytt. Den fördomsfria August Blanches ilska mot d e n boken är mig ofattlig.

Törnroshistorierna för övrigt voro mig främmande genom deras hållningslösa form, då man t. ex. i en slottsidyll ute i skogen råkar in i en litterär kritik över dagens storheter. Detta stillösa sätt som roade Almquist blev aldrig mitt mönster.

Längre fram i livet återtog jag Almquist, men råkade nu in i rövareromaner med Eugen Sues »Jesuiter», bortförda barn, enleveringar och dolkar.

Ändå längre fram tvangs jag att läsa om Kapellet och Grimstahamns Nybygge. Ja, sehr nett, aber... En berättelse skall berättas så intensivt att den verkar såsom upplevdes händelsen just nu när jag läser, men dessa två äro ojämna; författaren räknar upp i stället för att ställa fram, och berättelsen blir stundom referat. Och avslutningen i Kapellet verkar som sista scenen i ett tyskt lustspel, där alla ställa upp sig vid rampen.

Nu nyss läste jag Palatset och Araminta May. Palatset är i Hoffmans stil, men det är intet klander, ty Hoffman själv angiver sina Phantasiestycken vara i »Callots manér».

Araminta May är i Fredrika Bremers och Sophie Knorrings stil, vilka båda författarinnor jag nyss med stort nöje läst om igen, vilket icke var fullt fallet med fru Carlén, trots det goda sinnet som värmer igenom den stundom tillyxade formen.

Almquists beprisade originalitet upplöser sig lätt för den belästa bedömaren. Han skrev i sin tids smak: Tiecks, Novalis', Fouqué's, Hoffmans, kanske Poe's, senare Eugéne Sues. Hans filosofi utgjordes

av Saint-Simons, George Sands och fleras socialistiska idéer. Han var ett barn av sin tid, bara som han kunde vara.

Hans samhällsupplösande tendenser ha vi med nöje återfunnit i Zolas Arbete, Paris och flera, och en del av dessa ideal äro redan förverkligade. Men det var icke hos Almquist jag fick dessa modärna idéer, utan i samtidens Spencer, Mill, och i det förgångnas Rousseau, som blev min.

Det finns mycket gott, känsligt och vackert hos Almquist, och något affischerat snobberi med ateism har jag icke funnit. Hans vers äro att studera, men icke imitera.

Hans bisarrerier, såsom spegelreligionen i Palatset, äro minnen från den tidens ockultism, martinism, swedenborgianism, och må icke betraktas som improvisationer eller påhitt. Det finns en tanke i detta med spegeln: och Hoffman har en berättelse, där en herre är så rädd för speglar, att, när han kom in på sin Kneipe, han genast gick och vände om spegeln. Varför var Almquist så hatad då, hatet kanske lika överdrivet som beundran varit det? Ja, där lämna vi estetiken och råka på etiken. Han förvände rätten, tog sak på bak, understundom. Det finns en möjlighet att han gjorde det i ett L a u n e, eller som Eugène Aram i ett anfall av Uebermensch-Wahn, påminnande om våra dagars Åreskuta med Deukalion och Pyrrha.

Då jag länge märkt hur farligt det är att av medlidande lägga ett gott ord för en orättfärdig man, och då människorna så lätt och gärna se ett försvar i en förklaring, är det med betänksamhet jag släpper ut denna förklaringsgrund för fenomenet Almquist.

Jakob Böhme, i all sin stränghet, hade trott sig

finna att allt föddes av sin motsats och allt innehöll ett ja och ett nej. Denna så kallade polarisationsteori utvecklades av senare filosofer så, att dygden lätt ompolariserades till last, sparsamhet till girighet o. s. v., och därmed började den olycksbringande upplösningen av moralen, eller med trevligare ord heder och tro. Det är kasuisten (Ibsen!), som resonerar om rätt och orätt, sofisten som krånglar med ord, sist sykofanten eller brännvins-advokaten, som gör svart till vitt.

I Smaragdbruden läses följande tirad: »Men att bedraga en bedragare måste icke vara ett fel, ett ont, en synd, tänkte han, därest man ej annorlunda kan göra hans bedrägeri om intet.»

Eget nog har den gode Blanche sagt liknande i Flickan i Stadsgården: »...men om man med en lögn kunde lura lögnens fader och därigenom hämma hans onda inflytande, så tror jag inte att Gud skulle straffa en för det».

Detta Jenseits von Bös und gut återfunno vi i Nietzsche vid sekelslutet, såsom konsekvens av kampen om tillvaron och den mekaniska världsåskådningen.

Men det var icke Almquists poetik som vår Oscar-Wilde-renässans uppgrävde 1890, utan det var hans etik, som såg sin epigon i Alienus-litteraturen (och Dovredramerna). Och det var upplösningen! Därför protesterade Vetenskapsakademien mot Gigerl-professuren (1899) som dock gick igenom med den osvikliga penningehjälpen.

Almquist försonade sitt felsteg med mångårigt lidande, så att han har rätt att fordra glömska och förlåtelse, och man har gjort honom orätt, när man manat fram hans skugga, förstört hans bild som dik-

tare, och framhävt honom som en omoralisk moralist. Men jag anhåller härmed att få göra mig u r a r v a från Almquist, både som poet och etiker, framför allt som dramatiker; och må de göra sig u r t j u v a, de som stulit min person, mest min litterära.

Dålig smak.

Jag brukade gå förbi en elektrisk armaturbutik om morgnarna, och förvånades efter två års observation, att hur än lagret förnyades, det ändå alltid bara fanns fula artiklar i fönstret. Men när jag i en annan stadsdel fann en dylik affär med idel vackra saker, så slöt jag därav att den förra hade dålig smak, eller tyckte om det som var fult.

Sådana finnas på alla håll, och det går an så länge de endast behålla det för sig själva, men när de vilja påtvinga andra sin dåliga smak, så måste man nu reagera mot dem, då de försvara pekoralpoesi, illustrationstavlor och förstörda franska originaldramer.

Är man professor eller docent i estetik eller läran om det sköna, så är det icke nog med att ha läst litteraturen och konsthistorien, utan man borde även ha ådagalagt att man har god smak, eller skönhetssinne medfött och odlat, så att man icke föredrar det tarvliga för det upphöjda, det futtiga för det tragiska, farsen framför tragedien, dragklaveret för lyran.

När Puck Munthe, han kallade sig för Puck efter sin hund, på 80-talets slut skrev sina kåserier med pretention, från Italien, så mottogos dessa såsom epok-

görande. Carlo Landberg hade strax förut upptäckt Orienten såsom det sanna ljusets hemland, Palestina dock icke medräknat.

Och nu uppstod en litterär kåseristskola, som i stor skala producerade turist-, hotell- och pensionatslitteratur, utgående från Davos och sträckande sig utefter Orientexpressen. Därmed inträdde Islam i svenska litteraturen, men ledsagad av en portierfilosofi rörande sig om allehanda småsaker i toalettväg, vykort, antikviteter och nipper, men blandat med snicksnack om världsgåtor, religioner, apsaras och haremshemligheter, små erövringar av hotellpigor, Kung Salomo och Morolf Pottemager, alltsammans som ett klädstånd eller kostymmagasin oordnat, men fotograferat.

Nåväl, när Carlo Landberg hade uppfostrat Junker Hans (Alienus) på resor, gjorde Islam först skola, sedan sekt och slutligen bolag.

Ordet litteraturlejon hade man icke hört sedan Byrons och Pelhams dagar, men nu omkring 1890 startades från östermalms-salongerna den nya dekadansskolan, kallad falskeligen renässans, om även påverkad av Oscar Wilde, vet jag icke säkert. Men här skall jag korrigera professor Levertins osanna uppgift att Wilde föll offer för det engelska hyckleriet. Oscar Wilde uppgiver själv i sin stortragiska De Profundis att han föll för sina brottsliga böjelser och sitt gränslösa övermod. Han stod nämligen i olovligt förhållande till en ung lord, och när den unge mannens fader icke såg annan utväg att rädda sin son, så sökte han tillfälle att överfalla Wilde på offentlig plats med handgripligheter. Detta i avsikt att bli stämd för domstol. Wilde var nog oförsiktig uppträda som kärande,

och när den gamle lorden nu fick svara i målet, blev han åklagare.

Det var således intet hyckleri, utan rent spel, men med renässansmoralen som norm kunde professor Levertin, »ungdomens lärare», finna det småaktigt att lägga sak mot perversitet, ehuru i detta fall det icke var mot saken själv, utan mot sitt barns förförare som lorden kärade.

När emellertid vår Childe Harolds pilgrimstur till Österlandet såg dagen, så föll professor Warburg i extas, och med samma utrop som G. Brandes begagnat om Jacobsen skrek han ut: Sverige har fått en skald! Professor Warburg har aldrig haft hög smak, snarare litet dålig sådan. Som student skrev han smålustiga kupletter i skämttidningen Kasper (under signaturen Hakon Jarl). Han beundrade den lilla grisen Wadman, den större Braun och den nätta Sehlstedt, Konjander och Resande teatersällskap. Med en medfödd naturlig svaghet kom Warburg snart under inflytande av sin omgivning, och av fruktan att stå ensam inträdde han gärna i koalitioner, blev vän åt assurerade storheter, tjänande broder, och med en säker instinkt om vem han vågade på, och med en kall beräkning om återtjänst, började han gå ärenden för att göra sig behaglig.

När svenska dikten 1890 lämnade det nationella, inhemska i saga och sång och förföll till turist-kosmopolitisk Islam, i full dekadans, då annonserade professor Warburg renässans. Men i samma veva, när jag var med på ett hörn i Berlins Freie Bühne och Paris' Théâtre Libre och gjorde renässans i den europeiska dramatiken, då skrev professorn om mitt tilltagande förfall som dramatiker. Det han då skrev om Fadren

och Fröken Julie (i G. H. T.) lär ha varit ärerörigt och åtalbart, men som jag icke läste det, och icke är småaktig, mottog jag den räckta handen, när professorn, förra Uppsalakamraten, bad mig om ursäkt.

Det är icke oviktigt om en högskollärare har dålig smak, ty hans unga auditorium mottager kritiklöst varje ord av professorn, citerar honom som auktoritet och med den ofelbarhet som universiteten tagit från påven i Rom, utfärdas dekretaler, bullor, encyklikor, som fordra ett sekel för att annulleras. Det finns i litteraturen många falska dekretaler, och när man tittar i professor Warburgs Litteraturhistoria, så ser man strax var den behöver korrekturläsas, detta oberoende av tycke och smak, men bevisligt genom framläggande av fakta.

Några exempel ur högen. Dalin skall med Argus ha skapat den nya svenska prosan. Nej, Olaus Petri har skrivit i sin Svenska Krönika en svensk prosa, så ny och så ren att jag har lärt av den. (Läs även Domarereglerna.) Dalin skrev halvfranska, och tungrodd svenska, efterbildande även den engelska Addisons Spectator, och var en hovslink.

Kellgren är icke skald: Nya Skapelsen deklamerar loci communes, Dumbom är en efterbildning, Ljusets Fiender är bornerad (m o t S w e d e n b o r g!), och hela mannen var en hovpoet som besjöng föraktliga personer och saker. Med Kellgren sjönk den svenska diktkonsten, som med Stjernhjelms Bröllopsbesvärsihågkommelse (icke allenast med Herkules) tog sin början och sedan icke uppnåddes förrän Tegnér diktade svenska motiv på den skönaste svenska som är skriven.

Atterboms Lycksalighetens Ö v å g a r icke professorn kritisera riktigt, ehuru han reserverar sig till

protokollet, rörande den bristfälliga formen och den »oklara symboliken». Men dramats konst har professorn aldrig förstått och aldrig dömt rättvist, fastän han suttit ting i över trettio år. Han finner alltid första akten bäst, emedan han kommer till parketten utvilad, sedan sjunker stycket allt efter som professorn somnar in.

Slutligen får man i hans lilla Lärobok läsa fabeln om 1890 års renässans, när »under åberopande av fantasiens och skönhetsglädjens rätt» man reagerade mot fotografiska realismen. Men skall jag behöva upprepa att varken Mäster Olof, Gillets Hemlighet, Herr Bengts Hustru, Svenska Öden, Sömngångarnätter, Hemsöborna, äro några fotografier, dessa hade tvärtom delvis blivit stämplade som romantiska. Det var ju ett attentat då, Pepita-attentatet, och emot mig, av ett rövarband, som ville beröva mig min egendom och få mig »mista min plats». Detta är en mycket ruskig historia, i vilken professor Warburg icke spelat sina kort med händerna på bordet.

Den »gråstämning» och det »missmod», som saknas i den lättsinniga Giftas, de hurtiga Hemsöborna, de förtröstansfulla Sömngångarnätterna, den återfinnes i Alienus-sångernas hemska världsåskådning, som är larvernas och lemurernas i andra delen Faust. Kallar man fula vers för sköna, och självmordstankar för livsglädje, dekadans för renässans, då är man antingen ett dumhuvud eller en skurk!

Och den domare som förvänder rätten, den k a n avsättas, men blir det sällan, emedan de inte törs på'n.

Men påven vid Observatorieplan har kardinaler, som genom ett mycket naturligt urval kommit in i

konklaven, och när påven utnämner dem själv så kan man veta vad det är för sort! Tel maître tels valets.

Men det finns också ett annat naturligt urval, betingat av en inneboende dålig smak för det onda och det orätta. I min ungdom fanns i Stockholm en tidning, som alltid och systematiskt försvarade orättvisor, orätt, till och med brott begångna av överklassen. Det var Högertidningen, och det är Högertidningens hemlighet, idé och livsuppgift.

Med en fanatism och en entusiasm, som eldades upp av en för tillfället antagen religiös anstrykning, hotades hela samhället med åtal, när en högt uppburen man begått en serie bekanta brott, därför att samhället kallade brotten vid i strafflagen uppgivet namn. Denna naturliga sympati för ondskan kan ju erhålla det mildare namnet dålig smak, ehuru instinkten att försvara orätt sak ligger djupare och brukar angiva en grundfördärvad natur; vilken förlorat förmågan att skilja ont och gott, skönt och fult, kvickt och dumt.

Dekadansens eller förfallets försvarare ha nu självdeklarerat, och uppskattningen blir därefter.

V.

Stilkänsla

(i målningskonst).

Varje artist, diktare och komponist söker ju åstadkomma verkan medelst form; och medan konstverket vill komma fram, lever konstnären i en beständig oro för att han skall tappa sugen, inte hålla färgen, förlora stämningen, råka in i nya banor. Detta missöde inträffar ofta, om man håller på för länge med ett arbete, eller börjar ändra sedan konceptionen är fullgången, eller om man tar råd, visar skissen, då andras influenser inträda störande.

När jag såg Malmströms Bråvalla slag i hans egen ateljé på 70-talet, så fanns där något visst stort i den väldiga duken, påbörjad 1869. Men ateljén var salong, där både vänner och vem som hälst blev mottagen, dåliga rådgivare och mindre dåliga. När tavlan blev färdig efter minst tjugo år var den misslyckad, emedan målaren icke hållit färgen, figurerna stodo stilla som i ett panoptikon, och man vill hälst inte tala om Bråvalla slag, medan Älvalek håller sig ännu femtio år, mest därför att den »hänger ihop». Från 1866 då den ställdes ut har jag återsett den varje decennium minst en gång. På 70-talet fann jag den något monoton, vilket är faran med att för strängt hålla stämningen, en fara

som några av Düsseldorfarna den tiden iråkade, då lokaltonerna försvunno i den »bruna såsen», som alltsedan blev stålgrå. På 80-talet såg jag Älvalek med franska ögon, och opponenterna kunde icke få korn på den, emedan Corot, som också höll stämningen, dock lyckligt upplöst lokalfärgerna utan att utplåna dem. Älvalek ansågs då vara en grisaille och tunn. Men på 90-talet och vid sekelslutet började Älvalek komma igen; och nu såg jag och några målarevänner att det fanns färg i den, och stämning. »Naturens enhet» som då varit en naturvetenskaplig ekvation, hade nu blivit en formel av mer trolsk innebörd. Nattens fuktiga dimmor förmälda med sommarnattens ljus skapade så som gnistorna från Muspelhem med frosten från Nifelhem väsenlika varelser som blevo kallade älvor; de vita björkarna äro av samma tyg som älvorna, men på ett annat plan (där kom ett gott nytt ord!).

Då jag på 70-talet började skriva om konst, vill jag minnas, att jag aldrig skrev om en målning utan att ha återsett den, ty jag hade märkt, att en tavla kunde visa sig helt annan i annan belysning, vid annan väderlek, oavsett humöret för dagen. Sedan dess har jag varit rädd för att skriva om konst, ty ett fullt objektivt omdöme kan icke komma till stånd. Denna tavla är ett stort konstverk, ämnet betydelsefullt, kompositionen grandios, teckningen felfri, färgen lysande, och tavlan hänger ihop; teckningen träder icke fram på färgens bekostnad, och färgen utplånar icke teckningen. Skönt! — Men ämnet tilltalar mig icke, färgskalan är icke av mina liv-färger, kompositionen kan i ett vresigt ögonblick förefalla mig teatralisk, ett regissörstycke. Detta personliga måste jag antingen hålla på, emedan det är min genom studier

förvärvade norm, eller måste jag uppge det och döma konstverket endast genom jämförelse med andra godkända mästerverk.

Längre kommer man icke, och man borde kanske inskränka sig i föreliggande fall och säga: Detta är ett stort konstverk, då tekniken, som ju kan objektivt bedömas av den som förstår yrket, är felfri men att tavlan icke tilltalar mig beror av min personliga ekvation. Upptar man däremot strid om konstverkets innehåll, idé, ämne, så kan man nog därvidlag fastställa en skillnad mellan det smaklösa, barocka, futtiga, svamliga, svulstiga, hjärtnupna, men då kommer ofta den dåliga smaken, okunnighetens och dilettantens beundran för »ämnet» fram. Det är dåligt målat, men ämnet tilltalar; bedömaren har icke förstått att stilkänslan fattas honom, ty njutningen av konstverket består just i detta finnande av harmonien mellan idén och utförandet.

Ett stort skönt svenskt konstverk är Höckerts Stockholms Slottsbrand. Motivet är högst betydelsefullt, ett tidevarv brinner upp, man ser rök och lågor och man ser i figurerna det avgående och det kommande; det är vackert komponerat, med djup i planen, och omväxling i grupperingen, icke uppställt, icke arrangerat; är där något enda fel i teckningen så kan man tänka sig det såsom lämnat till korrekturet; färgen är mäktig och i stil med ämnet.

Detta är ju full bevisning? eller motiverat omdöme.

Greve von Rosens Erik XIV har hållit sig, ehuruväl färgtrycken en tid gjorde oss leda på tavlan. Där är en genomförd stil, lagom arkaiserande, något miniatyrmålning förstorad. Figurerna väl inställda i rummet,

väl tecknade och modellerade; det är icke teckning kolorerad, utan måleri. Men där finns plus; själsliv och själsstrid, individualisering, och symbolik i ordets rätta bemärkelse. Det är den historiske Erik XIV i ett dramatiskt moment, det är Karin Månsdotter och Göran Persson, men det är ännu mer; det är en själs slitning mellan god och ond makt, kanske icke så historiskt, men måleriskt berättigat. Den blir icke gammalmodig därför att den arkaiserar. Men det är rent omvänt förhållande till dramaturgen Shaksperes historiska dramer, vilka spela när som hälst, eller i en konventionell universaltid, i diktarens samtid, och därför icke heller bli gammalmodiga.

Annat är förhållandet med Rosens Sfinx. Den frapperar först, ämnet slår, så att man först glömmer tekniken, vilket kallades stoffverkan i min ungdom.

Framför Sfinxen inbjudes man ju att fråga; och jag frågade: är det Sfinxen, som sitter inne med världsgåtornas lösning, och straffar med döden den nyfikne djärve? Eller är det något annat? Är det kanske kvinnan? Man påstår det senare, ty där ligga attribut, försmådda offerskänker, juveler och guld.

Denna föreställning om kvinnosfinxen är icke mer aktuell sedan kvinnogåtan är löst, eller befunnen olöslig, och man observerat att mången går levande ur den sfinxens klor, fastän det sett betänkligt ut understundom. Detta må vara målarens tillhörighet, då hans uppfattning delas av mången mindre gissig.

Men så kommer tekniken, och här synes den eljest notfaste ha vacklat i registret. Må vara att klippan är bakgrund, men i det näraliggande planet borde den ha varit mer utförd, då djurkroppen är så realistisk målad, nästan zoologiskt planschverk. Attributen äro

hållna i ett tredje maner, saftigt, djupt, pastöst, det bäst m å l a d e i tavlan. Så kommer djurets ansikte i ett fjärde maner, som är harmonifrämmande: porslinsstil.

Artisten har icke hållit färgen, och stilkänslan har svikit honom.

När man nämligen målar en overklighet, en symbol, bör man ju icke måla den realistiskt, utan att stilisera. Mot d e n bakgrunden, som är skematisk, borde djuret ha hållits skematiskt, svävande, och då hade icke ansiktet behövt forceras som nu är fallet.

Man blir bortkommen inför Sfinxen, sliten, olustig. Artisten höll på för länge och råkade in i nya tonarter. En opponentmålare skulle ha borstat opp hela scenen på ett par månader, och fått enheten i stämning, helhetsverkan, totalintryck, och hans skissiga maner skulle just här ha kommit till sin rätt, så att betraktaren aldrig skulle ha narrats granska detaljerna; tekniken hade trätt tillbaka för idén, illusionskonstens stora hemlighet.

Liljefors' Havsörnar äro icke realistiskt målade, havsböljan nästan dekorativt, e m e d a n målaren d e n n a gången ville säga något mer än ett rovmord, en måltid på havet. Det är en tragedi berättad med säker stilkänsla av Liljefors, som genast vet när han i ett enkelt jaktstycke skall sätta fjädrarna på en örn, så att han ser ut som en örn.

När Liljefors låter änder sträcka i en sommarnatt, så håller han undan änderna skissigt, emedan sommarnatten är hans motiv. Men när han skildrar en andkulls familjeliv, så u t f ö r han änderna minutiöst. Detta är stil!

Kronbergs Jaktnymf, som med väldig strid kom

in på museum i min ungdom, håller sig, emedan den är genomförd, och emedan den är m å l a d, utgången från färgen, som lyser lika frisk efter 25 år. Ämnet, icke betydligt denna gången, betingade den behandlingen för att kunna verka.

När Kronberg sedan nalkas bibel-ämnet, så tar han till ett annat maner. Han målar tunt, lite dekorativt, kanske med en tanke på och ett minne av gamla kopparsticken från Norrköpingsbibeln (Schnorr-Karolsfeld), barnsligt, flärdlöst. Detta är icke ett fel, ty Uhdes och andras moderniseringar av Skriftens parabler äro oting. Rafael hade fler maner, och visste när vart och ett skulle användas. På väggarna i Vatikanen ritar han och kolorerar, och det gör gott på murbruket. Små madonnor målar han som porslin, stora som stafflibilder, och porträtt pastöst (dock icke alltid).

Det är svårt att skriva om konst, emedan konst är overklighet, och emedan konstnärens avsikt bör anas, om man skall kunna göra honom rättvisa.

Hur ofta svarar icke artisten då man pådyvlat honom en främmande mening: Jag har icke menat så! Eller då man anmärker som ett fel det som just varit hans avsikt.

Hur ofta har man icke beskyllt våra opponenter för att de endast målade skissigt. De svarade: Vi söka totalverkan genom en flott behandling, och v i l j a icke knåpa ut detaljerna, emedan det minutiösa utförandet hör till stilleben, kostymbilden, attributmåleriet, panoramat, elfenbensmålningen.

Det var nog kärnpunkten och det berättigade i deras opposition.

Allmänheten konstdomare.

Det var inte någon förnöjelse omkring 1889 att gå bjudningar, då Nils Forsbergs En Hjältes Död firades. Allmänheten och en stor del av den kritiken som kritiserar på rak arm, upphöjde ju tavlan till skyarna, och så fanatiskt, att man vädrade någon tendens, ett mäktigt intresse, ett begär att stuka, att begagna tavlan och målaren som knölpåk mot osynliga fiender.

Våra Parismålare, som voro inne i andra regioner och för vilka alla regissörstycken blivit främmande förleddes till orättvisa i en punkt. En okänslig tid, då den zoologiska världsförklaringen regerade och skyddande likhet utgjorde en del av etiken, hade förhärdat sinnena, så att varje utbrott av känslighet betraktades som en svaghet. Därmed följde en teofobi och ett irreligiöst hat, så att åsynen av en präst väckte vanföreställningar om »jesuiter». De tyckte inte om ämnet! Om jag nu däremot skulle sammanfatta det berättigade i Parismålarnas anmärkningar, så bleve det ungefär så.

— Jaa, det är ju vackert, men: 1:o) Detta ha vi sett hos Detaille och Neuville och andra i tjugo år. Deras officerare i deras chicfärg från 70-talet.

Detta ger ju tavlan ett lägre värde såsom epigon, och där svek allmänhetens omdöme, då den »trodde» det vara nytt. Okunnighetens triumf!

2:o) Tavlan förklarar sig icke själv, utan fordrar lång text. En hjälte brukar nämligen dö på slagfältet under mycket osentimentala omständigheter, men den här ligger ju under sotad ås i en bekväm säng. Anekdoten som icke berättas i tavlan handlar om en fransk Sven Duva, hederslegionen, honnör av trupperna. Därför är tavlan en illustration (till en text), och är komponerad som en sådan, och ofta sedd i L'Illustration. Det är ju reson, men när tog en subjektiv allmänhet reson?

3:o) Medgivet drama! men icke melodrama; kvinnan vid sängfoten är »Düsseldorf», ett ord som endast vi invigde förstå rätt, det är Illustrirte Zeitung och Gartenlaube, knipa applåd eller tårar.

4:o) Hjälten visar även att målaren kan anatomi, men den nakna kroppen är smaklös, ty den erinrar om lik och obduktion. Detta gamla t r u c med anatomin var för gammalt, och en elev skall numera kunna anatomi.

Tavlan var för Opponenterna en provkarta på all gammal slentrian som de bekämpat och ersatt med nytt bättre. De ledo kval, när de sågo de slaktade bockarna stiga upp igen och börja sitt boxarkrig. Varför, frågade grosshandlarna, fick då Forsberg stora medaljen? — Det är en fråga, som endast underkunniga förmå besvara. — Fransmannen belönar gärna den artist som går i hans fotspår, men ogärna det originella, ty han vill härska och göra skola, och för övrigt är det endast eleven som tävlar; mästaren är hors concours. Vidare var det den då konservativa

Salongen som utdelade priset och icke den unga Champs de Mars. Vidare väckte ämnet minnen: där stod porträtt av general Durcos och där pater Crossé. Några sidoinflytanden hade man denna gång ingen anledning misstänka hos den hederliga Forsberg, och något sådant framkastades aldrig. Trappnaskare och klocksträngsringare var han aldrig. Att han tjänat i franska armén gjorde kanske något.

*

På ett annat område, teatern, veta vi nogsamt hur allmänheten, den skrivande inberäknad, kan döma alldeles barockt. Särskilt nu för tiden, då den grymmaste okunnighet sitter domare. Utom Ett resande teatersällskap av Dennery, författaren till den eleganta Don Cesar, ha vi det klassiska Hittebarnet »av August Blanche», men författat av Bayard och Varner. Bayard är författaren till Debutanten och Hennes far, Richelieus första Vapenbragd och flera av bearbetningar ofördärvade stycken. Men det gör ingenting, Konjander tillhör vår klassiska dramatik.

När jag fyllde sextio år, ville Michaelson erinra om min fyrtioåriga verksamhet vid nationalteatern, men på min begäran helt enkelt, utan firande, genom att uppföra för första gången Siste Riddaren, som han värderade. När repetitionerna skulle börja var scenen upptagen, emedan den klassiska Per Olsson och Hans Käring skulle fram för att fira min födelsedag. Ett rykte löpte också att Svenska teatern ämnade fira dagen med samma författares vandalisering av Andersens trolska Storklas och Lillklas.

Där såg jag hissad en svart fana, som en gång förr på min väg hissats under namnet Sveas fana. Michaelsson vaknade först, Ranft sedan; och jag fick erinras att jag varit dramatisk författare i fyrtio år.

Per Olsson kom emellertid upp, lagom för att avbryta Riddaren, och Per Olsson blev utnämnd till klassisk, nytt uppslag, tagit rekordet av Värmlänningarna, nationella folklustspelet o. s. v.

När jag nyligen läste igenom Per Olsson, så förvånades jag, som dock sett mycket förvånansvärt, över denna fräckhet att taga dramatiska motiv ur dramer, sätta sitt namn på och prångla ut. Pjäsen skulle vara absolut ihålig om där icke funnos två motiv: styvbarnsmotivet med arvsrätten och arseniken. Det förra är stulet ur Hemsöborna, det andra ur Gillets hemlighet. Om jag säger lånat, så må gå för det, jag är inte småaktig. Men min förvåning kulminerade då jag nyss fick höra att samma författare skulle ha gjort dramatiseringen av min Hemsöborna, som jag dock gjort före P. Olsson. Detta hör ju under 1864 års strafflag, som förr eller senare måste råka i konflikt med litteraturhistorien. Jag värderar icke mitt drama Hemsöborna högt, men det är fast i formen och det var skrivet före de »nya uppslagen».

Är dessutom vårt folk så grundfördärvat, som det skildras i P. Olsson? Där icke ett gott ord faller, där alla supa, svära, gräla, stjäla och slåss; där själva de unga älskande bara gorma och skälla? Det tror jag inte!

När jag nyss ånyo läst Värmlänningarna, så återfann jag, i all dess konstlöshet, något, något som vi förlorat, men sedan återfunnit, något som icke finns i P. Olsson. Värmlänningarna är klassisk, men under-

9. — *Strindberg, Tal till svenska nationen.*

ligt nog författaren icke. Likt folkvisans okända diktare har han själv utplånat sitt namn; det står inte på den tryckta texten. »Det var annat folk,» bruka vi gamla säga om de gamla hädangångna, som vi beundra, emedan vi anse oss sämre än de, födda i en dålig tid. Jag undrar om allmänheten vet att F. A. Dahlgren och icke C. F. Dahlgren (komministern) skrivit Värmlänningarna. Om icke, så är mig ett nöje att nämna det namnet, och på samma gång erinra alla landsmålare och falska bondesöner, att F. A. Dahlgren redan på 70-talet utgivit V i s e r på Varmlandske Tongmåle, mästerverk, som Nils Andersson (låtsamlaren) och jag beundrat för ett par kvällar sen.

Ett annat qui pro quo, som nu håller på att av okunnigheten hugfästas, är »fallet Starbäck». Jag har nyligen i en teaterbroschyr förklarat att jag till mina historiska dramer brukar begagna Starbäcks (och Bäckströms fortsättning efter Kristina) Berättelser ur Svenska Historien. Nu är detta i c k e några berättelser utan ren historia, illa och tråkigt skriven, men ett oerhört material. Nu förväxlas av okunnighet denna historia med Starbäcks tarvliga bilder, noveller, romaner, som till stor del gått igenom Gernandts Familjejournal. Dessa äro sämre än Ingemans, Melins, Ridderstads. Starbäck var nämligen icke diktare, utan f a i s e u r, utan fantasi och uppfinningsförmåga; skrev för illitterär underklass per fot.

Nu har jag ånyo upplyst en okunnig allmänhet och kritik om det sakförhållandet, att jag begagnar Starbäcks h i s t o r i a, som är ett rått råmaterial på allmänningen, och att jag icke inspirerar mig av hans torra, fantasilösa romaner och småberättelser, ofta vanställda av svenskt bondskryt och en gammalmodig be-

undran för det som inte alls är beundran värt, lagom dock till råmaterial åt en dramaturg.

Men för att kunna mottaga en faktisk upplysning fordras god vilja och redlig håg, sällsynta fåglar i denna rysliga tid då det litterära skojet står lika högt som det finansiella. Falska mynt, falska värden, bränvin och stenkol, bolagsväldet inom litteraturen, smyrnamattor och patriotism, Gigerl och kompani, vilken Stendahl kan rota upp i det?

VI.

En svensk karta över Lop-nor och Tarimbäckenet av Johan Gustav Renat 1738.

Sibiriafången Strahlenbergs stora karta över Asien trycktes första gången i Stockholm 1730 tillsammans med grundliga beskrivningar i 438 sidor i kvart.

Denna bok har sedan utgivits i tysk, engelsk, fransk och spansk översättning, har varit känd av alla lärda geografer och citeras ännu 1816 av Alexander von Humboldt. Kartan är omtryckt flera gånger, senast (som jag tror) av mig 1879 i Svenska Geografiska Sällskapets Handlingar, jämte text, som även kan läsas i mina Kulturhistoriska Studier (Bonnier 1881).

Men den här i slutet av boken föreliggande karta, som jag upptäckt i Linköpings stiftsbibliotek 1879, utgavs av ryska geografiska sällskapet 1881, under titel Carte de Dzoungarie dressée par le Suédois R e n a t pendant Sa Capitivité chez les Kalmouks de 1716—1733.

Författaren Johan Gustav Renat var styckjunkare på artilleriet, råkade i fångenskap hos kalmuckerna 1716. Under en 17-årig vistelse i Kalmuckiet lärde

han dessa vildar att smälta järnmalm, gjuta kanoner och bomber och gick med dem såsom överste fältherre mot kineserna. Han återvände 1733 till fäderneslandet med en oerhörd förmögenhet.

Ryssarnas franska text till kartan finns i vårt kungliga bibliotek och är mycket utförlig, erkänner Renats stora förtjänster som geograf och förringar dem litet ibland.

Av aktuellt intresse för oss är utläggningen av den hemlighetsfulla Lop-nor och av Tarimbäckenet. Likaså bör läsaren observera skogen i nordost med underskrift: »I denna Skog finnes Willda Kameler.» Och den som spekulerar i guldfält bör observera staden Kiria i söder, där det står skrivet: »Här finnes guld.» Vid Tachkent och flerstädes finns också guld angivet.

Kartan uppgives kopierad av J. A. Benzelstierna 1738. Originalet, ett praktverk, finns i Uppsala bibliotek och med mongoliska bokstäver, fotograferades omkring 1890 av Birger Mörner och Bruno Liljefors, samt presenterades av mig till ryska geografiska sällskapet.

Den kartan förtjänade utgivas här hemma, och av dem som ivra för fosterlandets ära i fredliga värv i synnerhet som sviter av det mindre ärofulla Pultava.

Härav framgår att Prschevalskij icke var den förste europé som reste till Lopnor och att Hedin icke var den första svensken.

Kanske denna lilla karta löser tvisten mellan Prschevalskij och Richthofen, men Lop-nor bör på Renats karta jämföras med den på Strahlenbergs (1730), som är mycket mindre, vilket är oförklarligt. Hedin beräknar att Tarim sökt sig ny bana på 1720-

talet. Denna beräkning bör ju kunna kontrolleras av Renats karta, som är upprättad 1716—1733, eller bättre enligt Uppsala biblioteks mongoliska original.

Även de ödelagda städer, vilkas ruiner Hedin funnit, torde möjligen återfinnas här.

Upptäckar-humbug.

Stanley och Nordenskiöld utgjorde ju sina rekord: Stanley gick genom Afrika utan vetenskaplig stab såsom sportsman, Nordenskiöld gjorde Nordostpassagen på ett och samma fartyg, och detta efter flera förberedande forskningsresor, under vilka han observerat, att hösten var fördelaktigast för den färden, emedan de stora Sibiriafloderna då ha gjutit sitt varma vatten i Ishavet. Men Nordenskiöld, som även var geolog, petrograf, mineralog, kunde av strandbildningen förutse om de hade rent vatten att gå fram i, och vid djuplodningar sluta från bottens beskaffenhet till farvattnets. Detta är forskarens metod, och Nordenskiöld har av Nordostpassagen hela äran, vilken man velat tillvälla hans sekond. Det är svenskt! Nansen skulle ta polen, men kom bara till 86 gr. och blev sagoprins. Det är norskt! Likt Ferdinand och Isabella mot Columbus reste vårt konungapar till Kristiania för att fira de män som i c k e tagit polen. Det är svenskt!

Har Cook eller Peary tagit nordpolen? Några anse att båda ha gjort det, andra att ingen. Cook kom först, jubilerades, doktorerades, telegraferades (kungligt), men när han icke kunde visa klara papper,

så avslöjades han som humbug. Klara papper? för att visa det han varit vid nordpolen, vad vill det säga? Varje skolgosse vet, att han skall ha polstjärnan i zenit, när han är vid polen. Då nu Cook befann sig längst i norr den 21 april, när både dag och natt rådde, så att han kunde bestämma sin ort både efter sol och stjärnor, borde hans beräkningar varit goda, såvida han ägde styrmans kunskaper eller skolgosses genväg med polstjärnan. Men doktorns okunnighet måtte ha varit gränslös, vilket dock icke utesluter att han kunnat ha varit vid polen.

Så kom Peary, som den 7 april såg solen på morgonen gå upp, och därför kunnat bestämma sin ort, och jämföra dagens observation med nattens förut, såvida klart väder rådde. Nu, när Peary anklagades för humbug, gav han ut sin bok. I första häftet avbildar han sig och Roosevelt, Roosevelt säger: »Jag tror på er, Peary.» Men vi hade väntat få se ett facsimile av loggboken från 90:de graden. En anklagad människa brukar ju vara otålig att få försvara sig, men Peary talar i första häftet om annat, mat och dryck, pianola, eskimåer, hundar. Dock, på sidan 29 återges ett facsimile av loggboken, men från 63 gr. 45 m. och 65 gr. 43 m., den 26 och 27 juli. Det är ju ungefär polcirkelns (Haparandas) nordliga bredd. Vad är orsaken att Peary återger *den* observationen, som *icke* bevisar att han tagit polen? Nu har jag läst 6 häften, men icke sett till något loggboksblad från polen. Vad betyder detta? Saken synes sjuk! Men det är lika fullt möjligt, att han varit vid nordpolen som att Shakleton varit vid sydpolen, vilket anses vara bevisat. Intressant som observation är dock att den trovärdiga sydpolsmannens *verkliga*

upptäckt gjorde mindre buller än de suspekta nordpolskarlarnas, vilket dock var att vänta, då man vet att det är bara humbug som »samlar nationen». Men vad fingo de se vid polerna? Stod polstjärnan i zenit? Vart pekade kompassnålen, då magnetiska polen ligger på 81 gr.? Syntes månen bara i första och sista kvarteren såsom astronomerna uppgåvo för trettio år sedan? Hur förhåller sig pendeln mitt över jordaxeln? Hur mycket minskades avstånden mellan longituderna, som äro 0 gr. vid polen, och hur gav sig jordens avplattning till känna? Intet svar!

— Har Sven Hedin upptäckt några nya länder?

— Nej!

— Varför skall nationen samlas vid landgångar och perronger när han kommer sättande?

— Fråga? Det finns ju mänskor, som på ett obegripligt sätt omge sig med en skräckregering och under stark betäckning av sammanflätade intressen uppnå en ställning, att ingen törs på dem. Om man vill (törs) värdesätta Hedin, skall man läsa hans eget förord till Prschevalskijs Forskningsresor, där han uppräknar de flesta föregångare. Men av de svenska Asiafararna känner han icke flera än Lorens Lange, som dock var född i Stockholm. Strahlenberg, Schönström, Schnitscher, Renat (Renarth?), Calander, Molin, Busch, Müller, voro okända för Hedin (1891), ehuruväl vårt geografiska sällskap och det ryska utgivit värdefulla kartor, och jag i Kulturhistoriska studier (Bonnier 1881), låtit trycka en bibliografi över karolinernas arbeten om Asiens geografi, vilka stulits till D'Anvilles Atlas. När nu Prschevalskij rest upp, kartlagt och grundligt beskrivit alla de länder som Hedin sedan bereser, så blir ju Hedin bara epigon och

hans verk kunde kallas paralipomena eller remplissage, ett slags korrekturläsning. I litteraturen kallas det efterglåfset, när man tar en formgivning av en författare, och av tacksamhet biter honom i handen.

Hedin har beskrivit sandhögar i oändlighet och kartlagt bergknallar, vilka alltid varit kända, ehuru ingen brytt sig om att kartlägga dem. Och alla bergknallar äro vattendelare, av den naturliga orsak, att vatten rinner nedåt bergen och icke uppåt. En vanlig lantmätare, väl utrustad, skulle utan pittoreska äventyr ha utfört Hedins kartarbeten, men hans namn skulle aldrig trängt längre än till Lantmäterikontoret. Hedin reser dock som en okunnig lantmäteri-auskultant; han kan icke landets språk, är föga bevandrad i naturvetenskaperna, litet i antikviteterna och historien. Hans stora svenska föregångare Strahlenberg kunde allt detta, och hans enda kvartband innehåller mer än Hedins alla kvarter som kostat nationen mer än hundra tusen kronor.

— Kan man kalla Hedin en humbug då?

— Nej, inte direkt. Men hans oförmåga att skildra det han sett, och hans negativa metod att korrekturläsa och nafsa efter stora föregångare, i stället för att giva positiva beskrivningar efter eget iakttagelsematerial, gör hans arbete söndrigt. Hans rysligt grundliga sätt att fotografera vindens spår i sandhögarna, och obetydliga vattendrags riktningar i väderstreck, fyller volymer med innehåll, utan att ge något riktigt begrepp om landet. Men däremot får man vissa falska begrepp, såsom att Hedin varit den förste som inträngt i Tibet och Lassa, och intervjuat Stor-Laman (på vilket språk?).

Han säger icke ut det direkt, men ger framställningen den färgen som om så vore fallet.

— Har han inte upptäckt något nytt land då?

— Nej, varken Tarimbäcken, Lop-Nor (sjön), Gobi eller Tibet...

— Varför skulle stadsfullmäktige, skolungdom, riddarhus och Skansen trummas opp då?

— Fråga mikrocefalerna vid Operaterrassen! Känner du inte Kiplings amerikanska nationalhymn? »Var fräck! Var fräck! Så går du fram i livet!»

— Men finns det inga gränser för fräckheten?

— Nej, den är gränslös som okunnigheten, dumheten och den moraliska fegheten!

— Vilket upphöjt exempel för den växande ungdomen, som nu skall uppfostras till mohikaner, nattvandrare och — spioner.

*

(Fakta kvarstå.)

1) Den som reser ut för att upptäcka nordpolen, och kommer tillbaka utan att ha nått den, han har gjort fiasko, och ingen pol upptäckt.

2) Polen ligger på 90 gr., och den som bara kommer till 86 gr. 14 m. har icke tagit sitt rekord.

3) Den som icke tagit sitt rekord, men låter fira sig som en sagoprins och nationalhjälte, den är en humbug.

4) Den som icke upptäckt några nya länder, utan bara reviderat Prschevalskijs kartor, men låter fira sig som en Columbus, den är en humbug. Säger han sig vara den första svensk som besökt Tarim, men icke är det, så är han en lögnare eller en okunnig!

5) Om sjön Lop-nor torkar ut eller icke, det är lika likgiltigt för svenska nationen som Polens affärer.

6) Den kapten som för ett fartyg i hamn och har sakkunnig lots ombord som bestämmer kursen, den kaptenen är för tillfället bara sekond — åt lotsen.

7) Den som försvarar orätt sak är antingen skojare eller ett dumhuvud.

O. s. v. i oändlighet!

Svenska Asia-forskare före Carlo Landberg och Sven Hedin.

År 1879 lästes i Franska Institutet (Académie des Inscriptions) min avhandling om Sveriges relationer med Kina och de Tartariska länderna. I denna avhandling, förkortad utgiven på svenska i mina Kulturhistoriska Studier (Bonnier 1881), har jag huvudsakligen behandlat våra Kina-forskare.

Våra Palestina-forskare ha fått en särskild bibliografi, utgiven på 1880-talet.

Central-Asien och Sibirien genomforskades av svenska fångar, efter Pultava förvisade till Sibirien. Den förnämste bland dessa var Philipp Johann Tabbert, kapten på Södermanlands regemente 1701, adlad 1707 till Strahlenberg. Hans karta, med utförlig text, utgav jag 1879 i Svenska Geografiska Sällskapets Handlingar, men Hedin tycks icke ha känt till densamma. Redan 1715 hade Strahlenberg sin karta färdig, och skulle sända den till Moskva, då Knees Gagarin konfiskerade den, emedan den innehöll uppgifter om guldfyndigheter. År 1718 hade Strahlenberg sin andra karta färdig, men även den stals ifrån honom av »vänner», som utgåvo den i Leyden 1726 jämte hela hans manuskript till norra Asiens historia,

men i form av noter till Abul-Ghaziz' Turkiska Krönika, vilken Strahlenberg funnit i Turkestans arkiv och jämte Messerschmidt översatt till tyska.

Om Abul-Ghaziz' Krönika inlämnade jag en Mémoire till Orientalistkongressen i Stockholm, 1890 (?).

Men redan 1725 utgavs i Leyden en karta över Sibirien »på tsarens befallning». G. F. Müller påstår att denna karta blivit utgiven av svenska fångar. Strahlenbergs vän Bentinck uppgav sig vara författare till noterna till Abul-Ghaziz.

Tsar Peter hade emellertid fått fatt i Strahlenbergs karta genom en köpman i Moskva, och när tsaren råkade Strahlenberg erbjöd han honom bli chef för ett lantmäterikontor som skulle upprättas, men Strahlenberg avböjde, och återvände hem.

Peter Schönström, överste, fånge i Sibirien, använde sin tid i Sibirien att sammanskriva anmärkningar och betraktelser över landet och dess invånare. Manuskriptet utgavs först av Hammarskjöld 1816, men hade varit begagnat av Schlözer till Allgemeine Nordische Geschichte.

D'Anville's Atlas (av 1737) upptager i inledningen Description de la Boucharie, Par un officier Suédois qui a fait quelque séjour dans ce Pays. Jag har icke kunnat utröna vem författaren är.

J. Christ. Schnitscher, kornett på Gyllenstjernska dragonerna, sedermera överstelöjtnant i rysk tjänst, har utgivit: Berättelse om Ajuckiniske Calmuckiet, Sthlm 1744. Noterna till denna bok äro av förr omnämnde Renat, med vars karta vi nyss fägnade Sven Hedin och vilken först verkade som champagne på honom, men sedan som finkel.

Calander, artilleri-löjtnant, »följde Bucholtz expedition till Buchariet för att söka guldsand». Hedin har också funnit guldsand, men det skall vara en hemlighet.

Ambjörn Molin, skeppslöjtnant, skickades till Kamtschatka av Gagarin, där han även råkade Tsuschtscher. Elof Tegnér fann Molins beskrivning om Tsuschtscherlandet i K. biblioteket 1879, och med Erik Dahlgrens hjälp utgav jag densamma som festskrift vid Vegas hemkomst 1880 (Seligman).

Henrich Busch, svensk ryttare, korpral, seglade över Beringssund och tillbaka 1713 (?) och upptäckte således den hemligheten före Bering 1728 (se Malte Brun).

Johann Bernhard Müller, svensk dragonkapiten, skrev Leben und Gewohnheiten der Ostiaken, Berlin 1720.

J. C. Schmidt tjänade hos kapiten Bennet, gick efter Poltava till Sibirien. Utgav Der Russische Robinson, eine wahre Geschichte; Greiz (?) 1781. Är ingen Robinsonad. Hans skildringar av tåget till Ukraine äro upprörande.

Lorenz Lange, stockholmare; gick efter Poltava i tsarens tjänst; gick åtta gånger till Kina. Hans Tagebücher är utgivna oändligt många gånger.

Johan Renat (Renarth?). Carte de Dzoungarie; utgiven av Ryska geografiska sällskapet, som gav mig dess medalj (icke att bära på bröstet), emedan jag upptäckt kartan och försett den med text. (Se i slutet av denna bok bifogade karta.)

Originalet (?) i Uppsala med mongoliska karaktärer borde utges av det nya »Karolinska Institutet» vid

Operaterrassen, till bevarande av fosterlandets stora minnen i fred.

Den som vill veta mer om Carlo Landbergs och Sven Hedins svenska föregångare, kan läsa mina »Kulturhistoriska studier» från 1881.

Islam i svenska lantmäteriets historia.

För några år sedan åkte tre engelska pojkar på cykel genom Europa och Asien fram till Peking, varpå de gåvo ut en bok, en resebeskrivning, som är utkommen på svenska. Detta ansågs mycket duktigt, men engelska nationen kallades icke till samling och de upphöjdes icke i adligt stånd.

När jag betraktar Sven Hedins adliga vapen, där jordklotet avbildas, och på vilket han ritat upp sin resa från Baku till Peking, så förvånas jag över denna brist på blygsel. Första resan går igenom Persien på 1880-talet. Hedin uppgavs då resa för huset Nobel i fotogen och kolonialvaror, som dock är oavgjort, men för vilket han säkert skulle vara dum nog att skämmas, om det vore sant!

Senare går ruten genom Centralasien, vilket land han behandlar som om det vore okänt. Men detta land har alltid varit känt, alltid genomströvat av mongoliska och kinesiska horder, befares än i dag av karavaner, och har även många gånger varit beskrivet, bäst av ungraren Vambéry och ryssen Prschevalskij. Ryssens resor har Hedin översatt i sammandrag, men man

behöver bara läsa på bokens rygg för att se vem Hedin är. Så här står det:

SVEN HEDIN

Prschevalskijs
Forskningsresor
i
Centralasien.

Det är ju betecknande för Hedin; han lägger vantarna på sin stora föregångare.

Nyss har jag slutat Prschevalskijs av Hedin stympade resor. Ryssen var en härlig man, som man säger. De små mödorna och äventyren går han förbi, utan att göra reklamnummer; han är också en kunnig man, ty han säger mig namnen på geologiska formationen, på stenarna i marken, guldsanden stannar han icke vid; men han känner även namn på växterna han träffar, på fåglarna i luften, fiskarna i sjön, skogens och stäppens däggdjur. Han bestämmer själv ort och absolut höjd, utan att fråga (d:r Ekholm).

Däremot skildrar han icke festmiddagar hos vicekonungar, generalkonsuler och matnyttiga vederlikar, vilka utöva en fascinerande verkan på Hedin. I förordet betonar Hedin retsamt att P. icke kommit in i Lhassa, vilket P. själv både erkänner och beklagar. Men när jag nyss slutat Hedins förskräckliga bok kallad Trans-Himalaya, kan jag icke i hast få reda på om Hedin varit i Lhassa. Vid första bläddringen trodde jag, att H. intervjuat Dalai-Lama eller Buddhas påstådda reinkarnation i Lhassa, men nu ser jag att det var en annan Lama bland de många. Hedins heter

Taschi Lama och bor i Taschi lumpo. Han är icke »den heligaste mannen i Tibet», som Hedin tror eller vill göra troligt, utan han är bara en reinkarnation av Amithaba.

Taschi Lama avbildas av Hedin så här:

Denna avgjorda brottslingstyp skildras av H. på följande sympatiska sätt. (Vilken sympati!)

»Han ser frisk och ofördärvad ut.» »Läpparna äro fint och harmoniskt modellerade.»

»Han var lika älskvärd och tjusande»... »Tyvärr (!) hade han icke sitt tjusande leende, då de tre plåtarna togos...» Nej, det bär syn för sägen!

Nåväl, då hela mänskligheten väntade få se Dalai-Lama i Lhassa, så blevo vi något besvikna när Hedin serverade en annan, en av dii minores, som dock av

H., vilken adlar sig själv och sin omgivning, upphöjes till världens förste prelat.

När Dalai-Lama nyligen bortschasades av kineserna från Lhassa, så var det en världshistorisk tilldragelse, och Stor-Laman blev fotograferad. Jag meddelar här tre bilder, den ena från Aftonbladet, den andra från Die Woche, den tredje från Je sais tout.

Att bilderna icke likna varann ett dyft, beror väl på det hemlighetsfulla och humbugsartade som alltid omgivit Tibet.

Emellertid: Har Hedin varit i Lhassa? Jag trodde det efter telegrammen och Furusundstalen, men när jag läst i hans förskräckliga bok, tror jag det icke. I sitt förord till Prschevalskij uppräknar Hedin dem som beskrivit sina resor i Tibet och dem som besökt Lhassa, och de äro icke få. Huc och Gabet läste vi som unga; senare utgåvos de vara humbugar, även

av Prschevalskij, men Hedin tror på dem, ehuru han icke tror på Landor.

Allt som allt: Hedin har icke upptäckt några nya länder och han har sannolikt icke varit i Lhassa. Att han kartlagt trakter som alltid varit kända och genomströvade, den äran kunde han ha delat med en lantmätare.

Geografiska sällskap och Petermanns Mittheilungen må hylla kartritaren, men svenska nationen behöver icke samlas, och riddarhuset icke öppna sina murkna portar för Sven Hedin.

Att han verkligen gjort sina resor har ingen betvivlat, men, det humbugsartade ligger i det att han låter fira sig som om han upptäckt Amerika.

*

Nu skall jag sluta med en interpellation till Sven Hedin.

I en färd genom Asien, sidan 189, säger Hedin att floden Tarim sökt sig en ny bana och södra Lop-nor börjat bilda sig för omkring 175 år sedan eller på 1720-talet »enligt mina beräkningar».

Hur hade d:r Hedin verkställt dessa beräkningar? Har det skett på intuitionens väg, eller genom analogier från geologien? Och varför kan icke nu Renats karta, som märkvärdigt nog är upprättad på 1720-talet, kasta ljus över dessa beräkningars värde?

Nya bidrag till ultimatum.

I denna bok utger jag hela Renats karta i stort format, då Afton-Tidningens reproduktion endast utgjorde ett förminskat fragment. Den bildade och sakkunnige skall nu få se om Lop-nor-problemet kan räknas ut, eller om det möjligtvis var uträknat förut och epigonerna kanske tittat i facitboken.

När Prschevalskij, mästaren, åter besökte Lop-nor, 1883—85, på sin fjärde expedition, och dröjde två hela månader vid dess stränder, är det mer än sannolikt att han känt till min utgivna Renats karta. Det är sannolikt därför att Ryska geografiska sällskapet utgivit kartan 1879 och Prschevalskij var ledamot av detta sällskap, vars sekreterare, V. I. de Sresnevsky, jämte ledamoten A. I. Makchiev utarbetade texten. Chefen för Ryska Generalstabens Kartografiska Instutit, O. E. Schtubendorf, ombesörjde reproduktionen. Det är nästan omöjligt att icke dessa herrar skulle delgivit sin ledamot den viktiga urkunden.

Min vidlyftiga text översände jag till den kunnige och svenskvänlige excellensen, akademikern J. C. Grote. Utgivarna stympade min franska text, men mitt original lär ligga i Helsingfors' universitets bibliotek bland mina samlingar rörande Asiens geografi och språk.

Emellertid skall jag i dag endast ge några korta bidrag ur ryssarnas text, tagna ur min mémoire, för att ge svenska nationen en riktig föreställning om värdet av Renats karta.

I Benzeliernas tryckta Brevväxling (1735) fann jag första spåret till kartan. Biskop Erik Benzelius skriver till brodern Censor Librorum Gustav Benzelstjerna och ber honom erinra löjtnant Renat (sic!) om Charta Geographica Calmachorum, »som han hade lovat kopiera». I flera följande brev påminnes om samma karta.

Bland lärda män som korresponderade med bröderna Benzelius var även den berömde sinologen Theophile Sigfrid Bayer, professor i Petersburg (Museum Sinicum).

Denne skriver flera brev till Erik Benzelius, och ber honom »för allt vad heligt är» att skicka en kopia av Renats karta, »s o m den berömde d e l I s l e hade tillfälle att se under det Renat passerade Ryssland». Och Bayer fortsätter: »Upphör icke att mana på Renat; det vore kanske inte olämpligt att vända sig till hans fru, som har bättre minne. Expersus sum meo exemplo» (hela brevet är på latin).

Härav framgår att Renat var en känd person och hans karta ryktbar i l ä r d a världen redan 1735, den 18 april.

Alltså: mannen ingen humbug, kartan ingen apokryf.

RENATS KARTA

Strindberg, Tal till svenska nationen.

FOLKSTATEN

STUDIER TILL EN STUNDANDE FÖRFATTNINGSREVISION

Konungaförsäkran.

Konungaförsäkran, den ed konungen vid tillträde till styrelsen avlägger, att författningsenligt styra riket.

I Sverige avlägges denna ed inför statsrådet, då konungen börjar sin regeringsverksamhet, samt *inför riksdagen* vid *konungens kröning*.

(Nord. fam. bok.)

I äldre tider avgavs konungaförsäkran »såsom gengäld för att folket hyllat konungen och svurit honom trohet» samt utgjorde »ett villkor för att folket skulle anse sig förpliktade att visa honom lydnad».

Denna uppfattning av konungamakten såsom ett mandat (uppdrag) från folket bibehöll sig med vissa förändringar, långt fram i historien, och kvarstår ännu i Adolf Fredriks, 1751, avgivna konungaförsäkran. »Liksom sin företrädare förpliktade sig även Adolf Fredrik att i allo efterkomma de maktägande ständernas beslut... samt lämnade åt ständerna själva att avgöra huruvida konungen kunde anses hava överträtt sin försäkran, och frikallade dem i sådant fall från deras trohetsed.»

Karl XIV Johans konungaförsäkran, som väl än i dag är gällande, »hade en avslutning som liknade

slutet i Adolf Fredriks, Karl Johan lovade att oryggligen hålla sina förpliktelser, s å k ä r t det vore honom, att Sveriges innebyggare skulle vara pliktiga att deras avgivande tro- och huldhetsed till honom fullgöra och efterkomma».

Då denna tolkning (1810) infördes i successionsordningen, och 1865 års representationsförändring icke rubbat successionsordningen, få vi väl anse svenska konungamakten fortfarande vila på ömsesidigt fördrag, eller kontrakt, där den enes kontraktsbrott löser den andra parten från förbindelsen.

Enligt vår gällande grundlag avgiver monarken sin konungaförsäkran vid regentskiftet först till statsrådet, sedan e f t e r k r ö n i n g e n, till riksdagen.

Nu är kröningen en icke oviktig akt, ty konungen är även svenska kyrkans överhuvud; och Summers Episcopus står över ärkebiskopen, och icke vid sidan av, såsom vi orätt lärde oss i skolan och som ärkebiskop Sundberg trodde. Kröningen »anses» av några icke vara villkor för regentens inträdande i sin maktutövning, men andra säga att kröningen icke kan anses vara avskaffad då ingressen till successionsordningen nämner Karl XIV Johan att »till Sveriges konung k r ö n a s och hyllas».

Med kröningen såsom religiös handling synes först följa titeln »med Guds nåde», som från Magnus Ladulås' tid 1278 varit i bruk.

Om kröningen med åtföljande konungaförsäkran till riksdagen först ger majestätet laglig helgd, och ställer statsmakternas ömsesidighetsförhållande i rätt belysning, så må ju undras om majestätsbrott kan dessförinnan så noga determineras.

Tänker man sig i ett grannland att monarken av-

ger konungaförsäkran, som i korthet förpliktar honom att hålla grundlagarna, men konungen underlåter att regera, det är uttytt: o s e t t undertecknar ministrarnes i statsråd framlagda skrivelser, utnämningar, stadgar, förordningar av vilka en stor del med ett kungligt pennstreck bliva l a g a r, så har monarken kränkt konstitutionen och därmed löst sina undersåtar från förpliktelsen att lyda honom. Ty om monarken sorglöst signerar ministrarnes skrivelser utan att genomläsa var enda rad, så regerar han icke, utan ministrarne regera, och man står inför olaglig ministerstyrelse, parti- eller kotteri-regering.

Louis de Geer berättar att Karl Johan »skrev under» oläst, emedan han icke kunde läsa svenska, och ibland skrev han två gånger; en gång skrev han under på omslagets rubrik, som han trodde vara själva handlingen.

I franska republikens lärobok för folkskolan i Frankrikes historia, avbildades (1890) Henrik III spelande bilboquet med sina mignons. Denne, den siste konungen av huset Valois blev som bekant mördad av en fanatiker, Jacques Clément, vilket i det hela var onödigt, då man kunnat avsätta honom, som polackarne gjorde, då han även en kort tid var konung i Polen.

*

Man har i grannlandet invänt, att en konung icke hinner läsa igenom alla »expeditioner» och att endast kontentan kan föredragas för ordföranden i statsrådet.

Karl XI hann med att läsa allt, och han var utbildad till statsman och ämbetsman, och icke bara till officer. Och faran ligger nära till hands att konungen

en vacker dag undertecknar osett en handling, som berövar honom en del av hans makt, eller rent av gör honom omyndig, eller också är stridande mot författningen eller mot konungaförsäkran. Denna försäkran, såsom ovan nämndes, skall avgivas 1:o inför statsrådet, vilket är oformligt, ty regenten får icke avlägga ed till sina rådgivare, vilka bliva regering först i den stund konungen är deras ordförande, och de konstituerat sig som statsråd; 2:o inför riksdagen, vilket är huvudsaken, då riksdagen representerar nationen och med sin hyllningsed besvarar konungens försäkran, och därmed beseglar kontraktet.

Sveriges konungaförsäkran av 2 maj 1810 innehåller bland annat att konungen med »livlig ed» förbinder sig att »såsom en huld fader för svenska folket genom en laglig, rättvis och mild regering... efter vår yttersta förmåga befrämja rikets och varje innebyggares sannskyldiga gagn och bästa». (Uppström: Grundlagarne.)

Men nu har det viktiga tillägget i Karl XIV Johans konungaförsäkran av 8:e oktober 1810 försvunnit, varuti förekom den kontraktsmässiga, konstitutionella bestämmelsen »så kärt det vore honom, att Sveriges inbyggare skulle vara pliktiga att deras avgivande tro- och huldhetsed till honom fullgöra och efterkomma». (Hagman: Grundlagar.)

När denna bestämmelse försvann det vet jag inte, och har icke fått veta när jag frågade en sakkunnig konungens trotjänare.

Men det försvinner så mycket bestämmelser och så omärkligt, att man har mycket svårt att både känna och tolka landets grundlagar. Sålunda skrev man förr sin inlaga till H. M:t konungen, och förr kallades

regeringen K. M:t. Men nu skriver man »till konungen» och »regeringen kallas i grundlagarne endast konungen» (Medborgarens Bok). Detta skall man icke tro vara oviktigt, ty konstitutionsutskottet kan pricka K. M:t, men rör det vid H. M:t så blir det majestätsbrott. Men när nu K. M:t i grundlagarne kallas konungen, så blir det icke så lätt att tillämpa lagen om majestätsbrott.

Med ett ord: grundlagarne äro så tummade sedan 1809 och 1810, att ropet på en författningsrevision blivit högljutt, så, att socialdemokratien satt som paragraf 1 på sitt program:

Författningsrevision.

Konunga- och hövdingastyrelse.

Svear äga konung taga, så ock vräka.
(Västgötalagen.)

Den 13 mars 1809 blev den olycklige Gustav IV Adolf avsatt eller vräkt, men Karl XIII blev icke konung med detsamma, utan endast riksföreståndare på uppdrag av nationens representanter. Och han fick icke kronan förrän han godkänt den nya författningen, som framgått ur revolutionen, och som blivit uppsatt i riksdagens konstitutionsutskott, huvudsakligen av Hans Järta, »jakobinen».

Detta är vår nuvarande regeringsform av 6 juni 1809, vilken med den lagliga revolutionens rätt avskaffade envälde, och ställde konungamakten på dess urgamla plats av ett fördrag (kontrakt). Ständerna uppsatte kontraktet och Karl XIII undertecknade det, därför anses vår konstitution vara en demokratisk sådan, utgången från en revolution, och godkänd av båda parterna.

Nu åtföljdes regeringsformen av Hans Järtas mästerliga memorial och ledsagades av en ingress.

Häri förtäljdes bland annat att den nya grundlagen med ständernas »frivilliga och enstämmiga anbud av Sveriges krona och regering» överlämnats till her-

tigen-regenten för kungörelse. (nb!) I hertigens kungörelse talas visserligen om att »vi (med stort v) med oinskränkt förtroende till rikets ständer ovillkorligen (utan villkor) överlämnat fastställandet av en ny regeringsform», men detta är tumning, ty hertigen hade ingen rätt att överlämna det uppdraget åt någon, utan ständerna togo sig den lagliga friheten att uppsätta grundlagen. Längre fram i kungörelsen tummar hertigen igen, då han kallar den nya grundlagen »denna av rikets ständer samtyckta regeringsform». Detta är ren förfalskning, ty ständerna gjorde anbudet och hertigen samtyckte.

Detta visar sig strax därpå, när hertigen vill den »antaga, gilla och bekräfta» alldeles »som den ord för ord härefter följer».

I den nu följande ständernas kungörelse (som hertigen citerar) låter det på annat sätt, när ständerna kungöra: »att, som genom den nyligen timade regementsförändringen (revolutionen), åt vilken vi (med litet v) svenska folkets fullmäktige (nb!) inträtt i rättigheten att själve, genom upprättande av en förändrad statsförfattning...» o. s. v.

Detta är rena ord, som vi nu levande böra minnas, att vår grundlag är upprättad av svenska folkets fullmäktige och samtyckt av regenten.

I föregående artikel har jag (efter Hagmans Grundlagar) yttermera berättat att Bernadotte (Karl Johan) i sin konungaförsäkran »lovade att oryggligen hålla sina förpliktelser, så kärt det vore honom, att Sveriges innebyggare skulle vara pliktiga att deras avgivande tro- och huldhetsed till honom fullgöra och efterkomma». (8:e oktober 1810.) Detta är bekräftelse på att vår gällande grundlag är baserad på kontrakt,

och att monarken själv har sina principaler i riksdagen. Bernadotte, själv en revolutionens son, måtte ha funnit denna bestämmelse i sin ordning, efter som han skrev under.

När jag i föregående artikel kallade kröningen icke oviktig, så menade jag endast att den ägde vikt såsom åtföljd av konungaförsäkran (ed) till principalerna, riksdagen, varigenom skulle påminnas om kontraktets tillvaro. Konungaförsäkran i statsråd är ingenting, ty konungens rådgivare gör man inga kontrakt med.

I ärftlig monarki insmyger sig lätt den falska föreställningen att självskrivenhet till platsen åtföljes av självstyrelse, eller ett oberoende av principalerna, till och med oavsättlighet.

Men nu ha grundlagarne upptagit bestämmelsen om fall där avsättning kan äga rum. Detta är den omtvistade R. F. 91 §: Om konungen blir längre utom landet än tolv månader och efter kallelse icke infinner sig »tage riksdagen den författning om rikets styrelse...» Här syns principalen igen! och här synes också att avsättning kan äga rum.

Därpå följer en ytterst viktig bestämmelse, som gör successionsordningen villkorlig.

»Riksdagen kan även, i förevarande fall därest förhållandena skulle sådant kräva, utse annan konung, varvid riksdagen ej är nödvändigt bunden inom den regerande konungaätten, ty successionsordningen gör rättigheten till tronen beroende därav, att dess siste innehavare med döden avgått, men gäller ej för det fall, att denne avsagt sig styrelsen eller på annat sätt blivit skild från densamma.» (Hagman.)

Detta bör man påminna sig noga, i den beklag-

liga händelse vår nådige konung skulle behaga avsäga sig regeringen, ty då är icke vår kronprins självskriven regent, utan där kan ske nytt konungaval, om riksdagen så vill.

Denna erinran är icke opåkallad, ty kännedomen om grundlagarne är svag, och var för 40 år sedan så klen, att vid Karl XV:s död Kalmarbarometern utropade dåvarande prins Oskars äldste son till konung, och Barometern var ändå en mycket lojal tidning, så lojal att han slapp åtalet.

Vad den senare strofen »på annat sätt blivit skild från styrelsen» angår, så äro uppfattningarne därom mycket delade.

Professor Swedelius lärde oss (1870) att konungens p e r s o n var skyddad, men om regenten »kränkte författningen», så kunde han avsättas. »Men,» tillade han, »detta kan endast ske genom vad man kallar en revolution, vilken i det fall den lyckas blir sanktionerad.»

Här grinade gubben, när han tillade:

»M e n, om den misslyckas? invänder någon. Tja! då blir det andra bullar!»

Vår konstituerande församling och dess regeringsform.

Vår nu gällande grundlag är byggd på »folkets suveränitet, d v. s. i dess egenskap av konstituerande församling». (Hagman.)

1:o Arvrike och valrike äro icke rena motsättningar, ty Bernadotte v a l d e s till tronföljare på riksdagen i Örebro 1810, men tronföljden är ä r f t l i g för manliga bröstarvingar av ätten Bernadotte, under vissa villkor dock, såsom: rena evangeliska läran, besvärjandet av grundlag och allmän lag, sundhet till kropp och själ, m. m.

2:o För att bli »krönt och hyllad» måste Bernadotte underteckna en val-akt och avgiva en försäkran, varav framgår att monarkens myndighet är begränsad genom kontrakt, upprättat av folkombuden, och undertecknat av regenten.

3:o »Den försäkran, tronföljaren (Bernadotte) såsom sådan avgav den 8 oktober 1810 hade en avslutning som liknade slutet i Adolf Fredriks tronföljarförsäkran den 17 oktober 1743. Karl Johan lovade att orygglig en hålla sina förpliktelser, »s å k ä r t det vore honom, att Sveriges inbyggare

skulle vara pliktiga att deras avgivande tro- och huldhetsed till honom fullgöra och efterkomma» (Hagman: Grundlagarne: Bih. till Riksdagsprotokollen 1810 i Örebro. Varav framgår att regenten även är bunden av andra bestämmelser än grundlagarnes, t. ex. riksdagsbeslut).

Sverige har alltid varit valrike, och nästan alltid arvrike. Ty under valriket, intill Gustav I:s arvförening 1544, var det sed att kronan behölls i ätten.

Karl IX blev vald, ehuru Johan III:s son Johan var arvsberättigad, men avsade sig.

Gustav II Adolf blev vald, då hertig Johan ånyo avsade sig.

Karl X blev vald, men på Kristinas yrkande.

Ulrika Eleonora blev vald, och »erkände, att varken hon eller någon annan ägde arvsrätten».

Fredrik I blev vald, då han icke ägde arvsrätt, och Ulrika Eleonora icke ägde rätt att bestämma om tronföljden.

Adolf Fredrik blev vald.

Karl XIII hade icke arvsrätt, utan blev antagen på villkor.

Kristian August blev vald.

Bernadotte blev vald.

Sverige är fortfarande valrike, om regerande ätten dör ut, abdikerar, eller blir avsatt.

»Liksom sin företrädare förpliktigade sig även Adolf Fredrik att i allo efterkomma de maktägande ständernas beslut... samt lämnade åt ständerna själva att avgöra huruvida konungen kunde anses hava överträtt sin försäkran, och frikallade dem i sådant fall från deras trohetsed.»

(P. O Bäckström.)

I 1720 års konungaförsäkran § 22 och följande lästes denna ändå tydligare förklaring:

»Det ständerna alldeles skola vara frie ifrån deras huld- och trohetsed, i fall jag å min sida skulle finnas hava överträtt den ed och försäkring, jag riksens ständer härmedelst gör, eller vad ständerna vidare pröva nödigt till deras religions, välfärds och säkerhets bibehållande att fastställa.»

(Fahlbeck: Regeringsformen.)

När Karl Johans försäkran ändrades eller bortföll, är mig obekant. Äger den gällande kraft, och har endast en tumning förekommit, så bör den återupptagas.

4:o Konungen är icke oavsättlig. (nb!)

I följande fall kan konungen grundlagsenligt avsättas:

Regeringsformen § 91 stadgar, att om konungen blir borta i utlandet mer än 12 månader och icke hörsammar kallelsen att återvända, »tage riksdagen (nb!) den författning om rikets styrelse vilken riksdagen nyttigast finner». (1894.) [Riksdagen är alltså principalen.]

Regeringsfomen § 92 »Lag samma vare om konungs sjuklighet fortfar av den beskaffenhet att han längre tid än tolv månader med regeringsärendena sig icke befattat».

Sinnessjukdom räknas som sjukdom och avser väl Carl XII och Gustav IV Adolf.

5:o Kronprins är icke alltid självskriven till tronföljden.

Avsäger sig konungen regeringen, så är riksdagen icke bunden vid den regerande

konungaätten, utan riksdagen kan utse annan konung. (Hagman: jfr Rydin 2. 1: 350.)

Om konungen avfaller från rena evangeliska läran, »vilket sistnämnda steg vore liktydigt med abdikation, övertar statsrådet tillsvidare styrelsen». (Hagman.)

Med rena evangeliska menas den i oförändrade Augsburgska bekännelsen av 1530 formulerade, icke den av Melanchton tio år senare omarbetade.

*

Vid regeringens anträdande skall konungen enligt riksdagsbeslut 2 maj 1810 § 8 avgiva sin edliga konungaförsäkran, vilket bör ske såväl skriftligen i statsrådet som med livlig (muntlig) ed, inför riksdagen såsom huvudman, efter kröningen, som därför icke är så oviktig man tror.

Om han underlåter den (eden?), förvaltar statsrådet styrelsen på grund därav, att konungen »ej vårdar regeringsärendena» (i analogi med R. F. § 40).

Här synes ju en konungens ansvarighet med laga påföljd, vilket kan synas strida mot R. F. § 3 där hans gärningar förklaras mot allt åtal fredade.

6:o Regeringsformen § 4 är vilseledande och stridande mot § 38.

Då § 4 säger att »konungen äger att allena styra riket» så är detta nonsens, då eftersatsen »på det sätt denna regeringsform föreskriver» motsäger försatsen.

Och när R. F. § 38 upplyser, att »alla ifrån konungen utgående expeditioner och befallningar (utom i kommandomål) skola, för att bliva gällande, vara försedda med konungens underskrift, och kontrasignation av vederbörande föredragande (statsråd)...» så är statsrådets makt lika stor som konungens. Ty finge konungen intet statsråd att kontrasignera, så vore monarken maktlös, och måste abdikera.

Ordet »allena» har varit föreslaget till strykning, av konstitutionsutskottet 1840—41, och av motionär 1883. (Hagman.)

Men konungen är dock på visst sätt enväldig i kommandomål, samt i den ekonomiska och administrativa lagstiftningen, vilken senare dock av departementscheferna handhaves nästan suveränt.

Ex. Hela nystavningen av svenska språket är genomförd på administrativ väg, d. v. s. genom ukas av dåvarande ecklesiastikministern. (= ministerstyrelse.)

(Om missbruk av administrativa lagstiftningen se Adolf Hedin Tal och Skrifter sid. 186 o. fl.)

Grundlagarne äro icke kontrasignerade. Detta emedan de äro utgångna från riksdagen, som är regeringens huvudman. (Principal.)

(Swedelius' Statskunskap säger uttryckligen att de svenska grundlagarna hava uppkommit genom ett slags fördrag emellan regeringen och folket = konungen och riksdagen.)

Trontalet är icke kontrasignerat, emedan

man inte vet om det är h. m:t eller k. m:t som talar.

7:o Konungen kan icke delegera något av sin makt, är en grundregel, men med många undantag, såsom genom »särskilda bestämmelser» för departementscheferna.

M e n »alla högsta domstolens och regeringsrättens beslut utfärdas i konungens namn och med dess höga underskrift, eller under dess s e k r e t».

Menas med s e k r e t konungens sigill, då är ju redan namnstämpeln framme. Och samtidigt med att regeringsrätten infördes avskaffades konungens 2 röster i högsta domstolen, i vars förhandlingar han för övrigt endast vid ett tillfälle (1889) deltagit, och har han således avträtt sin domaremakt, dock icke i benådningar och dispenser.

8:o Regeringsformen § 3 stadgar, att: »konungens majestät skall hållas i helgd och vördnad; hans gärningar vare mot allt åtal fredade.»

(Men icke skyddade för laga påföljd, som ju är ansvar, och ställer konungen under allmän lag som han svurit att hålla.)

Denna paragraf är illa avfattad och mångtydig. Hagman kommenterar så: m a j e s t ä t: k. m:t är ock benämning på regeringen. (Men regeringen kallas numera också konungen.)

M e d G u d s n å d e: syftar på konungens »juridiska helighet och okränkbarhet». (Hagman.)

»Juridisk helighet» existerar icke, men väl helgd (hållas i helgd).

Men strafflagen (kap. 9): »talar eller skriver man smädligen emot konungen» etc. Här menas väl personen, privatpersonen.

Antaget i ett grannland att konungen t. ex. utger dåliga dikter, som recenseras efter förtjänst, det vill säga ofördelaktigt, kitsligt eller rent av smädligt, så blir frågan om detta kan räknas som majestätsbrott.

En annan fråga blir den: om konungen i samma grannland avlagt sin konungaförsäkran och i denna med ed (så sant mig Gud hjälpe) lovat att efter yttersta förmåga befrämja rikets och varje innebyggares sannskyldiga gagn och bästa, och styra riket efter grundlag och allmän lag och laga stadgar, men han icke håller denna ed, utan »ej vårdar regeringsärendena», så är han ju de facto menedare, och har själv kränkt både konungens majestät och grannlandets författning.

[Ankarström stödde sitt försvar i hovrätten huvudsakligen på Gustav III:s egen förkastelsedom över den som bröte 1772 års regeringsform.

»Kan den vara landets konung, som är i stånd att bryta den ed, han gjort för folket, att hålla, styra och efterleva 1772 års regeringsform, vilken konungen själv fick sammansätta.» (Biogr. Lex. där utdrag ur Ankarströms ståtliga försvar finnes tryckt.)]

*

Alla dessa förtolkningar och tumningar av begreppet majestät äro gjorda i nyare tid, (Bo-

ströms statslära, sist i Fahlbecks regeringsform) men vi hava endast att hålla oss till urkunden, regeringsformen (6 juni 1809) som är uppsatt, helt realistiskt, av ständerna såsom konstituerande församling och endast promulgerad av konungen.

»Mom. 2. inträtt i rättigheten att själva (genom upprättande av en förändrad statsförfattning): på grund av folkets suveränitet, d. v. s. i egenskap av konstituerande församling.» (Hagman: Grundlagar.)

Riksdagen såsom folkets ombud är genom vår regeringsform huvudman (principal), och begreppen majestät, juridisk helgd, oansvarig och dylikt, är bara intummat; ty ingen är oansvarig för sina gärningar, och bihanget till riksdagsprotokollen Örebro 1810 bestämmer ömsesidigheten i förhållandet mellan konung och folk, så att om den ena bryter fördraget, är den andra parten löst.

J. F. Nyström (De Nord. Ländernas Statskunskap sid. 173, 174) gör en kostlig tumning på denna bestämmelse, då han säger: att 1809 års regeringsform ej kan sägas vara sanktionerad i samma mening som de andra grundlagarne, emedan den visserligen stadgades av riksdagen, men hertig Karl ej ägde frihet att säga nej till lagen.

Visst hade hertigen frihet, både att säga nej, och att abdikera! Det fanns nämligen ett starkt parti, som inte alls ville ha honom utan Gustav IV Adolfs son, Gustav. Faktum kvarstår: riksdagen uppsatte R. F. och hertigen promulgerade, därmed var lagen sanktionerad.

Skulle Nyströms påstående att regeringsfor-

men icke är sanktionerad vara sant, då vore den olaglig och finge genast göras om. Han kanske menar att den icke är kontrasignerad, vilket är riktigt. (Se ovan.)

Regeringsformen och konstitutionsutskottets memorial äro författade av den kvicke jakobinen Hans Järta och den glade vissångaren Valerius (»Jag hälsar dig fredliga flagga»), sekreterare i borgarståndet, men författandet gick något hastigt; memorialet på en natt, och hela R. F. på fjorton dagar, påstås det.

Louis de Geer erkänner älskvärt att hans riksdagsordning också var ett hastverk, vilket Adolf Hedin högg fast på, och bad honom göra om sin fyrkriksdag så fort som möjligt.

Hastverk gnagas fort av tidens tand, och böra därför repareras innan de bli fallfärdiga.

Folkets Majestät (F. M:t).

Majestät var ursprungligen ett epitet som i romerska republiken blev tilldelat romerska folket. Senare övergick den till konsuler (presidenter) och senat (råd). När folkfriheten undertrycktes tillvällade sig slutligen imperatorerna denna folkets hederstitel, och den övergick sedan till de kristna monarkerna, men ganska sent, så att Henrik II var den första i Frankrike, och konung Hans (Johan II) den första i Sverige, som titulerades majestät.

Att man ännu i dag skall behöva definiera ordet folket beror på de tumningar, för vilka begreppet varit utsatt från de rättslärdes sida, ty alla rättslärda äro ämbetsmän (tjänare).

Folket är ju helt enkelt nationen i sin helhet, höga och låga, fattiga och rika, efter kristliga föreställningar. Men regenten ställes som motsats: konung och folk. Folket är då = hela nationen utom regenten (och hans tjänare).

Att upphöja någon till konung låg fordom och ligger än i dag i svenska folkets händer.

Svenska folket (nationen) är således principal, huvudman, husbonde.

Det låg ursprungligen i sakens natur, i själva

uppehållelsedriften, i ärekänslan, att den dugligaste blev vald. Och efter som man trodde på påbrå och god uppfostrans inflytande brukade man hålla sig till konungaätten, men var icke bunden.

Konungavalet kunde icke förrättas medelst folkomröstning (plebiscit), emedan landet var för stort, och kommunikationerna voro dåliga. Därför skedde konungaval genom ombud så, att lagmännen skulle låta välja tolv vittra och snälla män från varje lagsaga, sådana som voro kända för gott förstånd och ärliga tänkesätt utan avseende på fyrkarne. Lagmännen fingo icke vara hovmän eller ämbetsmän, av det skäl att hovmän räknades som konungens tjänare, alltså ofria, och ämbetsmännen voro antingen folkets, eller konungens, eller folkets — och — konungens tjänare, i alla fall tjänare och som sådana ofria.

Efter valet avlade konungen sin ed till folket, och förlänades av folket med en viss men begränsad myndighet. Han skulle lag styrka, vara utslagsrösten, stående över och utom alla parti- och privatintressen, överskådande från sin upphöjda plats det hela, så som ingen annan kunde. Det var reson!

Men tröghet, lättja, fruktan för besväret, lusten till makt, att bilda dynasti, framkallade den ärftliga monarkien, som med Gustav Vasa blev laglig (1544). Dock, vad hände? — Den förste tronföljaren Erik XIV blev avsatt, och avrättad. Hans son bröstarvingen Gustav blev utesluten och dog i landsflykt. Sidoarvingen Johan III kom till. Men hans ena son, bröstarvingen Sigismund, blev också avsatt; och hans andra son Johan av Östergötland blev nödgad avsäga sig kronan, två gånger, först till förmån för farbrodern Carl IX, sedan för kusinen Gustav II Adolf.

Kristina ärvde, men hade nog förstånd att abdikera; och så gick Vasaätten ut, och utan att Gustav Vasas successionsordning kunnat regelrätt tillämpas. Det var arvrike på papperet; men ett välförstått intresse fortfor att begagna valprincipen, väljande den för tillfället dugligaste. Och detta alltid med folkets (ständernas) goda mening.

Ärftligheten medför ju den faran, att man stundom får en oduglig eller ointresserad, som vanvårdar riket, och bara behandlar styrelsen som ett prebende, eller en sinekur, utan att man direkt kan göra sig av med honom. Och med ärftlighetens självskrivenhet, följer en tvärsäkerhet, som föder tron på oavsättlighet och ammar självsvåld.

Valet är besvärligt, men det håller alltid nya vildstammar i redskap; och den strid som föregår, ger sinnena vigör, håller intresset om statens välfärd vid liv.

Alla tysk-romerska kejsare v a l d e s från 1200-talet, av kurfurstar och biskopar, ehuru man ofta höll sig inom ätten. Polen var också länge valrike, men en abnorm »kunglig republik», med den mest konstiga författning. I våra dagar välja ju de stora republikerna sina presidenter; och i Amerika åtminstone, har man från Georg Washington endast haft dugliga män, frånsett deras »åsikter».

I den konservativa franska republiken, som genom sin konservatism (ordensväsen, senat o. d.) varit utsatt för korruption, har man icke sökt stora ljus, men endast hederligt folk till presidentplatsen; när författningsrevisionen gått för sig, och republikens former moderniserats, blir väl Frankrike först färdigt såsom demokratisk republik.

Folket (nationen) har således delegerat av sin makt, överlåtit på villkor åt regenten, men därmed icke avträtt sin makt, varken att lagstifta eller beskatta.

Men regenten kringskär dessa bestämmelser, dels genom sitt envälde i kommandomål och delvis i utrikesärenden, dels genom den ekonomiska och administrativa lagstiftningen, och icke minst genom utnämnandet av landshövdingar, överståthållare och polismästare, eller den s. k. lantregeringen.

Att regenten genom ekonomiska lagstiftningen, som är ytterst svävande, kan tillvälla sig en orättmätig makt över medborgares väl och ve, är en oformlighet, mot vilken alltjämt protesteras, då man t. ex. velat lägga hela arbetarlagstiftningen i regentens händer. (Se Adolf Hedin: Tal och Skrifter.)

Då vidare regenten delegerat eller avlåtit åt lantregeringen (konungens befallningshavande) att stifta lagar, utfärda kungörelser (ukaser), om nästan allting, församlingsrätt, om vad man får äta och dricka, hur mycket en ångslups- eller automobilfärd skall kosta, o. s. v., så har nationens rätt icke blivit tillgodosedd, utan snarare densamma avhänd. Alla dessa smålagar skulle ju utgå ifrån kommunen genom landstinget, som är den enda myndighet bemyndigad av folkviljan och den kommunala självstyrelsens konsekvens. Folket (nationen) är nämligen suveränt, då det valt sin regentätt, förlänat regenten den makt han äger i en inskränkt monarki. Nationen har även sökt skydda sin befogenhet genom de konstitutionella garantierna till vilka räknas: konungaförsäkran, justitieombudsmannen, opinionsnämnden, högsta domstolens ansvarighet, statsrådens ansvarighet, tryckfrihetslagen.

Den kraftigaste garantien skulle ju vara folktribu-

nen (justitieombudsmannen), men han neutraliseras av regentens justitiekansler, och av den omständigheten att han är eller har varit ämbetsman, alltså tränad i beroende och tjänst.

Konungaförsäkran, enligt 8:e oktober 1810, då Bernadotte besvor författningen, med villkor att nationen skulle vara löst från sin ed om han bröte sin, vore det kraftigaste medlet att erinra K. M:t att F. M:t (Folkets Majestät) måste vara yttersta grunden för all maktutövning, och att folkmajestätet har minst lika mycken rätt att vara inviolabelt i en inskränkt monarki.

Lagar få icke vara svävande, emedan sådana lätt ge anledning till förtolkning och självsvåld, varigenom monarkien, som är inskränkt på papperet, i verkligheten dock kan uppträda som oinskränkt. Och regenten i en inskränkt monarki borde alltid minnas att han är nationens läntagare och att län (lån) icke får bortförlänas.

Nationen kan mycket väl existera utan monark, men monarken kan icke finnas utan en nation; därför är nationen den oumbärlige och monarken den umbärlige, eller beroende.

Och Sveriges monark står icke över allmänna lagen, ty i sin konungaförsäkran svär han »så sant mig Gud hjälpe» att även styra riket efter »allmän lag och laga stadgar».

Har han alltså besvurit allmän lag, så står han väl under lagen; och står han under lagen och icke håller sin ed utan bryter den, så gäller väl även för honom strafflagens 13:e kapitel om mened, ehuru hans gärningar äro mot åtal fredade? Fredade mot åtal, men icke mot laga påföljd?

Filosofisk statslära eller roten och upphovet.

Ännu på 1870-talet, efter nya statsskicket, lästes Boströms Grundlinjer till Statsläran såsom examensbok vid universitetet i Uppsala. Om den läses än vet jag icke, men i förgår köpte jag i boklådan dessa Grundlinjer. På omslaget stod 2:a upplagan, och Adolf Johnsons förlag Stockholm, men boken saknade tryckår och boktryckarens namn, varför den kunde åtalas enligt T. F. 1: 10, som stadgar ända till 6 månars fängelse för denna uraktlåtenhet.

Är det en propaganda- eller upprorsskrift, då den utkommer så hemlighetsfullt, och vem är den anonyme utgivaren (redaktören, icke förläggaren)? Frågan är berättigad, då omslaget anger 2:a upplagan, men förordet (odaterat) är »författarens förord till tredje upplagan».

Nåväl, det är denna statslära som fordrades till vissa examina, ännu efter 1866, och vilken utgör en häftig opposition mot då och ännu gällande grundlagar, och på följande grunder.

Kristoffer Jakob Boström var en kammarfilosof, en »spekulativ filosof från Piteå» som infångat sig själv i ett filosofiskt system, daterande sig från Platos idealistiska världsåskådning. I korthet: Vår sinnevärld

saknar den högsta realiteten såsom varande blott en grumlig spegelbild av idévärlden vilken existerar på andra sidan graven. Detta kan man på goda grunder erkänna, utan att behöva förneka dagliga livets relativa verklighet för oss. Och om man gömmer på sin idealism såsom själens högtidsdräkt (religion), så får man ändå lov att i vardagslivet räkna med det förhandenvarande, reella, och i borgerliga tillvaron taga livet sådant det är.

Boström råkar emellertid att döma de ofullkomliga avbilderna efter de svävande urbilderna, och förnekar därigenom de enklaste fakta.

Sålunda förnekar han att vår statsförfattning vilar på ett fördrag, ehuru den vilar på fördrag (av 1809 och 1810).

»Statens ändamål är staten själv emedan allt förnuftigt är självändamål, om det än tillika kan vara ett medel för något annat, relativt gott eller nyttigt.»

(Det är detta andra som vi just åsyfta i det borgerliga samhället, och det förra lämna vi åt filosoferna.)

Men nu börjar det blanda sig, och blir suddigt. »Monarken och folket äro visserligen tvenne särskilda makter i staten och såsom sådana därjämte av alla de högsta, men ingendera av dem är dock en statsmakt, eller statsmakten, ehuru den förre (monarken) är denna makts innehavare.» (Makten i staten, men icke statsmakt?)

Vidare: statsmakten är odelbar, och i monarkien är monarken dess innehavare, och om han avträdde något av sin makt, så »skulle en namnstämpel då alltför väl kunna uppfylla hans plats». (I inskränkta monarkien är det precis på detta sätt.)

»Monarken är statens förvaltare.» (Då är ju folket patronen och monarken inspektoren, men så menar icke Boström. Han menar tvärtom, men uttrycker sig bakvänt.)

Till monarkens legitimitet fordras 1:o förnuftsgiltig åtkomst, 2:o faktisk utövning, 3:o folkets uttryckliga eller tysta erkännande av de tvenne villkorens verklighet. Här syns ju folket som principalen, men det menar Boström icke, utan tvärtom; ty straxt därpå säger han: »att tala om regentval är oriktigt, om därmed skall menas något annat, än folkets avgörande för sin egen del, åt vilken person det vill erbjuda regeringen.» (Men det är väl regentval!)

»Monarken har rättigheten att ensam vara statens 1) representant 2) souverain 3) majestät.»

(Representanterna i riksdagen räknas då icke som statens utan som nationens, och staten blir då en sådan där molnbild som Aristofanes förlöjligar.)

En monark med bara suspensivt veto är en orimlighet för Boström, emedan monarken i sådant fall blir en »ordförande för folkets ämbetsmannakår», och han ganska lätt kan »lagligen drivas även ifrån denna befattning — i händelse han är en man med heder och karaktär».

Man tror sig ju läsa en satir på dåtidens samhällsskick, men väl maskerat, enär man vet att monarken den gången kontrasignerat motbjudande beslut, men ändå stannade kvar på platsen.

Monarkens ministrar äro tjänare, och icke rådgivare, få icke kallas statsråd, »emedan staten varken behöver eller kan mottaga deras råd», (vad sägs om det?), »utan staten är tvärtom just det förnuftiga

väsende, med vilket de själva i alla sina åtgärder böra rådföra sig». (Ministrarne böra rådföra sig med staten! Detta är bestämt en stor dumhet!)

En »så kallad opinionsnämnd är såsom förnuftsstridig i alla avseenden förkastlig». (Är det säkert det? Själva kejsaren i Kina har censorer över sig, som årligen göra honom föreställningar.)

Ärftliga monarkien är Boströms idealstat. Men den har sina olägenheter, som han icke blundar för: möjligheten av monarkens svaghet i anseende till förstånd och karaktär, av hans personliga osedlighet, hans missledande genom smickrare, lycksökare m. m. Han uppräknar alla olägenheter i fyra paragrafer, så att man slutligen kommer på den idén, att den ärftliga monarkien är den sämsta av alla statsformer, och att hela Boströms Statslära är en dubbelsatir, både på nya statsskicket och på idealismen (tillämpad i vardagslag). Ty när han i kap. 3 kommer att tala om den inskränkta monarkien, så är detta den stat »i vilket folket lagligen uppträder fullmyndigt... jämte monarken». (Gott att minnas!)

Att tvåkammarsystemet i riksdagen icke alls är någon representation, det kan han ha rätt i, icke blott från sin synpunkt, ty stora inkomster äro ingen garanti för statsklokhet. (Adolf Hedin, som nog var den slugaste i hela riksdagen, hade så små inkomster, att han aldrig kunnat bli vald till första kammaren.)

Allmän rösträtt var professorn en styggelse naturligtvis, och ropet på en sådan rätt härledde han »endast ifrån en lumpen fåfänga i förening med falska begrepp om folket...»

Representationen var nämligen intet sällskap eller

bolag, utan ett personligt väsende i motsats mot »en sandhög eller en myrstack».

(Professorns falska begrepp om folket såsom varande de mindre bemedlade (men likafullt de högst beskattade!) har vilselett honom; ty folket är ju hela nationen frånsett fyrkarna.)

Emellertid, denna idealistiska uppfattning av konungadömet med Guds nåde, vilket förtolkats såsom om monarken stode över alla mänskliga lagar och endast sorterade under Guds högsta domstol, inplantades hos mina samtida, och fostrade ett trälsinnat, servilt släkte av biplaneter, som hämtade en bit makt uppifrån, och därigenom glömde att de voro tjänare. Dessa uppehöllo kulten, och utsträckte Faraondyrkan till avlidne konungar, begagnande svenska historien och svenska akademien till propagandan. Att skriva om en avliden konungs mänskliga svagheter straffades som majestätsbrott eller hädelse, vilket jag fått veta av, när jag skrev Svenska folket och Svenska öden. Mina demokratiska Historiska dramer har man även sökt döda, och har också lyckats med ett par av de bästa: Gustav Adolf och Gustav III, vilka ligga ospelade nu i tio år! Det överlagda attentatet mot min Kristina lyckades däremot icke, ehuru det organiserades från det fyrk-liberala hållet; ty Kristina har gått hundra gånger, och värderades högt utanför Stockholm, mest i Norge kanske.

Konungadömet är en hednisk inrättning, ty när Israel begärde en konung »såsom hedningarne det hava», så varnade Jehova dem, och befallde Samuel att skrämma dem, undervisande dem om konungs rätt. »Edra söner skall han taga till sin vagn och till förridare för sin vagn... Edra döttrar skall han

taga sig till apotekerskor, kokerskor och bakerskor... Eder bästa åker, och vingårdar och olivgårdar skall han taga och giva sina tjänare... Av edra hjordar skall han taga tionde, och I måsten vara hans trälar.»

Men det halp icke! De ville vara schangtila; och så fick de, så det räckte!

Konungarne fingo de alltså som ett straff för sin högfärd, då de icke ville nöjas med domare (presidenter); och därför kan monarkien med Guds nåde hellre kallas med »Gud nåde!», och anses existera på Guds nåd.

Boström var en ringa man från början, men blev prinsarnes lärare, bländades väl av kunglighetens »imposanta emblemer» och satte sina intryck från hovet i system, filosofiskt system.

Men denna statslära, som proklamerar enväldet i vår inskränkta konstitutionella monarki, kunde lika väl betraktas som upprorsskrift likasom de mera oskyldiga skrifter, vilka rekommendera folkstaten såsom den förnuftigaste, och mest praktiska, även billigaste, efter våra små förhållanden, nämligen.

Bulvanen.

Bland de mest barocka samhällsskick i denna villornas värld torde väl det engelska vara. På papperet är monarken nästan enväldig, har veto emot parlamentet, förklarar krig och fred, ingår förbund, utnämner överhusets medlemmar, upplöser underhuset, men han äger »även hela Englands jord»; han är påve i England, utnämner biskopar; han ensam har rätt att bygga fästningar, hamnar, fyrar, slå mynt. Han åtnjuter nästan gudomlig dyrkan, ty »konungen kan icke göra orätt», alldeles som de romerska vilddjurskejsarne, vilka reste tempel åt sig själva. Hans handlingar, även tyranniska och straffbara, kunna icke beivras. En Poeta Laureatus (hovpoet), tillhörande hovstaten, i brist på akademi, skulle ända framåt 1820 dikta ett ode till varje konungens födelsedag samt besjunga hans »nationella segrar». Befattningen finns kvar, men jag känner icke namnet på den nuvarande tallriksslickaren, ty vi ha våra egna att hålla reda på.

Sådant överstyre har världens friaste folk, ett slags romersk dekadenskejsare med 25 millioner kronor om året att festa på, men denna monark är i verkligheten bara en maktlös skugga, en namnstämpel, en bulvan. Ty han har icke vågat begagna sitt veto sedan

1707, och ingen hans minister skulle våga göra det. Han tillsätter icke sina ministrar efter eget val, ty parlamentet bestämmer sådant. Och »konungen måste underskriva sin egen dödsdom, om båda parlamentshusen beslutit den» säger engelsmannen W. Bagehot. (Medborg. bok VI.) Men parlamentet har en för oss egendomlig sammansättning: en tvåkammare där första kammaren är nästan vårt riddarhus med självskrivna. Men denna aristokrati är neutraliserad av en r e n demokratisk andra kammare där de flesta civila ämbetsmän äro uteslutna. Detta är ett ytterst viktigt moment, då man vet hur detta tjänarestånd upphävt sig till herrar.

Men även detta demokratiska moment i underhusets sammansättning är ett sken, ty ehuru valfyrken är mycket låg, kunna endast bemedlade väljas, emedan underhuset saknar arvode (1909); och bearbetningarne till valet anslås till 70,000 kronor omkring (i Frankrike anses det gå till 200,000 francs att bli deputerad).

Kampen om makten, äreposten har så förfalskat alla konstitutioner, att alla grundlagar tyckas skrivna av brännvins-advokater, med kryphål och förtolkningar, tvetydiga frihetsbrev med restriktioner; liknande gamla maskiner, som ibland stå stilla, ibland gå baklänges, men med en sådan bristfällig mekanik att de sällan gå framåt. Och om man söker utreda trasslet så fastnar man själv i motsägelsen.

Man frågar sig under ett s. k. parlamentariskt styrelsesätt: Hur vill en monark med heder och karaktär låna sig till en sådan bulvanroll? Hur kan han finna sig i att vara sin egen riksmarskalk, som endast tar emot främmande sändebud, utdelar ordnar, inviger järnvägar och automobiler, öppnar utställningar och

kongresser, under det riksdag och ministrar regera och kontrasignera.

Detta är ju frankiska monarkiens Rois Fainéants (odågorna), då hovmästarne (Majores Domus) styrde riket.

Och faran ligger nära till hands att en konstitutionell monark antingen söker komma ifrån sina förmyndare-ministrar och styra med gunstlingar. Detta kallas kamarilla och har nyss i ett grannland visat bedrövliga följder. Eller narras regenten av sina ministrar att avhålla sig från styrelsen, för att de skola få regera.

— Nu regerar jag själv! sade Karl XV, då De Geer avgick 1870.

Men det var också en villa, och den manhaftige, intresserade regenten blev slutligen han också en namnstämpel. När folket ville spänna hästarne från hans vagn och draga honom hem, efter representationsförändringen, steg han ur vagnen, ty han visste vad de icke visste: att han ingen del hade i den äran, då han åtminstone ogillat förslaget.

Det farligaste i systemet är, att ministrarne som skulle vara ansvariga, men icke regerande, nu vända om förhållandet, så att de regera och göra regenten ansvarig, eller åtminstone få skulden på honom för en misshaglig regeringshandling. Och att vissa konungens prerogativ glidit över på ministrarnas maktområde, det vet man. Man vet vilket ringande det blir på ministrarnes dörrar när en utnämning skall ske, ty nog tillsätter departementschefen de flesta ämbetsmännen. Louis De Geer berättar att till och med adlandet och ordensutnämningar ske i statsråd numera.

Vår frihetstid med dess lyten var dock något regelt, ty där visade sig ständerregeringen eller folkstaten utan mask; och ständerna regerade pro-kura med konungens namnstämpel. Sverige var då (efter 1738) en kunglig republik, liksom Polen. Men varför den skulle vara kunglig, det vet man inte. Feghet, inbördes avund, slentrian, fruktan att icke bli erkänd av främmande monarkiska makter, gjorde väl att man behöll gamla formen hos en nation som tycker om lullull.

Om man frågar norrmän nu, varför de icke gjorde republik 1905, så svaras allmänt: »Vi tordes icke för främmande makter.» Men det är icke säkert att det var huvudmotivet.

Ernst von Wolzogen meddelade nyss, efter Björnsons död (i Die Woche) den häpnadsväckande nyhet, att Björnson verkligen, icke figurligt talat, varit påtänkt som kung i Norge, och att han själv skulle ha reflekterat på platsen. Wolzogen tror så livligt på detta, att han anställer betraktelser över de eventuella följderna om familjen Björnson blivit krönt i Trondhjems domkyrka. Den som känt Björnson närmare vet inte vad han skall tro i detta fall; ty en trasa hade han med på var byk, allt och alla fick tjäna hans gränslösa äregirighet, från koja till slott. Och om han republikanen var med och »förrådde sitt land», så borde han ha fått leva länge, för att uppleva följderna.

»Bortskänkt» är ett förfärligt uttryck inom armén, som betyder — förlorat friheten, förlorat namn, och blivit ett nummer i kronoarbetskåren.

Om en nation ställer sig i beroende av en eller två främmande nationer, politiskt och ekonomiskt, så är den nationen bortskänkt, borgerligt död. Men så

länge statskonst icke drives ärligt, ointresserat, för det allmänna bästa, utan »göres» svekfullt såsom affär eller för enskild vinning, så blir det på det viset.

När Swedenborg såg välståndet och trevnaden i Holland, tillskrev han detta republiken, »som behagar Gud mer än enväldet (monarkin)». I »enväldet lär sig människan genom smicker och förställning att på läpparne föra ett helt annat språk, än det som bor i hennes hjärta...» »Dessutom härskar i Holland den största frihet. Inga undersåtar. Alla äro omedelbart styrda av den högsta herren, av Gud. De behålla en beslutsam och frisk själ i en sund kropp och med ett fritt sinne och en uppåtriktad blick förtro de sig och sin egendom åt Gud, som ensam har rätt att styra dem.»

»Lagarne, som äro rättvisan, böra vara stiftade icke av konungen, utan av lagstiftare, som äro vise, gudfruktige och lagkloke; och konungen bör lika mycket ställa sig dem till efterrättelse, som hans undersåtar.»

»Endast den är verklig konung, som ställer sig lagen till efterrättelse.»

Heder och karaktär i konstitutionella monarkien.

Då man vet att Karl XV var emot nya riksdagsordningen (L. De Geer), så blir man ju förvånad att läsa hans trontal i oktober 1865, då riksdagen öppnades.

»I främsta rummet tillkommer eder, att, efter samvetsgrann prövning, fatta det avgörande beslutet om mitt (obs.!) förslag till folkrepresentationens ombildning... Jag tänker därföre högt om eder, då jag uttalar mitt hopp, att I skolen antaga detta förslag, i vars framgång jag ser en ökad trygghet för samhällets lugna utveckling.» Vad sägs om det?

Statsfilosofen Boström svarar på talet, när han tillerkänner monarken absolut veto, utan vilket han ej är en verkligt fri och självständig personlighet; »ty den är en slav som kan tvingas att verkställa vad han förklarat sig icke kunna gilla».

Detta menas även om den konstitutionelle monarken med mindre än suspensivt veto, som »kan lagligen drivas även från denna befattning — i händelse han är en man med h e d e r o c h k a r a k t ä r».

»Det behöves nämligen då intet vidare, än att folket flera gånger framkommer med en fordran eller en lag, vilken han i sitt inre måste ogilla, och möj-

ligtvis även har offentligt ogillat; ty såsom förnuftig människa kan han ej sedan inlåta sig på dess verkställande, och måste följaktligen nedlägga sitt ämbete.»

Vi ha nyss sett regenten, själv frihandlare, kontrasignera tullskydd, sedan flaggfrågan, och sitta kvar ändå.

Vi ha läst i Louis De Geers Minnen att Karl XV kontrasignerade mot sin övertygelse de flesta nyttiga lagar som under hans regering tillkommo.

Den allmänhet, som har intresse av den nya lagens tillkomst, prisar monarken i detta fall, för hans konstitutionella tänkesätt. Men de glömma därvidlag huru den olycklige regenten fått steg för steg offra sin karaktär och sin heder. Och en vacker dag frågar sig folket: hur vill en monark sitta kvar på den platsen, där heder och karaktär regelbundet offras. Det finns numera knappast en tidningsskrivare, som stannar länge i den tidning, där hans meningar bekämpas; han vantrivs, förlorande aktningen för sig själv, och så går han.

Det förvända i systemet har nu gått så långt, att ju sämre monarken är, ju mer karaktärslös, dess högre är han älskad. Det stora apanaget ser därigenom ut som mutor, att han skall låta bli att regera. Kung Leopold i Belgien lär ha varit idealet, ty han skall varje morgon ha frågat sin kammartjänare om ministrarne avgått. Kung Edvard lär icke ha givit honom efter, och att han k u n d e festa upp 25 miljoner om året, räknades honom till förtjänst.

Om femtio år kan man säga, att »svenska folkets historia är dess ministrars». I England äro redan regenternas namn så gott som utplånade, ty nog minns man Palmerston, Russel, Disraeli, Gladstone, men att

räkna opp kungarne ifrån år 1800, tror jag blir svårare. Jag kan icke deras namn, och Emil Svensén (i N. F. B.) har verkligen underlåtit att räkna opp dem.

Sveriges historia efter 1866 kommer väl en gång att få följande utseende:

De Geer, Adlercreutz, Posse, Bergström, Forsell, Themptander, Boström, småkungarne bli väl utanför.

Försök att grunda ministerdynasti har man icke förmärkt; och grundlagen har även förutsett fallet genom R. F. 4, där det står att läsa: ej må fader och son eller bröder på en gång vara ledamöter av statsrådet.

Axel Bergström fick en gång hedersnamnet k u n g B e r g s t r ö m, för sitt moraliska mod, sin heder och karaktär; och Arvid Posse, kallad v i c e k o n u n g e n, började slutligen uppträda till häst med stab och livknekt, sedan bönderna dock lämnat honom vid dörren (till konseljen).

Konungamakten har ju sjunkit till nollpunkten, men behåller sitt i n f l y t a n d e genom rättigheten att utdela socialt anseende, upptaga och kvarlåta, adla och pricka. Den enda förtjänsten därvidlag som tages i betraktande, är: att vara lojal, ett ord som borde härledas ur loj. Att vara loj betyder: icke intressera sig för det allmänna bästa, inte resonera bara lyda, inte forska i farliga hemligheter. Men noga iakttaga: flaggdagar och salut, uppvakta (även på järnvägsstationer), gå ärenden, offra allt för sin kung, i nödfall heder och karaktär.

Om konungamakten kan återvinnas åt innehavaren är mer än tvivelaktigt. Hävd bryter lag. Gustav III, en mångsidig figur, kallade sig i 1772 års regeringsform »den förste medborgaren ibland ett fritt folk».

Varför han också förklarade för »rikets fiende den eller de illasinnade som ville oss ifrån denna lag föra, det konungsliga enväldet eller den så kallade souverainiteten påtruga . . .» När han sedan, 1789, själv insmugglade souverainiteten, betraktade Ankarström, Horn och Ribbing honom såsom rikets fiende, och ansåg att han dömt sig själv. De voro endast testaments-exekutorer.

Det kan vara nyttigt erinra om detta nu, då nationen kallas till samling på Karl XII:s torg. Ty Carl XII betyder icke blott miljarden till flottan och armén, icke blott krigsrop, utan det betyder även enväldet, eller åtminstone självsvåldet, med eller utan ministeriell ansvarighet, minister-aristokrati, som Hans Järta kallade det.

Det bästa statsskicket.

Sverige äger ungefär 5½ miljoner innevånare. Av dessa äro ungefär hälften eller 2,378,556 sysselsatta med jordbruk, boskapsskötsel och fiske. Och 1,209,000 idka industri med gruvbrytning. Handel och samfärdsel övas av ½ miljon = 414,143. Allmän tjänst av ¼ miljon = 272,383. Sedan kommer en underlig siffra 861,547 utan uppgivet yrke eller anställning.

— Nästan en miljon utan uppgivet yrke eller anställning. Är det lösdrivare då?

Nej för all del; det är kapitalister, pensionärer, inhyseshjon, understödstagare, hospitalshjon, fångar, och 286,646 »tjänstehjon och arbetare utan uppgiven anställning».

— Hur kan statistiska byrån tillåta sig att sammanföra kapitalister med inhyseshjon och lösdrivare?

— Det är väl därför att kapitalisten inte arbetar själv utan låter kapitalet arbeta, det kallas arbetsfri inkomstkälla.

— Men vad är lösdrivare då?

— Det är den som inte arbetar och inte äger medel sig försörja. Skillnaden mellan kapitalisten och lösdrivaren är således kapitalet.

— Hur skall denna skillnad kunna utplånas då?

— Jo, när lösdrivare får kapital och kapitalisten förlorar sitt, så är skillnaden ingen.

— Hur skall man få kapital då?

— Tja, si det hör icke till ämnet —, och det är en så lång historia. Men vi ha nu sett att producerande och förädlande äro tillsammans 3,588,456. Och med ½ miljon omsättande och befordrande oumbärliga 414,143 (handel och samfärdsel), gör idetta 4 miljoner närande och 1½ miljon tärande. Men av de 3½ miljonerna producerande och förädlande äro 1 miljon barn under 15 år och ½ miljon hustrur utan yrke, alltså återstår av verkligt producerande och förädlande 2 miljoner, på vilkas arbete 1½ miljon skola leva. På handel och samfärdsels 400,000 avgå hustrur utan yrke, och barn: 180,000. Det blir inte så många producerande kvar då; i runt tal = 2½ miljon; det vill säga halva befolkningen är oumbärlig för livets hållande vid liv, eller äro a r b e t a r e i ordets egentligaste bemärkelse, och den andra hälften äro — d r ö n a r e, som visserligen fylla sin uppgift, men dock icke producera och tillverka. Av drönarne äro 118,000 militära, 60,000 civila och ecklesiastika och 800,000 utan uppgivet yrke och anställning. — Så har den moderna staten utvecklat sig och detta som följd av människornas ondska och lögnaktighet. Emedan människorna äro onda, härsklystna och mordlystna måste militär finnas, som hindrar den ene att äta opp den andre; och emedan de äro oärliga, tjuvaktiga, lögnaktiga, så att ett talat ord icke gäller, så måste allting s k r i v a s upp, av hela denna skrivande armé, som ger sin bestämda karaktär åt den moderna s k r i v a r s t a t e n.

— Men det är väl så i alla länder?

— Ja, gunås, men mer eller mindre. I Schweiz är statsskrivaren mestadels en amatör, ämbetet en tjänst och armén är en milis, såsom i Amerika.

— Kan den moderna skrivarstaten avlösas av någon förnuftigare form för samlevnad?

— Ja, men först när människorna bli hederliga, så att ett talat ord är lika gott som ett skrivet; när människorna upphöra att slåss, individer och nationer, och hänskjuta sina tvister till verkliga fredsdomare, kommunala och internationella. Och när kroppsarbetet återigen blir ärat som det bör, och ämbetsmannen behandlas och avlönas som en tjänare, så kommer samhället på kölen igen.

— Men först på rätt köl, när staten organiseras inifrån och underifrån. Från kommunalstyrelsen, uppåt till landstinget, som delegerar länsstyrelsen; över vilken står riksdagen med alla centrala ämbetsverken, liksom nu blott med riksbanken och riksgäldskontoret. Utskotten sitta då i permanens invid regeringsdepartementen. Domstolarne bli enbart jury och fredsdomare, sedan lagarne förenklats, så att domstolen stipulerar straffet för varje särskilt fall.

— Det blir en skön stat!

— Ja, lite skönhet skulle kläda denna den fulaste, torraste och trassligaste av alla skapelser; men till sann skönhet hör först och främst enkelhet, överskådlighet, eljest kommer staten att likna ett intrigstycke, som man tröttnar på. En labyrint är icke vacker, men ett grekiskt tempel är skönt. Det proportionella valsättet är oskönt, även därför att det som allt invecklat ingiver misstro om redliga avsikten. Det är rent av fult, då det upptager partibenämningar,

som man skall hålla i minnet. Att nationen röstar per capita är vackert, men att rösta per parti, det är nästan som att rösta per stånd, efter enskilda intressen eller passioner. Men en skön stat kan endast existera med goda människor, ty endast det goda är sant skönt.

Förskönad balans och skrotvärde.

— Är det svårt att lära sig bokföring?

— Om det är svårt? Jag brukar årligen få en kontokurant av en tysk teateragent, och jag vet aldrig om det är han som är skyldig mig eller jag honom, förrän remissan kommer.

— Vad är remissa för slag?

— Det är betalningen, vars belopp visar sig i saldot.

— Vad är saldo?

— Det är skillnaden mellan fordran och skuld, utgift och inkomst, tillgång och skuld.

— Vad är tillgång för slag? Är disken och hyllorna här i butiken en tillgång?

— Vänta lite! Disken och hyllorna få icke uppföras som tillgång, utan som inventarium, som avskrives så sakta, emedan det slites. Förlorar värdet, icke kan realiseras i hast, utan slutligen endast äger skrotvärde. Är inventariet köpt med lånade pängar eller taget på kredit, så blir bokföringen svårare och inventariet kan vara skuld, om räntan på inköpssumman är stor, och slitningen lägges till.

— Alltså: om statens järnvägar upptagas i rikshuvudboken under netto-tillgång med ½ miljard, så

är det icke juste, ty vid en realisation skulle skenor och lokomotiv endast gå som skrot. Men nu äro statens järnvägar även byggda på lånade pängar, och statens obligationsskuld utgjorde, 1908, jämt ½ miljard. Vad är då verkliga värdet på statens järnvägar?

— Fråga professor Phragmén, som har räknat ut proportionella valsättet. Jag tror att det inte kan räknas ut, ty banvallar, vaktstugor, stationshus kunna icke realiseras förmånligt i hast, och skenorna blevo bestämt bara skrot.

— Skulle man då ha rättighet att kvitta obligationsskulden mot inventariet, så avginge ju ½ miljard från svenska statens överskott av tillgångar = 1 miljard, och överskottet bleve bara ½ miljard.

— Ja, det synes; men därav följer att järnvägsstyrelsens berättelser om järnvägarnes inkomster (intäkter) äro en s. k. förskönad balans, ty bruttointäkten på skuldsatta inventarier äro icke inkomster.

— Nu kan ju statsverkets ställning vara skaplig, och ingen statsskuld synes i balansen, men riket kan vara betydligt skuldsatt ändå. Sålunda är svenska jorden belånad till 276,384,608 kr. eller ¼ miljard. Kommunerna äro skuldsatta till 000,000,000 (äro bortsalderade ur räkenskaperna). — Häremot brukade man parera med sparbankernas innestående; men därmed äro vi inne på det dubbla italienska, som man med övning kan lära sig utantill, men svårligen lära sig förstå. År 1908 insattes nämligen 140 miljoner, men det uttogs 142, vilket är konstigt; är 1907 insattes 142 och uttogs 135 miljoner; år 1906 insattes 139 och uttogs 123; år 1905 insattes 123 och uttogs 114 miljoner. Därav tyckes framgå att sparbanksmedel icke äro tillgång eller inkomst, utan reserverad depot, som likaväl

kunde vara byrålåda, kassaskåp eller strumpor. När bonden fått in sin skörd på hösten och sålt av, så sätter han numera in i bank för vinterns utgifter, skatter, räntor o. d. Det är således ingen besparing i sparbanken, utan endast depot av reserverade medel. Rent av vilseförande är den enorma slutsiffran 700 miljoner »förvaltade medel». Vad är det för slag?

— Fråga inte mig! Men en post heter 430 miljoner bankernas fordringar hos enskilde »mot säkerhet av inteckning i fast egendom». Detta är ju en ny skuldsättning av fast egendom och icke någon inkomst. Och dessa 430 miljoner fast egendom utgöra ju nästan dubbla jordens skuldsättning 276 miljoner, fastän den halva miljarden skuld är introllad i sparbankernas lysande ställning.

— Då är det också en förskönad balans.

— Ja, det synes! Och när Thorild, som icke kunde dubbla italienska, skrev om det nödvändiga i rikets finanser, så menade han väl en ärlig och ordentlig bokföring såsom varande av nöden för att rikets ställning skulle bli uppenbar.

— Var inte Thorild skald?

— Jo visst! Men därför kunde han väl skilja på skulder och fordringar.

Högre bokhålleri.

— När emellertid staten äger fast egendom för nära en ½ miljard, så borde ju efter 5 % denna egendom giva 25 miljoner om året. Men i kapitalkontot synes endast 8 miljoner skogsförsäljning, 6 miljoner virke och 800,000 kr. (1910) men bara 289,528 (1908) arrendemedel. Men förvandlingen av skog i pängar genom försäljning är icke inkomst, ty kapitalet skogen har genom försäljningen minskats i värde av 8 miljoner såvida inte köparen blev klådd eller staten tog profit. Denna kalkyls riktighet bestyrkes genom taxeringen; ty om en fastighetsägare säljer sitt hus utan profit, så skattar han icke för köpeskillingen, emedan denna icke är inkomst utan endast en omplacering.

Domänstyrelsen med 10 intendenter, 9 inspektörer, 90 jägmästare och 348 kronojägare är för dyr och inkomsten är för liten.

— Hur skall man hjälpa det då?

— Jo, man skulle gratis utdela domänerna åt alla jordlösa, så stannade de i landet, odlade upp de nu räntelösa arealerna; emigrationen avstannade, folkmängden ökades, och nationalförmögenheten steg. Dessa 800,000 kr. eller 289,528 kr. arrendemedel kunde staten avvara, ty dels är det så litet, dels bruka

arrendatorerna förminska egendomens värde genom utsugning av jorden och slitning av åbyggnader.

Dock, i Preussen äro domänerna, särskilt de planterade skogarna så väl skötta och så givande, att skatten i Preussen är mindre än hos oss, trots Preussens stora militärbördor såsom erövrarland.

— Kan man förstå den här bokföringen då? Nya odlingslånefonden upptager 9 miljoner utlånta medel, och 1½ miljon fordringar. Frågas: äro icke utlånta medel fordringar? Svar: jo visst.

— Men det här då? Kungliga teaterns reservfond: Kontant behållning vid 1908 års början = 12,652 kronor; utlånta medel 506,100 kronor. 1:o Vem har lånat denna halva miljon och vad betalas i ränta? 2:o Varför uppsäges icke lånet, då operan har brist? 3:o Varför står bolaget Kungliga teaterns reservfond i kapitalkontot, men K. teatern står icke i Statskalendern? och 4:o Varför står icke K. dramatiska teaterns lotterivinst och tillämnade reservfond (700 tusen kr.) där också, då teatrarne äro sammanslagna?

— Ja, fråga det! Men fråga vackert! Balansen som meddelats i tryck var icke vacker, men förskönad, och teaterhusets skrotvärde upptogs till nära 7 miljoner ehuru det lär ha kostat bara 2. Har huset stigit så mycket i värde under teaterdriften, som dock slukat hela aktiekapitalet, och som gått så illa att man till exempel haft 20 kronors dagskassa, när man har 1,000 kronors utgifter om dagen?

*

Jag frågade en köpman varför bokföring skulle vara så trasslig och hemlighetsfull, så att t. ex. debet

ibland betyder vad jag är skyldig en annan, ibland vad en annan är skyldig mig, och understundom vad jag är skyldig mig själv, till min kassa.

— Nå vad svarade han?

— Jo, han sa att det skulle vara så där listigt för att han som köpman skulle kunna bevara sin professionella hemlighet.

— Men att hemlighålla sin finansiella ställning om den är osäker, det är bestämt inte tillåtet; och vad statens ställning beträffar, finnas t r e lagliga myndigheter tillsatta för att granska den: Riksdagens revisorer, statsutskottet och kammarrätten. Finansministern skulle ju vara kontorschef och förste bokhållaren, men han bara går sin väg, när man gör en anmärkning på hans bokhålleri.

— Går han sin väg?

— Inte alla! Somliga sitter kvar, och fortsätter sitt försköningsarbete. Gripenstedt, kallad Blomstermålaren, satt i det längsta på »de anklagades bänk» (som minister), tills han gick över till åklagarnes (i kammaren).

— Ja, offensiven är ju stundom fördelaktigare, i synnerhet mot dem som av princip, av medfödd dålig smak alltid försvara orätt sak.

Hut ab!

Hatten av! så ropade de rasande berlinarne till sin kung, Fredrik Wilhelm den fjärde, när han tvingats från slottsbalkongen hälsa de fallne barrikadmännens liktåg 1848. Kungen blottade sitt huvud; drottningen dånade, när folket hotade föra in liken i slottssalen.

Under trycket av revolutionen i Berlin, som var blodigare än februari- i Paris, tvangs den enväldige konungen att utlova en konstitution, som också kom till stånd genom den sammankallade konstituerade nationalförsamlingen.

Denna konstitution besvors av Fredrik Wilhelm i Berliner Domen inför kamrarne, varvid han fällde följande minnesvärda ord rörande författningen, vilken var tillkommen »genom uppoffrande trohet av män, som räddat tronen» (från revolutionärerna): »I (deputerade) haven lagt den förbättrande handen på densamma, I haven avlägsnat betänkliga saker ur densamma, och infört goda . . .» Konstitutionen kom alltså icke uppifrån, utan nerifrån. »Ett fritt folk under en fri konung» hette det vidare, »var min lösen sedan tio år, det är så än, och skall bliva så länge jag andas.»

I samma veva faller talet på »Guds nåd», som sedan blivit så förtolkat. Konungen säger: »Jag regerar

icke, emedan så behagar mig, Gud vet det; utan emedan så är Guds skickelse, därför vill jag också regera.»

Fredrik Wilhelm IV var en uppriktigt religiös man, och som sådan erkände han sig vara till och vara vad han var, endast genom Guds nåd. Det är ju blygsamt och vackert, och det är hela meningen med Guds nåde, som sedan blivit förfalskat till envälde, självsvåld, och urartat till Übermensch och Grössenwahn.

Dei Gratia, med Guds nåd, var ursprungligen en titel som biskoparne efter kyrkomötet i Efesus, 431, anlade. Detta var icke någon titulus Majestatis, utan tvärtom ett epiteton humilitatis, och var taget ur Paulus' första Korinterbrev. »Jag av Guds nåde» säger den ödmjuke Paulus, »den störste bland syndare. Men av Guds nåd är jag det jag är.»

Denna ödmjukhetens titel blev sedan allmän, även bland munkar, så att ingen klok människa kan härleda något majestätiskt eller enväldigt därifrån. Emellertid upptogs epitetet först av frankerkonungen Pippin och sedan av de andra.

När sedermera kejsar Wilhelm I (Siegesgreis) lät kröna sig som konung i Preussen 1861, tog han kronan från altaret, under det han som religiös människa »erkände i ödmjukhet (Demut) att han mottagit den av Gud». Detta är ännu den kristliga ödmjukheten och erkännandet av förbindelsen till all god gåvas givare.

Då Wilhelm II, nu regerande kejsare, avlade konungaed i preussiska lantdagen, förklarade han, med Fredrik den stores (och Gustav den tredjes) ord, att fursten skulle vara den »första tjänaren i staten».

Kejsar Wilhelm II:s första regeringshandling var upphävandet av socialistlagen; och han sammankallade en konferens för arbetarelagstiftning, vilken han själv öppnade, trotsande Bismarcks motstånd. Därmed börjar Bismarcks fall, och den unge kejsaren fick namnet »Arbetarkejsaren».

Såsom konung i Preussen har kejsar Wilhelm II besvurit konstitutionen (den reviderade) av 1850, den 31 januari, med senare jämkningar. Han är således bunden av författningen, och lantdagen lagstiftar med honom, men han »promulgerar lagarne». Han behöver (bedarf) för alla regeringsakter ministrarnes kontrasignering, vilka därmed övertaga ansvaret. Men (aber) »61:a paragrafen i regeringsformen rörande ministrarnes ansvarighet ist nicht erfolgt». Vad betyder erfolgt?

— Tja! Där börjar förtolkningarne. Erfolgen betyder »följa». Alltså lagen följes icke.

— Men är då författningen kränkt, och konungaförsäkran bruten?

— Det törs jag inte svara på, ty då kommer T. F. som kan bringa en oskyldig på fall.

— Men hur kan man till först och sist få Guds nåde att betyda envälde?

— Det är väl prinslärare och junkrar som inbilla unga, förståndiga och välviljande furstar sådana dumheter.

— Napoleon III, socialistkejsaren, som valdes med 7 miljoner allmänna röster (plebiscit), han kallade sig »med Guds nåd och folkets vilja».

— Det var en förståndig kejsare.

— Mest förståndig som en stackars fästningsfånge, då han skrev om »fattigdomens avskaffande».

— Men Preussens konung är ju även tysk kejsare

och presiderar i förbundsrådet med 17 röster. Står han över sig själv i det ögonblicket, och under sig själv i nästa ögonblick?

— Måtte väl det! Kallas dualismus, eller båda naturerna i teologien.

— Det är konstigt med monarkiska konstitutioner i alla fall!

— Det finns ju enklare och bättre, mera tidsenliga, praktiska och billiga, och där konstitutionella garantier verkligen skydda mot grundlagskränkning och edsbrott.

— Och det är?

— Det är folkstaten!

Folkstaten.

Alla Europas stater, utom Monaco, äro konstitutionella; och författningarne i de stora staterna äro framtvingade nerifrån genom folkresningar och folkbeslut.

England fick sin frihet genom första revolutionen, som slutade med Karl I:s halshuggning 1649, och andra revolutionen 1688, som tvang Jakob II att fly.

Frankrike avsatte ju Napoleon III och utropade republiken 1871.

Tyska riket, som borde kallas Preussiska kejsardömet, förbereddes genom 1848 års revolution, då tyska kejsarkronan erbjöds åt Fredrik Wilhelm IV, vilken dock avböjde, emedan han icke ville mottaga en krona av revolutionens män. Men samma revolution framtvang den preussiska konstitutionen.

Österrike upphörde även med 1848 års revolution att vara envälde, och fick sin konstitution.

Spaniens konstitution är av 1876, men föregången av flera resningar; Isabellas avskedande 1868, Amadeus' abdikation, och republikens utropande 1873.

Italien befriades främst genom Garibaldi, och efter mycket trassel uppstod det konstitutionella konungariket Italien.

Schweiz är folkstat sedan 1291.

Danmarks grundlag är framtvingad av 1848 års händelser, och är daterad 1849 den 5 juni.

Sveriges grundlag stammar från 1809 års revolution.

Själva Ryssland har ett slags parlament framtvingat av revolutionen och upprättat 1905.

Alla monarker utom fursten av Monaco sitta alltså där de sitta »med Guds nåd och folkets vilja». Men trots det ser man att furstarna mestadels söka hindra, när folket vill något förståndigt och behövligt. Och likafullt är det folket som egentligen vet något om rikets tillstånd och behov, och var skon klämmer.

Monarkien medför den olägenhet att omkring monarkens person samlas bland annat gott folk, en hop stackare, som låna makt uppifrån för att få härska. Genom hovmän, ett tarvligt släkte, isoleras monarken från nationen, hålles i okunnighet om folkets behov och önskningar, vilseledes i sitt omdöme, och ledes slutligen av sina tjänare. Hans naturliga bundsförvanter utgöres av senaten, vars medlemmar aldrig »åt sitt bröd med tårar», och därför icke kunna känna de himmelska makter som kallas barmhärtighet, medlidande, billighet.

Och sedan indelas samhällets »de andra» efter en 40-gradig skala. Varifrån talet 40 härleder vet man inte, såvida icke det är lånat från brännvinshanteringen med dess 40 %, eller rent av från ockrarens klassiska 40 %; men med 40 infinner sig också febern, som yttrar sig, mest vid valförrättningen, efter proportionella valsättet, i synnerhet.

I antikens folkstater ansågs däremot fattigdom hos framstående medborgare såsom en dygd. Det be-

visade oegennytta, rena händer, rena från mutor. Och senare proklamerades bland människans rättigheter, den att vara utsatt för ekonomiska olyckor, dåliga konjunkturer, andras ränker och oärliga manipulationer; att drabbas av sjukdomar som medföra arbetslöshet, av sorger som bringa störingar i ens själsliv, medföra sjukligt begär efter den dåliga medicinen alkohol, och dess sekundära följder: fattigvårdens anlitande.

Om en människa tillfälligt krossas av en oförvållad olycka eller en sorg, så att han förlorar intresset vid livet och icke kan arbeta, utan måste söka hjälp för sig och de sina, skall han därigenom förlora medborgarens rättigheter, även om han reser sig efteråt?

Det finns senatorers vederlikar, som reda sig ur finansiella svårigheter med att anlita — icke fattigvården — utan kassor, allmänna medel, fonder. För dem är ingenting förlorat, varken socialt anseende eller medborgerligt förtroende. De stiga i befordringarne ända upp till rikets herrar (vad är det för ena, i parentes?), och när de avlida, kallas nationen till samling med serafimerklockan.

Hur sådant får passera, frågar man. Jo, nationerna bli stundom trötta, slöa, och somna in. De tala i sömnen, och i sömnen inbillas de vad som helst, frånnarras sina dyraste rättigheter, sin egendom, sin ära. Ty, om statens högsta ämbetsmän vanära sig, är nationen vanärad.

I folkstaten, som dock icke är fullkomlig, finns det ansvar och laga påföljd, och där är opinionen icke förstummad genom munkorgar.

I folkstaten är chefens regeringstid så kort, att han aldrig hinner bilda dynasti eller hov. (I Schweiz

hinner man icke lära sig hans namn, förrän han inom år och dag är borta; och han har bara varit ordförande i förbundsrådet.)

I folkstaten finnes ingen adel, inga hovtitlar, inga ordenstecken, varmed chefen kan inmuta eljes självständiga viljor eller fördärva karaktären.

I folkstaten (Schweiz) kan ordföranden mottaga stormakternas sändebud och främmande monarker, utan trekantig hatt och ordnar, såsom vi även sett våra stadsfullmäktiges förträfflige ordförande med stor framgång ha praktiserat.

I folkstaten styr folket sig självt genom kommunen, med fattigvårdsstyrelsen, kyrko- och skolråden, vilket ju är det väsentliga i styrandet. Ovanpå sitter landstinget, som vårdar länets angelägenheter. Hur lättskött styrandet är, framgår av vår självstyrelse, där kommunalen sammanträder en dag i månaden eller kvartalet; och där landstinget sitter bara sex dagar om året.

Då nu kommunen redan äger en exekutiv myndighet, fjärdingsmannen, då behövde kommunen och landstinget endast delegera av sin verkställande makt åt länsmannen, kronofogden, uppåt landssekreteraren och kamreraren, så vore länsstyrelsen även folkfullmäktige. I själva Ryssland sitter ju kommunalen (byrådet) med makt att ådöma kroppsstraff, tvångsarbete, t. o. m. förvisning till Sibirien.

Vårt härad (tingslag, domsaga) har visserligen en titulär häradshövding, men vore han verklig häradets hövding, så decentraliserades justitiedepartementets myndighet; och till kassationsdomstolar kunde då som nu begagnas hovrätt och justitierevision (högsta domstol, regeringsrätt). En folkvald riksdag med allmän

rösträtt, skulle då endast behöva ordna om rikets allmänna angelägenheter; komma samman en månad högst, på vintern. Och om samma grundregler som för kommunalen härvid tillämpades, så att längre föredrag, föreläsningar eller utövande av vältalighet (= minister-specimen) förbjödes, så skulle maskinen bli lättskött, och riksdagen upphöra att vara en sportbana för politiska äregirigheter med en taburett som huvudmål.

Utskotten i permanens ersatte väl regeringsdepartementen, om de ens behövdes.

(Frankrikes andra republik efter 1848 hade uppfunnit permanenskommissioner, eller riksdagsdelegerade som sutto i verksamhet mellan riksdagarne och hade ett öga och en tumme på regeringen, så att icke minister-styrelse kunde uppstå.)

I folkstaten behöver icke riksdagen lagstifta om bagateller, såsom varietéer, svagdricka, pensioner, eller ingripa i de fria konsternas utövning, teatrars verksamhet, arbetsavtal o. d., som bör vara fritt.

All regering uppifrån, som endast är en orimlig antagonism, fann här ingen plats. Och de två statsmakterna, som alltid äro fiender och underhålla permanent inbördeskrig, skulle sammanslagna till en statsmakt bringa med sig allmän fred inom staten, som endast styrdes av ett intresse: allmänt väl så långt olika intressen kunde försonas, och av en myndighet: Nationens folkvalda ombud med delegerad myndighet uppåt.

Man säger sig frukta allmän rösträtt, emedan ovärdiga kunde bli valda. Men det är ingen fara. Erfarenheten från kommunalen har visat att blygsamheten hos den mindre kunnige förbjuder honom att tränga

sig fram. Fråga en arbetare, en portvakt, en brevbärare, vem som hälst, om han vill komma in i andra kammaren. Han skulle skratta ut er. Och han skulle aldrig rösta på en demagog, en som endast av personlig ärelystnad begagnade massorna för att komma upp; men han skulle rösta på en demokrat, ty han känner skillnad på dem, fastän överklassen icke kan skilja dem åt, eller inte vill!

Fyrken är en dålig termometer. Läs nyaste Sveriges historia (av Emil Hildebrand), som är andra kammarens. Jämför allt förståndigt som är sagt där, av enkla män från folket, Karl Ivarsson, Liss Olof, A. P. Danielsson o. a.; jämför det med den lilla pekoralsamling ur första kammarens protokoll som Adolf Hedin upprättat (i Tal och Skrifter). Läs även, som vi brukade göra under min journalisttid på 70-talet, ridderskapets och adelns protokoll från sista ståndsriksdagen, särskilt den skurrile Curry Treffenbergs skål-tal, och se hur mycket skrän och hur litet förstånd där finnes hos de f. d. självskrivne.

»Det gives ingen rangordning mellan skilda yrken. Vi värdera de högre, men förakta ej därför de lägre. Duglighet i vad sak som hälst är över all rang, liksom excellenserna.» (Tegnér.)

Rättvisans klor eller domstolslogik.

Nu är någon anklagad för lagbrott, med rätt eller orätt. Det synes då såsom om domaren först borde ställa sig neutral och undersöka anklagelsens befogenhet, och icke straxt söka bevis för brottslighet. Yppa sig nu sannolika skäl för brottslighet, så söker han bevisen. Den anklagades försvar anses värdelöst emedan man icke får »tala i egen sak», ehuru självförsvar eljes är tillåtet. Allt vad den anklagade förebär, betraktas som värdelöst, emedan det antages att han ljuger. Men i nästa påropade mål, kan den anklagade från förra målet kallas som vittne och nu gäller hans ord tungt, så tungt att han jämte ett vittne till kan fälla till döden. I detta fall behandlas han icke som lögnare, även om han bär hemligt hat till den anklagade.

Nu finnes visserligen jäv och bevisföring. En uppenbar fiende kan jävas såsom partisk e m o t; en vän eller släkting ä r oftast partisk f ö r. När domaren fattat misstankar, söker han ju snärja och fälla. Det farligaste härvidlag för den anklagade är att råka i tvetalan. Men ingenting är vanligare än att den anklagade låter förleda sig till medgivanden, ty om domaren anslår en human, överseende ton, narras anklagade

lätt att också se saken från en annan sida, och av generositet mot en urban domare, erkänner han visserligen att... vidgår att i detta fall, — hans handlingssätt icke varit fullt juste — pang! så är han fast.

Anklagade kan även råka i tvetalan genom att erinra saken på ett annat sätt, varigenom den får en ny färg, en ny belysning. En människa med sinne för form och skönhet i uttrycket kan vid förnyat förhör ha tröttnat på att upprepa sig och väljer därför nya ord och ordvändningar; han är vid andra förhören vid annat lynne, och kan av ren nyck framställa ett graverande faktum såsom mindre väsentligt och tvärtom.

En mycket bekant brottsling avgav sex olika berättelser om förloppet, men kunde slutligen icke nöjaktigt förklara hur det gick till eller vilket motiv, som drev honom. Han följdes av många sympatier, emedan den mördade »var osympatisk», ett egendomligt och i högsta grad subjektivt motiv, då mördaren icke heller var sympatisk. Och man får väl gissa på en medfödd sympati för brottslingar eller antaga en hemlig medbrottslighet hos de medlidande, som därigenom friade sig själva.

Emellertid: den anklagade blir stundom ålagd att bevisa sin oskuld, ibland sin skuld (= bekännelsen); att bevisa sin oskuld är ju negativ bevisning och såsom sådan omöjlig, utom i några fall, såsom i fallet alibi. Han befann sig icke på platsen, när och där brottet begicks. Här faller domaren vanligtvis i en snara, och friar genast den anklagade, utan att pröva om alibi är gott. Två vänner till den anklagade vittna gärna falskt i detaljen alibi, som icke rör själva brottet, för vilket de hysa en viss fruktan.

Falskt alibi kan även bli förvandlat till gott, genom tysta förbehåll.

Brottet begicks kl. 3 på natten i byn X. Den anklagade svär och får två vittnen på, att han den n a t t e n befann sig i staden Y. Domaren släpper honom. Men nu fogade sig, att anklagade »den natten» både befann sig i byn X och staden Y. Staden Y ligger 20 minuter från X, och anklagade reste hem till byn kl. 1, så att han vid 3-tiden hann utföra brottet, vilket han också gjorde. »Skenet ligger emot», ofta på ett så infernaliskt och detaljerat sätt, att anklagade blir paralyserad av »det hopade bevismaterialet», stammar och darrar, såsom om en högre makt slagit ner på honom, och »det syns ju», att han är skyldig. Det är då justitiemord kan ske.

Han rodnar! Han bleknar! Ergo är han skyldig.

Kanske till något annat, som endast han känner, och därför bleknade han, och därför tar han oskyldig sitt straff med en viss resignation.

Personlig inställelse är fördelaktig för domaren, ty... och likafullt: Sokrates såg ut som en brottsling, men var det icke, Vincent de Paul som en ficktjuv, men var motsatsen. Mången har fått plikta för ful uppsyn; och mången har gått fri, emedan han ägde ett gott utseende, eller rent ut — såg bra ut.

I högre instanser får man icke inställa sig, kanske därför att domen nu icke skall påverkas av personliga inflytandet.

»Får jag bara se honom, skall jag straxt säga, om han är skyldig!» Jo, vackert! Han kan vara en stor brottsling, och hans ansikte röjer honom nog, men han kan vara oskyldig i d e t t a fall.

Han kan omöjligen ha begått detta brott, ty jag känner honom! Det är så olikt honom.

Nämnden på landet är inrättad just för att domaren skall få veta vem han har att döma. Dessa nämndemän ha känt den anklagade sedan han var barn — han var visserligen icke felfri, men något direkt ont ha vi aldrig hört om honom.

Ja, men människan kan ändra sig, både till gott och till ont. Hon kan improvisera en ny karaktär; hon kan ha undertryckt och även dolt farliga böjelser, som i ett ögonblick bryta fram, under vrede, tillfälligt rus, legitim svartsjuka, under tvingande nöd med av ångesten frampressad falsk förhoppning om ljusare utsikter, eller i förlitande på en annans hedersord (låna ur kassan för att i dag hjälpa en, som heligt lovat betala i morgon, men sviker).

Ett d å l i g t betyg av nämnden är icke heller avgörande.

— Han är ju straffad f ö r u t, så den känner vi.

— Ja, men han kan ha låtit korrigera sig, och jag v e t att han n u är den hederligaste i socknen!

I rätt lag skulle finnas latituder, som eljes på andra håll nu fordras.

Böter utgöra ju ett straff, och giva icke licens att begå brott, ehuru många hävda den uppfattningen att man k ö p e r sig fri från straff, eller rent av köper sig rättighet att t. ex. kroppsligen misshandla. (= Avlatshandel.) Men böter äro att beröva den felande en del existens- eller njutningsmedel. När det nu för den fattige går ut på existensmedlen och för den rike på överflödets njutningsmedel, borde ju latitud i böter införas, om det skall finnas logik = rättvisa i domen. För den fattige bli 10 kronors

böter för en örfil ett stort, kanske ruinerande straff, för den rike är det nästan strafflöshet, så att han har råd att bestå sig nöjet utdela örfilar.

Om den fattige stjäl av nöd, så straffas han alldeles bestämt, och domaren utforskar noga om där var nöd. Var det okynne eller skämt, att han undanhöll en kamrats tillhörighet, eller förstörde t. ex. hans kläder, så är straffet mildare.

Om den verkligt rike som ju icke är i nöd, av lusten att få ändå mera, tillskansar sig en förmögenhet, antingen ur allmänna fonder eller ur bolagsegendom, då är domaren i valet och kvalet.

Är den felande en misshaglig person, politiskt eller religiöst, med ett ord befinner sig i minoriteten, så händer det, men säkert är det inte, att domaren »vågar på honom».

Står den felande återigen mycket högt, och är farlig att röra vid, då tvekar även den djärvaste åklagare.

Vid en miljonärs balans på miljoner, ådragen genom spekulation med andras medel, frias han ofta från allt ansvar, beviljas ett »anständigt» underhåll och gör en lustresa till rivieran för att rekreera sig, och åtnjuter samma anseende som förut — därför att det var spekulation = bara begäret att öka sitt överflöd, och icke nöd.

Det är lagiskt, men icke logiskt.

Det är icke logiskt, att materiella tillhörigheter äro heligare än andliga värden, såsom gott rykte, ära, mänskors sympatier, medborgerligt förtroende.

Men latitud eller urskiljning skulle även där tillämpas, av lagens handhavare — liksom den enskilde börjat se mera humant på snatterier särskilt inomhus.

I ämbetsverk fanns förr hävd och kutym på att för enskilt bruk taga hem av skrivmaterialen. När denna licens upphävdes, föllo många på sin okunnighet om den nya förordningen. »Om lagen får ingen vara okunnig» heter det men alla dessa författningar, ministerukaser, ordningsstadgar utfärdade av konungens befallningshavande och cheferna för ämbetsverken, kan ingen hålla reda på.*

Statens egendom är helig, men statsanslagens användning till uppgivet eller föregivet ändamål är icke så noga med. (Se riksdagens protokoll.) Allmänna miljonlotterier redovisa icke så som bordes: d. v. s. de uppgiva icke huru mycket lottsedlarne inbragt, hur mycket utbetalats i vinster och provisioner, hur mycket överskottet blivit. Själva rikshuvudboken uppför järnvägsskenor och slitet material, banvaktarstugor, lokomotiv, såsom tillgångar, ehuru de borde stå på inventarium, som ju successivt försvinner, måste påkostas reparation, slutligen avskrivas såsom minusvärde eller skuld.

Detta om de stora statsmedlen, kamelerna, som icke äro så heliga, och om de allmänna medlen, fonder, stiftelser, testamenten, som försvinna så småningom på lagliga vägar, dåliga placeringar, dåliga tider och konjunkturer o. s. v.

Men om myggorna är det mycket noga. Kasserade frimärken, som man kastat upp i en vind, och vilka därför antagas värdelösa, kunna göra en underordnad olycklig. Är han själv en flott, frikostig man, så tror han icke andra om småaktighet.

Detta att någon ser en tillhörighet behandlas

* Nils Qviding räknade 15,000!

vårdslöst eller som värdelöst ting, har givit anledning till många tillgrepp, vilka kunna anses förlåtliga.

Ett original, som tyckte om cigarrstumpar, brukade samla dessa i en burk. En nykommen tjänare, som var van att cigarrstumpar kasserades, även lagda i en burk, för att de icke skulle stinka, tog sig för att skänka stumparna åt sin fästman. Husbonden gjorde larm — om han åtalade flickan minns jag inte.

En annan herre brukade av brist på utrymme, kasta sina böcker i en vrå på golvet. Tjänaren trodde därav att han ämnade kassera dem; lånade själv först, lånade ut, fick inte igen. Herrn gjorde alarm, frun ville åtala, men herrn insåg i tid, att han givit anledning, och som boklånsmoralen icke står högt, och kanske icke bör vara så sträng, så förföll anklagelsen.

Det synes existera en särskild moral för samlare, som drivas mera av en oemotståndlig lusta att få fullständighet i samlingen, än att äga andras egendom.

En bibliofil, även av strängaste heder, är farlig för sig själv och andra, och ett blad ur en annans bok som kompletterar h a n s, räknar han icke som ett materiellt värde.

Men lagen räknar icke så, emedan lagen är abstrakt och saknar urskiljning.

Bibliofilen i fråga, åtalad, kunde av domaren frågas så här:

— Ni, som är i goda omständigheter, varför bad ni icke få köpa boken?

— Därför att jag visste att ägaren icke ville sälja boken, i samma stund jag ville köpa den, ty han förstod icke dess pris, förrän jag lärde honom.

— Och därför tog ni...

— Ja, jag måste ha det bladet, eller dö! — Jag har tagit ex libris eller bokmärken också, men endast av personer, som icke brydde sig om bokmärken, eller icke förstodo deras relativa värde. Hade jag tagit av personer som samlat ex-libris, så hade jag varit — tjuv.

Detta kallas Casus conscientiæ eller samvetsfrågor.

Om lagarne voro oskrivna skulle domaren, juryn eller nämnden, döma med urskiljning och hänsyn, stipulerande straffet efter varje särskilt fall.

— Men Sveriges rikes lag innehåller 1,500 sidor, och den kan väl icke slopas?

— Kanske den kunde få rum på två griffeltavlor, ty rikslagen innehålles i de tio budorden som rymdes på två skiffertavlor.

Monoplan eller biplan. Folkstat eller hovstat.

År 1894 kom Maxim flygande dåligt med en 5-våningars maskin; sedan kom Voisin-Farman med 3-däckare, medsläpande en serie avträden liknande påhäng; 1897 hade Herring biplanet färdigt, vilket gjorde samma nytta; och slutligen flög Blériot över Kanalen i ett monoplan, endäckare. »Das kann man auch machen», eller ju simplare ju enklare!

Konstitutionella monarkien är en gammalmodig maskin med överflödiga däck, invecklad mekanism och för många avträden. Men i sin moderniserade förenklade form liknar den ett biplan. Det ena däcket: konung, regerings-hov, länsstyrelse, trycker uppifrån på det nedre bärande: kommun, landsting, riksdag. Försök att ta bort det övre, och se om inte maskinen bär sig lättare, lika bra eller bättre.

Upp till riksdagen går det ledigt; men för oss att tänka på en folkvald regering, det tar litet emot. Men om vi fundera på saken närmare, så ha vi utskotten med stor myndighet, konstitutionsutskottet i synnerhet, som består av riktiga censorer. Och lagutskottet är nästan lagstiftande, ehuru den lagstiftande makten hos oss är »visligt trög till verk-

ning, men fast och stark till motstånd», såsom den kvicka jakobinen Hans Järta och den glada skalden Valerius uttryckte sig i det berömda memorialet till regeringsformen, författat på en natt (troligen vid bägare).

Det är just där biplansystemet visar sig i vår författning: stark till motstånd. Men all rörelse framåt är ju upphävande av motstånd. Tag bort motståndet då, som härvidlag möter i konungens statsråd och högsta domstol.

Samma memorial talar också om statsmakternas »inbördes återhåll». Med inbördes och väl avvägt återhåll står ju maskinen still och det gör den också.

Men vi ha likafullt monoplanet färdigt i skiss, så att man bara behövde kasta loss från överdäcket för att gå över Kanalen.

Och i Schweiz är problemet löst för länge sedan, fastän dess tvåkammarsystem är föråldrat.

I folkstaten Schweiz väljes (hör!) förbundsrådet, som är regeringen, för endast tre år (hör!) av förbundssamlingen, som är riksdagen. Är det så svårt eller märkvärdigt, att de 7 departementscheferna väljas? Och för tre år!

Hur skulle då, utan våldsamma omkastningar, och utan onödiga nyheter, endast byggande på det bestående, en svensk folkstat se ut?

Folket (= nationen).

Riksdagen (utskotten bortfalla). Lagstiftar.

Riksrådet (regeringen). Verkställer och förvaltar. Departementscheferna.

Häradshövdingen. Dömer. Nämnd. Jury.

Länsstyrelsen.
Landstinget.
Kommunerna.

Regeringen är icke dubbel här, utan departementscheferna på 3 år motsvara ju de bortfallna utskottens ledamöter. Och ministrar talar man inte om.

Ämbetet är icke födkrok och icke trampolin för äregirigheter, utan medborgarplikt, hederspost. Och om kommunerna och län övertaga småbestyren, så bortfalla en del av centrala, förvaltande ämbetsverk, vilka redan äro överflödiga och kunna avföras såsom dupletter.

Statsförvaltningen, som nu »har sin medelpunkt hos konungen i statsrådet», skulle få en mer stabel medelpunkt i riksrådet, hälst konungarna upphört både att regera och förvalta.

Domarmakten, som i monarkien betraktat sig som ett litet självstyre, oaktat stående under justitians departement, då ju redan häradshövding utnämnes av justitieministern (kallad »Konungen»), skulle bli mer folklig, och nämnd och jury direkt folkväljas. Att domarkåren under monarkien hållit sig tämligen ifrån regeringshovet är nog en välgärning, då mutor icke äro välgörande, men i folkstaten vore ingen fara i det hänseendet. Snarare vore en alltför självsvåldig domarkår en fara, utom det att ett advokatstånd snart med sina övade tungor skulle få oberättigad politisk makt, såsom i franska folkstaten.

Rättshjälp, men icke advokater! När Medborgarens bok lärdes i folkskolan behövdes inga advokater och ingen rättshjälp.

*

Denna statsbildning, vuxen från roten, skulle bilda ett rakt träd. Och det naturenliga förfarandet vid utfällningen kunde även tillfredsställa ett naturvetenskapligt sinne. Ty ur moderluten: nationen = folket, fälles först kommunen; ur kommunens lösning landstinget o. s. v., tills regeringsrådet = regeringen, genom en sista fraktionerad kristallisering, bildar quinta essentia.

Men när man så fått en folkstat, bör man vårda den, och se till att icke föroreningar kvarbliva på filtret. Motsatsen mot det folkliga är aristokrati. Aristokratien är nu icke de bästa medborgarna, utan de rikaste, de mest hänsynslösa, de snobbigaste, de som taga tjänarens skepelse för att få härska.

Om vi se närmare på adlingarna i nyaste tid, så är det mest rika, en verkligt förtjänt man som dock främst adlat sig själv, en ren humbug, en som köpt adelskapet mot utrustande av en expedition.

Men den oadlade penningaristokratien kan förekommas genom ytterligt progressiv beskattning och borttagandet av arvsrätten. Att ta bort arvsrätten skulle vara på rent kristlig grund, ty det bleve en hälsosam påminnelse om att vi icke skola bygga oss eviga hyddor här i Tåredalen, utan att vi endast gastera. Barnen till rika skulle icke förfäas som nu genom att lita på arbetsfri inkomst, och föräldrarna skulle ge ifrån sig åt de unga medan de voro unga, så att de sluppo vänta livet ur föräldrarna.

En ämbets-aristokrati vore omöjlig i en folkstat, där ordförande och råd väljas för kort tid.

Återstår lärdoms-aristokratien. Den vore hindrad genom bottenskolan för alla, med borttagandet av mandarinstrecket = studentmössan. Den humbug som kal-

las studentexamen är en överklass-gräns, och examen själv är o m ö j l i g att avlägga, om det »ginge rätt till». Ingen av censorerna, som dock äro professorer, skulle gå igenom studentexamen, om pojkarna finge ansätta dem med frågor i a l l a deras ämnen. Därför se censorerna ut som sfinxer medan examen pågår.

Bottenskolan, ett slags konfirmation eller värnplikt, vid tolv år, skulle endast meddela elementen och allmännaste översikter lika åt alla. Läsa rent, skriva, de fyra räknesätten i hela tal och decimalbråk (icke vanliga bråk); kompendier (studenter lära bara kompendier, men låtsas läsa tjocka böcker) i historia och geografi; Medborgarens bok i starkt sammandrag. Och så ut i livet, med en konfirmationsgåva i handen: en bok att slå upp uti, t. ex. en Kunskapsrik Skolmästare, eller Regnérs Begrepp, innehållande allt v ä s e n t l i g t av mänskligt vetande.

Sedan ut på fackskolor till direkt special utbildning, att icke yrken och konster må förfalla genom humbugsartat mångläseri.

Alltså en enda folkskola för alla, obligatorisk, som värnplikten, utan friköpning till privata läroverk.

Examen till ämbetsverken skulle ske efter gradpassering i verket, inför kommissioner, såsom förr skedde med den utmärkt nyttiga kameralexamen.

Läkarna, såsom i Amerika, genast på anatomisalen, och som sjukskötare på lasaretten, minst vid boken.

Apotekarna börja vid disken och i apotekets laboratorium som förr, hälst drogerna nu för tiden köpas färdiggjorda.

L. De Geer erkänner att examina försvårats, en-

dast för att minska tilloppet. Men det finns ett annat mindre elakt sätt: underlätta tillträdet, så förlorar mandarinknappen sin retelse, och fri tävlan gynnar förmågans fortkomst. Om man adlade hela nationen, ville ingen bli adelsman!

I folkstaten tillhör all kronojord nationen. Alla obygder, allmänningar, domäner och f. d. kungsgårdar. Dessa såsom tillhörande a l l a (= nationen) skulle naturligtvis utdelas åt behövande, gratis och med en utstyrsel till redskap och bo; och skattefritt under uppodlingstiden. Därigenom försvunne torpare och statare; därigenom bleve landet uppodlat; bondesönerna finge gifta sig i tid; storbönder och herrgårdsägare bleve reducerade av brist på trälar; småbrukarens barn bleve nybyggare, stannade på landet och rusade icke i förtvivlan till staden, där de genom att överbefolka arbetsmarknaden trycka ned arbetslönerna för sina kamrater. Sekundär följd bleve, att industriarbetarens lön steg av sig själv. Därigenom minskades spekulationslustan att producera industrialster, som till stor del icke äro nödvändighetsartiklar, utan handelsartiklar att förtjäna pängar på. När Tyskland blivit industriland och överproducerat kramvaror, så uppkom kolonialpolitiken. Det är: vilda folk måste erövras, att man på dem måtte kunna pracka bort tryckta kattuner, falska glaspärlor, imitationer av knivar, talmikedjor, nickelur utan nickel och uttjänta på åtta dagar. Utbjudandet (bodfönstret, marknadsståndet, handelsresanden) av varor, som man e g e n t l i g e n icke behöver, har alstrat överproduktion av skräp; och på denna skräphög är industristaten med dess lutande torn och ramlande murar uppbyggd.

En folkstat skall stå på fast grund: det är jorden! Den synes karg, ty den fordrar arbete. Men jordbrukarens arbete är sunt och vackert; och fastän han får försaka konstens njutningar, som blott äro surrogat, har han naturens skönhet gratis, och när han äger originalen behöver han icke kopiorna!

Hans sommararbete är tungt, men han firar de tyngsta mödorna som fest: slåtterns och skördens, då han även genom behovet av hjälp får utveckla sinnet för samhörighet och lära sig att beroendet medmänniskor emellan är ömsesidigt. Och om vintern vilar han, som redskapen, båtarna, jorden!

Det s t o r a jordbruket liknar industrien; det är ställt på avsalu, att förtjäna pängar, spekulera i missväxt, hungersnöd och allmänna olyckor. Det är fult, även därför att det vilar på träldom, som dock är förbjuden i rikslagen sedan Birger Jarls tid, men likafullt praktiseras. Det liknar skrymtaktigt kooperation, men är spekulation att komma till arbetsfri inkomst. Mänskor finnas som sträva till drönarens sysslolöshet! Och likafullt! arbetet, knoget, släpet är ju det enda som ger livet intresse, det enda som ger smak åt måltiden, vila åt sömnen, krydda åt nöjet.

Vadan denna strävan till arbetsfri inkomst? Sysslolöshetens inbillade njutningar, socialt anseende, men oberättigat, lusten att härska eller trampa, som är samma sak, strävan till ett falskt uppåt, som är bara dypölens spegling av upp- och nedvända bilder.

Att klättra på såpad stång för att komma åt en pepparkaka! Det är för mycket besvär för så litet; och att utsätta sig för marknadshopens flin — om man misslyckas!!

Träd äro utomordentligt sköna, men i en trädgård växer intet under sköna träd.

Toppa dem eller rothugg dem!

Hov-staten såsom biplan är oskön, opraktisk, dyr; som ett bibliotek med idel dupletter. Duplettera den! och ställ dupletterna i källarn!

RELIGIÖS RENÄSSANS

Religion och teologi.

> Det *ser ut* som om det enkla vore mindre fullkomligt än det sammansatta, men det enkla, ur vilket det sammansatta framgått, *är* fullkomligare.
>
> *(Swedenborg.)*

Om man av de många översättningarna på ordet religion skulle välja den kortaste, så bleve den ungefär: anknytning. Anschluss mit Jenseits, anslutning till det översinnliga, förbindelse med den övre världen, varigenom detta livet blir ett fragment, ett mellanstycke mellan ett föregående och ett kommande. Genom detta betraktelsesätt får livet en mening: en ansvars- och skuldkänsla ger en viss styrsel åt den vinglande farkosten; hoppet om ett kommande bättre förlänar mod och förtröstan och gör det möjligt att leva.

De enkla kardinalbegreppen G u d o c h l i v e f t e r d e t t a återfinnas ju i alla religioner, men under mer eller mindre klara former. Så länge föreställningarna hållas svävande, oformulerade, trivas olika religioner tämligen tillsammans, men så fort man fattar åskådningarna i system, söker fixera och materialisera det osinnliga, så börjar det spänna och strama. Människan har nämligen en benägenhet att med sin person assi-

milera sina åsikter, och göra dem till egendom, fondera lånet, och med den inneboende lusten till makt (Der Wille zur Macht [Nietzsche]) dels försvara sin egendom, dels med rättshaveri öva tryck på andra ofta endast i den lovliga avsikten att undgå andras förtryck. Detta är kanske intoleransens hemlighet, ehuruväl tolerans ofta kan uppkomma av likgiltighet, och den enes intolerans framkallar den andres (= självförsvar, hårt mot hårt).

Vad kristendomen angår, så hade Kristus aldrig uppställt något system eller någon teologi och apostlarna icke heller. Men så fort kyrkomötena började formulera bekännelser, så föll kyrkan sönder i sekter; samlades visserligen igen medelst tvång, men delades mitt itu, i den romerska och grekiska (år 1054), och av en sådan obetydlig anledning som begagnandet av osyrat bröd i nattvarden, vilket av grekerna betraktades som judiskt kätteri. Men de båda hälfterna, den västerländska och den österländska, råkade aldrig i religionskrig dock, avståndet var för långt. Efter åtskilliga kätterikrig inom den romerska kyrkan, inträdde reformationen, och därmed skildes norra Europa från Rom.

Men i samma tag söndrade sig protestanterna i en hop sekter, av vilka reformerta och luteraner ju voro de mest framträdande. Denna söndring hotade protestantismens bestånd och vid religionssamtalet i Marburg söktes en försoning, som dock uteblev. Luther, på sitt naiva grovhuggna sätt, förklarade, att det bara fanns en väg till sammanslutning: att antaga hans mening. Trettio års krig blev följden av Germaniens skilsmässa från Rom; men under gemensam kamp började de protestantiska grupperna söka var-

andra, och vid religionssamtalet i Thorn 1645 framlade den upplyste teologen Calixtus sitt förslag till de protestantiska kyrkornas försoning, men utan att lyckas. Denna rörelse, känd under namnet synkretismen, uppträdde i vårt land under Gustav II Adolf, och fick sin förnämsta kämpe i Johannes Matthiæ, drottning Kristinas lärare. Både konungen och Oxenstierna lystrade först, men prästerskapet kastade sig emot. När man nu läser Matthiæ motiveringar, så tycker man att mannen har rätt i alla punkter och man förundrar sig, att icke hans gyllene ord blevo upptagna med tacksamhet, då de borde inhuggas i Sinaibergets väggar.

»Gud hade i den heliga skrifts bud lärt oss vad nödigt är att veta. Med denna lärare borde vi vara nöjda och låta fara onyttiga spörsmål samt den vetenskapens kärlekslöshet, som fordrar lydnad för sina satser såsom vore de en gudomlig sanning. Det vore uppmärksamhet värt att, så länge sanningssökandet håller sig inom de nödvändiga sanningarna och strävar till handling, är allting lugnt och stilla; men när det icke känner några gränser för sitt vetande, invecklar det oss i en virvel av onyttiga tvister. Man borde nöja sig med Kristi och hans apostlars enkla ord. Från dessa äro hämtade de läror, som innehållas i den apostoliska trosbekännelsen, vilken ända från apostlarnas dagar varit av de kristna erkänd. Man kunde väl invända, att det tvistades om själva denna trosbekännelses mening, och detta vore väl sant, men nästan alla dessa tvister väcktes av förvetna scholastico-teologer eller teologo-filosofer.»

»För att åstadkomma den önskade föreningen mellan alla kristna kyrkor borde man över-

enskomma om en gemensam trosbekännelse för alla de artiklar som äro nödvändiga för saligheten. Den skulle stödja sig på den heliga skrift samt på den apostoliska kyrkans och dess första, ekumeniska mötens symboler och bekännelser, och innehålla icke allenast vad varje kristen borde erkänna, utan ock för lärarna framställa den hälsosamma föresyn, enligt vilken läran skulle föredragas i församlingar och skolor.» *

Följden av denna vackra tillämpning av försoningsläran blev den att Matthiæ drogs inför konsistorium och blev föremål för Odium theologicum, som är raka motsatsen mot kristlig kärlek. En annan följd, men mer opåräknad, blev den, att biskopens lärjunge, drottning Kristina, övergick till katolicismen, »då alla bekännelser voro lika bra, men katolicismen för henne, bosatt i katolskt land, mer fördelaktig» (skriver hon själv). Den fromma biskopen trodde i det längsta att hans skriftebarn hade för avsikt »att med påven samråda om åstadkommande av en de kristna kyrkornas förening», och det är möjligt att Kristina först menat sådant, ty hon var aldrig ateist eller kristendomsfientlig.

Det mest allvarliga försöket till försoning var Leibniz', som såsom protestant själv korresponderade med Bossuet, L'Aigle de Meaux, vilken lösgjort den galiikanska kyrkan från vissa förbindelser till påvestolen, och i sin Variations des Eglises protestantes påvisat kristna kyrkans upplösning i sekter sedan protestanterna för trossatsers skull utträtt ur moderkyrkan, den heliga allmänneliga. Försöket miss-

* För senare delen kan dock sättas ett stort ?
Förf.

lyckades, men Leibniz' kompromiss Systema theologicum borde tas fram och granskas (jag känner det icke) och även hans Correspondence avec Bossuet. Leibniz blev dessutom av protestanterna beskylld som kryptokatolik, alldeles som Goethe efter 2:dra delen Faust och Wagner, efter Parcifal.

Under upplysningen, som var en upplösning, reagerar ju Voltaire mot teologien och den förfallna brödkyrkan, men skriver lovsånger till Kristus och gör narr av ateisterna, så att han av encyklopedisterna betraktades som ett »barn»; men sedan dess ha ateisterna stulit Voltaire.

Rousseau var både katolik och protestant, bådadera eller ingendera, men han var mer religiös än de teologer som brände hans böcker.

Från Voltaire—Rousseau fram till religionskongresserna i våra dagar är ett stort språng. Den i Chicago var den radikalaste, ty där infunno sig alla jordens bekännare, och ehuru ingen kompromiss kom till stånd, trivdes man gott tillsammans, emedan man höll de teologiska frågorna öppna och inskränkte sig till de religiösa. Fördragsamheten var även så stor, att man kunde öppna förhandlingarna med Herrans bön. Om det gått av med La Allah illa Allah eller Om mane padme, det är osäkert, mycket osäkert.

Men när religionsvetenskapen kom med på kongresserna, och man ville blanda mytologi och arkeologi i religionen, då uppstod en ny teologi, som icke allenast söndrar, utan förtrycker allt religiöst liv, i stället för att försona. Och när vår religionsvetenskapliga kongress öppnades »i Jesu namn» med en predikan, så skar sig detta, ty Kristi återkommande

utfall mot de skriftlärda kan icke gälla andra än dem som göra religion till vetenskap (teologi). Den som begagnar bönen Fader Vår, han skall känna sig som ett barn, och hans sinnesförfattning är alldeles oberoende av assyriska kilskrifter och indiska kosmogonier.

Det största och högsta är enkelt, säger Swedenborg, allt sammansatt är ett lägre.

> Förståndet kan ej lära kärlek någonting,
> ty kärlek vill ej ha att skaffa med förstånd.
> (Ferid ud-din Attar.)

*

Våra dagars otro, det negativa förfarandet, har nog trots sina överdrifter en uppgift, att upplösa teologien, religionen rå de icke på. De otrogna, varibland väl får inräknas själva statskyrkans mindre bekännelsetrogna präster (ritschlianer o. fl.) och de frikyrkliga (sekteristerna), måste ju respekteras; men de som icke nöja sig med det negativa förfarandet, utan förkunna läror, gammal hedendom, med Zevs och Julianus djurslaktaren t. ex., dem må man ju behandla efter förtjänst, men med den mindre grad av respekt som kallas tolerans.

Dogmerna kunna väl svårligen bortdiskuteras på kongresser, men man kan låta dem så sakta falla i glömska, och början kunde ske med att borttaga undervisningen i religion, men i kristna skolor behålla morgonbönen med ett stycke ur evangelierna, utan förklaring, ty Kristi enkla läror förklara sig själva. Katekesen är teologi, passande för präster och icke för barn.

Min första och bästa religionsundervisning fick jag av min amma, vilken lärde mig det lilla mästerstycket Gud som haver, och sedan Herrans bön och Välsignelsen, som räcka långa vägar, hela livet räcka de. När sedan i skolan katekesen kom, så avtog den religiösa känslan; och när på gymnasium vi studerade »leider auch Theologie» och, vad värre var, dogmatik, eller de mänskliga villfarelsernas historia, så blevo vi fritänkare och vände oss med avsky ifrån den formulerade kristologien.

När jag på livets väg hade glömt all teologi, återfann jag slutligen religionen, men ensamt i bibeln, utan förklaringar. Hela nådens ordning med dess obegripliga exercisreglemente föll inför frälsarens enda ord till rövaren på korset, som icke medhann denna gradpassering. Och när jag stundom förtvivlade om en full överensstämmelse mellan tro och gärningar, då jag ibland fann att gärningarna blevo på efterkälken, så tröstade mig Paulus med »att jag dock haver lust till Guds lag efter den invärtes människan», och det är väl huvudsaken.

Försoning!

(Till Försoningslärans bekännare.)

Den otro som granskar dogmerna har ofta gått trons ärenden, och vissa otroshjältar ha även varit »Guds hands människor» eller redskap, icke alltid så fina och icke alltid av så god vilja dock!

Upplysningsfilosofien eller rationalismen »hade till stor del utplånat det levande intresset för de specifikt luterska eller reformerta åskådningarna» (Bensow: Symbolik), och därför beslöt Fredrik Wilhelm III av Preussen att förena de båda bekännelserna i sitt rike. Luthers namn ströks till att börja med, vilket varit Luthers önskan från en början, och evangeliska unionen uppstod. Tillvägagångssättet var följande: man gjorde kompromissformler och »prästerna förbjödos att i predikan vidröra de inomprotestantiska skiljelärorna». Unionen består, men det stramar. Ett söndringsförsök inom katolska kyrkan ägde rum 1870, efter påvens ofelbarhetsförklaring, genom »gammalkatolikernas» utbrytning, vilket blev ett närmande till protestantismen. Gammalkatolikerna predikade nämligen på modersmålet, avskaffade en mängd kyrkliga fester, upphävde celibatet för prästerna o. s. v., detsamma som Luther gjort ett par hundra år förut.

Men kväkarna hade redan på 1600-talet brutit med alla dogmer och bekännelser, och världens kanske mest religiösa samfund förkastade bland annat både dop och nattvard, och tillerkände skriften ensam auktoritet, men med reservationer. De uppträdde även såsom samhällsupplösande, då de vägrade avlägga ed, göra krigstjänst och — bekläda statsämbeten. Varför de fruktade statsämbeten, det vet jag icke, men tror mig kunna gissa det. Lagkloka och publikaner voro icke väl anskrivna hos Kristus. Swedenborgarna förneka treenigheten på ett visst sätt, och förkasta den luterska rättfärdiggörelsen genom tron allena; dopets och försoningslärans betydelse tummades något, och »lutade åt katolicismen».

Frälsningsarmén äger ingen särskild läroåskådning; dop och nattvard begagnas icke, »utan betraktas såsom bruk, vilka voro lämpliga endast för den första kristna församlingen, men icke äro för oss bindande» (Bensow).

Baptisterna förkasta barndop; och en utbrytning av dem, kristianerna (Christian Society), »vilja vara höjda över alla konfessionella åtskillnader och endast kallas kristna».

Waldenströmarna ha på ett vackert sätt omtolkat försoningen så: att Gud, som är kärleken, aldrig varit vred på människan, utan människan har varit ond på honom etc.

Nåväl, alla dessa religiösa människor äro ju, och den ena från den andras synpunkt, kättare, fritänkare, rationalister. Men kan man kalla kristna människor så, i förringande hatisk mening?

Alla åberopa bibeln, tolka den efter råd och lägenhet och söka leva så gott de kunna efter den upp-

fattning de fått. Varje präst i statskyrkan har sin särskilda lilla tolkning av de mångtydiga dogmerna, men för att undvika söndring låta de udda vara jämnt ändå, tills att deras kyrka angripes. Nyligen hördes en aktad och aktningsvärd kyrkoherde uppmana en aktad fritänkare att döpa sina barn, och med denna humana tröstegrund: »för församlingens skull, det är ju bara lite vatten». Om han menade det bokstavligen, så var han ju kättare och borde ha utträtt ur statskyrkan; »ackommoderade» han sig bara efter fritänkaren, så var det oförsiktigt.

Hur svävande uppfattningen av dogmerna är inom själva prästerskapet, därpå äger jag ett mycket slående exempel. Under den obegripliga religionsprocess som anlades mot mig 1884 mottog jag ett besök av min gamle skol- och studentkamrat, dåvarande pastor primarius Fredrik August Fehr. Ett par år förut hade han, straxt e f t e r Röda rummet (nb.) anmodat mig lämna bidrag till en religiös antologi, däri även skulle förekomma en av Bellmans andliga sånger, och vilken sång jag begagnat som inledning då jag predikade första gången (i Ösmo 1868). Nu avböjde jag anbudet, ty ehuruväl Röda rummet i c k e var antireligiöst, men väl antipietistiskt, ville jag icke gå under falsk flagg. Men jag förstod det då, som om Fehr var synkretist, jag kände icke Ritschl nämligen.

Då 1884 säger mig Fehr, vänligt utan myndighet, utan salvelse ungefär så: Det här är en tråkig historia, men jag kan icke (som juryman) döma dig, ty du har icke angripit l u t e r s k a lärans nattvardslära; men ditt lätta sinne ville jag gärna fördöma. (Erkännes, med frågetecken dock, då bokens språk i d e n punkten var allvarligt.)

Av en händelse och i och för kontroll av ett pågående arbete, stod en tysk uppslagsbok på skrivbordet (kallad Lilla Meyer). Jag slog upp Abendmahl, och vi läste. Artikeln var ju författad av en tysk teolog, och måste vara assurerad. Fehr blev stum först; jag hade fällt mig själv, han måste fälla mig. Därpå började en underlig teologisk diskurs, där han friade och jag fällde, ty Fehr påstod att tysken hade orätt. Jag vädjade till Norbecks teologi, som jag ännu mindes. Huru Fehr sedan dömde, vet jag icke, ansåg mig icke ha rätt att forska, och har aldrig känt något agg till mannen; ty jag trodde blint på honom, han gjorde ett sådant intryck på mig, oemotståndligt, förtroendeingivande. Och jag har endast berättat denna detalj för att visa hur de formulerade dogmerna äro svårtydda.

Senare fick jag höra att Fehr och flera av statskyrkans präster voro ritschlianer. Då tog jag reda på Ritschls läror, som, i få ord, gingo ut på: Bibeln är rättesnöret, teologien är metafysik. Då sade vi oss: ja, men detta är ju vår ungdoms Ignell och Cramér (Avskedet ur kyrkan), vilka förföljdes som »fritänkare», ungdomens förförare och allt det där.

Fehr var ju en reformator då, med stöd från allra högsta håll, ärkebiskopen gjorde efter hans död (1895) uppropet till monumentet. Varför blev icke statskyrkan renoverad med två sådana kämpar som Sundberg och Fehr, och med sådana kunniga vapendragare som Fries och Söderblom? Kanske därför att de icke hissade ren flagg, och därför att Fehr icke var radikal synkretist, utan visade en fanatisk protestantisk fruktan för katolicismen (Elisabetsystrarna). Kanske även pietisterna lågo emot; kanske Fehr fruktade att

släppa lös den antireligiösa strömmen, den flacka rationalismen, som vill döma världslig dom i andliga ting. Ritschl hade insett den dubbla faran och reserverar sig mot konsekvenserna in absurdum, och hans kristendom är andligt liv och icke etik eller filosofi.

Efter Fehrs död sökte Fries och Söderblom försoningen genom religionsvetenskapen. Men när Söderblom utgivit de främmande religionsurkunderna, och slutligen spårar ren »gallimatias», särskilt i den à la modiska indiska visdomen, så synes han på den långa omvägen ha återupptäckt kristendomen. När Fries en tid gått i babyloniska (assyriska) fångenskapen, så blir han också gripen av hemlängtan till Zion, och gör front mot Delitzsch. Men Fries' synkretism med Fehr—Rydberg har jag icke förstått. Ty Rydbergs »symboliska bok» är väl Sista Athenarn, som äger en berättigad sida: angreppet på dogmerna, och en absurd: kompromissen mellan Zevs och Kristus, njutningens och lidandets religioner. Försoningen med antiken, vilken icke var skön (Platos Männerliebe), icke fördragsam (Sokrates' död), icke barmhärtig (slaveriet), var Athenarens bisarra program, som i vår litteratur slog upp under den falska benämningen: renässans, och slutligen flöt samman med Oscar Wildes. Rydbergs senare verksamhet, då han jämkar med teologer och teosofer, har jag icke studerat och kan därför icke yttra mig i ämnet. Men sambandet mellan den kristna Fehr och den antika hedningen Rydberg blir väl icke klargjort av Rydbergs senare skrifter; jag frågar!

Kanske det endast var en opportunistisk kompromiss mellan auktoriteter, ett interimsförbund mot ett fientligt läger.

Emellertid: Nu stå vi lekmän här utanför och fråga: Was will jetzt kommen?

Som möjligen bekant, har jag i Blå böckerna återvänt till kristendomen, såsom den enda för mig möjliga form av andligt liv. Jag tog i min stora nöd det som låg till hands och, undervisad av Swedenborg, att man var född till sitt lands religion liksom till sin nationalitet, tog jag som ett postulat (ett nödankare) den lära, i vilken jag är döpt och konfirmerad. Med god vilja kunde jag få reson i dogmerna och tog emot alltsammans. Därav slet jag icke ont; men jag kunde även ha tagit kristendomen utan dogmer, endast med bibeln, utan resonemang, och så gör jag i denna stund.

Det fanns en gång på 1700-talet en tysk teolog, som hette Semler, vilken blev upphovsman till den s. k. »ackommodationsteorin», det är: åsikten att Kristus själv i sina predikningar ackommoderat sitt uttryckssätt efter judarnas gängse gammaltestamentliga föreställningar. Denna »ackommodationsteori» har ju icke ens teologerna mot sig, men nästa steg bleve ju då att använda den på den rådande teologin, med ett ord söka gradvis en antaglig synkretism. Ty när hela kristenheten bara består av kättare (inför varandra), avskräckas ju de utanför stående att inträda i ett förkättrat samfund, det må heta vad som helst. Bibeln förklarar sig själv, heter det i teologin, och det nya testamentet förklaras och förberedes av det gamla; men att förklara evangelium med den råaste hedendom, assyrisk, indisk, egyptisk, grekisk, det går icke, ty det är att förväxla Kristus med Barrabas, som icke var den botfärdige rövaren.

Söndring och samling.

Min uppväxttid, 1850—1860-talet, var en väldig söndringens tid inom religionen och kyrkan. Min far var en religiös man, men talade icke ofta om religion och diskuterade aldrig dogmer. Han slöt sig närmast till J. O. Wallins måttlighetsprincip och läste dennes predikningar med förkärlek. Min mor var också måttligt religiös, men när hon kände sitt slut nalkas vid 39 år, blev hon läserska, vilket jag vill förklara så, att hon vid förkänslan av döden ville göra upp sitt konto och även fattades av oro för de många barnens framtida öden, andligen menat. Därmed följde ju omtanke om de närmaste, som yttrade sig i omvändelseiver med åtföljande disharmonier.

Jag var född med en bestämd religiös förnimmelse, att mitt öde styrdes uppifrån och jag gjorde tidigt den erfarenheten, att människors barn kunna intet hjälpa. Men jag blev icke läsare genom min mors inflytande, icke genom andras tryck, utan det »kom över en», oemotståndligt, såsom tungsinne, leda vid alltihop, även fruktan för det okända, som uppenbarade sig i manbarhetstiden. Min mors död då jag var tretton år lösgjorde mig på visst sätt från det naturliga bandet med jordelivet, och när jag sedan under

pinsamma familjeförhållanden, med fars omgifte, kände mig löst från min familj, stod jag ensam i världen, men för att kunna leva sökte jag den arkimediska punkten utom mig, i religionen.

Vad är då läseri eller pietism? En uppgörelse, en självrannsakan, en botgöring, en självålagd strafftid, ur vilken man ju skulle gå ut försonad med världen och sig själv och sedan vara lika glad igen, men på ett lite bättre sätt än förut. Varför somliga stanna i penitensen hela sitt liv, har jag icke förstått, men det kan ju ha sina orsaker.

I några år pinade jag mig och min omgivning i oro för min själ, som jag icke fann sådan jag ville ha honom, och jag sökte liksom metodisterna komma fram till nådaståndet i ett givet ögonblick, utan att lyckas. Under denna tid syntes mig hela livet, naturen och människan kolsvart, vilket förvånade mig, då jag ju sökte det inre ljus, som skulle lysa upp allt utomkring mig.

Konfirmationen nalkades, och nu skulle det ske. Läraren, prästen, var dock icke mannen, som skulle göra't. Läsare, tycktes han leva i fullständig och beständig ångest för något okänt, som vi dock gissade omkring, kanske utbrottet av någon fruktansvärd sjukdom, ty han såg skrofulös ut. Och det var icke evangelium han predikade, utan lagen; och hans tankar rörde sig så uteslutande om världsliga nöjen, dans och lekstugor, för vilka han varnade oss, nej skrämde oss. Aldrig sågo vi ett välvilligt drag i hans ansikte, aldrig ett leende; aldrig hördes ett vänligt tonfall, bara hysteriska skrik, så att vi trodde oss vara fördömda. Han skrämde oss även för den förestående kommunionen, som kunde bringa den eviga fördömel-

sen med sig. Att skrämma barn, som ju äro otillräkneliga och vanligen falla i den första synden av ren okunnighet, naivt, skall jag våga ordet: oskyldigt! Då började tvivlet på kärlekens religion, och när vi parallellt på gymnasium läste teologi och därigenom lärde oss, att andra religiösa människor hyst andra meningar, så måste snart en reaktion inträda. Faktorerna i det som nu följde voro många, men jag vill minnas att på den stora konfirmationsdagen det var kyrkoherdens högmässopredikan, som gav första ljusglimten i det helvetiska mörkret och kölden. Det var nämligen kyrkoherden E. själv, som predikade. Han ansågs och kallades en »död» präst, men lika fullt, han steg ner i helvetet och förkunnade ett glatt budskap. Så enkelt var det, så kärleksrik var Vår Herre; och hans son förbannade dem, som förargade dessa små och skrämde barnen. Jag minns icke om vår lärare, adjunkten, åhörde den predikan, ty »präster bruka icke gå i kyrkan», men vi tittade nog efter honom och icke med välvilliga ögon, ty nu kunde vi skilja på en god människa och en elak, ty därav hjärtat fullt är talar munnen.

*

Sedan kom Cramérs Avskedet ur kyrkan, som är en bibelkristens reaktion mot teologien, Boströms strid om eviga straffen, Renans Jesu levnad. Därpå följde Parkers predikningar, vilka med sin unitariska tendens dock gav oss en positiv kristendom och räddade oss från religionslöshet och grubbel över dogmerna.

Men i dessa tider började splittringen inom statskyrkan. Elmblad och Rosenius voro väckelsepredi-

kanter, men separerade icke och resonerade icke. Baptisterna trädde ut, emedan de icke kunde gå med på barndopet, vilket var småaktigt, då de ultrareligiösa kväkarna och armisterna lagt undan både dop och nattvard.

Waldenströms utträde hade väl djupare grunder än hans skiljaktiga mening rörande försoningsläran, som nog är tämligen överflödig. I Evangeliska Fosterlandsstiftelsen hade lekmannapredikan blivit liksom godkänd och därmed en av protestantismens grundsatser, territorialprincipen, underkänd. »Landsherren är kyrkans primas och landets invånare bundna vid landsherrens religion.»

Lekmannapredikan? Ja, varför icke? Den är gammaltestamentlig, då t. ex. husfadren själv i hemmet besörjde ritus vid passah (påsk); utdelande påskalammet, de bittra örterna, brödet och vinet och därvid själv läsande texten ur den heliga skrift. Den är även nytestamentlig, då apostlarna ju voro lekmän, utan examen. Luther, vår statskyrkas lärofader, förkastade »prästeståndet» såsom »förmedlare» »Alla kristna äro präster och få omedelbart nalkas Gud.»

Nåväl, waldenströmarna utträdde och samlade sig, emedan de icke kunde finna den rätta andakten hos statskyrkans något förvärldsligade präster. Och jag må bekänna, att de statskyrkopräster, som föllo inom min erfarenhetsregion, när jag predikade som gymnasist och student på 60- och 70-talen, verkligen voro väl mycket världsliga, för att icke säga förkomna.

När waldenströmarna började i hemlighet utdela nattvarden, döljande sig som de första kristna, då blev statskyrkan rädd för sitt bestånd, ty därmed var ordinationen, den prästerliga sanktionen satt i

fråga. Sedan kom frälsningsarmén, som är radikal, bibelkristen, utan symboliska böcker, utan dogmer och — utan sakrament, utan dop, utan nattvard. Utan dop, det är ju hedning, enligt statskyrkans begrepp, och dock leva armisterna som de första kristna, i tro och med goda gärningar.

Återstår och kvarstår statskyrkan med ett mer eller mindre luterskt prästerskap, somliga ritschlianer, andra religionsfilosofer, wiknerianer, rydbergianer, boströmianer, pietister, læstadianer, schartauaner, lite swedenborgare, och även kryptokatoliker, som för tjugo år sedan ville reformera kulten efter romerska kyrkan. Då frågas: cui bono?, då ju även likgiltiga, fritänkare, konfessionslösa och ateister äro mantalsskrivna i statskyrkan. Det finns ju icke mer någon statskyrka och inga bekännelsetrogna, utan samvetena lida våld, både prästens och lekmannens. Däremot finns en allmän längtan till frihet och upplösning. Ty man kan å andra sidan icke fordra, att en statspräst skall utträda ur kyrkan därför att han icke är rätttrogen eller därför att han ackommoderar? Det är för hårt, ty en »f. d. prästman» finner icke lätt en ny plats i samhället.

Vid sista kyrkomötet uttalades denna önskan: Skilsmässa mellan stat och kyrka. Det är söndring, javäl, men såsom övergång till något nytt. Ur en lösning, säger kemien, brukar sätta sig en fällning. Lösa och fälla, och lösa fällningen igen, så hinner man slutligen till Qvinta Essentia, som är slutprodukten, renad på filtrum, det gemensamma i det dekomponerade, grundämnet, det osammansatta, det högsta!

Rövarsynoden i Örebro.

(Juni 1910.)

När jag skrev min tredje artikel om teologi, visste jag icke om synoden i Örebro. I går först fick jag läsa referaten, och alla mina farhågor hade bekräftat sig. Alla våga gymnasistdispyter från 60-talet om Kristi gudom, treenigheten, underverken, voro återupptagna, men nu med citerandet av Pasteur, Hæckel, Delitzsch, Rydberg, Wikner...

De slogos visserligen icke, men nog gick statskyrkan sönder, eller måste den gå av. Att referera eller kritisera detta mångtaleri det kan jag icke, ty där talades tungomål, och den ene förstod icke vad den andre menade, ingen vågade säga rent ut vad han tänkte; men pastor Beskow antog Wikners och Rydbergs Kristus, d:r Fries komplimenterade Beskow med ena handen och gav honom en kindpust med den andra; darwinism och assyriologi föredrogs av docenterna, och det hela gav intrycket av ett fritänkarmöte från Folkets Hus.

Och så plägar det gå till, när människor samlas för att resonera om religion; så gick det till när vår lärofader Luther »i all vänlighet» skulle resonera med

de reformerta i Marburg och om vilket samtal jag just nu ville erinra.

Zwingli hade i sin Amica Exegesis (vänliga utläggning om nattvarden) saktmodigt bemött Luthers nattvardslära. Men Luther hade i samma drag låtit trycka sin predikan mot svärmeandarna och »uttryckte sin harm däröver, att hans motståndare vågade tala om fred och kristlig enhet». (D'Aubigné, Reform. Hist.) »Välan!», ropade han, »emedan de gäckas med världen, så vill jag giva dem en lutersk varning. Förbannelse över denna endräkt! Ned med dem i helvetets avgrund! Om jag dödade din fader, moder, hustru och dina barn och även ville slå ihjäl dig själv, men sade: frid vare emellan oss! Käre vän! Vad skulle du då säga? Så mörda svärmeandarna min herre Jesus Kristus, Gud fader, kristenheten, min moder, och vilja även döda mig, men säga sedan: vi vilja vara vänner!»

Zwingli tog åt sig, och så gick det löst!

Vid själva mötet förekom ju den berömda scenen, där Luther tar kritan och skriver på bordsduken: Hoc est corpus meum. (Detta är min lekamen.) Om man sedan följer resonemanget, skall man få se urtypen för ett religionsgräl, där alla tankelagarna brytas, och hur den, som känner sig ha orätt, blir ond, förvirrad, förnekar faktum eller svänger sig.

Luther: Kristus har sagt: Detta är min lekamen. Må man bevisa mig, att en lekamen icke är en lekamen. Jag förkastar förnuftet, sunda människoförståndet, de köttsliga grunderna och matematiska bevisen. Gud är över matematiken. Vi hava Guds ord; det måste vi tillbedja och göra.

Oecolampadius: Man kan ej neka, att det

i Guds ord finnes bildliga talesätt: »Johannes är Elias»; »Klippan var Kristus»; »Jag är vinträdet». Till samma slags talesätt hör ock: Detta är min lekamen.

Luther medgav, att bildliga talesätt förekomma i bibeln, men nekade att ifrågavarande uttryck var ett sådant. (Men utan att ange några skäl!)

Oecolampadius gjorde följande slutledning: När Kristus sade till kapernaiterna: Köttet är inte nyttigt, så förkastade han sin kropps lekamliga ätande: Alltså har han ej velat insätta det vid nattvardens stiftelse.

Luther: Jag förnekar den andra satsen. Kristus har ej förkastat allt lekamligt ätande, utan blott ett grovt ätande, såsom ätandet av ox- och svinkött. (Vad synes om det beviset?)

Oecolampadius: Det är farligt att tillskriva materien för mycket.

Luther: Allt vad Gud befallt blir ande och liv. Om man blott på Herrans befallning upptar ett halmstrå, så gör man därigenom ett andeligt verk. Man måste giva akt på vem som talar, ej på vad han säger. (Så underligt!) Gud talar: I människor, I maskar, lyssnen! Gud befaller: må hela världen lyda och vi alla ödmjukt kyssa hans ord.

Zwingli kastade sig nu emellan: Själen närer sig av anden och icke av köttet.

Luther: Det är med munnen man äter kroppen; själen äter den icke lekamligen.

Zwingli: Kristi kropp är alltså en lekamlig föda och icke en själaspis.

Luther: Du söker att snärja mig!

Zwingli: Nej, men du motsäger dig själv.

Luther: Om Gud bjöde mig vilda äpplen, åte

jag dem andligen. I nattvarden anammar munnen Kristi lekamen och själen tror på hans ord.

Luther pekar nu på bordsduken, där det stod skrivet: Hoc est corpus... och utbrister: Detta är min lekamen. Djävulen kan ej driva mig därifrån. Om jag rådfrågar mitt förnuft, avfaller jag från tron.

Och vidare: Om jag ville bruka förnuft, skulle jag åtaga mig bevisa, det Jesus haft en hustru, haft svarta ögon och bott i vårt goda Tyskland. Jag bryr mig icke om matematiken!

De blevo nu heta, rusade mot varandra, slogo i bordet, och slutligen gräto de.

I tre dagar höllo de ut på samma rysliga sätt; under det hela katolska världen väntade utanför, med spänning om en överenskommelse skulle träffas. Men där blev ingen försoning av!

Detta är teologi och religionssamtal, som aldrig leda till resultat, emedan problemen äro olösliga eller orimliga, frågorna orätt framställda och utgångspunkterna icke kunna fixeras och översatsen icke kan definieras.

Icke mindre intressant är Uppsala möte (1593), då vår statskyrka grundades.

Hertig Karl var krypto-kalvinist och ville skona de sina; men mötet pressade honom och skrämde honom med Sigismund, så att han slutligen måste underteckna förkastelsen över kalvinister och zwinglianer. Men han gjorde det först efter långa protester mot införandet av Kalvins namn; vilken han slutligen förnekade:

— Sätten in alla dem (i skrivelsen), som I veten, att de äro av det slaget, så ock därhos själva fanen i helvetet, ty han är ock min fiende!

När liturgiens anhängare skulle avsvärja, framkallades en norrlandspräst och tillspordes vad han menade om liturgien.

— Jag gjäver, svarade han på landsmål.

— Vem giver du henne?

— Jag gjäver henne fanen.

— Skall du så bortgiva din matmoder, som dig i många år rundeligen fött och uppehållit haver? (Starbäck, Sv. Hist.)

När vår statskyrka firade sin hundraåriga tillvaro, i Uppsala 1693, gav Karl XI ett gästabud, där det gick hett till. Dörrarna stängdes med vakter, och konungen drack sina gäster så ofta till, i avsikt att berusa dem, så att Jesper Svedberg måste smuggla sina glas åt vaktmästaren, som tömde dem. Efter bordet dansade rådsherrar, ambassadörer och biskopar kring golvet så att bord och bänkar brusto sönder; och slutligen hissade de kungen upp på bordet, där dansen vidtog, »så att prästernas svarta sammetsrockar fläktade vitt omkring». Konungen sade sedermera till Spegel, att han aldrig känt sig så glad som på detta gästabud.

Men drottningen sörjde djupt däröver och sade sig icke mer vilja leva sedan rikets konung och högsta prästerskap hade med ett så skamligt beteende fläckat både sig själva och den viktiga kristendomshögtid, för vars firande de kommit tillsammans. (Fryxell.)

Varför har jag narrats att berätta detta just nu? Därför att jag tänkte på hur världslig den protestantiska statskyrkan blev, när landsfadren blev självskriven ärkebiskop (Summus Episcopus) över ärkebiskopen.

Jag kanske även kom att tänka på renässansens kardinaler, hur de firade jubelfester.

Och slutligen föll det mig in, att så skulle icke de frikyrkliga ha firat grundandet av sina stackars hyddor!

Klosterfolk.

Omkring 1890, under en resa kring Sverige, råkade jag på ett kafé i en residensstad en statskyrkopräst i ett sällskap av lärare. Prästen föreföll mig nog mycket världslig för att tillhöra andliga ståndet, och det vi lekmän tillåto oss ansåg jag icke passande för honom.

Vi råkade tala om statskyrkan och samvetstvång, och efter åtskilligt men anständigt ordskifte, utbrast vår pastor:

— Ja, men häckla icke oss, ni konfessionslöse, ty ni mår i alla fall bättre under en förfallen statskyrkas tolerans än under de frikyrkligas fanatism. Släpp lös dem, och ni skall få se på!

Sedan vi lekmän först något betvivlat toleransen, talade vi om de frikyrkliga eller läsarna, och när var och en givit ur sin erfarenhet, erkände vi försiktigt pastorns framkastade sats.

Läsare! Vi ha varit sådana själva, vi känna dem. Botgörare och missionärer, som med predikningar söka föra vilsekomna på rätta vägen. Läsare och armister motsvara de katolskes dominikaner och franciskaner, predikarmunkar, som ägnat hela sitt liv åt Herrens tjänst, liksom Gamla testamentets profeter,

Essener, Terapevter. Men dessa munkar begära icke att lekmannen skall bli munk eller leva som en munk, ty lekmannen får icke vända ryggen åt världen, då går det illa för honom. Utan när världsmänniskan, borgaren är väckt och dragit öronen åt sig, biktat, botgjort och fått absolution, återvänder han varligt till sin syssla, levande enligt sina båda naturer i världen, och utom.

Sex dagar arbetar han och beder, och på den sjunde håller han sabbat. Att lekmannen begagnar vardagen till enskild gudstjänst och tar söndagen i förskott, det anses som missbruk av Guds namn. Och om någon katolsk lekman även på allvar skulle förrätta mässoffret, tror jag han blev åtalad, även i franska republiken.

Detta är skillnaden på dem och vårt klosterfolk, vilka fordra, att lekmannen skall gå ifrån arbetet till deras möten, och de anställa jakt på själar. Nödga borgare att leva som munkar mitt i vardagslivets bestyr. Detta är orimligt! Som våra dominikaner aldrig lämna absolution, utan söka behålla konvertiten i penitenstillståndet, så tröttnar denne en vacker dag; och när gärningarna bli efter, utan att han har kraft att rycka sig ur omgivningen, så står han en vacker dag som hycklare inför sig själv. Han är läsare, men lever som en världslig.

Därav dessa slitningar, och därav även mänskans fruktan att hänga ut religiös skylt, ty i samma stund man tillkännagivit att man har religion, så gå de andra på lur, för att få honom till hycklare. De speja efter vad han äter och dricker, hålla reda på hans somatiska förhållanden, hygien och klädedräkt, hans ekonomi och familjeliv.

Det är detta som skrämmer så mången från religionen och nödgar folk att dölja sina religiösa känslor.

I tio år umgicks jag med en man, som jag hade anledning kalla vän; men jag visste aldrig var jag hade honom förrän han en vacker dag bekände sig vara kristian, men »på sitt sätt».

Men han var så rädd för ryktet, ty »då vågar jag icke ta en sup till maten», icke gå på teatern o. s. v.

En verklig dominikan anser icke lekmannen fallen ur nådaståndet därför att han synes på ett kafé, dansar, går på teatern, inte alls anser han så, ehuru han icke tillåter sig själv detsamma. Det kallas urskillning!

Denna rigorism gillades icke av vår lärofader Luther, som levde på båda planen, efter sina båda naturer, och gav köttet sitt. Efter den avgörande Leipzigerdisputationen med Eck, mottog Luther en middagsbjudning till sin vän Auerbach, ägaren av Auerbachshof; men om de dinerade i Faustkeller vet jag icke.

»Allt har sin tid,» skriver Luther i sina Tischreden; »fred har sin tid, krig sin; att vara klok, och vara tok.»

»Den som plågas av nedslagenhet, förtvivlan eller annat hjärteve, och har ett sår i sitt samvete, han söke först tröst i Guds ord, därefter skall han äta och dricka samt söka sällskap och samtal med gudfruktiga och fromma människor, så blir det bättre med honom.»

Och så här fattade Luther missbruket av guds ord.

»Är någon en mördare, äktenskapsbrytare, liderlig, drinkare eller annat, så har jag under påvedömet i femton år varit en gudsbelackare genom mässläsning,

den tiden då jag var munk. Bättre hade varit, om jag i dess ställe varit kopplare, men vad som är gjort kan ej ändras. Den som stulit, stjäle ej mer.»

Och till asketen säger han:

»Kan Gud tillgiva mig att jag i tjugo års tid pinat honom med mässläsande, så tar han ej heller illa upp, att jag någon gång tager mig ett gott glas och i all ärbarhet förlustar mig tillsamman med goda människor och giver Gud äran; världen må säga därom vad den vill.»

»Kan Gud skapa stora och sköna gäddor och skönt rhenskt vin, då kan jag ock äta och dricka dem.»

Och om teatern:

»Kristna böra icke platt undfly skådespel för den orsaks skull att ohöviska ting och plumpa ord stundom däri förekomma; man skulle då för samma orsaks skuld ej kunna läsa bibeln.»

Swedenborg varnar för askes, och han är dock en ultrakristian; han var icke ens absolutist, ty han drack vin.

Min erfarenhet är den, att lite askes då och då är gott, men en längre tids fasta och späkning följes av farliga återfall. Och när jag en tid försakade vin och tobak, åt dålig mat, så upptogos ofrivilligt mina tankar av sådant; och min diktning började röra sig om mat och dryck, min strävan och längtan gick ut på de somatiska behoven, som dock tillhöra de lägre regionerna, och icke få störa det intellektuella livet.

Omåttlighet i religion, att ta himlen i förskott, att försumma sina världsliga bestyr, att utsöndra medlemmar ur annans familj kan icke vara rätt. Och att, om man själv gör penitens, därför plåga sina närmaste, sina barn i synnerhet, med omvändelsenit, hot,

skrämsel, det kan inte vara rätt. Det brukar hämna sig med bakslag, så att barnen få avsky för all religion.

Den olycksaliga läran om rättfärdiggörelsen har medfört den obehagliga självrättfärdigheten hos de omvända, vilken ofta visar sig störande och motbjudande, så att de benådade uppträda som ett slags andlig överklass, behandlande de andra som pack, eller fördömda.

Men så lärer deras dogmatik...

Medgivas bör dock, att den som tvättat sig känner sig renare än den otvättade och därför uppträder med mer säkerhet, vilket alltid skall kännas förödmjukande för den smutsige. Den nyktre bland rusige verkar alltid högfärdig och blir därför hackad.

Luthers rättfärdiggörelse ensamt genom tron karikerades av Karlstadt och vederdöparna, vilka slutligen förklarade de goda gärningarna skadliga, då allt var nåd. Detta var naturligtvis en överdrift, men så blir det alltid när man formulerar och resonerar trossatser, som äro orätt uppställda, och gör känslolivet till vetenskap, religionen till teologi. Swedenborg kallar vetenskapen moln, som skymma ljuset; och Esaias bjuder: Tröska! men tröska icke sönder din säd! (Det är: Håll dig till de enkla sanningarna, ty de äro de högsta.)

Dogmerna sitta som pligg i läder. Pligg kan icke dras ut, men brukar *falla* ut, när lädret gistnat.

Påvens skägg.

(Våra dominikaner tillägnat.)

Om en synod verkligen skulle sammankallas för att disputera om påvens skägg, så tillhörde det ju Præses att först noga definiera begreppen påve och skägg. Kongressen måste först veta vad som i detta fall menas med påve; att det menades katolska kyrkans överhuvud och icke en papperspåve, icke en narrpåve och icke något fult, i överflyttad bemärkelse. Fördes disputationen på tyska måste man även förklara att med Papst icke menades den dryck, som utgöres av lika delar Bischof med Kardinal, stark auf Eis gekühlt. Kanske även några skulle fordra en definition på Bischof och Kardinal för att icke missförstånd skulle uppstå, så att någon förleddes tro att en påve kunde framställas genom blandning av en biskop och en kardinal.

Därpå fordrade man få veta om med skägg menades ansiktshår eller takskägg, eller det i skeppsbyggeriet förekommande »fästet för bogsprötsurrningar». När man slutligen förenat sig om diskussionsämnet: påvens skägg, eller »katolska kyrkans överhuvuds ansiktshår», så kunde diskussionen börja.

Denna öppnades med att talaren A helt djärvt förklarade att ämnet var orimligt, då påven icke hade något skägg, och att man icke kunde diskutera det som ej existerade.

Talaren B kunde icke biträda denna mening, då väl påven stundom förekom orakad, och därigenom hans skägg finge anses existera. Talaren C menade att logiken icke antog på en gång två motsättningar skägg och icke skägg.

Talaren D ansåg att begreppet påve icke här finge fattas såsom gällande ensamt den nu varande Pius X utan måste utsträckas till alla påvar, och enär Julius II bar ett stort rövarskägg, kunde ämnet påvens skägg mycket väl diskuteras. Ville emot talaren C anmärka att påven Pius X:s skäggbotten icke finge fattas såsom skägg, då en skäggbotten endast vore skägg p o t e n t i e l l t.

Talaren E ville opponera sig mot uttrycket potentiellt, som icke betyder outvecklat, utan potentialbegreppet vore en modus-art.

Nu uppstod en tre timmars diskussion om begreppet modus, som av några talare olyckligt nog förväxlades med modalitet, varigenom striden fördes in på logiken, logikens historia, från Aristoteles genom Hegel till Mill. Härunder glömdes diskussionsämnet, så att Præses måste bedja talarna hålla sig till ämnet. Trött på utvikningarna begärde talaren F ordet, och jävade kongressen såsom forum, ty han som katolik förnekade de närvarandes rätt att diskutera den Helige Fadrens person.

Vid uttrycket den Helige Fadren reste sig de närvarande protestanterna och nu blev det hetsigt. I sex timmar diskuterades den katolska lärans dogmer,

varpå mötet upplöstes, och alla skildes som dödsfiender.

Detta är ju sakens vanliga gång.

Om man tänker sig en kongress diskutera Kristi gudom, så skall ju begreppet gudom determineras. Men det kan icke determineras, emedan Gud är odefinierbar, eller emedan den ena menar det och den andra det. Sade någon, att Gud är det absoluta, så måste ju det absoluta determineras, och då kommer man i en cirkel som är så här: Det absoluta = »det i alla avseenden självständiga och fullkomliga varandet, det högsta väsendet, Gud». Alltså Gud är = Gud.

Nu skulle straxt någon ogilla definitionen och förbättra den så: Gud är det absoluta p e r s o n l i g a väsendet. Men då ville någon först utreda begreppet personlig. I teologien betyder ordet personlig om Gud allt möjligt, beroende på kyrkosamfundets uppfattning. Men vi luteraner äro genom Augsburgiska bekännelsen bundna vid denna definition: »person är icke en del, icke en egenskap hos en annan, utan det som i sig själv består». (K. H.)

Men om Kristi person menar vår kyrka »att den är en sammansatt hypostas, d. v. s. en person, i vilken gudomen och mandomen äro förenade i en hypostas, så att mandomen, som i gudomen (logos) har principen för sin tillvaro, är en enypostatisk» (K. H. Nord. Fam. Bok). Men man kommer icke fram till diskussion förrän hypostas, enypostas och logos äro determinerade. Och den som vill försöka determinera l o g o s, så att alla parter godkände determinationen, den skulle jag vilja se i ansikte.

Om nu V. Rydberg helt populärt »förnekar Kristi gudom», utan att Gud kan så noga definieras, så har

han ju förnekat något, som icke är ponerat. Och sätter han upp som motsats mot Gud: idealmänniskan, så måste han förklara n ö j a k t i g t vad han menar med idealmänniskan; men det kan han icke, och därmed skulle hela diskussionen förfalla.

Men Rydberg är icke kättare eller antikrist därmed att han »på sitt sätt» förnekar Kristi gudom, ty hos varje människa finns ju något gudomligt och den kristelige Swedenborg kallar Gud den största människan, och säger att »idén om Gud såsom ande är en fåfäng (vanus) idé: men idén om Gud såsom människa är en rätt ide». Och när människan är Guds avbild, så är Gud den fullkomligaste människan (= idealmänniskan). Om Rydberg bara varit swedenborgare, så hade han bevisat Kristi gudom, när han trodde sig ha förnekat den.

Sådan begreppsförvirring iråkar man, då man vill diskutera det högsta (absoluta) och när man vill vederlägga eller bevisa axiom.

En bild från den högre matematiken kan belysa det vanmäktiga i att operera med det oändliga och införa det i ekvationer.

Så här skriver läraren i högre analysen (Björling):

»I denna omständighet att benämningen oändligheten och tecknet ∞ alldeles icke betyda någon viss storhet, utan endast äro f ö r k o r t a d e, i o c h f ö r s i g e j f u l l t r i k t i g a t a l - o c h s k r i v s ä t t, ligger anledningen därtill, att all slags räkning med detta tecken är otillåten. Vi varna därför nybörjaren på det bestämdaste att göra sådana slutsatser som att t. ex. $\infty - \infty$ (oändligheten minus oändligheten) vore

$= 0$ eller att $\frac{\infty}{\infty} = 1$ eller dylikt. Uttryck sådana som dessa hava ingen bestämd betydelse...»

»Benämningarna» Gud, Gudom, Det Absoluta, Kristus, Idealmänniskan, Logos betyda icke heller någon viss storhet, utan äro endast »förkortade, i och för sig ej fullt riktiga tal- och skrivsätt».

Om vi bara kunde minnas detta, så skulle vi aldrig inlåta oss i dispyter om de högsta tingen, som äro oåtkomliga både för det praktiska och rena förnuftet, men axiomatiska i den religiösa känslan.

Då det är en orimlighet att vilja definiera Gud, begränsa det oändliga med ändliga bestämningar, så är ju diskussionen om Gud (och Kristi gudom) omöjlig, emedan man ju icke kan diskutera det odefinierbara.

Sak samma skall ju då gälla om de odefinierbara begreppen försoning, treenighet, underverk, vilka själva äro föremål för ännu pågående och aldrig upphörande utredning, och därför icke kunna bli föremål för diskussion.

Luther, vår lärofader sade: Skolteologernas konst att spekulera över skriften är idel tomhet och människotankar enligt förnuftet. Gärna hade jag velat veta och förstå på vad sätt Gud är förenad med min själ, men därur (ur skolteologien) kunde jag ej inhämta det. De tala mycket om föreningen av begrepp och vilja: men det är idel »inbillningar och svärmeri».

»Att efterapa och göra som andra göra, det är människors och satans verk, och därför rakt gagnlöst och skadligt. Sålunda apa kättare efter Guds ord: föra det förstås på tungan. Fuskare och kringstrykare efterapa de konstfärdiga; vilja också vara erfarne

mästare. Dumhuvuden efterapa vetenskaper; vilja ock vara lärde män, liksom råttlortar bland peppar.»

»Andreas Proles, en augustinermunk, plägade om Guds ord säga, när man med kyrkofäderna ville utlägga det: När Guds ord kommer till kyrkofäderna så förefaller det mig så, som när mjölk silas genom en kolsäck; mjölken blir svart och fördärvas.»

Luther hörde en sachsisk bonde som bad: — Jag tror på Gud Fader, allsmäktig.

— Vad menas med allsmäktig? frågade Luther.

— Det vet jag inte, svarade bonden.

— Inte jag heller, sade Luther.

Och vi lära ej heller få veta det, så länge vi vandra i förnuftets och nådens ljus...»

»Satan plågar samveten med lagen, och skildrar Kristus såsom en bister och sträng domare och säger: Gud avskyr syndare... Du är syndare: därför avskyr Gud dig. Sålunda nedslås samvetet och hålles bundet. Men den som förstår att reda ut och skilja på saker han svare på sådant: Nej, herr Satan, Gud avskyr inte alla syndare, utan han avskyr blott de gudlösa och obotfärdiga syndarna och förföljarna av hans ord...»

Bibelforskning.

I Blå boken har jag redan omtalat hur bibeln såsom en icke världslig bok kan och skall andligen tolkas och huruledes Swedenborg i »Arcana Coelestia» gjort detta. Jag antydde på samma ställe hur den fyrtioåriga ökenvandringen mycket väl kan förvandlas till en »Kristens resa», endast man översätter ortnamnen. Därmed blir allt arkeologiskt forskande i gamla testamentets geografi värdelöst, eller lägges till handlingarna.

Jag vill ge några prov på bibeltolkning efter i n v ä r t e s mening, i dess enklaste form, tagande Exodus eller utvandringen ur Egypten såsom utgångspunkt.

Befriade från mörkret (Egypten) och tvånget (Misraim, Mazoz) vandrade herrens eget (Israel) ut på törnstigen (öknen Sin). De vandrade genom eld (Tabera) såsom förgård (Hazerot) och kommo till ostadig helighet (Kades Barnea) i öknen lusta (Paran). Därifrån skickade de spejare in i det förlovade landet (Kanaan) eller nådens rike. Men när de ville inträngа, slogos de av moloksdyrkare (amalekiter) och ockrare (kananéer). Då begärde de av konungen i mullen

(Edom av Adama) fritt genomtåg, men nekades. Återvände därför till friheten (Hur), där Aron dog.

Därpå tågade de till jättarna (Esion Geber) vid förtryckets (Akubbas) vik, och sedan vidare över domens älv (Jeor Dan = Jordan) in i nådens rike (Hanah = Kanah).

Gången över Röda havet kan tolkas av Jan Suph (säv-havet) såsom yttersta dagen, då dag och hav kunna opunkterat skrivas lika = im; och när suph betyder både säv och slutet, stavat med s eller z är likgiltigt. Därmed förfaller allt snack om ebb och flod såsom bortresonerande »underverket».

Öknens stationer likna Bunyans i »Kristens resa». De kommo till bittert vatten (Mara), råkade i surdegen (Alus), i frestelsen (Massa), i kivet (Meriba), i fattigdomen (Rissa), i ångest (Harada) och i sjukdomar (Maheloth), i synd (Thacat); men vid Thara fingo de vederkvickelse och i Mitka hugsvalelse ljuv. De fingo tuktan igen i Moseroth och råkade bedrövelsens söner (Bene Jaakan). Men hur de irrade återvände de till det heliga (Kades), som var huvudkvarteret.

Vad Moses' namn beträffar, så kan det betyda »utdragen», men kan även betyda hjälpen (Moschaah = Musehgh), då Moses på arabiska heter Musa. Han var son av folkupphöjaren (Amram) och Herrens lov (Jockebeth). Till hustru fick han kronan (Zippora). Men han dog på höjden (Pisga) både skådande och profeterande (Nebo), när han stod vid övergången (Abarim) vid domens älv (Jeor Dan) för att inträda i nåden (Hanah = Kanah).

Men Swedenborg går djupare, följande Origenes, Clemens Alexandrinus och Clemens Romanus, vilka

läste skriften på ett andligt sätt. Sålunda tolkar han ökenvandringen sålunda:

»Och de reste från Succoth, och de slogo läger i Etham,» att det betecknar det andra tillståndet sedan de blivit befriade, är tydligt därutav, att Israels söners resor och lägerslagningar, sedan de utgått från Egypten, beteckna deras andliga tillstånd... »I öknens ände» betecknar första tillståndet av frestelserna.

Röda havet betecknas av Swedenborg som havet Suph = helvetet, av mig översatt med yttersta dagen (Jom Suph). Pharao förebildar de falskheter som höra till den frånskilda tron; förty de som äro i den från människokärleken skilda (Parazz) tron, och tillika i det ondas liv, kunna icke annat än vara i falskheter.

Arkeologerna, som skrivit folianter om Eden-paradiset och begrubblat var detta låg, jämte dess fyra floder, borde läsa »Arcana Coelestia» 1: 2, sidd. 58, 59. »Den första floden Pison betecknar trons förståndighet av kärleken; landet Chavillah betecknar andesinnet; guld, det goda; Bellium och Schoham, det sanna...»

»Men ganska svårt är att beskriva, huru detta i den inre meningen förhåller sig, emedan det nu för tiden är okänt vad t. ex. tro av kärlek är, vad vishet är, och vad förståndighet från dem är; emedan utvärtes människor knappt hava begrepp om annat än vetande, vilket de även kalla förståndighet, vishet och tro.» Samma tolkningssätt använder Swedenborg om floden, som geologerna ha så mycket bestyr med att få bort. Swedenborg har för över hundra år sen fått bort floden, och den assyriska syndaflodssagan är ett bedrägeri (se Blå boken).

Likaså när den »moderna» religionsvetenskapen

söker förklara urpatriarkernas höga ålder genom astronomiska spekulationer, så är vetenskapen alldeles på vill-spår. »Metusalah levde 969 år.» Väl! Men Metus-alah betyder: dödens övervinnare, och var ingen människa, utan »Metusalah är den åttonde församlingen».

»De som hålla sig vid bokstavsmeningen mena att dessa äro verkliga år; men här och ända till 12:te kapitlet innehålles icke något historiskt...»

*

Samma metod som Swedenborg använder på bibelns tolkning bör nog läsaren av Swedenborgs skrifter använda, det vill säga tyda dem allegoriskt, symboliskt, eller översätta dem åt sig. Ty om man tar skildringarna av tillståndet på andra »planeter» bokstavligt, så råkar man ut för orimliga resultat, som Anders Fryxell iråkat.

Och »Arcana Coelestia» är ingen lektyr.

Men nu ges ännu andra tolkningar av bibeln, vars gamla testamente är absolut nödvändigt för att nya testamentet skall kunna förstås. Gamla testamentet är urkristendomen, som bör sökas där och icke hos Astarte- och Baalsdyrkarna i det förbannade Sinear eller Assyrien. Därför har också en ledamot av kyrkomötet föreslagit högmässotexters tagande även ur gamla testamentet, under förutsättning förstås att detta tolkades i Swedenborgs anda, eller efter invärtes meningen. Eljes komme man åter in i den pojkaktiga exegesen, som ville resonera om manna var en lav-art och den brinnande busken en Dictamnus eller

i Rydbergska astronomien rörande urpatriarkerna och Jahveh-namnet, som allt står på gymnasistplanet.

I en djupare riktning går Fabre-D'Olivet i sin: Hebreiska språkets återställande (La Langue Hébraïque Restituée, Paris, Chacornac 1905). I denna ger han en metafysisk översättning av Genesis' första tio kapitel, och där har han till hjälp de hebreiska bokstävernas potentialer, som han i grammatiken framkonstruerar på ett antagligt sätt.

Sålunda får han ut ur 10:de kapitlet, som handlar om Babel, följande symboliska genesis ur något som för de vanliga endast utgör etnografi.

Vers 8 (bibelkommissionen). »Men Kus födde Nimrod, han var den förste, som upprättade ett välde på jorden.» 9. »Han var ock en väldig jägare inför herren etc.» (Fabre-D'Olivet.) »Och eldskraften (Kusch) födde despotismens oordning (Nimrod); han gjorde våldsamma ansträngningar för att bliva världens härskare.»

»Han var den stolta motståndsprincipen mot ordningen, gentemot Iahve; vadan detta ordspråk: lik självsvåldet (Nimrod), denna stolta motståndare mot Iahve.»

»Och sådant var fåfängans rikes (Babels) ursprung, och veklighetens (Erek) och självviskhetens (Achad) och ärelystnadens (Chalneh) i oordningens (Sinears) land.»

Ytterligare ett sätt att tolka Genesis har J. Lanz-Liebenfeld givit i sin översättning av »Septuaginta und Hexapla». Bara ett exempel ur Genesis I: 1.

»In der Arche machte der Gott den Uranos und die Ge. Die Ge aber war gestaltlos und unentwickelt und Skotos war über dem Abyssos; und der Geist

Gottes schwebte über dem Hydor. Und es sprach der Gott: Es werde Phos! Und es entstand Phos.»

I kommentaren tolkar han metafysiskt och mytologiskt dessa ord, som han icke översätter. (Se Orbis Antiquitatum, »Lumen», Leipzig och Wien 1908.)

Detta må vara nog för att antyda i vilken riktning en fördjupad bibelforskning borde gå; och swedenborgarna skulle fatta sin höga mission att införa och tillämpa lärarens metod vid bibelförklaringen, så att man såge ett snart slut på detta värdelösa käbbel om huruvida bibeln är »inspirerad», om Mose författat Mose böcker, om assyrierna dyrkat Jahve, om cheruberna voro bevingade tjurar och dylikt.

Men för att kunna fatta en egen mening bör man äga kännedom om hebreiskan, det skönaste och underbaraste av alla språk, och som lättast inhämtas i Manassewitsch Hebräische Sprache (Hartlebens Verlag, 2 mark); svårare i Gesenius och nästan omöjligt i universitetens grammatikor.

Kyrkornas försoning.

(Leibniz—Bossuet.)

Det är mycket svårt att få fram sanningen rörande kyrkosöndringen eller luterska reformationen, och vill man vara rättvis, så blir man klämd från två håll. Bossuet skrev som katolik om de protestantiska kyrkornas söndringar, naturligtvis från katolsk synpunkt; Merle d'Aubigné har i nutid skrivit reformationens historia, men som kalvinist skonar han icke Luther, utan talar med nöje om vad andra förtegat, därför kan hans bok begagnas, ehuru även som försvar för protestanterna. Men den som vill höra vad katolikerna andraga till sitt försvar, må läsa James Gibbons, ärkebiskop i Baltimore: Våra fäders tro (svensk övers., Sthlm 1887).

Emellertid, då Luther uppträdde mot avlatshandelns missbruk, väckte detta nästan allmän belåtenhet. Leo X själv tyckte att Luther var en bra karl, som kunde begagnas, och han lät verkställa en undersökning, som slutade med Tezels avsättning.

Detta förvånar nog oss, som bara läsa förkortad tendenshistoria om katolikernas ofördragsamhet och omöjlighet att ta reson. Men kyrkan själv hade re-

dan på 1400-talet sökt reformera sig genom koncilierna i Pisa, Konstanz och Basel, dock utan att lyckas.

Karl V tyckes ha varit med om en lösgöring från Rom, och icke ogärna sett Luthers framträdande, indifferent i trossaker, ty han somnade i tronstolen vid disputationen; och han kunde icke ha varit okunnig om Luthers enlevering till Wartburg. Efter Luthers död 1546 utbröt först religionskriget i Tyskland och slutade med religionsfreden i Augsburg (1555), varigenom protestantiska prästerskapet frisades från Roms jurisdiktion.

Nu tycktes tyska reformationen ha fått fart, och god vilja saknades icke. Ty redan på tridentinska mötet hade Ferdinand I brutit med påven, emedan kejsarens fordringar på en fullständig reform avslogs. Maximilian II (1564—76) hade redan i ungdomen genom sin lärare Wolfgang Severus fått sympati för protestanterna. Sedan lämnade han religionsfrihet åt protestanterna i Österrike och gav dem tillträde till ämbeten. Han kallade även den evangeliska teologen Chyträus från Rostock för att ordna den evangeliska gudstjänsten. Han motarbetade jesuiterna, men övade tolerans, och denna tolerans vill man tillskriva de följande religionskrigen. När man läser professor Schillers Trettioåriga kriget och skall i början av boken få veta orsakerna, så framträder den punkten mest som handlar om restitutionsediktet. Detta betyder helt kort, att katolikerna återfordrade sina kloster och stiftelser, som protestanterna t a g i t vid reformationen. (Luther hade bland annat f å t t för egen del stora och lilla Augustinerklostret i Wittenberg.) Detta var naturligtvis en förevändning, och nu vet hela världen att trettioåriga kriget var politik,

mot huset Habsburg, som efter Amerikas erövring höll på att bli världsrike. Redan 1882 läste vi i Wallis världshistoria professor Alins berättelse om Gustav Adolfs deltagande i detta krig och hans planer mot Habsburg (del 4, sid. 332—333): »Om sommaren 1623 (alltså 5 år före landstigningen) uppgjorde Gustav Adolf den planen att i förbund med holländarna genom Polen inträngа i Schlesien och bekriga kejsaren i hans arvland.»

Senare vidgade han ut sina planer till ett stort gemensamt fälttåg, som av Habsburgs alla fiender skulle föras i Italien, Spanien, Bajern, Polen och Österrikes arvländer. Att Gustav Adolf sedan genom fördraget i Bärwalde 1631 mottog kardinal Richelieus 400,000 rdr, det står till och med i stora Odhner. Axel Oxenstierna har öppet förklarat, att här icke var fråga om religion. Kristina säger helt brutalt, att religionen var en förevändning för att kapa åt sig länder. Så att den saken är nog klar, och jag kan icke minnas, att det resonerades om religion under d e t kriget, där Banér en gång befann sig i spetsen för katolska trupper mot protestantiska (vid Wolfenbüttel?)

*

När nu Tyskland låg öde och senare delen av kriget förts av franska katoliker och svensk-tyska protestanter mot österrikare, började man undra vad man slagits för. Rättfärdiggörelsen genom tron e l l e r gärningarna, transsubstantiationen, mässoffret, bikten, skärselden, hade man glömt bort, och nu vaknade förståndet, när det var så dags. Dock, redan i början av kriget hade Calixtus (Callisen), professor i Helm-

stedt, framkastat förslag om kyrkornas försoning, då ingen bestämd skillnad förefanns mellan bekännelserna. Men den försoningsläran togs illa upp, värst av protestanten Calovius, professor i Wittenberg. Och varje gång Calixtus räckte handen åt en kyrka, fick han de båda andra över sig.

Om Johannes Matthiæ's synkretistiska försök i Sverige har jag skrivit förut (jfr Fryxells Historia).

Efter westphaliska freden visa sig dock nya tendenser till en tolerans, mest grundad på likgiltighet i religiösa ting, men även fotad på dyra erfarenheter, som visat, att s. k. religionsstrider genom maktlystnad alltid urartat till riktiga krig (hugenotterna i Frankrike), om landvinningar och jordagods.

Det är då, på 1670-talet, som Leibnitz börjar sina försök till sammanslutning mellan de kristna kyrkorna, och under långvarig korrespondens med Bossuet och Pellisson, ända fram på 1690-talet. Hertigen av Hannover, Ernst August, intresserade sig för uppgiften, och många andra tyska furstar. Denna korrespondens, utgiven i Paris (Didot 1859) av A. Foucher de Careil, är för en lekman mycket besvärlig att läsa, men fack-teologer böra knoga med den!

Det börjar med preliminärer 1661, då kurfursten av Brandenburg gav fullmakt åt Spinola, biskop i Tina (sedan i Neustadt), att förhandla om den religiösa biläggningen mellan ledamöterna av den nya föreningen »Indo-Germano-Hispanique». Sedan uppträder påven Clemens IX först, sedan Innocentius XI; en fullmakt från kejsar Leopold I till Spinola att arbeta på de tyska kyrkornas återförening (réunion).

Leibniz' beröring med Bossuet förmedlades genom Pellisson och en madame Brinon och stöddes av några

prinsessor. Unionen var godkänd av påven, kejsaren och fjorton regerande furstar.

Korrespondensen i fråga börjar med artigheter och lärda frågor, då Bossuet vill översätta Talmud och Leibniz vill befordra en översättning av Koran, varav framgår, att båda hyst hemliga planer på en universalreligion, liksom Goethe längre fram.

Så nalkas man det farliga ämnet. Bossuet skickar sina Variations des Eglises Protestantes och Leibniz skickar Seckendorfs Lutheranismens historia.

Då skriver Bossuet, att han i Seckendorf funnit mer intrig och politik än religion: »förvirringen däri är förskräcklig, enorm. Författaren kommer icke längre än till Luthers död. Emellertid är det som passerat sedan, ända till Melanchtons död, av yttersta vikt.» (Melanchton avföll nämligen mycket från Luther.) »Och om någon har skrivit d e n historien från protestantisk sida, skulle ni göra mig ett nöje att anvisa mig den. Man får icke glömma någonting för att kunna närma de båda partierna; men å andra sidan får man icke smickra sig, och icke ge skuld, där ingen är.»

Leibniz svarar: ursäktar Seckendorf för några hårda ord, »som äro svåra att undvika, då man är övertygad att andra gjort en orätt».

Och vidare: »Jag ser att ni tillmäter våra protestanter en alltför stor grad av tolerans; men denna finns inte i tillämpningen. Ni skall finna de flesta av våra doktorer lika övertygade om sanningen av deras tro som edra om sin. Det är sant att den allmänna kyrkan är en republik, som är av gudomligt ursprung; men handlar det om utsträckningen av de styrandes makt, så...»

Senare börjar det skärpa sig. Bossuet har fått en bok om Luther och yttrar sig nu mera oförbehållsamt: »Det synes som om författaren tydligen bevisade, att katolikerna hava mycket väl känt till, och före Luther, rättfärdiggörelsen av tron ensam genom Kristi nåd, och när så är, vet jag icke om man utan blygsel kan läsa Luthers och lärjungars lögner, och Augsburgska bekännelsen samt Apologiens, där man alltjämt talar om denna artikel såsom luterska reformationens stora nummer, vilket skulle vara liksom bortglömt av katolska kyrkan.»

Detta var verkligen kärnpunkten i alla Luthers angrepp på romerska läran: rättfärdiggörelsen genom tron allena, av nåd. Men han gjorde katolska läran orätt, då han uppställde deras gärningar såsom enda salighetsgrund, ty de predikade både tron och gärningarna.

Därpå börjar det spänna hårdare, när man kommer till påvens och konciliernas ofelbarhet, som betyder veto.

Madame Brinon och Pellisson träda emellan.* Leibniz går dock långt i kompromissen rörande dogmerna, och han begagnar sin filosofi för att i dem inskjuta nya tolkningar. På ett ställe förklarar han sig vara katolik »i hjärtat»; »jag är det till och med öppet, ty det är endast halsstarrigheten som gör heretikern». »Katolicismens kärna består icke i en utvärtes förbindelse med Rom... Det verkliga bandet, som håller oss samman i Kristo, är kärleken.» — Det låter säga sig, men... så kommo maktlystnaden, ära-

* En svensk, Nicander, inblandas nu i ett följande brev från Pellisson. Svensken skulle ha lämnat ett ackommodationsförslag. (Se sid. 286.)

girigheterna; och det stora, vackra företaget strandade, efter tjugu års arbete mellan påven Innocentius XI, kejsar Leopold I, hertigen av Hannover och fjorton andra furstar, däribland pfalzgreven Karl Ludvig, som i Mannheim lät uppbygga ett enighetens tempel åt de tre oeniga kristna kyrkorna.

I dessa tider av fredskongresser och Haag-domstolen, vore väl lämpligt att tänka på en kyrklig fredsdomstol. Frikyrkorna ha söndrat och upplöst; men ur lösningen borde väl vara lätt sak att få en fällning till stånd. Religionskongresserna gjorde nog början, och voro tilltagna i stor skala, kanske väl stor. Man kunde dock pruta, gå varann till mötes, halva vägen var, så ökades möjligheterna att råkas, så småningom.

Ljusets fiender.

»Mörkret där kalla de en själsnjutning.»

(Swedenborg.)

Den lilla hovpoeten Johan Henrik Kellgren har fått ett stort namn inom svenska litteraturen. Men hans egen blygsamhet i brev till en vän försonar mycket, då han skriver om sig själv: »Det var en liten man i vår litterära värld; hans talanger voro små.»

Hur liten han var, framgår av Hammarskölds meddelande av originalen till Kellgrens mest berömda versstycken: Mina Löjen (av Elers), Nya Skapelsen (av Baggesen), Varning till Zemir (av Horatius), Ljusets Fiender (av Gotter). I detta sista versstycke Ljusets Fiender angriper snusförnuftet det han icke förstår: det är Swedenborgs upphöjda läror, och Kellgren lever och skriver i den villfarelsen, att han är ljusbringaren och Swedenborg är från mörkret. Hur mänskor råka i en sådan bakvänd åskådning förklarar Swedenborg bäst själv.

»Huru himmelens godheter och sanningar i helvetena vändas till ondskor och falskheter, således till deras motsatser, kan ses av följande erfarenhet: jag

hörde att en gudomlig sanning nedflöt från himmelen till helvetet, och att den under vägen i nedstigandet gradvis förvändes till falskhet, och sålunda vid det nedersta helvetet till dess fullständiga motsats... och de som voro i helvetena syntes upp och ned vända, med huvudet nedåt och fötterna uppåt, men det sades mig, att de synas sig själva upprättstående på fötterna...»

Det finns här i staden ett hemligt sällskap, som tror sig vara ljusets vänner och som med röda papperslappar pricka affischer och plakat, där de tro sig spåra något attentat mot deras mörker, som de kalla ljus. Sålunda fann jag en dag min affisch till Gillets hemlighet stämplad med propagandans brännmärke: den röda lappen med falska ursprungsbeteckningen: Ljusets Fiender.

Hur kan man kalla Gillets hemlighet mörk, då den är så ljus?

Vad handlar den om, och vad går den ut på? Jo, om en ung talang, som i början trampas ner av en gammal odåga och hans framsparkade oxe till son. Men genom förödmjukelser och oförskylda lidanden prövas den unge arbetaren, och framföres slutligen till sin plats.

»Är det icke uppbyggligt att förtjänsten belönas och brottet (inklusive meneden) avstraffas?»

Nej, svarar mörkrets vänner, den starkares rätt ligger i naturlagarna och den unge Stens svaghet vållar hans motgångar. De kalla nämligen blygsel, rättskänsla och hänsyn för svaghet.

Vidare: Gillets hemlighet förkunnar att tron är den som bygger störst och bäst. Här menas naturligtvis varken något besvärjande av kyrkliga dogmer,

anarkistprogram eller preventiv, utan med t r o n menas den berättigade övertygelsen om en god saks slutliga seger. Med ett ord: e n t u s i a s m e n (för en helig sak) och offervilligheten.

Där var ju intet mörker heller!

Men där är en präst med, och en präst som icke är en skurk. Där stack det till! hos dem som uppfostrats av August Blanche, vilken (efter ett franskt original) skrivit om den stadigvarande sällhetens uppträdande, »när den siste adelsmannen blivit hängd i den siste prästens tarmar». (Prästlistens Historia o. s. v.)

Jag antager även att den äldste brottslingens uppvaknande skuldkänsla är motbjudande för mörkrets vänner, vilka se sin übermensch i brottslingstypen. Att den halvunge skurken avslöjas och straffas är väl upprörande för ett modärnt sinne, kan jag tro; men att han efter straffet förlåtes av den allförbarmande kärleken, och att man tröstar och upprättar honom, borde ju utgöra en förmildrande omständighet — för författaren.

»Fult är vackert och vackert fult,» säga häxorna i Macbeth.

Om nu det hemliga sällskapet inbillar sig att i denna perverterade världsåskådning är något modärnt ljusbringande, så måste jag erinra, att de antika tragedierna ehuru okristna, alltid började med bön och offer till gudarna, och slutade med det orättas bestraffande, ehuruväl oskyldigt lidande även förekommo såsom förebild till försoningsläran. Och ännu hos nationen på modet, den japanska, finnes den hos mänskliga människor inneboende rättskänslan helt

oförvillad, så att Nemesis alltid uppträder i deras dramer.

Sålunda skriver baron Suyematsu (i Japan skildrat av japaner) om japanska dramat:

»Den japanska uppfattningen, att 'varje god handling får sin lön och varje ond handling sitt straff' har alltid tagit sig uttryck i alla slags diktverk, även de dramatiska. Jag vet nog att denna tendens ogillas. Man säger, att diktverk endast skola betraktas estetiskt. Så snart de skildra den verkliga karaktären och den verkliga naturen, ha de alltså uppfyllt sin bestämmelse. Jag vill ej bekämpa dessa åsikter; jag konstaterar endast, att uppfattningen är annorlunda i Japan. Hos oss erhålla de diktade personerna sin lön eller sitt straff, och framställningarna, vare sig i böcker eller på scenen, ställas i det avseendet så på sin spets, att de göra ett djupt intryck på läsaren eller åskådaren. Hurudant diktalstret för övrigt än må vara, är detta alltid det dominerande intryck det kvarlämnar hos publiken... Jag erinrar mig mycket väl, att jag många gånger gjutit tårar, då jag läst diktverk eller hört dramatisk sång eller åsett teaterföreställningar. Detta element tycks saknas på den europeiska teatern.»

Och om religionen skriver i samma bok professor Inazo Nitobe: »Den raka och smala väg, som Kristus anvisat sina efterföljare, är den väg, som var och en av oss måste vandra för att föra ett otadligt, konsekvent och personligt liv.» Men »kristendomen har avlägsnat sig långt från sin gudomlige stiftares läror och är en fars, en karikatyr av sitt ursprungliga väsen, såsom den alltför ofta predikas. Den diaboliske Nietzsche, och hans ytliga efterföljare, bana sig små-

ningom väg, i det de lova den ännu ytligare ungdomen räddning genom hedonismen (= Key—Ibsens Alienus-moral: Livsglädjen), ehuru den ännu ej fått fast fot, om den nånsin kan få det.»

*

Jag vet nog att man tyckte mig vara småaktig som i Kronbruden gjorde så stor affär av ett litet barnamord, ehuru jag icke uppträdde som häradsdomare, utan som diktare och i så hög grad att jag lät allmänne åklagaren länsmannen komma med benådningen och säga tröstens och barmhärtighetens ord. En viss misstämning väckte också att prästen icke skildrades som skurk eller dumhuvud. Detta samma vållar väl att Hemsöborna icke vill slå an; prästen där är ganska världslig på grund av de små förhållandena, men han är ingen hycklare och ingen skurk, som teaterpubliken önskar.

Denna tradition är en gammalmodig kvarleva från en period av religiöst förfall 1860—70-talen, då prästerskapet verkligen var upplöst av den rådande otron eller fientligheten mot kristendomen. (»Sista Atenarn», »Sista prästens tarmar» o. s. v.) Detta Kristushat, som vändes uteslutande emot Kristus och hans bekännare, är illa motiverat, ty många fromma hedningar ha förkunnat samma offrets och försakelsens läror. Den vise juden Filo Judæus till exempel, samtida med Kristus, talar även om »den bättre delen av oss, nämligen anden» och om dess »blodsfrände, den aslika kroppen», och »vad som är ännu mera dött och livlöst, världslig ära, rikedom och makt».

Denna jude förklarar också hela kristendomens

problem utan att veta det, men såsom det är förebildat i Gamla Testamentet.

»För övrigt, o själ, lär, om du vill, av Abrahams exempel... av honom den fullkomligaste, som åt Gud offrar sin... enfödde, sannskyldige son, en bild av den vishet, som är sin egen lärare: Isak kallad, och giver honom med stor glädje tillbaka, såsom en erforderlig, skyldig tacksamhets och ett nytt släktes offergärd.»

»Denna efterträddes av Hanna... Sedan hon blivit havande genom gudomlig avlelse, och tiden vart fullbordad att hon skulle föda, födde hon den Gudi helgade sedligheten, vilken hon gav det lyckobådande namnet Samuel, det är: förordnad av Gud.» (Namnet Jesus, Josua, Hosea kan få samma betydelse som Samuel genom en annan derivation.)

Augustinus, en av kristna kyrkans fäder dock, skriver så här: »Det man i våra dagar kallar kristendom förefanns redan hos de gamla och har aldrig upphört finnas sedan mänsklighetens uppkomst ända till Kristi ankomst, då man började kalla kristendom den sanna religionen, vilken existerade förut. Kristi sanningar äro icke avvikande från de gamla utan äro desamma mer utvecklade.»

Jag menar, att angreppen mot kristendomen äro riktade ofrivilligt mot allt religiöst liv, hela vår andliga tillvaro, och är något kulturfientligt, då ju vår ande skall kultiveras och icke den »aslika kroppen».

Kristus stiftade ingen religion, skrev aldrig en rad, varken teologi eller dogmatik; han var demokrat, de fattiges värn, de sjukes hjälpare, de rikes motståndare, och de skriftlärdes i synnerhet.

Han, som folkets vän, skulle väl icke vara främ-

mande i Folkets Hus. Han har visserligen sin bild i samma kvarter och med underskrift: »Kommer till mig i alle som arbeten och ären betungade,» men på Barnhusgatan är han icke populär, obegripligt nog! Kristus var icke religionsstiftare, utan han var religionen själv, i lära och leverne.

Människorna fordra ju barmhärtighet, överseende, till och med strafflöshet! Hur kunna de då hata Kristus?

Vildar förlåta aldrig; de frukta även sina gudar och söka muta dem med blodiga offer. Detta upphörde med kristendomen, med vilken den västerländska kulturen också börjar på allvar.

Bibeltolkning.

Då nu Swedenborg kommit hem och stått upp, vore ju aktuellt att landsmännen gjorde hans bekantskap, men på det område, där han betyder mest ehuru minst aktad: jag menar på det teosofiska eller religiösa. Härmed ett litet försök att förklara honom i hans sätt att se de högsta tingen.

Genesis' fjortonde kapitel handlar som vi minnas om ett krig mellan konungar i öster och i vilket krig Abraham blev inblandad. En av dessa konungar, Amrafel, har blivit av assyriologerna identifierad med den berömde Hammurabi. Denne levde omkring 1500 före Kristus (år 1825 och enligt prof. Tegnér), George Smith satte honom till 1600, professor Hjärne till 1700, Hommel till 1900 och Delitzsch till 2250 f. Kr.

Astronomen Kepler sätter Abrahams födelse till 1996, varav framgår, att Abrahams Amrafel icke kan vara Delitzschs Hammurabi, men möjligen Hommels.

Om man skulle av bibeln själv lära bibeltolkning vilket är det säkraste, och ur Mose böcker inhämta metoden, så ställde sig forskningen på detta sätt: I första Mose bok 29 och 30 förklaras namnen på Jakobs tolv söner, urfäder till Israels tolv stammar på följande sätt:

Då Lea (den fula) var försmådd gjorde Herren henne fruktsam, och hon födde. Och kallade hon barnet Ruben (Raá beonji: Bibelkommissionen), ty »Herren har sett till mitt lidande». Bättre: »Se en Son!» (Gesenius.)

Men när Jakob välsignar sina söner innan han dör, tolkar han Ruben på ett annat sätt: »Ruben, min förstfödde är du, min kraft, och min styrkas förstling... Men du sjuder över som vatten...» Här tages Ruben från Rab = mäktig, eller Rob = mängd, eller Rabab = förökas (= Rabah).

När återigen Mose (5 M. 33) välsignar Israels stammar, säger han om Ruben: »Må Ruben leva och icke dö; d o c k blive hans män en ringa hop,» alltså må icke föröka sig (Rabab!).

Ett andra exempel. Då Lea födde Gad sade hon: »Till lycka!» och därav namnet.

Men Jakob säger: »Gad skall trängas av skaror,» och Gad betyder även skara. Moses liknar Gad vid en lejoninna, som söndersliter, och där lånar han betydelsen från Ghad (rov), Ghez (vrede), Ghit (rusa) eller Ghoz (kraft).

Om man nu ställer sig på den puerila rationalismens ståndpunkt, så upptäcker man först motsägelser, naturligtvis. Gad betydde ju lycka, men sedan skaror och så rov, vrede, rusa.

Ja, det är så; men det är även så, att alla egennamn (nomina propria) varit nämne-ord (appellativa).

Men orsaken till detta spel med ordens ljud, förklaras först och bäst av Swedenborg. (Arcana I: 1 sid. 41.) »Skrivsätten (styli) i Ordet äro i allmänhet f y r a särskilta.»

»D e t f ö r s t a är det, som var brukligt i den

äldsta församlingen: deras sätt att uttrycka sig var sådant, att när de nämnde jordiska och världsliga ting, de tänkte på andliga och himmelska, vilka de förre förebildade; därföre uttryckte de icke allenast sina tankar genom förebildande ting, utan de bragte ock dessa ett slags likasom historiskt sammanhang, att det skulle bliva så mycket livligare, vilket var för dem det allra största nöje; detta skrivsätt menas, när Channa (Hanna) profeterade sägande: »Taler högt, högt det gamla gånge ut av eder mun.» (1 Sam. 2: 3.)

Av detta framgår ju att t. ex. ökenvandringen kan fattas både historiskt, såsom om den ägt rum, och allegoriskt, eller en kristens resa genom öknarna med mödor och frestelser.

Så begagnar ju än i dag prästen denna ökenvandring såsom symbol, när han predikar i kyrkan. Men när han inlåter sig med teologer och wissenschaftler så stiger han ned till etnografi och geografi. På samma sätt Viktor Rydberg i sin kantat (1872). Där sjunger han ju om »ökenstigen», om »Jordanen», om »Förlovade landet», »Moses-staven» och »vattnet ur klippan». Och i det ögonblicket trodde han på alltsammans, men i G. H. T. och i professorsstolen trodde han inte ett dyft på vattnet ur klippan. Som diktare tolkade han bibeln rätt, på ett andligt sätt, men som professor körde han fast i gyttjan. Ty det är oss komplett likgiltigt för vårt själsliv var öknen Sin låg, lika egalt som hur Lob-noor torkar in.

Men prästen, som är en andans man skulle aldrig tolka bibeln på annat sätt än det andliga.

»Det andra skrivsättet,» (fortsätter Swedenborg), »är det historiska, som förekommer i Mose

böcker från Abrams tid och därefter, samt i Josuas bok, Domare-, Samuels- och Konungaböckerna, i vilka det historiska är alldeles sådant, som det synes i bokstavsmeningen; m e n (obs.!) allt och varje innehåller dock (på samma gång) helt annat i den invärtes, om vilket av Herrens gudomliga barmhärtighet skall i sin ordning handlas i det följande.»

»T r e d j e skrivsättet är det profetiska, som är uppkommet av den äldsta församlingens skrivsätt, vilket man på det högsta vårdade; men det är icke så sammanhängande och likasom historiskt som det äldsta, utan det är mera abrupt och knappt någonstädes begripligt, utom i den invärtes meningen, i vilken finnas de största hemligheter, som i ett välordnat sammanhang följa på varandra och hava avseende på den utvärtes och invärtes människan, på församlingens flerfaldiga tillstånd, på själva himmelen och i det allra innersta på Herren.»

»F j ä r d e skrivsättet är det, som förekommer i Davids psalmer, vilket är mittemellan det profetiska och vanligt sätt att tala.»

Återvända vi nu till fjortonde kapitlet i Mose 1:a och läsa texten först i Swedenborgs översättning: »Och det var i Amraphels dagar, konungens av Schinear, Arjochs, konungens i Ellasar, Kedorlaomers, konungens i Elam och Thideals, konungens över Gojim etc.», så är det möjligt att det är historia, men därav har min själ ingen uppbyggelse. Översätter jag återigen nomina propria, så låter det så här:

»Då Domaren var konung i Törnstaden, Lejon konung i avfallet, Erkänner-Gud, konung över hedningarna, började dessa krig mot konung Ångest i Hemligt (Sodom) och Ond i Träcken (Gomorrha),

mot Törnefadren i Röda-Jorden, mot Vildmannen i Ärelov och kungen i Frossare, som var en dvärg. De tågade, fyra konungar mot de fem, till förödelsen vid Salthavet. Erkänner-Gud drog ut och slog de rövare, de pelare i svärta och förskräcklige i lögnen. De senare föllo i asfaltgropar och några flydde.»

Man hör ju straxt på namnen att det handlar om relativt hyggliga människors strid mot absolut onda. Swedenborg förklarar också kriget vara så menat.

»Fyra konungar mot fem» betecknar de fyras enighet och de fems oenighet, ty fyra (arbagh) betyder enighet (magaraba av arab = fläta) och fem (chamisscha) betyder om man skriver det schemer = föga. (Jämför engelska: Five = 5 och Few = få.)

Gomorrha (Chamer) är visserligen en stad, men Chomer betyder träck och Sodom det hemliga (= hemmel-tinget i gammalsvenska). Gropar = Geb betyder även mörker = Ghab, eller falskheter, och dalen Siddim: förödelsen. Asfalt = Chemar blir såsom Kamar eller Chomer, de orena begärelserna.

»Med avseende på uttalet rättar detta sig allt efter saken varom fråga är.»

Så inträder den höge fadren = Abram, och med 18 och 300 man ryckte han ut.

»Aderton och trehundrade män, att det betecknar deras beskaffenhet, nämligen att de äro det heliga av striden, det innebär talet aderton, dessutom även talet tre hundra, ty dessa tal äro sammansatta av tre och sex. T r e beteckna heligt... och s e x beteckna strid.»

Tre = Scheloscha = av Scheli = ro, och sex Schisch av Sisa = vilddjur, brand eller av schakat = mörda.

Hörom nu Swedenborg: »att Abram utsände så många är historiskt sant, men det var dock *förebildande* såsom allt historiskt i Ordet».

Striden slutar så att Melkisedek = rättfärdighetens konung i fridens boningar (Salem = Jerusalem), sänder ut bröd och vin till segraren, den höge fadren (Abram), och välsignar honom. »Bröd betecknar himmelskt, och vederkvickelse på grund därav; vin betecknar andligt, och vederkvickelse på grund därav.»

Bröd = Lechem, och Chamma = solen, Schamajim = himmeln. Vin (spiritus = geist, ande, sprit). Ruach (heb.) betyder ande och (hos rabbinerna) vederkvickelse.

Här synes ju förebilden till nattvarden och Salem blir sedan Jeru-Salem = Jerusalem.

Att således tvista om huruvida bibeln skall tolkas historiskt eller allegoriskt blir därigenom överflödigt, då den *kan* tolkas på båda sätten; men såsom uppbyggelsebok skall den endast tolkas andligt.

Den som kan mycket hebreiska borde göra en ny översättning av *Höga visan*, vilken troligen icke handlar om något älskande par.

Första raden kan mycket väl översättas så här, om man läser opunkterat: *Den höga sången till Tackoffer* (eller *Straff*). Ty Scheml kan betyda både Salomo, frid, tackoffer, vedergällning, straff. Och sångens början kan även tolkas fritt i en helt annan mening än »Han kysse mig med sin muns kyssande», då naschak (med k) betyder *bita*, Schaqar betyder *ljuga* och Schaqah betyder *dricka*. Det bleve då: »Han biter mig med sin muns lögnaktiga smekningar, som övergå (äro värre än) kvinnobröst och vin.»

Men då parallellismen utvisar i senare hälften

kvinnobröst och vin, borde ju i förra hälften dricka och smekas förekomma, och därför yisschqeni översättas med dricka. Swedenborg skulle nog giva detta enda ordet alla tre betydelserna eftersom det kan betyda (opunkterat) och med en tillåten konsonantväxling: bita, ljuga och dricka. Swedenborg säger nämligen om de övre på andra sidan, att »de veta alldeles intet av det som bokstaven tillhör, icke ens vad ett enda ord närmast betecknar», »utan endast det, som därmed betecknades i den närmast inre meningen.»

»Detta är nu Ordets invärtes mening, dess egentliga liv, vilket ingenstädes är synbart av bokstavsmeningen.»

»Den som uppmärksamt ger akt på meningen av de ord, någon talar, hör väl orden, men det är ock liksom han icke hörde dem; han fattar blott meningen; och den som tänker något högre, ger icke en gång akt på meningen av orden, utan på det allmännare av meningen.»

*

Jag slutar med en fråga, som kunde synas oberättigad, om icke den vore — berättigad. Min hebreiska Pentatevk har till överskrift Hamoscheh Chumoscheh Thorah. Detta har förr blivit översatt med Mose fem böcker (Thorah). Men det hette även Thorah Moscheh, eller Sepher, eller Sepher Thorah o. s. v.

Nu översätter vår synagoga min titel med »Fem Femtedelar av Thorah», och Mose är struken. Men

om man läser opunkterat och delar om raden så kan man läsa annat också.

T. ex. Mörka orakelspråk (Hamassa) ställda i ljuset (Ur).

Eller: Moses' stränga (Chumasche) lagar.

Eller: mycket annat!* — När alltså själva titeln är oviss, hur skall man då vara viss på innehållets betydelse?

* Rabbin Margel (1906) kallar Pentatevken bara Chumasche = Femtedelar, vilket synes orimligt.

Sista Atenaren.

(Skärskådad av en swedenborgare 1910.)

Vad handlar denna bok om, och vart syftar den? Det står i förordet: En svart skildring av kristendomen och en ljus av hedendomen, som oriktigt kallas hellenismen, vilket är något helt annat.

Och i förordet får man uppdukade en hop besynnerliga rätter, eller rättare skulor och brödskalkar från alla möjliga gästabud.

»Naturen, den goda modren, sörjer lika för sina barn,» ehuruväl »naturens förbannelse eller syndens inflytande på den ofria världen» har åstadkommit det mest orättvisa av alla styrelsesätt eller den råares och grymmares rätt att äta den hänsynsfulle och milde.

Författaren uppställer två typer: den orientaliska eller undergivna och reaktionära, och den helleniskt västerländska eller progressistiska, »vars paradis är ett tillkommande Guds rike, för vilket civilisationen skall röja rent».

Detta är mycket bakvänt, ty Guds rike är icke av denna världen, och progressivt är nog allting, i synnerhet ondskan och lögnen, och ett sådant svävande begrepp som utveckling kan icke tagas såsom enbart

framåtskridande mot dygd och verklig lycka, utan utveckling är endast ett tilltagande vare sig av gott eller ont, och kan således strykas på båda sidor av ekvationens likhetstecken.

»Det minnesvärda 1789, då hellenismen(?) framträdde fullväxt på arenan.»

Är det förnuftets gudinna Mademoiselle Maillard, operasångerskan inför högaltaret i Notre-Dame, eller vad? Guillotinen eller maskinens utbytande mot den klassiska giftbägaren, eller mot det kristna korset? Det vet vi inte, och inte författaren heller, ty han måste vara mindre vetande, då han kallar Marat i badkaret »en plastisk gestalt, en på den besegrade Python trampande Apollon».

— — —

Så börjar boken! — Symposion naturligtvis, dock med kopparslagare, men med tendentiöst undvikande av Männerliebe, emedan den sidan av hellenismen icke passat att framhäva hedendomens ljusglädje gentemot kristendomens julglädje då ett barn föddes. I andra kapitlet får man veta författarens ståndpunkt gentemot kristendomen. Några hade blivit kristna av äregirighet, emedan den nya läran »var enda villkoret för en av despotismen mindre fjättrad verksamhet» — vad är det? Andra hade tagit dopet »mot en klänning och tjugo guldmynt», vilket förefaller överflödigt, då det redan ansågs snobbigt vara kristen.

Men hedendomen »passade endast för de själsstore(!), för glada, lyckliga och harmoniska eller för mycket tanklösa och lättsinniga människor...» (Jfr: Alienus-renässansen 1890.) »Ein Lügner muss ein gutes Gedächtnis haben» står det i tyska föreskriften, och

när nu författaren skall beljuga de kristne, så glömmer han sig ibland och råkar vända det kastade spjutet mot sig själv. Sålunda förklarar han Marias conception immaculée vara »härfluten ur en nunnas genom onaturlig ensamhet orenade fantasi», men han tror helt visst på att Platon var född utan fader. De kristnes profeter hade bara profeterat lögn, men Pythias delirier på trefoten voro ingivna av gudarna.

När författaren känner sig manad att säga några artigheter i förbigående åt Kristus, så citerar han Pythians orakelsvar i andra århundradet när hon tillspordes om Kristus:

> Känt av de vise är att ur kroppens förgängliga boja
> svingar sig oförgänglig den mänsklige anden, men ingens
> själ till olympisk flykt sig lyft på vitare vingar.

Då spörjaren undrade, att en så ädel man måste lida missdådares död, svarades genom Pythian:

> Icke av kroppsligt ve befläckas odödlige anden:
> lida är allas del, att himmelen vinna den frommes.

Detta är ju artigt sagt av Apollo, som tyckes ha blivit kristen i andra århundradet; och författaren talar vidare (genom Krysanteus), mot sin vilja dock, för uppenbarelser och underverk. »Porfyrios berättar om sin mästare Plotinos, att denne har fyra gånger i hänförelsens tillstånd, skådat ur-enheten, den ende och sanne guden»... »Jag föreställer mig, att vad Plotinos uppnådde genom att sänka sin ande i det begrepps- och formlösas hav, det ägde Josefs son mera av naturen»... Författaren V. R. tror således på all mystik, divination, intuition rent av, spådomskonst och

andeskåderi, och gör sig besvär att söka ett slags »naturlig» förklaring på dessa övernaturliga fenomen, vilka han förnekar och förlöjligar, i medeltidens magi.

Men författaren V. R. tror även på aningar, förebud, skrock med ett ord eller sammanfattade under den obestämda rubriken: vidskepelse. V. R. skriver nämligen i Atenaren intet drama, där han är oansvarig för de talandes utlåtelser, utan han skriver en tendensroman.

Nåväl, Apolloprästen Herakleon får berätta, och V. R. uppger hans källor, Tacitus och Plutarkos, att skeppare hört ropet Pan är död; att fågeln Fenix visat sig i Egypten, att den eviga lampan i Ammons tempel dragit mindre olja än eljest, vid tiden omkring Kristi födelse. »Ty små ting, Krysanteus, kunna vara tecken av en mycket stor förändring.»

(Oraklen förstummades, okända sjörövare översvämmade Grekland och plundrade templen, skalderna tystnade, teatrarna stängdes, står det att läsa i historien.)

»Därav förklarar jag den företeelse, att världen på en gång blev uppfylld av spåmän, sibyllor, magi, theurger, goeter och undergörare, bland vilka Apollonios av Tyana var den störste...»

Herakleon (V. R.) tror på Apollonios' underverk, men V. R. (i G. H. T.) tror icke på Kristi underverk.

Orsaken till de då uppträdande undergörarna söker Herakleon däri, att »den obeskrivliga kraften» Pan, som talat ur pythiska hålan och Trofonios' grotta hade försvagats, lämnat jordens djup och liksom svävade nu över jordytan, inträngande i mänskoandarna».

Här träffa vi mystikern V. R., som är en angenäm bekantskap, och han borde ha återupptäckt kristendomen, om han icke blivit förblindad varje gång han fick se korset, så förblindad, att han slår sig själv för munnen, vederlägger sig. Så snart han nalkas en grek eller romare så förvändes hans syn, och hellenens vidskepelse med orakel och spåkonst blir nu helig mystik, Ovidii metamorfoser accepteras utan protest som djup symbolik; men så fort det blir frågan om Kristus och hans underverk och profetior, så blir det skrock och bedrägeri.

När således Hermione besöker Apollotemplet i Delphi, så tror V. R. på oraklet, och han gör sig möda att förklara denna kraft. Oraklet har visserligen tystnat, men Hermione får visioner, ser framtida händelser i skenbilder.

»Om betydelsen av de syner som hon uppbesvurit ur djupet av sin själs omedvetenhet hade han och hon samtalat... Det var icke vidskeplighet utan följdriktighet i hans sätt att tänka...»

Och nu kommer fullständig bekännelse av författaren V. R.:

»Det må synas underligt för oss, söner av fäder, vilka givit luftpumpen, elektriska apparaten, kemiska ugnen och romboidiska nätet plats bland himmelens stjärnbilder. Vi frukta vidskepelsen till den grad, att vi uppfyllas av fördom emot allt, som ligger utanför den dagliga erfarenhetens gräns, och vi skulle kalla den klaraste filosofi mystik, om hon med allvar ledde oss in i det översinnligas värld och stängde porten efter sig.»

»Men det är pendelns självständighet, som svänger

mellan tvenne ytterligheter, mellan Voltaire och Cagliostro.»

— — — »Funno de (hellenerna) däremot en sådan tillfredsställelse inom sig själva, hade deras tankar givit dem nyckeln till himmeln, så gingo de därin med barnets genius, fröjdade sig åt härligheterna i den ljusa salen, talade med andarna andarnas språk, och frågade ej efter, om världen därutanför begrepe dem eller icke, eller toge deras umgänge med de osynliga såsom en bedräglig lek med tomma skuggor.»

Se nu hur V. R. berömmer hos hedningen det han klandrar hos de kristna, som i förordet äro dragna till... »den tillbakaskådande världsåsikten, vars paradis blomstrade vid människosläktets vagga». De kristna kunna ju endast som barn ingå i Guds rike.

Det är detta Kristushat som förnaglar den kunnige V. R:s hela intelligens, så att han kan narras säga denna dumhet, att »den helleniska riktningen visade sig i ett strävande till ren andlighet, i ett bemödande att förverkliga uti levernet det religiösa idealet».

Kan man kalla Platos sodomitstat, Sokrates' symposier med flöjtblåserskor och halvkannor, djurslakt (hekatomber) och människooffer, slaveri och gymnastik, rövarkrig och självhämnd, kan man kalla det andlighet?

V. R:s definition passar precis på motsatsen eller på kristendomen. Och det som i Platons filosofi är kärnan, eller läran om idéernas verklighet och verkligheten såsom skuggor är också kristendomens kärna, som borde vinna samma erkännande som Platons. »Mitt rike är icke av denna världen.»

Sedan följer en apologi för tron såsom den högsta kunskapsförmågan, och där ger V. R. återigen ett handtag åt kristendomen, men tvärtemot sin vilja.

»Man (hellenen) ville en sanning, oåtkomlig för tvivlets inkast. Men denna sanning visar sig oupphinnelig för den blotta förståndskunskapens slutledningar. Hon finnes endast, sade Greklands sista filosofer, ovan sinnevärldens förvirrande sken, ovan förnuftet (Hör!) och alla begreppsbestämningar...»

*

Så ha vi bokens hjälte, i verkligheten Julianus Apostata, som sökte återställa den förgångna hedendomen, och återvända till Zevs med Ganymedes och hela det operettsällskapet. Nu är enligt V. R. varje återvändande ett stridande mot utvecklingens lag, och Julianus följaktligen ett reaktionärt ideal, som borde varit osympatiskt för den frisinnade V. R. Men det gör ingenting bara Julianus var Kristushatare. Hjälten hade dock sina skuggsidor och därför får han en idealiserad ställföreträdare i Krysanteus, som är idealhedningen, och har läst Strauss' Leben Jesu.

Vem Julianus var och hurudan får man veta av hans samtida skildrare: Ammianus Marcellinus och Gregorius av Nazianz.

Ammianus var en soldat och Julianus' vän: håller på hedendomen men är icke Kristushatare. Gregorius var en lärd, som studerat i Cæsarea, Alexandria och Athen, och även studiekamrat med Julianus, men fast i sin kristendom skonade han icke Apostata.

Om man nu medger: Ammianus har icke ljugit, men sins väns fel och svagheter överskylt, så har man

också rättighet tro att kyrkofadren Gregorius icke heller ljugit. Och Kristusdyrkaren har för mig absolut vitsord före Zevsdyrkaren, eller hedningen.

Gibbon, ehuru icke kristendomens vän, har godkänt Gregorius' skildring av Julianus, fastän han eljest berömmer Ammianus för hans rättvisa.

Nu framställes Julianus sålunda av Gregorius (som jag citerar efter Gibbon i andra hand dock: Centerwall i Wallis V. H.; Dawid Brewsters Edinb. Encycl).

I början av år 361 förklarade sig Julianus öppet för »gudarna», gav full religionsfrihet, men räknade på hedningarnas majoritet. »Men denna skenbara fördragsamhet var endast ett drag av den fina beräkning han genomgående använde i sitt handlingssätt mot de kristna.»

Julianus tog från de kristnas kult kyrkotukt och bikt, predikstol och fattighus, ett slags försök till dålig synkretism mellan Kristus och Barrabas. Ty han återupprättade även de vidriga djuroffren.

Han affekterade även personligen, uppträdde som filosof, med ovårdat skägg (med ohyra); vilket blev föremål för satir, med långa naglar, bläcksvarta händer. Han var en egenkär talare, som älskade applåder. Även magi utövade han, och valde sina ministrar genom att använda spådomskonsten. Vid offringarna blandade han sig med präster och danserskor, bar ved, blåste på elden, hanterade kniven, slaktande offren, och rotade i de döende djurens tarmar med blodiga händer; drog ut levern och hjärtat för att i dem läsa ut tillkommande händelser.

Han samtalade med gudarna och kunde skilja Jupiters röst från Minervas och Apollos gestalt från Herkules' (Gibbon).

»Hans filosofi var lite bättre än fanatism och hans genius närmade sig stundom vanvett.»

»På den färd som han 362 företog till Asien uppträdde han oftast som överstepräst. Då han kom till Antiochia väntade han sig hekatomber, lovsånger och dansar, i stället fann han en enda präst, som från sitt hus medfört — en gås!» (Centerwall.)

Vart tog nu skönhetsträngtan vägen? och andligheten? Och hur kunde V. R. så förblindas, att han tänkte sig en möjlighet till försoning mellan Olympen, Offenbachiaden och Nya Jerusalem i Apokalypsen. Han slutar nämligen Atenaren med ett behov av försoning mellan antik och kristendom. Men det synes även som om författaren under bokens nedskrivning börjat vackla i sin renässansreligion. Där uppträder mitt i volymen en Theodoros, som är kristen (donatist) och icke skurk. Denne får verkligen säga förståndiga ord, vilka icke genast vederläggas på ett kitsligt sätt.

»Theodoros var i många stycken av annan mening än Hermione; han uppfattade Kristus som det förkroppsligade ordet i en mystisk, för människan icke fullt begriplig bemärkelse; han trodde på nådegåvor, förenade med sakramenten; men han medgav villigt, att frälsningen icke var bunden vid antagandet av vissa dogmer, att Jesus icke var kommen för att bliva föremål för spekulativa funderingar, att hans egna ord från bergspredikan intill det tal, han höll till sina lärjungar i den natt han förråddes, icke bära ett spår av framkastade eller lösa metafysiska problemer, utan att han tvärtom tillbakavisar fariséer och sadducéer, när dessa framkomma med dylika spörsmål.»

Detta är V. R:s vackraste apologi för kristendomen, vilken han tror sig som Saulus förfölja, men han har även på ett par rader givit en Kristusbild som äger bestånd.

»Han (Kristus) lider allt detta, emedan han i strid mot varje frestelse att leva för sin egen lycka i fred med en osedlig värld, följer samma andes maning, som talar även i våra hjärtan, men den vi oftast nedtysta. Och under dessa hemsökelser förneka sig lika litet hans mod och kraft, som hans tro, hans mildhet och kärlek mot dem som förfölja honom.»

»Hermione lärde genom betraktande av Jesu levnad, huru man kan älska, utan att ett hjärta finnes som besvarar eller förstår den visade kärleken, och huru man kan lida för att genom lidandet bliva stärkt och fullkomligad.»

Detta är ju Thomas A. Kempis nästan eller Arndts sanna kristendomen. Och likafullt, tre år senare inlåter sig författaren i metafysiska dispyter om Kristus var gud eller människa, då hela världen visste, att han var gud och människa i en person.

*

Vad är nu det som gör kristendomen så förhatlig för V. R. och hans samtida? Jo, panteister som de voro (efter Hegel), sågo de ingen fiende i köttet, utan ande och materia var ett och samma. (Här strandade ju Platons filosofi, »som gav anden härskarerätten över naturen».) Kristianernas predikan om naturens fördärv och sinnlighetens dödande, var hedningarna en galenskap; men Platon hade ju förkunnat detsamma, och att jorden vi vandra på var rutten efter

en stor översvämning, att de sälla bebodde höga platser av finare materia, dem vi ej känna, och att där var tillvaron andlig, okroppslig. Filo Judæus, juden, talar om den »aslika kroppen» och vänder ryggen åt världen med dess ära, makt och rikedomar.

Men det är endast mot kristendomen beskyllningen riktas och tillspetsas med kristianernas påstådda skönhetshat. Vi ha hört den falska beskyllningen upprepas av en renässans (Oscar Wildes), och jag har vederlagt den senast i Blå Boken. Jag har pekat på kristna katedralen som antikens arkitektur aldrig nådde i templen, vilka alla äro lika och kunna konstrueras ur barnets bygglåda; jag har erinrat att av helleniska musiken finns inte en ton kvar, men att med Ambrosianska och Gregorianska sången den nyare musiken börjar, slutande med Beethoven; att skulpturen, från Strassburger-münstern (som återuppstått i Rodin) till Michæl Angelo, överträffat antiken, för att icke tala om måleriet, som i Pompeji farstumålningar nådde sitt högsta. Riddare och munkar sökte skönheten i liv och leverne, stridde var på sitt sätt för dygd och sannfärdighet, under det att ett fritt och aktat borgarestånd rådde i städerna, i motsats mot antikens förakt för allt kroppsligt arbete. Barmhärtigheten byggde sjuk- och fattigstugor, barnen sattes icke ut för vilda djur; alla världens världsliga härskare lydde under det a n d l i g a överhuvudet på Petri stol, och dit vandrade kejsarna att mottaga kronan av Guds nåd. Det är detta vackra, som renässans-herrarna kalla »Medeltidens tusenåriga natt», så litet förmå de skilja dag och natt. Och likafullt i urtidens begynnelse skilde Herren ljus och mörker.

V. R., såsom barn av sin tid, trevar i skymningen.

Platoniker eller nyplatoniker skulle han ju icke vara hedonist eller sensualist; men han lider av den tvångsföreställningen att han såsom frisinnad (i G. H. T.) måste vara det och det; därföre skär det sig i hans filosofi, strömmen brytes och kastas om, ljuset flämtar som i kolbågslampan, slocknar ibland, flammar upp, och dör — i en fras: »En ny dag har kommit, antiken och kristendomen genomtränga varandra.» Översatt: Jacques Offenbach — Sebastian Bach! Orfeus i underjorden — och Orfeus med lammet i katakomberna. Sköna Helena — D-molls-toccatan. Marat — Apollo. Legenda Aurea — Ovidii metamorfoser!

*

Men, V. R. hade även litterära pretentioner på sin Atenare, fastän han i förordet till bror Hedlund erkänner att han »icke ens försökt en konstnärlig konstruktion och gruppering».

I skolan på 1860-talet fingo vi veta att Atenaren var klassisk, antik, plastisk, diktad i antikens anda, ett underverk i nutid o. s. v.

Detta har jag trott (magister dixit!) ända tills nu, då jag läst om Atenaren tre gånger. Och vad finner jag nu, med öppnade ögon, sedan jag dock först bländades av ljusskenet på Damaskusfärden.

Jag finner — Eugène Sue! med hela Vandrande Judens sceneri och rekvisita, och som spökade i Almqvist, Blanche, Jolin, Ridderstad, Onkel Adam o. fl.

Först finner man bortkomna barn och ommaskeringar: Clemens heter egentligen Filippus och är Krysanteus' bortkomna son. Petros demaskeras som Simmias och är Simon Stylites' son.

Därpå har man jesuiter; alla kristianer äro skurkar, som begå skurkstreck, tillnarra sig testamenten (Apollonias), spionera, begagna giftdrycker och göra falska underverk (Simons uppväckande från de döda). Själva pelarhelgonet Simon är en skälm (prästlisten), som stiger ner om natten och vandrar på förbjudna vägar. Juden, ideal-juden Baruk, är också där, vandrande ostraffligt efter fädernas stadgar, barmhärtig mot sitt folks fattiga och icke sällan mot Gojims arma barn. Han har en Rebecka, som dock heter Rachel, vilken förföres av den ruinerade Karmides, och därpå går i sjön med barnet. Karmides stötes ned med en dolk av den unge rabbinen Jonas på själva bröllopsaftonen, när han viges med Hermione. Hermione döpes med våld, men dödar sig under ceremonien.

Petros, skurken, slutar naturligtvis som vald påve i Rom, sedan han med stulna pengar köpt rösterna; men han dör av gift dessförinnan.

Simon, pelarhelgonet, får huvudet krossat mot en mur av den ädle idealhedningen Krysanteus.

Clemens blir galen i kampen mot köttet.

Julianus faller som en hjälte — filosoferande på dödsbädden och hembärande sin tacksägelse till det »Högsta Väsendet». (1789.)

Det är ju Vandrande Juden med alla dess ingredienser, mest jesuiter = kristianer eller kristne helt enkelt.

Och det är samma saga som i våra dagar upprepas. Jesuiterorden är upphävd; jag har aldrig sett en jesuit, fastän jag levat i de mest katolska länder som finnas: Urkantonerna i Schweiz, Bajern och Österrike. Jag tror inte det finns några: Francisque Sarcey, född fransman, hade aldrig sett någon, trodde

inte det fanns några. Men likafullt, renässanshedningarna s e jesuiter överallt, och därav har jag dragit den slutsatsen att jesuit bara är deras nya öknamn på oss kristna; Jesu bekännare är = Jesu-it!

Det är gott att veta och att minnas!

TSARENS KURIR

ELLER

SÅGFILARENS HEMLIGHETER

Militaristisk propaganda och politiska agenter.

Omkring 1890 utgav greve Prozor, rysk attaché, sedan på konsulatbanan, sin bok: Den diplomatiska Bohèmen (Bohème Diplomatique). För den oinvigde var detta en överraskning att se hur diplomatiska kåren också ägde sin bohème, sitt elände, fastän lysande. Men man fick veta annat också, vilket var mycket lärorikt för S. A. Hedin, vilken i andra kammaren så ofta förkunnat hur en del av våra dyra beskickningar voro överflödiga. Greve Prozor talar om att ambassadörernas diplomatiska hemligheter voro hemligheter för dem själva, ty de fingo ingenting veta om utrikespolitiken, vilken i regeln sköttes av monarkerna själva.

Och ambassadörerna fingo veta mindre än andra dödliga, emedan de voro märkta genom sina lysande dräkter, som i nationalfärger utgjorde varningstavlor. Även deras indragna liv, som förbjöd dem gå ut och blanda sig med vanliga dödliga, gjorde att de aldrig fingo höra opinioner, som ägde mer värde än de uppsåtliga lögner, som dem bibragtes i deras egna kretsar. Sekreterare och attachéer kunde icke heller få veta något, ty att spela spioner förbjöd dem deras goda upp-

fostran. Det är troligen därför man kom sig för att uppliva en gammal nedlagd institution: den diplomatiska eller politiska agenturen. Ärofull är icke sysslan, ty den är i alla avseenden detektiv. Agenten är osynlig; han står icke i Statskalendern, hans lön, ehuru den är betydlig, syns icke i budgeten; instruktioner och fullmakt måste han ju äga, men hemliga, allt är hemligt, ehuruväl han själv gör allt för att antyda hur viktig hans person är; och för att höja sig ur sin ringhet är han mycket angelägen bli misstänkt tillhöra diplomatiska kåren. Därigenom motverkas hans ändamål, och han kan ingenting få veta mer än det som står i tidningarna.

Dessa hemlighetsfulla existenser äro snart kända, de gå mitt ibland oss, men få icke förväxlas med legationsråd, som är något helt annat, ehuru ingen vet vad det är, kanske därför att det inte är något alls.

Jag känner två svenska diplomatiska agenter i utlandet, och jag vet säkert, varför den ene blev befordrad; han var nämligen nog odiplomatisk att genast tala om det för mig, bestyrkande sina uppgifter med brev. Han tog inte tysthetslöfte av mig, och därför har jag rätt att yppa, det hans förtjänstfulla sätt att utföra uppdraget icke var vackert, lika litet som uppdraget var hedrande: han skulle för en betydande utländsk man ge en falsk framställning av våra unionella förhållanden och förmå honom att uppträda för orätt sak, vilket den hederliga, men vilseledda mannen också gjorde. Saken utmynnade i ett vedermäle (på rockens uppslag) och den befordran som jag omnämnt.

Den andre agenten lyckades vid ett viktigt tillfälle uträtta, vad våra diplomater icke mäktat, och förtjänade därför en hedersammare ställning än den han intar,

Men det finns ett annat slags diplomatiska detektiver, inhemska och främmande; en frivillig kår av kannstöpare, amatörer, som arbeta för andras och egen räkning, och som man kunde frestas tilltro utspridandet av nyttiga lögner. Varifrån eljest dessa krigshot, dessa vilda upprop till försvarets stärkande, abderitiska förslag till »Sveriges befästande», hela långa kusterna efter, byggandet av en kinesisk mur med kustbanor, kasernbyggande åt obefintliga trupper, nya regementens uppsättande av idel vakanser, anslag till pansarfartyg av alltjämt sig föråldrande modell och mot osynliga fiender.

Är det underligt om man mitt i freden skulle börja misstänka tillvaron av en hemlig allians med främmande makt, varigenom Sverige skulle ha förbundit sig inträda med en viss kontingent? Och att denna främmande makt skulle betjäna sig av agenter, som mot direkt eller indirekt lön gjorde propaganda? Vi ha ju upplevat mycket farliga tider, till exempel för två (?) år sen, då »Östersjöns stängning» var på tapeten, och vilket vilda förslag besvarades med en demonstrativ visit av engelska flottan, utan att Sveriges namn inblandades, ehuru vi äro de största strandägarna. Men verklig krigsfara kan uppstå, om rustningar och i-gevärs-rop under fredstid bliva alltför ivriga. Även utlandet kan börja oroas, och en vacker dag begära en förklaring: Mot vem rustar Sverige? Är det för egen räkning, eller för någon annans? Kan man icke upplysa det hemliga sällskapet »Sågfilarnas vänner», att Sverige intet har att frukta från Ryssland, då Parisfreden (1856) nyligen åter vunnit laga kraft. Vi minnas ju hur ryssarna ville befästa Åland härom året, och hur England hindrade det traktatsvidriga

tilltaget. Och för övrigt, ett genom japanska kriget försvagat Ryssland, som har full sysselsättning i Persien och Mongoliet, kan väl icke vara farligt i den närmaste tiden.

Då vi nu fått en fredlig krigsminister och en likasinnad utrikesminister, borde dessa kunna lugna nationen, och på samma gång förmå våra opolitiska agenter och frivilliga legationsråd gräva ner stridsyxan och upphöra med sina tjut, hälst vi i trontalet fått kungsord på att vårt förhållande till alla utländska makter är fredligt och gott!

En liten lag mot olaglig militaristisk propaganda vore icke ur vägen, och särskilt riktad mot kringresande politiska kolportörer och jobbare, som av klådighet sätta landsfreden i fara.

Tsarens kurir eller sågfilarens hemlighet.

Att »upptäcka» bebodda, kända och kartlagda länder är en alldeles ny uppfinning; och att öppna gamla karavanvägar, som alltid trafikerats av folkvandringens härskaror och nutidens nomader, ehuru spåren i sanden genast sopas igen av blåsten, det är nästan att göra gjord gärning. Men man har aldrig trott på den där turistens forskningar, man har icke riktigt förstått vad han hade där att göra, i vår världsdels skräpvråar och gömställen, en gång mästerligt beskrivna av abbé Huc (Resa i Mongoliet och Tibet 1850, översatt, Stockholm 1862, 64), och riktigt utmärkt av Przewalskij (1870- och 80-talen). Även om man bara är en rekordresande i Tibet, så brukar man ha inträngt i Lhassa för att bli utnämnd till champion; men Den Store inträngde aldrig i Lhassa, vilket däremot abbé Huc och många andra gjorde. Däremot inträngde han hos alla vice konungar, generalkonsuler och vederlikar, mest ryska dock, vilket gav luft åt ryktet, att han utförde en diplomatisk mission, och nu nyss, när Mongoliet lösgjorde från Kina och föll till Ryssland, ville man sätta denna händelse i sammanhang med de eljes

obegripliga upptäcktsresorna i bebodda länder. Underligt ser det ut, hälst belöningen icke uteblev i vedermälen från Sankt Petersburg. Men alldeles oförklarligt är att svenska nationen skulle erhålla första varningen från det hållet och just när sågfilarna återigen döko upp, i Roslagen, så att h a n, som nyss blivit mottagen som vän i Petersburg, skulle i samma veva skrämma oss för ryssen och hans onda anslag. Det är icke ett artigt sätt att tacka för mat!

Nu säges, att hans mission endast bestod i att framlämna sin sista bok. Om det nu menades Varningen för ryssen, så var ju detta minst sagt opolitiskt, och festandet för överlämnaren alldeles barockt. För övrigt borde ju ryssens ovanliga artighet mot den svenska underhandlaren betyda en vänlig sinnesstämning mot Sverige, och anledningen till ryss-skräck därmed vara upphävd.

— Men han medförde tillbaka en rysk general...

— Som gisslan, eller fånge?

— Troligen som inspektör över sågfilarna (i högerpressen). När Gustav III v i l l e ha krig med Ryssland, så klädde han ut finnar till ryssar och lät dem anfalla en bro eller ett uthus eller något dylikt. Och när han behövde krigskassa, lät han förfärdiga falska rublar på Drottningholm, att slåss med falskt mynt hade han lärt av sin morbror Fredrik »Den Store»; eller kanske av våran Karl »Den Store», som gjorde guld av mässing, vilket han icke lärt av guldmakaren Paykull, som däremot blev rådbråkad.

— Men ett sådant sätt: att först smyga sig in i ett främmande hov, överlämna i smickrande ordalag en bok, mottaga vedermälen och fester, sedan åter-

vända hem och utfärda en varning mot den gästfria värden, vad kan ett sådant uppförande bäst kallas?

— Jag skulle vilja kalla det tvetydigt, och säga rent ut, att den där visiten liknar väl mycket den politiska agentens.

Allt för fosterlandet.

I borgerliga livet fordrar man ju av individen ett hederligt och uppriktigt beteende, eljest inträder strafflagen i gällande kraft. Men när nationer och stater skola uppgöra mellanhavande, då är allt tillåtet i falska förespeglingar, brutna löften, osanna förevändningar, och så, att statskonst har blivit lika med knep, och vara en diplomat betyder vara bakslug.

Vi ha nyss upplevat rysk-japanska kriget, och vid utbrottet ville man veta orsaken, innan man bestämde riktningen av sina sympatier. Efter många om och men stannade de båda krigförande vid att framskjuta det människovänliga motivet: Koreas integritet. Det var ju ett vackert syfte att försvara den lille mannen, men tsaren glömde sitt reskript och sin Haagkonferens, och japanerna togo Port Arthur, som blivit anlagt av kineserna 1880, erövrat av japanerna 1894, och av ryssarna arrenderat från kineserna 1898.

Men när de stridande drogo ut i kriget så sjöngs och deklamerades om fosterlandets försvar. Vi gamla ha också upplevat fransk-tyska kriget. Där var krigsorsaken något mera invecklad. Napoleon III kunde naturligtvis inte säga rent ut att han var avundsjuk på Preussen efter Sadowa, utan han måste finna på en

förevändning, och så togs Hohenzollarens kandidatur, eller Spaniens erbjudande av tronen åt en preussisk prins. Prinsen avstod emellertid, och nu borde ju krigsorsaken vara undanröjd, men som det hela bara var en förevändning, så måste en ny sådan påfinnas; och en så lumpen som att franska sändebudet förvägrades audiens hos tyska kejsaren, vilken skymf han själv framkallat genom sitt låga och påflugna sätt. Men nu slungades alla hänsyn, och maskerna avtogos. Bismarck redigerade Emserdepeschen efter sitt huvud och offentliggjorde i »Times» ett hemligt dokument av det överraskande innehåll, att Napoleon (1867) efter Sadowa ville godkänna Preussens supremati, om Frankrike fick ostört rycka åt sig Luxemburg och Belgien. Alla ränker blottades, personlig avund, sårade fåfängor, otillfredsställda ärelystnader visade sig nu på scenen, där man dock affischerat föreställning av Allt för Fosterlandet.

Men vi gamla ha också upplevat den tragiska komedin Krimkriget. Sedan man i femtio år trott på krigsorsaken »de kristnas misshandel» i Turkiet, Rysslands utvidgningsbegär inom Europa (Donaumynningen), så får man nu läsa att de allierade England, Frankrike och Sardinien framträdde i det människovänliga syftet att upprätthålla Turkiets integritet. Det är ju vackert. Så vackert, att ingen vill tro på det. Europas »mest civiliserade» nation Frankrike, och dess mest religiösa England, försvara arvfiendens, turkens, fri- och rättigheter. Tolstoj, som var med i vimlet vid Sebastopol, har också skildrat det hela såsom en obegriplig röra. När man upplevat sådant och mera till, såsom Danmarks amputering, Greklands och Rysslands drabbningar med Turkiet, så blir man ju miss-

trogen mot fosterlandsvänner, som mena att mänsklighetens uppfostran kan ske i kasärner och läger. Förr skickade man det sämsta folket i krig, äventyrare och vederlikar, man tömde fängelserna i nödfall, men skonade landets bästa ungdom från att vänjas vid råhet och grymhet.

När sällskapet V(ärnpliktens) V(änner) arbetade på 70-talet, så lockades vi med att officerarna nu skulle uppfostra nationen i kasärner, då den militära utbildningen ansågs vara otillräcklig. Detta var icke fallet likväl, ty i elementarläroverken infördes infanteriexercis på 60-talet, och de frivilliga skytteföreningarna ställde upp 40,000 man, under det indelta armén endast räknade 37,000. Nu då exercisen göres undan i alla skolor, och då vi ha över 150,000 skyttar, och räknade boy scout, så äga vi ju redan ett folk i vapen.

Värnplikten och kasärnen synas därför numera endast vara en kvarleva från gången tid, en förevändning.

Kasärnernas uppfostran den känna vi; det är den sämsta av alla. I människostallet kan icke renlighet råda, ty man är trångbodd; den militära undervisningen på infanteriet är onödig, ty man kan alltsammans förut; exercisen har mestadels fallit bort; skjutningen som numera sker för stöd ger sig själv, under det vi måste skjuta utan, emedan det var svårare och mera ärofullt.

Att lära sig okänslighet för egna lidanden medför den olägenheten att man blir okänslig för andras, och det kallas först obarmhärtighet, sedan grymhet.

Lär man sig att med tysthet lida orättvisor, så

blir man själv orättvis; och att lyda blint uppfostrar slavar eller tyranner.

Att lära sig uppassning och renhållning är huvudämnet i kasärnen; infanteristen utbildas till en kalfaktor. Fosterlandskärlek behöver man icke lära sig, den ligger i den medfödda, berättigade självupphållelsedriften; och om det gäller, så går ju varje man ur huset.

Skolans okänsliga metoder äro tillräckliga för att ta bort pjåsk, men kasärnen är högskolan där förvildning läres, yrkesskickligheten glömmes, och alla sociala laster blomstra.

Vid seklets ingång voterades 80 miljoner om året till armén. Detta gör nära 1 miljard på tolv år; och när vi nu räkna 1912, så begäres mera anslag.

*

Personer, som skriva om nätterna i stället för att sova, råka snart i ett svaghetstillstånd som medför sinnesvillor, och den vanliga villan är att de se fiender över allt. I ett sådant tillstånd bör man icke profetera, ty under förföljelsemanin kan man icke skilja vän från fiende, och förväxlar lätt sina egna små lumpna intressen med fosterlandets stora och heliga.

Ö. K. rustar.

Mot vem rustar Ö. K.? Mot Ryssland icke, ty så vänskapligt sinnat som nu har väl ryssen aldrig visat sig, då han givit lysande fester för en svensk man, på så obetydlig post som en politisk agents, och med så liten auktoritet som en vanlig turists, och kunskaper motsvarande en lantmäteriauskultants.

Det är absolut omöjligt att det gäller Ryssland, ty den 30 april 1904, utfärdade Oscar II vid utbrottet av rysk-japanska kriget, sin bekanta kungörelse om Sveriges neutralitet: »Vi Oscar etc. göre veterligt, att Vi, till bekräftandet av Vår fasta föresats att under krigiska förvecklingar mellan främmande makter städse iakttaga den strängaste och mest opartiska neutralitet enligt folkrättens grundsatser, funnit gott i nåder förordna som följer.»

Där synes först den permanenta ogaranterade neutralitetens grundsats uttalad, och sedan folkrättens, som bevakas i tsarens Haagkonferens.

Men så äga vi Östersjötraktaten av 1908, där Sveriges integritet är garanterad av Ryssland, Tyskland och Danmark, då Sverige ju står med som garant.

Östersjötraktaten lyder (ur Palmstiernas motion):

»Då Hans Majestät Konungen av Sverige, Hans Majestät Tyske Kejsaren, Konungen av Preussen, Hans Majestät Konungen av Danmark och Hans Majestät Kejsaren av Ryssland önska befästa de mellan deras respektive stater bestående band av vänskap och god grannsämja och sålunda bidraga till den allmänna fredens bevarande och då de finna, att deras politik i avseende å Östersjöområdet har till föremål upprätthållandet av det nuvarande status quo i territoriellt hänseende;

Så förklara härigenom deras regeringar, att de äro fast beslutna att orubbade bevara Hans Majestät Konungens av Sverige, Hans Majestät Tyske Kejsarens, Konung av Preussen, Hans Majestät Konungens av Danmark och Hans Majestät Kejsarens av Ryssland rättigheter över deras respektive besittningar, fastland såväl som öar, inom ovannämnda område.

För den händelse att det nuvarande status quo i territoriellt hänseende inom Östersjöområdet skulle på något sätt hotas, skola de fyra regeringar, som undertecknat denna deklaration, träda i förbindelse med varandra för att samråda om de mått och steg, som de för upprätthållandet av status quo anse lämpligt att vidtaga.»

Till deklarationen fogades följande memorandum:

»Vid undertecknandet av deklarationen av denna dag anse sig undertecknade, på uppdrag av sina respektive regeringar böra fastslå:

att den i nämnda deklaration hävdade principen om upprätthållandet av status quo endast har avseende å den territoriella integriteten i fråga om de höga fördragsslutande parternas samtliga nuvarande besittningar, fastland såväl som öar, inom Östersjöområdet och att följaktligen denna överenskommelse icke på något sätt kan åberopas i fråga om den fria utövningen av de höga föredragsslutande parternas suveränitetsrättigheter inom deras ovannämnda respektive besittningar.»

De som nu predika annat, äro således lögnprofeter, kring vilka nationens ungdom kallas till samling och hela rustandet är bara en förevändning. Vi veta alla mot vem det rustas: »Mot den i n r e fienden!»

Vem är det?

Det är ingen, ty det finns ingen; men så kallas alla vänner till rättvisa och billighet. Den »inre fienden» kallas den, som erkänner de »oumbärliges» mänskliga rättigheter, de producerandes rätt till produkterna, odlarens till skörden, och till jorden.

Den »inre fienden» kallas den, som icke vill vara med om underhållet åt en överklass, som endast låtsas arbeta, ingenting producerar, bara äter och röter, och som under uppkravlandet måste leva på anslag, mer eller mindre godvilligt utlämnade av staten, tills den stora löneförhöjningens dag är inne. Dessa understödstagare, medelklassens överklassaspiranter, föregiva sig vilja och kunna uppfostra nationens vuxna ungdom i kasärnfängelset. Där får man lära sig att trivas i smuts, att äta förfalskad, skämd och otillräcklig mat, lida orättvisor, grymheter, mannamån. Och klagar man, så får man varning eller straff, i stället för rättvisa.

Till kriget är kasärnen verkligen en värdig förskola, ty kriget är den ruskigaste och smutsigaste av alla hanteringar; det skall vara så smutsigt att man efteråt skäms att röja hemligheten, som dock är tämligen känd. Även hjälten, härföraren lär icke undgå naturens obevekliga lag, när elden öppnas, ty kroppens muskler lyda icke den mest energiska och modiga själ. Därför har också slutligen en del mänskliga människor börjat vakna och reflektera på det opassande i att stater och nationer stämma möte för att slåss. Och de resonera så här! Om två individer råka ihop sig och slåss, så 1) anses detta »busigt», 2) kommer polisen. Hyfsade människor söka göra upp saken i godo eller gå till domstol. Om två

kommuner icke kunna förlikas, så går icke kommunalstämman ut med påkar och gärdsgårdsstörar, utan saken hänvisas till landshövdingeämbetet eller annan vederbörlig domstol.

Men när nationer retas ihop, av provokatörer, spioner eller agenter, då glömmer man sig vara bildad människa, och busen är genast framme!

Vid tanken på detta enkla sakförhållande beslöt man sig för att även hänskjuta internationella tvister till en domstol. Men det behagade icke militären; ty militär önskar alltid krig. Då tiga lagarna, äganderätten, den heliga, upphör att vara till; man bara rekvirerar (utan att betala!); landets banker plundras; officersväxlarna inlösas icke; skatten blir obetald; man inträngер och slår sig ned i landsmännens bostäder, och rekvirerar det bästa, som husets döttrar få bära fram. Då är varje soldat anarkist.

Denna »inre fiende» som militären i fredstid utgör, är så farlig och förödande, att krig aldrig kunna upphöra förrän härarna minskas i fredstid. Tsaren var den första monark, som, efter Bismarcks död, räckte handen till fred; men när handen icke mottogs, så drog han den tillbaka; icke kunde han ensam börja sträcka vapen. Men fredspalatset i Haag står där likafullt och väntar bli begagnat.

Vi ha även hört fridsröster i vår riksdag. Jonas Jonasson i Gullaboås (1869) frambar den första fredsmotionen, Adelsköld, Arnoldsson, Waldenström senare, Adolf (!) Hedin en ännu senare, och nu senast Palmstierna och Lindhagen.

När man nu har stöd i en mäktig opinion, så borde ju män av god vilja arbeta för mänsklighetens uppfostran till hyfsning; men den onda viljans män

höras hälst, och lögnprofeterna få alltid sista ordet. Och nu äro de mobiliserade! Icke mot yttre fiender, ty sådana äga vi icke, utan mot sina egna, som förrädare; och mången frågar sig: Vad skall nu ske? Vad väntar man på? — 1789 säger somliga! Andra säga: 1809!

Korporal Blom efterträdes.

Det är ingen ärofull befattning att såsom politisk agent vara detektiv åt utrikesministern, att uppsnappa hemligheter i korridorer och väntrum, att utsprida falska rykten om så behöves, och smyga sig in hos betydande personer under förevändningar. Det är nästan spionen i fredstid! Men statskonst och diplomati har alltid gått i lära hos räven, sällan hos lejonet.

För att höja sig ur sin ödmjuka ställning företar sig agenten slutligen att arbeta på egen hand, politisera, utöva politisk spådomskonst, kombinera krogprat och tidningsklipp; och nu börjar han på rak arm att ordna Europas angelägenheter, Polens affärer, Englands planer, Kinas delning, Indiens resning. Ofta handlar han på god tro, det vill säga, han tror på de lögner man trattat i honom just för att han skulle sprida dem. I detta fall är han ett menlöst, men livsfarligt fä!

Nu har historien lärt att intet är vanskligare än att förutspå framtida händelser i politiken. Vi som voro med om 1871 års fransk-tyska krig, vi ha väntat på revanschen i fyrtio år. Frånsett Boulanger och litet vapenskrammel, är läget oförändrat. Vi som voro med om Japans uppvaknande 1868, vi ha väntat på

japanernas framryckande längre än till Mandschuriet såsom världserövrare; men de ha stannat i Port Arthur. Kineserna, som på 1870-talet hotade med gula frågan, och som ansågos vara de mest stockkonservativa bland hårpiskor, de ha rört på sig och gjort vad man väntade av japanerna — republik.

Mycket går emot förmodan!

Vad vårt Sverige beträffar, så har det också varit föremål för spådomar och äventyrliga planer, vilka alla ha strandat härtilldags.

I början av 1800-talet hade Napoleon I och Alexander av Ryssland gjort ihop att Sverige skulle delas mellan Ryssland och Danmark. Bernadotte, då endast fransk marskalk, hade fått sin instruktion, att han skulle med två kolonner delade tåga emot Karlskrona och Göteborg. En rysk här skulle taga Gottland och landstiga i Kalmar, och så skulle Sverige delas. Men engelska flottan hindrade och — Bernadotte fick sedan hela Sverige, samt var med och gjorde slut på Napoleon.

Några år senare sitta numera svensken Bernadotte (som skulle dela Sverige) och samme Alexander (som skulle dela Sverige) i all vänskap i Åbo (1812) och nu planerades väldeliga, och delades också. Alexander skulle ta det av Napoleon upprättade storhertigdömet Warschau, varemot han erbjöd Sverige att få Norge, men inte bara det, utan även danska Seland och Bornholm. Engelska ministrarna biföllo Selands avträdande till Sverige, om England fick Kroneborg, som skulle göras till ett Gibraltar. I ersättning skulle Danmark få Bremen, Verden, Lybeck, Hamburg och en del av Mecklenburg (efter P. O. Bäckström). Men ingen av dessa planer förverkligades,

utan det hela kvarstår i svenska historien som ett kolossalt kannstöperi.

Efter 1812 med familjefördraget i Åbo levde Sverige på vänskaplig fot med Ryssland och har gjort så alltsedan dess. Endast någon oro spordes på 1820-talet, då ryssarna sökte för sitt fiske inträngа i norska Finnmarken, men den frågan avgjordes genom traktaten i Petersburg 1826. Nu då samma fråga rivits upp, böra vi bara erinra oss att Sverge inga hamnar äger vid Ishavet, och att Norge numera ensamt (under Englands garanti?) är ägare av dessa Finnmarker och hamnar och att saken icke rör oss. Men år 1891, då nya anslag till armén och flottan började äskas, anlitades den sedvanliga ryss-skräcken, och så att vi i en bekant broschyr fingo veta huru vi förlorade Norrland. Vi ha icke förlorat Norrland ännu; men vi »förlorade» Norge på den kuppen, ty norrmännen inbillade sig att vi rustade mot dem, och därför sökte de i god tid skydd hos sin mäktige granne i väster. Det är alltså farligt att leka med ryss-skräcken. Sen kom korporal Blom och sågfilarna, och därmed inträdde det fattiga Sverige i miljardärernas led, under det svenska jorden är pantsatt i utlandet, ödehemmanen ökats, utvandringen tilltagit (100 personer om dagen för några år sedan), skogarna utskeppats och gruvor (Sala och Falun) sinat ut.

Korporal Blom är icke mer, men han har fått en efterträdare, vars namn jag ogärna nämner. Denna efterträdare (efter korporal Blom), som hotar med Ryssland och reser i politik, borde få veta, att när Ryssland härom året bara ville befästa Åland, så hindrades detta av England, som påminde om Parisfredens bestämmelse (1856) att Ryssland icke fick befästa

Åland. Alltså äger den traktaten gällande kraft. Men då ligger ju som självföljd att novembertraktaten av 1855 också äger kraft. Och i den traktaten garanterades Sveriges-Norges integritet gentemot Rysslands inkräktningsförsök; i politik kan man visserligen föga lita på överenskommelser, heder och tro o. d., men säkrare räknar man med de mänskliga lidelserna och fördelarna, avunden till exempel, maktkampen, hämndlystnaden; och med dessa faktorer, stormakternas passioner och intressen, synes Sveriges integritet vara bäst garanterad.

Men då måste regeringen med tjänliga medel hålla våra kannstöpande fridstörare i styr. Detta är mycket viktigt just nu, då man inbjudit ryssen till fredlig tävlan till den stundande Baltiska utställningen, i jordbruk, industri och konst; fredens välsignelse mot krigets förbannelse.

Boulangism.

Vi minnas ju alla den vackra generalen, som, nästan samtidigt med korporal Blom, klev fram på arenan och samlade män, men även litet pengar.

— Inte så lite ändå; ty efter avslöjningen anklagades han för att såsom minister ha stulit 242,000 francs.

— Inte så starka ord! — om jag får be!

— Ursäkta, men jag har nyss läst om igen Henry George's »Sociala Spörsmål» (från 1884), där man lär sig tala rent. Han säger bl. a. rent ut åt sina landsmän, att »amerikanska republiken ej har mera behov av sin karrikatyr på en flotta än en fridsam jätte av en vadderad klubba eller en tennsabel. Den underhålles endast för officerares och marinkotteriers räkning».

— Det är skam att säga så!...

— Vänta lite! George fortfar: »Och till sin organisation såväl som till sin princip stå både vår flotta och armé i strid med demokratiska idéer» (uttalade i Amerikas grundlagar). »Ty i båda bibehålla vi... klasskillnad mellan officerare med fullmakt och simpla soldater och sjömän... Hela systemet är en skymf mot folkligheten och förtjänar att sopas bort.»

— Men Boulanger?

— Vänta lite! Henry George säger även att hela samhällsinrättningen är en olaglighet, ty grundlagarna (oavhängighetsförklaringen och människans rättigheter) tillförsäkra varje medborgare mänskliga rättigheter, som äro: frihet, egendom, säkerhet och motstånd mot förtryck.

— Vad rör det oss, när det inte finns i vår grundlag?

— Det finns också i vår grundlag en passage om att: rätt och sanning bör styrkas och befordras, avsiktlig orättvisa och orätt hindras, o. s. v.

— Vad är rätt?

— Så frågar den som förlorat alla rättsbegrepp eller aldrig ägt dem. Då man ser politiska äventyrare dra omkring och sprida avsiktliga lögner om krigsfara där ingen fara är, så är väl det orätt. Om sakkunniga högre sjöofficerare förklarat ett tillämnat pansarfartyg odugligt till uppgivet ändamål, och icke sakkunniga, för små lumpna egna-intressens skull, kolportera motsatta meningar, så försvara de orätt sak. Om regeringen har förklarat båten obehövlig och avbeställt densamma, även därför att företrädarna självsvåldigt överskridit anslaget, och företrädarna ändå söka inbilla nationen att krigsfara fordrar båten, så betyder detta... att båten är en förevändning.

— För vad?

— Säg det! Fiska i grumligt vatten under tjock luft. Detta kallas Boulangism, revanche för lidet nederlag, sårad fåfänga. En obetydlig man, som försökt allt, men i ingenting lyckats; stor i orden, hänsynslös i valet av medel; utnämner sig själv till högsta

militära grad, utan att ha passerat graderna, emedan näringarna voro mera lockande...

— Inte var Boulanger åt näringarna?

— Det har jag inte sagt heller! Men om båten skall bli amiralskepp, så måste den föras av en riktig amiral...

— Kanske Jacob Larsson?

— Ånej! Det är han för klok till; men han skall nog se till att rätta mannen och icke en amatör skulle föra skeppet, om staten nämligen mottoge den farliga gåvan, baserad på dåliga reverser, som staten fick inlösa.

— Kan staten vägra gåvor?

— Staten är visserligen inte bortskämd med gåvor, men det finns prejudikat på att staten vägrat mottaga gåva. Det var ett konstverk, som icke var farligt för ekonomien, men ansågs farligt på ett annat sätt.

— Om staten vägrar, vad skall di göra av båten då?

— Di får väl säljan till ryssen, som ju är så vänskapligt sinnad, att han mottar en fullkomligt extraordinarie envojé såsom riktig envojé, och skickar filare till våra sågar...

— Men det vore opatriotiskt...

— Vad gör det, bara Lindholmen och Bofors få arbete åt de arbetslösa...

— Så arbetarvänligt! När kom det? Kanske fredsvänligt också, eftersom Bofors är liksom intresserat i Nobelfonderna... Nej bevars! I denna röra av intressen döljer sig ett mycket större, och som icke kan utsägas, emedan man ogärna vidgår att man är i gropen, i all synnerhet om man grävt gropen själv.

Uppsala möte 1912.

(Betraktelser i anledning av . . .)

— Var det inte 80 officerare?

— Som voro inbjudna till middag? Jo det var 80. Vad är det för märkvärdigt med det?

— Det märkvärdiga är det, att middagen inställdes på grund av att direktören för Brand- och Lifförsäkringsbolaget Skandia skulle resa norrut och inspektera järnverken eller skogarna, eller ödehemmanen i Norrland, vilka han förstår bättre än flottaffärer... Emellertid kom jag att tänka på Anjala, där ett visst antal officerare åto middag; och även 1809 började med middagar på Monbijou och Beckers värdshus —

— Väl! Men räknas brandförsäkringsdirektören med bland officerarna?

— Jo, han är i reserven som amiral, fastän han tog avsked som löjtnant 1889, och sedan icke tjänstgjort, men befordrats.

— Har han inte tjänstgjort som generaldirektör och chef för telegrafstyrelsen, och som direktör för Iggesund och Strömbacka och Luossavaara och Kirunavaara...

— Javäl! Men har han varit med i sjöslag?

— Jag vet inte om han var med vid Kanholmsfjärden och i Bråviken, eller om han var med och lodade utanför Karlskrona...

— Nå, men vi glömde bort middagen...

— Jaså? Den åts i Falun och Tärna, men inte i Stockholm, och så i Uppsala, han är nämligen född i Uppland; och nu tyckte han som »fisk» att det var ärofullt att få predika för studenterna.

— Vad är »fisk» för slag?

— Jo det är officerarnas namn på de civila, liksom studenterna kalla alla icke-studenter för »brackor» (vilket är skamligt för resten).

— Nå, men har Skandiadirektören tagit studentexamen då?

— Nej! inte vad jag vet!

— Vad titulerade studenterna honom då för?

— Inte sa de bracka, men det har han varit mesta sitt liv, och är det ännu i synnerhet i sin uppfattning av de höga tingen: »fosterland, svenskhet, ära, sanning och rätt».

— Och så skramla' de till båten!

— Ja naturligtvis; men de skramla med harvärjan också, den här gången var det icke pampen från Pultava...

— Inte ett öre skulle de ge till flottan, ty det är att kasta pängarna i sjön; Ehrensvärd, förre sjöministern tappade bort en miljon — »de ha gått åt», sa han! Och för övrigt kommer s t a t e n icke att mottaga den farliga gåvan.

— Men båten skall vara ganska ofarlig...

— Båten, ja! Men gåvan? Staten har mottagit farliga gåvor förut. Operahuset vägrades av riksdagen, men l ä r ha mottagits av ministern, varpå staten

genast fick betala inemot 30,000 kr. om året i brandförsäkring. Staten har mottagit enskilda järnvägar, som icke buro sig (direkt), men som dessförinnan höjt aktieägarnas jordvärden enormt!

— Men är det sant att man pressar ut pängar i skolor, ämbetsverk och enskilda institutioner?

— Inte pressar man...

— Nej, för all del; det är alldeles frivilligt, men ve den, som vägrar! — Och barnen! Skolbarnen! — Ve dem! som taga deras frukostslantar, och förbannelse över de män som väcka split i hemmen! — Men de 80 officerarna, som skulle äta middag; varför just 80? Kanske det var de 80 nya som befordrades vid omorganisationen i början av seklet; det var nämligen 80 stycken och vilka troligen nu skulle visa sin tacksamhet på något verksamt sätt.

— Vet du, att de slåss, om de inte få pängar? De hotade häromdan en riksdagsman med stryk, inne på ett kafé.

— Såna busar!

— Det är de vilseförda! Fårskocken, som är uppfostrad i kasärnens busliv, där alla mänskliga känslor utrotas, där allt tänkande är förbjudet, och där rättskänsla, heder, barmhärtighet äro bannlysta. Där vildens dygder inplantas, och årtusendens civilisation utplånas.

— Det erinrar mig om en episod för några år sen... Det var en stilla söndagsafton på en badort; så kommer en pansarbåt, släpper i land ett par hundra vildar. De bryta ned staketet, plundra trädgårdarna på frukt och bär; de översvämma societetens restaurang, där de rekvirera fina varor; de stiga upp, gå, utan att betala; men under grälet med uppassarna ha två

tappra män plundrat kassalådan på omkring 40 kronor. När plundringen sedan fortsattes ute i byn, då först vågade man klaga för befälet, som äntligen sände två man och en korpral...

— Nåå?

— De fick smörj, naturligtvis.

— Men officerarna?

— De gömde sig! — När detta sker i fredstid, då vet man hur det går till i krig!

— Och därför måste krig upphöra; men vi små kan ju inte börja.

— Så säger ni alltid! Men vi behöva inte börja, ty stormakter ha börjat för länge sedan. Inte känna vi alla uppgörelser i godo, som kommit till stånd på diplomatisk väg; men vi minnas Alabamatvisten mellan England och Amerika, vilken lösning hänsköts till en mellanfolklig skiljedomstol i Génève 1872. Och England, som dömdes betala 58 miljoner kronor, betalade. Sedan dess har Haagkonferensen avsagt skiljedom mellan andra stormakter. Så att vi småstater bara behöva ta efter de stora. Säg det åt alla pratmakare, i första kammaren, när Palmstiernas och Lindhagens fredsmotioner kommer före, och motiveringen »Vi småstater etc.» dras fram igen!

— Hjälper det att säga? Första kammaren kan icke mottaga en faktisk upplysning utan att förneka faktum, icke upptaga ett klagomål utan att förvända rätten, ty de kunna icke skilja på rätt och orätt, mest därför att de äro uppfödda i ett samhällstillstånd, som är fullkomligt olagligt och därför ohållbart!

Efterskrift.

I januari-häftet av »Tiden», den tidskrift, där man bäst får veta vad klockan är slagen, behöver man icke läsa mellan raderna för att finna ut, att någonting är i görningen. Carl Lindhagen har där en högst förträfflig uppsats om Demokrati, och mitt ini den talas om en upplyst och karaktärsfast d i k t a t u r under ansvar, som folkmeningen kanske skulle börja treva efter, om parlamentarismen sviker förhoppningarna.

Och i samma tidskrift står att läsa på sidan 24 denna oroande notis: »Unghögern går med rojalistisk statskupp i bakfickan.»

När nu chefen för krigshögskolan hotar med att armén ämnar nedlägga vapnen, om civilister skola sköta armé och flotta, så menar han icke att armé och flotta ämna avrusta och inträda i fredsföreningen, utan han menar något helt annat. Men vad?

INTIMA TEATERN

Intima teatern.

(Några beriktiganden.)

När direktör Falck ville grunda en teater i Stockholm för att spela mina då ogivna och dels refuserade dramer, varibland »Kronbruden», Svanevit», »Dödsdansen», »Drömspelet», »Damaskus 2 och 3», »Kristina», »Gustav III», »Näktergalen i Wittenberg», »De fyra kammarspelen», »Fröken Julie», »Fadren», »Fordringsägare» m. fl., förklarade jag genast, att jag icke ville vara med och driva affär.

Falck trodde sig då ha en kapitalist, som ville bygga teater, men det befanns vara ett misstag. Då skulle han hyra lokal. Den hyrdes, men den saknade inredning. Ifrån att först b a r a stå som borgen för hyran indrogs jag med repet om halsen, som hyresgäst på kontraktet jämte Falck.

Då nu Falck icke kunde inreda, så måste jag, antingen jag ville eller icke, och därtill f ö r s t r ä c k t e jag omkring 20,000 kronor, utan kvitton naturligtvis, då jag ju inredde åt oss, icke åt Falck.

Mitt första förslag att icke spela mig ensam ändrades härmed så: att på grund av mina stora

utlägg alla mina ogivna stycken skulle ges först, vilket Falck fann mer än rimligt.

I vederlag skulle jag få 10 procent av recetterna såsom svenska författare brukade få.

Därmed annullerades ju Falcks »brev» såsom bevismaterial mot mig. Under ändrade förhållanden, ändras villkoren.

Då Falck ville uppkalla teatern efter mig, så förbjöd jag det; och jag har även flera gånger föreslagit Falck att ta bort min byst ur foajén, ehuru jag först varit nog svag att från Tyskland mottaga gåvan.

Teatern gick i början illa; jag måste skaffa hyran till två kvartal. Andra året gick teatern bra, men nu märktes en bestämd missriktning i skötseln. Redan i »Pelikanen» hade fru Björling en liten kvinnas roll, emot min önskan. När hon sedan skulle återge den notoriskt lilla Kristina, så motade jag i det längsta. Jag erinrade Falck att teatern var gjord för repertoaren och inte avsedd för stjärnspel. Därmed började schismen, och mitt intresse avtog, då jag såg den ena barocka rollfördelningen efter den andra.

När på tredje året de värdefullaste sujetterna få avsked och tvingas taga avsked, så var företaget utdömt. Och när jag för ett år sedan förutsåg slutet, anhöll jag att Falck skulle reglera vårt ekonomiska mellanhavande, men han vägrade skriva något.

Emellertid, när nu upplösningen kom, lät jag erbjuda husvärden att övertaga min inredning för att klarera resterande hyra, omkring 4,500 kr. Värden svarade att Falck icke ville det. Det är för Falcks andra borgenärer att noga bemärka, det inredningen endast kan figurera som tillgång för hyran.

Intima teaterns sujetter vill jag till min ursäkt upplysa, att jag aldrig fordrat mina tantiemer på dessa tre år, vilka skulle gått upp till inemot 20,000 kronor, berättas det. Med andra ord: Jag har spelats gratis; jag har även bestått några dekorationer, en del rekvisita, och står i borgen för ett lån åt Falck på 2,500 kronor.

Men Falck har icke uppfyllt sina förbindelser till mig, nämligen att spela mina ogivna stycken: »Damaskus 2 och 3», »Gustav III», »Näktergalen i Wittenberg», »Svarta handsken», »Abu Kasem» (barnföreställning) och flera.

Däremot vanskötte han teatern genom att ge gamla stycken, »för att komma åt roller», och genom att resa i landsorten, »för att komma åt pängar», i stället för att stanna hemma och ge nyheter. När nu Falck brutit sina förbindelser, så är den muntliga överenskommelsen eller avtalet om — hans rätt att giva mina pjäser annullerad, och jag lämnar den rätten åt vem jag vill.

För att hjälpa sujetterna till deras löner föreslog jag en serie avskedsföreställningar, om husvärden tillläte. Men det beror ju även på om sujetterna vilja spela, och om publiken behagar infinna sig.

Att jag med en omkostnad på omkring 40,000 kr. hade rättighet fordra bli spelad först, kan väl ingen förtänka mig, då andra författare bruka få betalt.

Slutligen: då Falck lär uppträda som ägare till inredningen, så är detta en farlig oegentlighet, ty det förutsätter att jag för skuld till Falck skulle ha avträtt min skuld till honom, vilket icke är fallet, då

Falck är skyldig mig 20,000 kronor i tantiemer. Egendom kan visserligen byta ägare, men det enda godkända bytet är det l a g l i g a bytet.

Den 7 november 1910.

A.-T. 7. 11. 1910.

Intima teaterns affärer.

(Varning.)

Allmänheten varnas för personer, som under förevändning att hjälpa mig, begära pängar till Intima teaterns understöd. Jag har hos husvärden anhållit att bli löst från kontraktet sedan han betäckt sig för resterande hyra, 4,500 kronor, av min inredning, som bör vara värd 10,000 kronor; och av återstoden kunde jag honorera den borgen jag iråkat för direktör Falcks privatnöjen.

Vidare bör teaterfolk veta, att Falck förlorat all uppföranderätt till mina pjäser, och att han aldrig ägt personlig rätt, utan att denna rätt var villkorlig och bunden vid Intima teatern, så länge jag var dess förlagsman.

Stockholm den 8 nov. 1910.

A.-T. 8. 11. 1910.

S. L.

Varför jag icke svarat förr? — Man blir stum ibland, när man står inför den gränslösa fräckheten som endast kan förlåtas hos den moraliskt svagsinte eller ärftligt belastade. Det är den som efter att kränkt en annans rätt väcker åtal mot den kränkte och yrkar högsta straffbestämmelsen på den oskyldige och förfördelade.

I få ord, än en gång, fallet Falck! Jag och Falck grunda en teater, som jag i ofrivillig egenskap som hyresgäst måste inreda. Efter en tids förlopp och då Falck blivit skyldig mig 20,000 kronor i tantiemer, låter han påskina att han äger inredningen. Hur blev han ägare till den? När han icke fått den, och icke ägt rätt att för gäld taga den, så... Men nu har han låtit den frågan falla.

Mot vanliga författarandelar, 10 procent, får Falck villkorlig rätt att spela vissa av mina dramer, och så länge han spelade de ogivna krävde jag intet arvode, och har intet krävt. För att icke gå andras rätt för nära lämnade jag flera gånger i brev förteckningar på de lediga dramerna.

Huru dessa förteckningar förvandlats till gåvobrev blir en sak som domstol bör utreda. Men rätt-

visans klor äro skarpa, och jag föreslår därför skiljedom. Jag ber Svenska Teaterförbundet sitta som fredsdomare mellan Falck och mig, och till det ändamålet granska dessa gåvobrev i original, och visa mig originalen, ty jag kan bäst bedöma om de äro äkta eller oäkta.

Dessförinnan vill jag upplysa Falck, att jag kan genom notarius publicus förbjuda Falck att vidare spela mina dramer, emedan han icke uppfyllt villkoren; icke på snart tre år utbetalat mina arvoden och icke givit mina ogivna dramer.

Brev äro icke bevismaterial, i detta fall, ty dels äro en del annullerade då villkoren icke blivit uppfyllda, dels äro en del av breven förstörda som jag antager, emedan just dessa voro farliga bevis e m o t Falck. Erinras tillika, att muntliga avtal äro gällande i all affär, men där ena parten förnekar faktum, nödgas han värja sig med ed. Om edens vikt kan läsas flerstädes, men om risken av mened läses bäst i S. L., det är uttytt: Strafflagen.

A.-T. 12. 11. 1910.

Den refyserades teater.

(En kulturbild.)

Vid jultid 1906 spelade A. Falck på Folkteatern i Stockholm mitt sorgspel Fröken Julie, och lär gjort det bra. Därpå upptäckte han min refyserade dramatik, tolv av mina bästa dramer, däribland Kronbruden, Svanevit, Drömspelet, Näktergalen i Wittenberg, Kristina, Gustav Adolf, Dödsdansen, och han beslöt att öppna Den refyserades teater i Stockholm.

Lokal och kapital söktes. Blanchs teater, National, Folkets hus voro på förslag. Men en dag kom Falck och hade kapitalisten med 200 tusen kronor, och som ville bygga en teater i Stockholm. Den skulle bära mitt namn, men det förbjöd jag bestämt.

Strax därpå stod teatern avritad i D. N. och den nye direktörens porträtt inunder. Arkitekten besökte mig med ritningarna, som jag granskade, men förklarande uttryckligen att jag ingenting hade med teaterbygget att skaffa. Därpå följde visit av kapitalisten, vars hela habitus gav mig anledning utforska ställningen. Kapitalisten uppgavs äga en stor badort på millioner. Jag slog i Handelskalendern och fann att det var en grov lögn. Jag sökte i taxeringslistan,

och fann att personen skattade för fyra tusen kronors inkomst om året.

Jag delgav mina uppgifter åt Falck, som vågade betvivla dem. Vid följande visit förklarade Falck triumferande att han hade 80,000 kronor i fickan, i hypotek på badorten. När jag invände att badorten icke kunde hypotiseras av en som icke ägde den, talade han mörka gåtor och gick på. Jag avslöjade personens ekonomiska ställning (4,000 kr.), men det hjälpte inte.

Jag frågade mig: är den där Falck klok, eller tror han att jag mist förståndet?

Nåväl: efter en tid återkom han, och hade nu lokal på förslag, vid Bantorget 20. Jag beså den och fann den lämplig. Värden skulle bara göra några ändringar.

Och nu börjar en pinos-historia, som räckte hela sommaren och hösten 1907.

Ehuru jag uttryckligen förklarat, att jag icke ägde någonting, bara skulder, och att jag icke ville driva teateraffär, så hade jag likafullt en vacker dag

repet om halsen.

Först begärde man min borgen på hyreskontraktet, men denna förvandlades snart genom ett ryck i halsrepet till att jag måste inträda som hyresgäst på kontraktet. Det var bara pro forma.

Nu börjar en serie utpressningar, då Falck måste inreda teatern själv, och icke husvärden. Mitt första förslag att på Falcks teater även spela andra svenskars dramer, frångicks nu på Falcks förklaring att min repertoar skulle räcka i fem år. Och när jag för-

sträckt omkring 20,000 kronor till inredning och löner, ansåg jag mig ha rätt att få mina ogivna stycken spelade först.

Men teatern, som skulle vara färdig i september, kunde icke öppnas förrän i slutet av november. Sujetterna mäste ha löner, och som Falck icke ägde och icke kunde skaffa, så måste jag sätta mig i skuld, undan för undan.

Teatern öppnades och gick illa, mest beroende kanske på en barock rollbesättning; och nu märkte jag att han bara begagnat mig för att komma fram och sedan trampa ner. Vid nyåret höll teatern på att stängas, och jag måste skaffa hyran.

Men efter en tid började teatern gå, och den borde ha lönat. Utgifterna per månad stego endast till omkring 5,000 kronor, och när en pjäs gick trettio dagar med 400 kronors hus, så inbragte ju teatern 12,000 kronor per månad, och fulla hus voro ju icke svåra att få, då salongen fylles av 150 personer.

Därmed följde parallellt turnéer i landsorten, där Svanevit t. ex. inbragte 21,000 kronor på en månad. På tredje året började förfallet. I stället för att ge nyheter gavs repriser för rollernas skull, värdefulla sujetter avskedades, direktrisens lön drevs upp orimligt, under det Svanevit hade 75 kronor i månaden o. s. v.

Odågor protegerades och talanger nedsattes, o. s. v., o. s. v.

Falck hade nu intagit teatern, och betraktade den som sin, och hans fräckhet gick nu så långt, att han stängde lokalen för mig, hyresgästen, och till och med gjorde svårigheter vid mina fribiljetters utlämnande.

Jag hade andra och större intressen utanför teatern och lät honom hållas, jag med repet om halsen. Jag lät honom hållas — ända tills han missbrukade mina personliga bekantskaper för att driva upp pängar, under sken av att hjälpa mig; och ända tills att han uteslöt mig från repertoaren.

Status quo.

Jag har blivit gratisspelad i tre år, det går ju an; men jag har betalat 20,000 kronor för att bli gratisspelad; och nu hotades jag att bli ospelad i den teater jag hyr och låtit inreda.

Nu, ytterligare, när teaterns bestånd är hotat, fortsätter han affären på mitt konto, förklarande sig sakna tillgångar, ehuru han äger kostymer, dekorationer, kutter av teak och mahogny värderad till 5,000 kronor (och som kostat ny 20,000 kr. påstås det) m. m. Han fortsätter att vilja spela andra, men skickar värden på mig att kräva 9,000 kronor i hyra, och fortsätter han till nästa höst, så måste jag betala 10,000 kronor till.

Jag har icke krävt Falck för min fordran, 40,000 kronor, och jag har endast bett om kontokurant, för att utröna om teatern burit sig.

När man frågat mig: Hur kan du tillåta Falck att grassera på det viset?, då har jag beständigt svarat: »Därför att jag vill bli spelad!»

En artist vill ju utställa sitt konstverk, och en dramatiker måste spelas. Det är en lovlig ambition.

Att jag icke offrat min existens för att ge pjäser av nybörjare, det är icke att undra på; ty nybörjare spelades på Dramaten hela 90-talet, denna teater som

stod öppen för svenska fuskare, under det den var stängd för mig i sju år (1892—99), och som under nya regimen vid Nybron spelat elevarbeten med förkärlek.

Och jag har ännu några refyserade pjäser, som äro spelbara: »Gustav Adolf», »Damaskus 2, 3», »Gustav III», »Näktergalen i Wittenberg», »Svarta handsken», »Abu Kasem», »Himmelrikets nycklar» och flera.

Med ett ord: inte behöver De refyserades teater i Viktoriasalen vara mig gramse, som befinner mig i samma elände, kanske ändå större!

Men Falck! Jag tror att detta landet är för litet för hans ovanliga begåvning; jag tror att de Förenta staterna skulle vara hans verksamhetsfält, ty med fördomsfrihet och kurage, med lika djupa insikter i finansen som i föreställningskonsten, borde han kunna emotse en vacker framtid — därborta, men långt borta från både Bantorget och Birgerjarlsgatan!

A.-T. 9. 12. 1910.

Intimiteter.

(Från Intima teatern.)

I min förra artikel nämnde jag, att Dramatiska teatern var stängd för mig i sju år, 1892—99, under det den stod vidöppen för fuskare. Jag erinrar nu att den varit stängd för mig i tre gånger sju år. Från 1872 (Den fredlöse) till 1880 (Gillets hemlighet); från 1881 till 1889, och från 1890 till 1899.

När så Svenska teatern i detta sekel av okänd anledning stängdes för mig under fyra år, 1901—1905, så började jag tänka på en egen teater, och underhandlade därför med Emil Hillberg om att hyra Blanchs teater; men förslaget strandade av brist på kapital.

När då Falck dök upp, så såg jag i honom räddaren, liksom Josephson, Personne och Ranft (1898) en gång uppträtt i mitt liv, och jag måste hålla till godo med honom sådan han var. Om hans förtjänster som teatermänniska har jag ordat i mina teaterbroschyrer, så att därom intet är att tillägga. Om hans fruktansvärda egenskaper som grundare har jag ordat i förra artikeln; jag skall endast göra några tillägg, som genom sina skuggor giva mer relief åt bilden av en nutida ackaparör.

När Falck fått min lediga repertoar att ge på Intima teatern (under kända villkor) och teatern ingenting kunde ge åt författaren, så måste jag söka leva på landsorten. Och när jag en dag fått sälja »Påsk», och »Herr Bengts hustru», så lämnar Falck Stockholm och anställer jakt på Hultman (med »Påsk») och Borg (med »Herr Bengts hustru»), utan särskilt tillstånd, och mot överenskommelsen att först ge mina ogivna stycken. Detta ådrog mig ovettiga brev från båda de förorättade direktörerna, vilka betalat för sina rättigheter. När Selander skulle ge »Siste riddaren» i Göteborg, infann sig Falck med sällskap för att spela ihjäl honom, och var nära att lyckas.

När Falck refyserat »Kronbruden» och »Svarta handsken», så utrustade jag min dotter att resa ut med dessa båda stycken. Falck jagade, och nöjet kostade mig 700 kronor extra kontant för den gratisspelningen.

Ranft hade köpt »Svanevit», men med rätt för Falck att också ge den. Ranft varskoddes visserligen, och jag bad Falck vara gentil och dröja, men det ville han inte, varav uppstod ett stort rabalder. (Jag bjöd Ranft i vederlag en annan pjäs, men han funderar ännu på vilken!) Efter att Falck således »tagit brödet från mig och min dotter», genom att förstöra min kredit hos teaterdirektörer, så spriddes snart ryktet att Falck ägde monopol över hela Sverige på mina pjäser. Följden blev att ingen i landsorten vågade göra mig något anbud; och nu kände jag igen en gengångare från Svarta fanor, vilken prototyp Falck givit i Dödsdansen och Paria, alldeles förträffligt, illusoriskt nästan. Samtidigt bildades ett bolag för att exploatera mina dramer, och med påföljd

att bolagsmännen först lurade mig, och sedan varandra. När sedan Folkets hus fick spela »Kronbruden» (som Falck refyserat), då ruvade Falck på hämnd, men fann icke i hast metoden — han skulle hämnas på den oskyldige.

När några unga män olovandes spelade ett av mina kammarspel i landsorten, så lät jag dem hållas, men Falck ville stämma för domstol, dit han har en dragning, som endast kan förklaras av en medfödd böjelse för processens invecklade sätt att förfara.

När slutligen Folkteatern kom med »Hemsöborna», som Falck refyserat och som jag förbjudit på Intiman, emedan den icke hörde dit, så hotade Falck skaffa sig en text olovandes och »spela ihjäl Strömberg». Men detta nidingsdåd lyckades man avstyra...

Sådan är Falck! Veten det! Teaterägare, författare, skådespelare, furnissörer och diskontörer!

*

Men jag vill sluta med en reflexion, eller, som japanska dramat, med en lärdom, en sens moral, kanske en bekännelse.

Detta, att diktande och konstnärlig produktion skall stå i sammanhang med geschäft är säkert något osunt. När jag omkring 1880 satte mig ner som författare och skulle leva på diktkonsten som yrke, fann jag den krassa motsägelsen mellan min ideella verksamhet och penningfrågan. Även detta lösgörande från verkliga livet gav en disharmoni, och när det upplevade tröt, ämnade jag först emancipera mitt författeri från förlagsaffären och söka levebrödet på

annat. Jag ville odla jorden, icke åkern dock, utan trädgården. Men omständigheternas makt och det där, hindrade mig. I stället blev jag en fahrender Schüler, en vandrande gesäll, som gick ut att se, på människor och liv, med risk att fara illa, men det räddade mitt författeri. Och efter sju års tystnad (1891—98), hade jag något att berätta. Skulle jag nu, med förvärvade erfarenheter, få göra om mitt diktarliv, så skulle jag först söka ett bröd, dock icke i ett ämbetsverk eller i affär, och sedan dikta, men aldrig ta betalt! Då blev jag både läst och spelad, och då slapp jag skriva affärsbrev och tiggarbrev.

Detta var idealet som föresvävade Leo Tolstoj, då han gjorde sig till skomakare, ehuruväl — han, liksom vi flesta, icke kunde realisera sin strävan såsom han ville.

A.-T. 10. 12. 1910.

Vid avskedet.

Då Winge icke visat förmågan att uppfylla villkoren för övertagandet av Intima teatern, så har jag återtagit mitt förberedande anbud om repertoaren.

Om Winge ändå får hyra teatern, vet jag icke; det beror väl på husvärden, som dock lär vara betänkt på att lämna bort lokalen till helt annat ändamål.

*

Vill även beriktiga en osannolik uppgift, att jag skulle anhållit om utmätning på mitt bo. Jag har endast anhållit om kvarstad på teaterns inredning; och för att veta hur pass ruinerad jag var, har jag begärt redovisning av Falck. Denna har han vägrat lämnat; han har även underlåtit förete de föregivna gåvobreven på min del av inredningen, och han har icke heller styrkt sin rätt till gratismonopol på min repertoar, eller på rätten att spela mina pjäser utanför Intima teatern.

Och skulle han verkligen få hyra den nya teatern vid Birgerjarlsgatan, så vill jag icke bli spelad hos honom, ty då finge jag ett nytt rep om halsen, innan jag blivit fri från det gamla.

Dessa tre år tillbragta på en kruttunna ha väckt min längtan till ett relativt lugn; och jag ser icke ogärna att portarna vid Bantorget stängas för mig, att tystnaden sluter sig omkring den lokal, där jag inträdde en gång med förhoppningar, som dock icke i allo kunde förverkligas. Den ensemble, som — året 1909 hade utbildat sig på Intima teatern, då Flygare, fru Björling, Alexandersson, Schildknecht och Falkner, samt då Ljungqvist, Falck, Kjellgren, de Verdier, Johanneson, Wahlgren lyckats finna ton och spelsätt efter den lilla lokalen, skall jag minnas med tacksamhet, och jag har förut lämnat mitt erkännande i teaterbroschyrerna.

Falcks införande av draperibanan och kolonnsystemet har jag satt på hans meritlista.

Och så får jag sluta, som Prospero, med den epilogen:

> Nu är det med min trolldom slut;
> vanmäktig, som jag var förut,
> är jag på nytt! — — —

A.-T. 12. 12. 1910.

Efterspelet.

Då Falck icke godkände Teaterförbundet som skiljedomstol, bad jag häradshövding Dondorff uppträda som fredsdomare åt mig och bevaka mina intressen, vilka äro starkt hotade.

Därpå lades kvarstad på Intima teaterns inredning, dekorationer och rekvisita, varefter teatern stängdes, och annonserades ledig. Herr Winge uppträdde som spekulant och fick av mig rättighet spela min lediga repertoar på v i s s a b e s t ä m d a v i l l k o r. Men när han icke inom bestämd tid kunde uppfylla villkoren, så förföll mitt anbud, och jag återtar det ännu en gång. Huvudsakligen på följande grunder. Jag tror att Intima teatern för ögonblicket spelat ut sin roll — för mig. Man skall icke trötta ut sin publik, utan ge den andrum. Jag längtar själv till en viss ro, och till att en v i s s tystnad börjar sluta sig kring min ålderdom, som är inne.

Om nu teatern uthyres åt en ny direktör, så följer icke min repertoar med, och för att icke få mitt namn inblandat vill jag förbli ospelad hos den nya direktören.

Därför varnas än en gång allmänheten för per-

soner, som vilja intressera dem för Intima teatern, under förebärande att det är för att hjälpa mig.

Då för ett halvt år sen det uppkom ett tal i pressen om stiftandet av ett litterärt Anti-Nobel-pris åt mig, skrev jag i förbigående till Falck att jag möjligen komme att avsäga mig detta, eller anslå det till Intima teaterns drivande. Då Falck sedan avlägsnats från Intima teatern, och denna teater icke mer existerar, så är mitt förslag förfallet och den tvivelaktiga reversen dödad! Och den är död, även om Falck genom ränker skulle lyckas återvinna Intima teaterns lokal, i eget eller annans namn.

Vad nu själva priset beträffar, som återigen kommit på tal, så vill jag endast säga, att mottagandet av ett sådant för litterära meriter, och till mig personligen, utan förödmjukande villkor och omständigheter överlämnat, icke möter några hinder från min sida. Men skulle det få färgen av politik, så blir jag utanför. Ty mina radikala (grundliga) utredningar om stat och samhälle äro lika avancerade som Nils Quidings (arbetskarls) och litet mer än Leo Tolstojs; kunna därför icke begagnas till några politiska ändamål nu, och accepteras icke av något parti, allra minst högerns (landets förstörare, ackaparörer, faraondyrkare m. m.).

Alltså ett litterärt pris, för mina bästa dramer, sånger och berättelser, till ålderdomsförsörjning, men icke någon insamling till Intima eller Birgerjarlsteatern (Falck, Winge eller C:i)!

A.-T. 19. 12. 1910.

Intima teatern

är fortfarande att hyra. Många spekulanter ha anmält sig, men skrämmas genast tillbaka av osanna uppgifter om teaterns förmåga att bära sig.

Nu förhåller sig härmed så. Ett fullt hus ger 400 kr. Om teatern får en succès så inbringar den 12,000 kr. i månaden; och 7 hus på Intima teatern motsvara 1 hus på Svenska teatern. Om en succèspjäs g å r på Intiman en hel månad, så har den bara gått fyra eller fem gånger på Svenskan.

Teaterns månatliga utgifter för 2 år sedan belöpte sig inalles till 5,440 kronor, enligt Falcks egen uppgift till mig. Lönerna, med arbetare, elektriker, betjäning = 2,590 kr. Annonser 300 kr., affischer 300 kr., belysning 300 kr. Diverse 500 kr. S:a 5,440 kr. R e n b e h å l l n i n g per månad vid succès = 6,000 kr. omkring. Gick ett stycke illa, så inbragte lika fullt lördag och söndag 1,200 kr. = 4,800 kr. per månad. En turné i landsorten inbragte 21,000 kr. på en månad.

Herr Winge hade också räknat ut att utgifterna kunde sänkas, och ansåg teatern vara en god affär. Men när han icke kunde garantera hyran, så fick han inte teatern, och därför drog han sig följdriktigt tillbaka, spottande i kålen.

För övrigt är Intima teaterns ställning denna sedan sista notiserna om dess obestånd.

Falck har icke kunnat förete några gåvobrev vare sig på inredning eller på repertoar. Men fortsätter det oaktat att med underhänder söka krångla sig tillbaka. Har icke velat lämna kontokurant av fruktan att behållning skulle visa sig.

Då utmätning skulle ske, företogos 4 värderingar på inventarierna. Första värderingen gick till 2,000 kr. Den andra till 5,300 kr., den tredje till 18,000 kr., och den fjärde till 15,000 kr. Hur siffrorna blivit så olika tillhör teaterns mysterier, dem endast Falck känner.

Ingen människa har stängt Intima teatern; den stängde sig själv i december, då en hel vecka det var inställt av brist på publik, men affischer voro ändå ute.

Orsaken, orsakerna härtill voro: avskedandet av de värdefullaste artisterna, intagandet av nya som icke voro inspelta och samspelta; repriser av utgivna stycken i stället för upptagandet av nyheter; barocka rollbesättningar, stjärnspelsinrättning; dålig ton; återinförandet av pedanteri och slentrian; exercis av distinktionskorpral i stället för sansade råd av förståndig regissör; lönernas uteblivande för de små, men orimligt höjande för de stora (direktrisen uppgavs av herr Winge uppbära 700 kronor i månaden) o. s. v.

Teatern blev sista året illa skött; det är hela hemligheten. Men en skötsam direktör skall bestämt kunna driva den teatern, som med hyra och belysning bara kostar omkring 50 kronor per afton, men kan ge 400 kr.

Fru Thyselius, Grevgatan 1, mottager fortfarande anbud, fastän mesta tiden upptages med att vederlägga falska rykten från börsikanerna F. W. & C:i.

A.-T. 7. 1. 1911.

Beriktigande.

Av vissa tidningsnotiser ha en del personer bildat sig den föreställningen att jag vore intresserad i Nya Intima teatern och att jag skulle ha erbjudit direktör Falck en pjäs.

För att icke ånyo bli indragen i farliga affärer måste jag förklara, att jag icke är intresserad i Nya Intiman och att jag icke erbjudit direktör Falck någon pjäs.

Det hela reducerar sig till att Direktoriets direktör och teaterns chef, Knut Michaelson, sände sin regissör Emil Grandinson till mig och genom honom anhöll att få spela »Svarta handsken» vid jultid i år. Jag biföll, men uttryckte min farhåga att direktör Falck ej ville spela mig, då han offentligt och skymfligt förklarat att han icke ämnade spela mig i nya lokalen. Därpå svarade Grandinson: att Michaelson bestämmer repertoaren.

Då biföll jag, men gjorde som villkor att direktör Falck icke skulle få någon befattning med pjäsen; mest därför att han nesligt »refuserat» denna oskyldiga dramatiska dikt på gamla Intiman. Att han kunde refusera den bevisar ju att han ansåg teatern vara sin

— ända tills den störtade under balansernas tyngd, då han ville göra den till min.

Så var det med den saken!

Stockholm den 2 aug. 1911.

A.-T. 3. 8. 1911.

SVERIGES ANOR

Sveriges anor.

1.

Om jag skulle sätta ett yxhugg mitt i den gordiska knut, som är knuten av Suioni, Suevi, Sweon, Suiorc, Scandia, Codanonia, Dacia, Nerigo, Tule, och behålla tre trådar: Mare Suebicum som är Östersjön, Nerigo som är Norige och Dacia som är Danmark, så kommer jag först ner till Schwaben, där Suever bodde, vilka sedan måtte ha vandrat norrut och givit namn åt Östersjön (= Suebicum). Dessa Suevi (Suiones), berättar Cesar, bytte om bostad varje år, och svävade omkring (schweben [ty]), men jag är icke säker om det var samma folk eller bara släktingar.

Med Dacia blir marken säkrare; ty Dacia kallades danska studentnationen i Paris under hela medeltiden, och namnet överflyttades på alla skandinaviska studenter i Paris*. Med Dacia (= Dania) flyttas min tanke ner till gamla Dacien, söder om Donau, och som erövrades av Trajanus, och dess huvudstad med det konstiga namnet Sarmizegethusa, år 98 e. Kr.

Om vi nu ta en skolkarta över gamla Dacien, så ser den ut så här: nedanför Dan-uvius, som nu är Donau, men då hette Dan-uvius, där ordet Dan-u

* Hotell Dacia finns ännu i Quartier Latin.

bildar övergången till Dania, låg Nori-cum, Pannonien och Dacia, vilkas gränser voro svävande och bytte plats. Men Dniestr hette Danaster och Tan-ais var Don*. Här synes ju ett spår till Dacia = Dania. Men nu låter jag Dacia försvinna ett ögonblick och låter kartan tala om Noricum först, och Pannonien sedan.

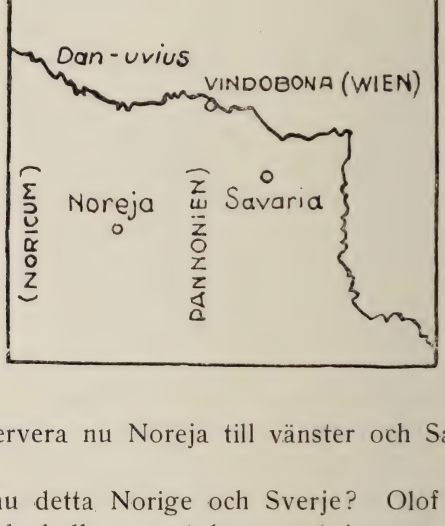

Observera nu Noreja till vänster och Savaria till höger!

Är nu detta Norige och Sverje? Olof Rudbeck Storhuvud skulle genast ha svarat ja, men vi nyare måste vara försiktigare och undersöka saken först.

Romarna togo sitt järn och timmer från Noricum, som förstördes 15 f. Kr. Och då börjar järnåldern i Norge och Sverige, eller omkring Kristi födelse av den sannolika orsak att Norejarna drogo norrut. Då folk flytta, bruka de ta bopålarna med sig, men

* Donau heter Danova på Katalaniska kartan av 1375.

även de geografiska namnen, som jag visat förut och längre fram skall utförligt påvisa.

I Noricum, som nu är ungefär Steiermark, ligger ett fjäll som vi känna under namnet Tauern (Tåvren). Det är ju frestande att tänka sig Dovre vara en avkomling; och när jag såg på norska kartan utåt Dovres västra sluttning en flod, som hette Ister som flöt i Isterdalen, så måste jag ju tänka på Donau, som även hette Ister. Men nu fanns en flod Dobrawa i gamla Pannonien och Dobrawa är närmare Dovre. Donaus namn Dan-oya kan väl jämföras med Tana älv och fjord.

Men gamla Ister, Dan-uvius, hade bifloderna Drave och Save. Drave liknar också Dovre (och Dröbak). Och Save är alltför likt Mons Sæva, som är Kölen eller Sæveberget, som i Värmland ger Säva-ån, Säffle kanal. Och Dniestr (Dan-aster) hade en biflod som hette Swica (= Suecia?).

Det här påminner ju om Olof Storhuvud och Atland eller Manhem; men det är för sent att retirera, och jag går på, som Swegder, för att söka Asgard, med risk att bli bergtagen!

I Steiermark finns ett Ahrenthal (= Arendal?); och Rauris-er (= Rörås?); Goldberg (Guldbrand = Gudbrand?) och bergen kallas stundom Kogel, som blir Käglan i Härjedalen. Iadar var en flod i Pannonien, och Iæderen ligger i södra Norge. Aluta hette en biflod till Donau och Alten-älv kan vara ordfrände åtminstone.

Nu måste jag gå in på Sverige!

Vi hade ju i Pannonien en ort Savaria, som fick sitt namn av Save, som återfanns i Sæveberget. (Men där fanns även Siscia, Siszek, Segestica = Segeste

[Stegane i Norge?]) Genom tillämpning av ljudlagen »Schwa Indogermanicum», påpekad av Adolf Noreen i Urgermansk ljudlära, blir ett hastigt uttalat Savaria = Svaria = Svärje. Namnet är oförklarat, och därför kan min hypotes få vara med på ett hörn.

Om vi nu ta Wibergs och Mentzers Atlas över allmänna historien och slå upp kartan VIII, och söka ortnamn i Pannonien så blir man ju litet tvehågsen, och undrar om detta är rena allvaret.

Där står (hör!) = Scara-bantium; där står Arrabon, som låg vid Arrabon-ån (nu Raab); där står Singidunum; och Lugio. Jag antager att läsaren gissar vilka paralleller jag tänker på, men jag sätter namnen i en reservationsparentes (Scara, Arrboga, Sigtuna, Lögarn). Däremot kan jag icke gissa ut sjön Pelso, icke orterna Sopinnæ, Mursa, Cibalis, Sirmium, Banium, Colapis, Petovium (Pettau), Murus (flod) o. fl. Savaria fick sedan namnet Steinamanger, vilket låter som Stavanger, och jag, som bott i Noricum och Pannonien mittemot Ardagger, tyckte alltid detta färjeställe påminde om Hardanger, som är avgjord ljudfrände*. Där låg även Erla, Berg m. fl. med nordisk klang.

Emellertid, erövrade av romarna drogo en del av dessa folken norrut. Kartan där nere vid Donau ändrar sig, och Dacien upptager en gång hela Ungern; men en annan gång sitta Pannonierna i västra Ungern, det vill säga Savaria har flyttat åt öster och ligger i Ungern, men sträcker sig även uppåt Schlesien, Galizien, och neråt Serbien, så, att Singidunum nu är Belgrad. Kallades då Pannonia-Secunda.

* Två g i grekiskan blir ng. Ex. Eggys = Engys.

Detta sammanfallande med en del av Ungern, som förefaller orimligt med dess numera magyariska språk, väckte ett minne om det obegripliga Völsungakvädet, som ingriper i Nibelungen och — förvånat mig. En nordisk saga borta i Ungern! men ibland i Burgund! Men betraktar man noga Ungerns karta skall man finna mycket nordiskt mitt bland allt magyariskt. Ungern heter Vengria hos slavoner och i Vengria synes Vaner, kanske Fenn-ia (och Vengarn, kanske Venern). Ortnamnen: Arva, Bars, Gran, Nevgrad (Novgorod), Sohl, Tolna, Sala, Torna (Torneå), Arad, Agram låta ju nordiskt.

Nu börjar Völsungakvädet med Granmar som bodde på Svarins hög. Är det Svar-ia som spökar? Och har Völsung med Vöslau att göra? Straxt därpå kommer Seva-fjäll som kan vara Save- och Säveberget.

Vad är järnskogen i Valas Visdom? Eisenerz i Steiermark! Är Hungria = Hunagard? Mornaland vid Mur?

*

Svenska minnen från Noricum och Pannonien kunna sökas i dessa många oförklarade ortnamn. Noreja övergick nog till Järnbergen i Nora, Norbergs bergslager; och Nerigo (= Norige) kanske till Nerike, vars namn icke är fullt härlett.

Den som vill se och jämföra folktypen hos dessa Donaufolk kan finna dem bland de 2,500 bilderna från Trajani kolonn, där Dacier äro de flesta. Eljest såg en Dacier ut så här:

Om man benade håret på sned och rakade bort skägget skulle man få fram en bonde från Västmanland.

Eljes var kejsar Decius en Dacier, född i Sirmium, och de flesta »Illyriska kejsarna» voro mest från Pannonien, vars namn lever i Penninska Alperna, påstås det.

*

Nyare historici ha funnit Asgard vid Asciburg vid Rhen; jag har icke sökt Asgard, men på gamla världens karta över Germanien har jag funnit Asciburgius Mons vara namnet på Erzgebirge, där bergsmän alltid hållit till. Kanske det var en övergångsstation till nya Noricum, Noreja, Norige. Att det varit Asgard, det tror jag icke.

Noreja och Savaria försågo i forntiden den bildade världen med trä och järn, och gör så än.

I ett nästa nummer skall jag följa utvandrarna på deras övriga färder norrut, och visa hur de förde hemortens namn med sig liksom bopålarna. Må läsaren till dess uppskjuta sitt omdöme om denna Odyssé som icke tyckes vara en Rudbeckiad.

A.-T. 28. 1. 1911.

2.

Om man betraktar Förenta staternas karta skall man se hur alla Europas nationer medfört sina bopålar ditöver och märkt dessa med sina namn, så att Nord-Amerika gör skäl för namnet Nya världen. Detta fenomen, att flyttande folk sätta sina gamla namn på nya orter, har utgjort min portolan, mitt sjökort på denna Odyssé, vid uppsökandet av Sveriges anor.

I min förra artikel hade jag fäst mig vid vissa ortnamn i de romerska provinserna Noricum, Pannonien och Dacien, och jag måste nu upprepa dem för att kunna gå vidare.

I Noricum låg N o r e j a; i Pannonien: S a v a r i a. Donau = D a n-uvia; S a v e, D r a v e, M u r, D r i n a, T e m o k (sedan T e m e s; jfr: Temes-war); S c a r a b a n t i a, A r r a b o n a (flod), L u g o, och framför allt S i n g i d u n u m. Detta senare var namnet på en huvudstad som även stavade Singindunom och bar sitt namn av de S i n g y n n e r, som Herodet kände, och vilka bebodde Dacia, Noricum och Pannonien.

Savaria hette även Sabaria, vilket vi böra minnas under de strövtåg jag nu företager, utgående från

Mare Subicum (= Sabaria och Schwaben) som säkert var Östersjön. Dessa Swabare, Svever, Svear, svävade ständigt omkring, såsom Cesar berättar, och de lämnade spår efter sig i ortnamn.

Om man läser flyktigt på Englands karta, skall man tro sig ha återkommit till gamla Noricum och Savaria. Redan vid Doverklippan i Engelska kanalen och vid Dover med dess strandklippa erinrar man sig Hohe Tauern (= Dovre). I norr ha vi Penninska kedjan, som är Penninska alperna i Pannonien. I Norfolk och Norwich (= Norwegen) synes Noricum.

Men på västra kusten utfaller Sabrina (= Sabaria = Savaria) som på franska heter Saverne, men på engelska är Severn. Så ha vi Trent som är Drina eller Traun; och Tames själv bör vara Temes (= Temes-war, gamla Temok), och icke har att skaffa med Isis och dylikt. Tames' källor ligga i Cotswolds Hills (Cottiska alperna) och en källflod heter Lech (biflod till Donau) och en annan heter Isis, som är Isar, vilken även i Cesars Gallien återfinnes under namnet Isar-a och som nu är Oise, men även Isère. Tyne kan vara Tanais eller själva Danub, men Trents bifloder Taine och Dove är väl närmare, och Don (från Derbyshire) liknar mest Donau. Yees är nog Teiss o. s. v.

Men Severn (Sabrina, Saverne) väcker mest minnen från Savaria (= det gamla Sverige). Här låg i nordväst ett Segontium, och ovanför detta en vik kallad Itunæ Œstus. Men rätt över landet på östra kusten åt Nordsjön, invid Hadriani vall låg Segedunum som påminner om Herodots Sigindunon eller den berömda staden Singidunum i Pannonien. Vid

Ituna-viken (Iduna?) ligger nu Gretna Green, och vid Segedunum är Shield med överfart till Kristiania.

I södra England bodde på Cesars tid Segontier; om de voro släkt med Galliens Sekvaner vet jag icke.

Nedanför Segedunum låg emellertid Vindomona som är likt Vindobona (Wien) och ännu längre ner Vinovia, som mest liknar Vienna (= Wien). Därnedanför låg och ligger än Scarsborough, som väl först är Noricums Scarabantia (och även Cherbourg), till vilket jag skall återkomma.

I Skottland hittar jag genast Arbroath, som ju erinrar om Noricums Arrabo och Arrabona, vilka av Olof Rudbeck skulle ha identifierats med Örebro och Arboga, som förr hetat Arbo. Anmärker i förbigående att Herodot hade en biflod till Ister som hette Araos (jfr Aros), och en annan Aura (= vid Åbo?).

Nu måste jag följa Segedunumsspåret igen, och kommer då ned till södra Frankrike, där i 2:a århundradet låg ett Segedunum, i Rutenernas land, nuvarande Aveyron. I den provinsen funnos floderna Tarn och Dourbi! Frågas: är det Trent = Drina och Drave? Men Tar kommer ifrån Sévérac (= Savaria).

Det fanns en annan stad där också, som hette C a r e n t o-mag. Detta Carent är väl icke annat än Carantania, som är Carnthen, fordom del av Noricum, där en stad hette Carnutum. Här är tydligt kontakt! Och denna bekräftas av närheten av Vienna (nu Vienne) söder om Lugdunum (som är Lyon).

Bland Cesars galler funnos också Carnuter, som bodde vid Oise = Isara, som är Isar, Donaus biflod. Men floden Carantonus flyter i nuvarande Charente, som väl därför är Carnthen, om vars forna svävande

gränser man ej bör tvista. Men där flyter även Sèvres, som väl är Severn, av Save vid Savaria.

Allt detta betyder ju icke, förstår sig, att Sigtunaborna »kommit från» södra Frankrike eller Wales, eller Hadriani vall, icke heller att Skaraborgarna bott i Scarsborough, utan det betyder endast, att ett gemensamt ursprung funnits till.

Om Segedunum, Herodots Sigindunon, varit ursprungligen Sagunt eller Sikyon eller något annat, skola vi nu utforska.

Den stora staden Sigindunon i Pannonien (Dacien, Noricum) ägde regelbunden förbindelse med Konstantinopel och var således en transitoplats på stråkvägen över Mindre Asien, Tracien uppåt Europa. Sitt namn Sigindunum har den fått av Sigynnerna, dem Herodot angiver såsom första bebyggare av Sydungern och vid Drave—Save, ända ned till Eneterna vid Adriatiska havet (Istria).

Dessa Pannonier i släkt med Paionierna i Päonien (= Boiotien = Beotien), som kan ha blivit Bojer, sedan Bajrare (Bawaries) och Bohemare (Böhmer).

Men Sigynnerfolket uppgavs vara från Medien (Madia), Mazdäh på gammal persiska, och varav otvivelaktigt Mazedonien härleddes. Nu ha vi således fått en vacker Sorit eller ett kedjeslut så här: Singidunum = Sigynner = Medier = Mazdan = Mazedonier. Och med Medien äro vi borta vid Kaspiska havet där ungdomssagor om Sigge (Fridulfsson) och Siggestuna börja hägra upp; och med Medien få vi indogermansk språkkontakt. Mazedonien hette även Emathia som är närmare Madia = Medien. Men från Mazedonien är endast ett steg till Tracien varifrån våra Dacier, Norejare och Pannonier kommit; och

från Tracien var Orpheus, med vilken vi nu tåga ned till Grekland.

Måste först förbereda entrén, att icke scenen förefaller orimlig.

I romerska Noricum låg: Lauricum och floden Genus (= Inn och Enns). I Pannonien hade vi Carnutum, Caranthana (som är Cärnthen).

I Grekland fanns samtidigt Laurium (-cion) (= Lauricum) och en ort Oenoe (= Oenus = Inn; men vid Corinth fanns berget Oeneus, och tre orter heta Oenoe; en flod i Argolis heter Tanis = Danuvius eller Tanais). Men dessutom hette Ægina också Oenone (obs.!) eller Engia och Aigina, vilket påminner om Ingævoner, som bodde både vid Savona i Liguriska Rivieran och på Nordsjöns södra strand, där de vanligen sammanställas med ang-ler (Englishmen, Inglesi[it]), som kan vara roten i Inglingarna = Ynglingarna.

Om Sigynnerna vid Donau hade något att skaffa med Ægineiterna (Engianiter) och Ingevoner kan jag icke avgöra nu; men Sigynnernas huvudstad hette ju Sigdunon, Singidunum (engelska Segedunum och franska Segodunum), och högst sannolikt förefaller att Singiduna-borna som voro Madier (Mazedonier) utvandrat från Mazedoniska halvön Sithonia vid Singitiska viken med staden Singos.

Detta Sithonia erinrar om myntorten på våra äldsta mynt: Zith, Zit som skall betyda Sigtuna, vilket mer liknar Sithonia, och vilket mynt icke torde vara från Olof Skötkonung. Ty vår äldsta mynthistoria är mycket osäker (som man kan se i Brenners Thesaurus). Bror Emil Hildebrand anmärker i sitt verk Anglosachsiska mynt, att engelska myntorten Situ

(från Æthelred) är obekant, men att det lätt förväxlas med svenska Sithun (= Sigtuna).

Innan jag i en följande artikel går vidare, skall jag knyta samman två så skilda föreställningar som svenska och grekiska. Jag skall citera ur Per Wieselgrens Sveriges sköna litteratur, som eljes är mer exploaterad än citerad.

Författaren undrar över Troiasagans inträde i fornnordiska litteraturen; men han svarar sig straxt själv genom att visa frändskapen som förefinnes mellan de båda språken!

»Vi inträda i en bol-stad (pólis). Där möter ögat en borg (pyrgos), en helge d o m (dôm-a) och loft (lof-os). I borgen bor en Basselyds (Basilevs) eller en furste (feritz-os), som poeterna kalla Ane (Anax). Han är omgiven av ädla (æthlioi) och Thegner (deinoi); i kamrarna (kamarai) äro tavlor (tablai) och stolar (stälai); i domerna offerförrättande män eller Drotnar (Draóntes) och Diar (Theioi). Man är klädd i brackor (braka), man äter bröd (brotos), känner löpe (lepis); man mälter (mellein), söte (zythos); flickan (filikä) väver (hyfao) ull (ioulos) och sinnar på (synieinai) brudgummen (protogamos), vilken verkar (ergon) med yxa (axinä) eller spada (spathä) i ängen (angkor), svänger korset (oreos) eller fålen (pölos) på näset (näsos), samlar grödan (krotos) under tak (tegos), sedan han om våren (är) krattat (karatto) eller ärjat (aryo) åkern (agros). Men han kan även spänna strängen (stanggala) både för strid (strates), i spetsen av sitt fylke (fylakon) och för mål (males) eller sång, då han under kyssande (kysón) kväder om sin stams (stemma) minnen (mneiai); i sitt svärd kan han gräva (grafó) djuptänkta runor

(ereynó).» — — — Och vem ser i våra sagor »Eg em» (= jag är) utan att minnas: egó eimi?*.

Efter denna introduktion i svenska språkets riddarhus, överlämnar jag nedanstående karta, på vilken vi kanske kunna leta våra anor.

Bland ortnamnen vill jag endast anteckna, för minnes skull till nästa artikel, följande:

Sithonia vid Singis-viken, med staden Sing-us.
Oloph-yxus.
Tor-onaicus Sinus med Tor-one.
As-serai och Asser-itis (för sökare av Asgard).

Men där voro flera orter, som icke synas på denna karta, och vilka återfinnas på Turkiet, där Chalcidike nu heter Sandschak Saloniki.

* Detta nationalverk, Sveriges sköna litteratur, innehållande svenska poesien, vetenskapernas och konstens historia, köpes antikvariskt i 5 band, för omkring 10 kronor! Obs!

A.-T. 4. 2. 1911.

3.

Vi hade i förra artikeln kommit ner till Macedonien (Mazdhan = Madia = Medien), och måste nu göra oss litet hemmastadda därstädes, sedan Per Wieselgren visat vägen.

Där går berget Scardus (numera Schar), som väl givit namn åt Scarabantia och har något med Scordiscerna att beställa. Floden Axius vid Zithonia hette även Vardar, som låter nordiskt; och Vodena erinrar om Wuotan eller Oden; hette även Edessa, som liknar Odense, men kallades även Ægæ (jfr: Ægina, Ægeiska havet). Namnet Haliacmom sätter jag invid Helagsfjället; Stena skilde hög- och lågland, och kallas nu Vardars järnport o. s. v.

Men personnamnen förefalla icke så lätta att få ihop med våra nordiska, förrän man upptäckt knepet. När ett folk erövras och påtvingas ett främmande språk, så har den erövrade två sätt att gå till väga: antingen att översätta namnet eller att aptera det.

Macedoniens mest kända namn är Alexander. På medisk-persiska hette han Ardschir, som är översättning; på arabiska Iskander, som är aptering.

Nu betyder Alexander = härjeman, av Aléo, Aläleka = krossa, och Aner, Andros = man*. Somliga germaner översatte Alexander och fingo Hariman, Heriman, Herrman; Arminius på latin. Alexander är således = Herrman. Men andra germaner apterade ordet, och förkortade först till Alex, som blev Aksel, sedan Askel, Eskel, Eskil, vilket råkade gamla testamentets Hezekiel, och därför antogs med nöje.

* Andra leda det från Alexo = hjälpa.

Ett annat macedoniskt namn är Amyntor, som betyder försvarare av Amyno. Detta blev genast germaniserat till Amund, som även är översättning och betyder försvarare. Amund blev Emund, Edmond och även Anund. Anund Jakob kunde då heta Amyntor Jákóbos.

Men Ander i Alexander är Andreas och följaktligen Anders. Således kunde en bonde mycket rätt översätta Alexander med Här-Anders eller dylikt.

Det grekiska Hieros (Hieron av Syrakusa) betyder h e l i g, och kan därför bli helige = Helge. Petros Petrus (klippa) kan bli Sten. Nikias (segraren) kan bli Sejr (Waldemar Sejr) o. s. v.

Oöverstigliga äro således icke gränserna. Men nu får jag göra ett Anabasis, som Xenofon, och åter tåga upp till Noreja, Savaria, Pannonia, Dacia, men öka till med Carnthen, Crain, Vendelicia, Rætia.

Här ligga ju Nor-ige, Savarige, Danmark (Dacia). Sida vid sida. Men vad är Pannonia? Följa vi ljudet, ha vi Penninska alperna, och sedan Penninska kedjan i Britannien; men vi ha Pennmarch i franska Bretagne, och Pennmarch låter ju som Finn-marken. Med ett luftsprång till gamla Bretagne (Armorica) finna vi en ö: Vindelis utanför Vendée, som ger oss ett handtag från Vindelicia (jfr: Vindobona = Wien). Uttalat på tyska få vi Vindelis = Finndelis, och detta med Finnmarken = Pennmarch, frestar oss tro att Pannonia och Vindelicia voro i släkt, och att Pannonia kunnat bli Pennonia och slutligen Fennia (Tacitus: fenni) = Finlandia. Denna släktskap mellan Pannonia (Ungern) och Fennia påvisades ju av språkforskarna i förra århundradet, då finskan och ungerskan jämfördes. Ungern heter nu Vengria (= Fenngria) på slawonska!

Endast två ord till om Aremarica (Armorica). Där bodde Veneter (vender, vindeliter), Redoner (från Rætien?), Carnuter (från Cärnthen?). Staden Brest, som kom senare dock, kan erinra om Barstanerna, som bodde strax norr om Dacien; liksom Bristol vid Severns utlopp i Wales (= Walliser Alperna i Vallis, Valais).

Och så skjuter jag bara in att en ort i gamla England heter precis C a l e v a, som kallades av saxarna Silceaster, numera Silchester (Caer-Segeint). (Se Bædeker, därifrån antikviteterna uppges vara att ses i R e a d i n g.) För att utreda Calevas hemligheter borde man försöka översätta de svårtydda namnen Ukko, Jumala, Kullervo, Vainemoinen, Lemminkainen o. s. v. till de klassiska språken. Tar jag på måfå Lemminkainen = stridsguden och apterar, så får jag Lamachos (gr.) = stridbar. Översätter jag till germanska, så får jag Hermod, Herlof, Vigför o. s. v.

Vem är då Fennias nationalgud: Vainemoinen? Är det Vina-man, som först är S:t Sigfrids följeslagare, sedan blir en myt på Gottland? Vinamannen från Vindelicien, från Vindomona (Vindobona), Viena? Några ha föreslagit Fainomenos = ljusguden, Foibos fainomenos = Apollo. (Jag måste avbryta, efter att endast ha angivit metoden för mina kommande forskningar.)

Och nu går jag rakt på Sverige = Savaria, Sabaria, med namnet från floden Save och Savberget (Sav-alp). Floden Save ha vi i oändligt många namn, Sävar, Säveån, Säffle; och Savberget i Sæveberget.

Namnet Savaria övergick på Servia, som är engelska namnet på Serbien, där Belgrad nu ligger där Singidunum låg. Och jag anbefaller Serbiens karta

till granskning. En hemlighetsfull sympati drog Runeberg till de serbiska folkvisorna, och denna var så stark att våra kompositörer (Tor Aulin bl. a.) lockats till samma trolska Mimersbrunn.

Ryska Severien, som låg vid floderna Desna, Semj och Sula, kan vara koloni, från vilken sedan Siberien (!?) blev en avläggare; heter nu Novgorod Sjerverski, i fri översättning: svenska Nystad.

Om icke själva Adolf Noreen erkänt, att de flesta svenska ortnamn voro oförklarade, skulle jag icke våga mig på ämnet. Men nu gör jag det.

Att våra ortnamn, särskilt sjöarnas, icke kunna härledas ur fornnordiska språk, antyder ju, att de icke äro appellativer eller betyda något. Detta återigen angiver att de äro införda, och på en tid, då landets språk var ett annat.

Jag skall ta ut sjön Glan i Östergötland. Glan är icke engelska Glen, ty det är en dal. I gamla Noricum (etc.) fanns en ort som hette Vir-unum. Den heter nu Klagenfurt och ligger i Krain, som är detsamma som Kärnthen (Karniska alperna). Men Klagenfurt (Virunum) ligger vid sjön Glan. Söker jag nu upp sjön Glan i Östergötland, så finner jag i trakten Virå bruk, där det framställes järn. Men även järnbruket Finspång ligger där vid sjön Dovern (= Drave). Häradet består bl. a. av Hällestad (= Hallstatt), Regna (= Regen i Steiermark) socknar. Finspång lär ha sitt namn efter en finne som gjorde en spång; men det låter otroligt. Om jag latiniserar namnet Finspång så får jag Vienna-Sopianæ. Och Vienna var ju Vindomana och Sopianæ var en ort i Pannonien. I Steiermark ligger ännu ett Finöbod, och Windisch-Grätz; och Unter-Vintel (vid

Brixen). Dessa s. k. latiniseringar äro icke alltid sådana, utan det »latinska» är ofta det ursprungliga och det svenska är en aptering. Så t. ex. har Växjö intet att göra med Wex och sjö, utan hette först Vexio. Vindomona kan således ha blivit Finnmo och Vintel (i Steiermark) kan ha blivit Finnhult eller dylikt genom folks analogi. (Småland hette först Finnheden = Vin-delicia?) Och Vindelälven kan ha sitt namn från Vindelicia.

Själva Holmiæ, äldsta namnet på Stockholm, kan vara det ursprungliga, ty Holmiæ är latinisering av av grekiska Holmoi, som betyder runda stenar, holmar. Och på gamla Greklands karta ligger Promotorium Holmiæ på Korintiska näset, utan att Stockholmarna därför behöva ha kommit därifrån. Men Holmiæ = Holmar.

I gamla Noricum kallades floden Inn: Oenus. Ena var äldsta namnet på Enecopia. (Och Ölänningar kallas ännu Oeningar.)

Araros var en biflod till Ister (Donau) och Aros var namnet på Väste-Aros. Arosis är grekiska och betyder åkerland. Åmynning heter År-ós (isl.).

Ob, Ub var en ort i Noricum, och erinrar om Obslo (= Kristiania) men även Upsal (franska uttalet av Uppsala, som ännu är omtvistat), Ovilaba, ort i Noricum, liknar Obbola i Norrland och även Obslo.

Teligul var en flod i Pannonien och påminner om det oförklarade Tolghia.

Arrabo var en flod i Pannonien, och Arbo, Aarbo var namnet på Arboga, där ån icke vidare kröker sig, icke mer än andra åar. Iuvavia, Iovia låg i Noricum och är nu Salzburg, Hovia är staden Hjo.

Lauriacum i Noricum kan vara Laurvig i Norge. Murus (floden), Morava kan vara Mjörn.

Solva kan vara Solvorn i Norge.

Arlape är väl Erla, Erling-hundra. Mursella liknar Mördil. Aemona = em = ån. Siscia liknar Schedvi (= Skövde). Mogentiana = Mogen, Smögen. Teurnia = Torneå.

Om Celeja = Cilyy är Siljan blir en annan fråga.

Scordia, Scordisker voro ett folkslag i Pannonia, och Scodra samt Scarabantia orter. Skori är äldsta namnet på Scara, som även stavades Schara, och Schardus var berget mellan Macedonien och Illyrien, men heter nu Schar, som mest är likt Schara (= Skara).

*

Sedan detta ovan var nedskrivet fick jag besök av folkmusikens stora vän häradshövding Nils Andersson. Han medförde serbisk folkmusik och sjöng för mig en strof ur Näckens polska, själva motivet, upptecknat i Serbien. I gengäld visade jag honom Sabarias (Serviens) karta, där än i dag några ortnamn erinra om gamla Sverige (= Savria). Pannoniens Singidunum heter nu Belgrad. Save flyter där liksom Säve-ån; Lugomir är där en flod, men Lögarn är en sjö; Weter-Nitza är också en flod, men Vetern är en sjö; Iadar är en flod, och Jädran en älv i Dalarna, Jäder en socken m. m.

Nu slutar jag för i dag; men skall fortsätta härnäst!

A.-T. 10. 2. 1911.

4.

I min andra artikel hade jag kommit ner till Grekland, Thracien och Mazedonien åtminstone, vid uppsökandet av förfädren, och med Per Wieselgrens ovärderliga hjälp fått en stark kontakt mellan grekiskan och svenskan, vilken dock förut är ådagalagd genom sanskrits grammatika, där halva tempus kan vara grekiska och andra hälften isländska. Men Geijer hade även 1830, vid läsningen av Homerus kommit på samma idé, eller den slående likheten mellan »den heroiska tidsålderns seder hos greker och skandinaver». Och redan 1819 hade P. A. Wallmark i sitt inträdestal i Vitterhets-, Hist.- och Antikvitetsakademien upptagit det rimliga i Olof Rudbecks paralleller mellan nordiska och grekiska mytologien.*

Nu gör jag först en avkrok ner till Italien, där våra nyare historici ha sökt anor, och jag tar Rätien som utgångspunkt, ty detta var ibland hopslaget med Vinde-licien, som var granne till Noreja och Savaria. Rätierna voro etrusker, vilka kallade sig Rasenæ (= Rätier). Och nu nalkas jag det svåra problemet: etruskerna, och emedan den gröten är het, vill jag gå omkring den, tills han svalnat.

Italiens namn är oförklarat. Oslerna kallade det Viteliu, som skall betyda boskapsrik (av Vitulus?), och Vetylonia var en stad i Etrurien (av Vetus?). Men på gamla världens kartor ligger i Tyrrhenska havet en ö utanför Etrurien, och ön heter Æthalia, som liknar Ætholia; men den hette även Argouos, som pekar åt Argos. Samma ö hette även Ilva och är nu

* Härom kan vigast läsas i min Svenska Folket, II: 170.

Elba. I Etrurien låg berget Apianus, som liknar Ætholiens Ophiones, ett namn som bars även av folken i nejden. Apennius mons är dock kanske Penniniska alperna.

I Noricum bodde Taurisker (vid Hohe Tauern!), som vi återfinna i Gallia Cisalpina (= Lombardiet) och varav Torino (= Turin) ännu har sitt namn, och därmed har jag vägen öppen ner till Italien.

Det fanns ett Dacia Apulencis med staden Apula (= Apulien); det fanns staden Iuvavia, Iovia i Noricum och i Umbrien låg Iguvium (Gobbio), och Euganæi bodde norr om Venedig, men Ingauni bodde vid nuvarande Savona, som då hette Save och viken Sabatia, som liknar Lacus Sabatinus ner i Etrurien. Dessa Ingauni, Euganæi har jag förr sammanställt med Ingevonerna vid Nordsjön, från vilka vi numera våga räkna Inge, Yngwe, Yng-linga-ätten, troligen släkt med Angler (= Inglesi). Med Savo, Savona, Sabato fick jag kontakt med Donaus Save, som med Sav-alp gav Savaria, Sæve-berget och Säv-åarna. Sav-alp heter i Italien nu för tiden Sab-inerbergen, och därmed har jag nalkats Rom. Och nu går jag in på Etruskerna! Detta obetydliga folk, som förväxlas med Tyrrhenerna, framföres numera alltid som Italiens urinvånare, av vilka romarna (latinerna) skulle ha lärt eller tagit det mesta. Men etruskerna voro Lydier (Herodot), som invandrat, då Umbrer, Sikuler och Liburner (icke Libyer) redan sutto i Italien. Av dessa voro Umbrerna de mest framstående, och av s. k. indogermansk stam, alltså i släkt med Latinerna.

Men, etruskernas alfabet är ett forngrekiskt, från vilket även koloniernas i Chalkidike härstammar. Och Chalkidike var ju den Trakiska halvön med dess

tre uddar Zithonia, Acte, Pallene. Där finns alltså en kontakt. Bokstäverna voro 19, där man igenkänner feniciska, samaritanska och dylikt, men språket kan ännu anses vara okänt, då man saknar litteratur, och endast äger inskriptioner, skrivna med förkortningar, så att de lämna plats för de vildaste tydningar. Man är endast säker på ett hundratal ord, och på dem kan man ändå icke lita, och försöket av dessa bilda en grammatika kan icke anses lyckat.

Efter att ha arbetat sig igenom den klassiska Corssens Sprache der Etrusker, med dess ett tusen sjuhundra största oktavsidor, där det står detsamma på var tionde sida, har jag vågat bilda mig denna mening om det hermetiska språkets uppkomst.

Folk som vandrat och som flera gånger varit erövrade ha varit nödsakade att lära erövrarens språk. Därvid ha de naturligtvis förenklat grammatikan, förvridit glosan, men värst av allt för filologen, de ha översatt ordet med ett oegentligt, ibland inkorrekt annat.

Sålunda uppstår s. k. Makkaroni-språk, där halva ordet kan vara latin, andra hälften grekiska eller dylikt. Och de ha även medfört sin grammatika och torterat det nya språket med böjningar som detta icke tålde vid.

Sålunda exempelvis! Mi (etrur.) betyder »jag är» och synes vara sladden på e i m i (grek.). »Han var» lär heta a m c e, där Etrusken totade till ett imperfektum av e i m i. I t u r c e = »han gav» tyckes han ha böjt latinets d a r e, som nog varit grekiska d r a o. L u p u c e = han är död, kan vara en dålig aptering av grekiska L y p ä, som är sorgen efter en död; eller av L e i p o = lämna; alltså: »Han har läm-

nat» (oss). Svalce = han har dött, av Sfallo (grek.) = gå under. Cela = gravkammare, Cella (lat.).

I Utofer = oktober synes ju barbarismen. (Jfr: abekat = advokat.) Luchumo = furstens titel, kan vara omkastat Melek, Molok. Heteraia = kvinnlig slav, är väl grekiska hetären. Avil = liv av Ab (heb.) = frukt, Abel (heb.) = gräs. Cesu = kista, Cista (lat.), Casah (heb.). Huins = källa, ena, Ghaijn, Ghin (heb.), där gh synes ha uttalats.

Räkneorden synas dels vara hopplockade, dels förväxlade, dels översatta, varav man brukar sluta, att det folket icke kunde räkna, när det främmande språket påtvangs dem. Ci = 2 = Synem (fenic.), Schenajim (heb.); Zal = 4 = Salus (fenic.) = 3. Sempf = 7; Chamis (fen.) = 5; Cesp = 8; Seba (fen.) = 7.

Denna förväxling har jag förr påvisat som vanlig i barbariska språk, ofta beroende på en förskjutning, eller på en subtraktion.

Med kännedom om våra klassiska språk, som äga litteratur, nämligen: hebreiska, chaldeiska, arabiska, grekiska, latin (icke assyriska, som saknar litteratur), kan intet originellt upptäckas i etruriska språket. Det mest karakteristiska är dock utelämnandet av vokaler, men detta drag utmärker även äldre hebreiskan. Sålunda transkriberas Alexandros av etruskern sålunda: Elksntre. En hebré skulle genast läsa ordet, men åt en nybörjare skulle han punktera: Elksntre, där prickarna betyda e.

Etruriska språket anses ännu ha trotsat alla försök att inregistreras i det artificiella språksystemet. Cuno ansåg det vara ett blandspråk (1888), Stickel ett semitiskt (1859), andra ha kallat det finskt, indo-

germanskt, italiskt. Alla med skäl, emedan alla språk äro i släkt.

Men det finns något frestande i dessa skrivtecken, som delvis likna våra runor, och till den grad att man framför ett etruriskt mynt tror sig se ett av våra äldsta och tvärt om. Den omständigheten att samma tecken ofta har olika ljud i de olika språken, gör dock saken betänklig, och uppkastar en ny fråga: om etruriska bokstäverna äro rätt lästa.* Större intresse erbjuder etruriska språket genom dess uppvisande av barbarens rätt att omskriva grekiska namn, och därigenom närma dem våra nordiska. Grekens Glavkos blir Clause, som kan bli Claudius, varifrån vårt Claus, eller Claes, härstammar. Odins broder Vile heter på grekiska Iolaos, som är Vile på etruriska, men behöver icke vara densamme. Aitolos (gr.) är: Etule, Tile, Attila, Adil. Aplun (etrur.) är Apollon, och Apulien är nog släkt med Apulum i Dacien, kanske med Apolda. Artemis är Aritma, som icke är långt från Hertha. Scuno (etrur.) betyder skön, på grekiska skaun, som stämmer in på det sköna Skaune, lika rätt uttal som Skåne. Svetiu, Sveti,

* Om våra äldsta mynt hinner jag endast anteckna: att de s. k. Birkamynten äro stämplade som Karl den stores, ehuru AR blivit ett m och O blivit △ samt ∨ tecknas på första myntet med || men på andra U. Kanske falskmynt. Den intresserade, som vill se i Liljegrens Runlära, plansch 8, skall finna runmynten mycket lärorika. På ett mynt finner han runor och etruriska bokstäver så blandade, att han icke vet vilketdera han läser. Men där spökar även Atens uggla med en nimbus, och halvmånen med stjärnan, som är Egyptens, men varit på etruriska mynt jämte ugglan (se Corssen pl. 21). Tar man fatt Lorichs stora verk Celtiberiska mynt, så tror man sig läsa idel runor, men får sällan någon mening, såvida man icke läser det som etruriska, eller ändå bättre som feniciska. En oerhörd förbistring råder där, så att man börjar tro, att gamla runraden är etruriska eller annat.

Svesisa (etr.) betyder de förtrogna eller anförvanter och kan bli en översättning av Svecia, Swedesi, Suédois. Det är latinets Suetus av Suesco, som i perfektum heter Suevi, där Sveverna kröpo fram, med Svaben och Mare Svebicum (= Östersjön). Tarqvinius heter Tharcun (etr.) och blir lätt Thorgny, Thorkel o. s. v.; hans hustru hette Tanaqvil som erinrar om Sturessons Tanaqvisl, dock ett namn på floden Tanais. Men Tarqvinius, Tharcun var en Thrax från Thracien, och där låg ju Zithonia och Torone. Etrurernas gudar hette Æsir, Asser och Assares bodde också uppe vid Zithonia, Freja (etr.) var ett frunamn.

Här är ju mycket att göra, men då Umbrerna voro före Etruskerna, skall jag i nästa artikel söka beröringspunkter med dessa.

A.-T. 11. 2. 1911.

5.

Umbrerna sutto fasta i Italien innan Tuskerna kommo. Dessa Umbrer kallades av grekerna Ombrikoi, och de sutto vid floden Umbro eller Ambro (n. b.!). Ambroner funnos i Dietmarschen vid Elbe (n. b.!) och voro i släkt med Sig-Ambrer, som voro eller blevo Cambrer och Cimber.

Umbriens huvudstad hette Iguvium, och vi hade Luvavia (Salzberg) i Noricum; Euganeer och Ingevoner bodde vid Nordsjöns södra strand jämte Angler och Angrivarier. Umbriens Iguvium har således kontakt norrut, men man vet icke vilken som var hönan eller ägget. Iguvium lever än och heter Gubbio,

som uttalas Gob-bio, alldeles som skåningarna säga »gobben» i stället för »gubben». Och de Eugubinska tavlorna ge upplysning om Euganeerna, Ingevinerna, som nog äro Yngve (Frei's) stamfäder.

Umbrerna, som Plinius kallar Italiens äldsta folk, talade ett språk, som i sina egendomligheter ger spår till stammens härkomst, men är mer släkt med Samniternas och Oskernas, än med Latinernas. Umbrerna bortkastade t. ex. s framför konsonant. Ionierna sade Smaragdos, men Attici Maragdos för Smaragd. Därav sluter jag att Umbrernas Iguvini kunnat vara Siguvini, eller Herodots Sigynner, som 500 f. Kr. sutto i Dacien (Noricum, Pannonien). Umbrerna sade Moltum, där Latinerna sade Multum, alldeles som våra värmlänningar (»han har moltum»). De diftongerade även, såsom gottlänningar och skåningar m. fl. Meilia (1,000) = Mille. De satte e i stället för i = Fuet = Fuit. De uttalade au som å liksom fransmännen och italienarna: Toro = Taurou, där man ser upprinnelsen till italienskan. De uteslöto m som ofta var skumt. De hade genitivus på s, som är grekiskt (Timä, Timäs) och står kvar i tyskan och svenskan. H var ofta stumt i början, såsom hos samariter, skyther, italienare och — rospiggar (ästen = hästen). Umbrerna sutto så i Italien, även i Toscana, och hade städer, så att mycket som kallas etruriskt kan ha varit umbriskt.

Italiens stora berg hette Apenninus, som jag jämfört med Penninska Alperna. Floden heter Tiber, Tévere; men hette förut Albula, vilket är viktigt att veta. Albaner-bergen bära därav sitt namn (albi); och Alba Longa därjämte, varifrån latinerna kommo. Men Albula är ett berg i Rætien (Graubünden), där

Rasenas eller Etruskerna voro hemma, troligen utvandrare den gången, ty som invandrare i Italien kommo de från Lydien (Herodot). Albula är även en flod i Rætien och faller i Rhen. Och Alba mons är Die rauhe Alp (Swabiska, Svebiska Iura) och själva Alpes = Alperna.

Men Alpis är Elben, där Ambrier (Umbrier) kunna ha anlagt ett Amborgia (Hamborg, som ju en Umbrier skulle ha kallat vårt Hamburg). Och vid Humber (umber) i Scotland ligger Eboriacum (York), som nog är ordfrände till Amborgia, Aboriacum. Men Elben är nog Elfven, som ingen kan derivera, och alla våra älvar äro således (?) släkt med Albula, kanske mest Umeo, vilken stavad på detta sätt står i latinska lexikonet bredvid Umbricus. Även om Umeå vore den vattenrika (Humidus), skulle den bli ordfrände med Umbrerna, då Ombros är regn och vatten, Imber på latin.

Albula (Tibern) är en pulsåder, som i många kapillarer sig förgrenat, och vi skola nu bese landet, där Ingevonerna bodde, Yngves anor, och kanske sedan förstå varför alla vägar bära till Rom.

Där bodde Sennoner, som äro Tacitus' Sennoner, tillhörande Suebernas stam (Mare Suebicum = Östersjön). Där bodde Peuciner i Picenum vid Adriatiska havet, och Peucinerna kallades även Bastarner, som vi hade uppe över Dacia samt vid Brest och Bristol. Om Samniterna äro Semnoner, så äro Sabeller, Sabiner samma folk, ty så uppgives det. Och då är Sabinerbergen = Save-alp = Sæveberget, och Donaus Sau, Save är med i spelet, ända till Säve-ån. Där bodde Marsi, men Marsi voro även en germanisk stam vid Ruhr och Lippe; Oqverna kunna vara Sequaner, som

bodde vid Seine och därför släkt med Sennoner. Vid Adriatiska havet låg Sena-Galli, som lätt kan förvrängas till Semgallen (vid Östersjön). Om Umbrerna uttalade Volsci som Folsci och gärna utelämnade s, ha vi Folke, och känna oss lugnare. Nu bodde Volcæ, på tyska Volken, även nere i Gallien, och folk är Vulgus eller Polloi (gr.) = mängden. Volosca heter en badort än i dag vid Adriatiska havet (invid Abbasia).

Latinerna, som vi bäst känna, hade fränder uppe i Rætien, och de som bott i Davos ha nog hört dess Ladiner tala Ladin (så säga våra bönder). Men Letterna kunna också vara latinare, ty Tacitus säger att esterna talade bretonska.

Men Umbrerna, när de besutto Italien, och även galliska delen (Lombardiet), hade redan namngivit berg, sjöar, floder och orter, bland vilka många äro gamla bekanta från Noreja och Savaria.

Vi hade således ett Virunum uppe i Dacia. Detta blir Lacus Verbanus (Lagio Maggiore), som sedan uppträder i Verona (Virinum) och i Bern, Euganeer sitta omkring Verona (= Bern) och dessa Ingevoner kunna ha givit ämnet åt sagan om Tidrik av Bern (= Verona). Virinum i Dacia, som blev Verona, kan också bli Urbino i Umbrien. Virinum heter nu Virngrund i nedre Österrike. Teurnia från Dacien blir väl till Torino (Turin), som då kunde vara släkt med Torneå (jfr förra artiklarna), vilket vore kostligt. På vägen söderut råka vi Arosis, norr om Milano dock, och Arboe. Men Arosis är ingen flodmynning, och Arboe ingen å-krok. På norra sluttningen av A-Penninerna sitta Boii, som väl voro Beotier, sedan Bajrare och Bohemare. Där ha vi floden Trebia

(Drave) och floden Rhen-us, som icke är Rhen dock. Men staden Ravenna är nog från Donaus Raab (Arrabo) = Rabenna. Rubicon strax bredvid kan vara Raab själv. Men nu gå vi över Rubicon och äro nere i Umbria inberäknat Etruria (Toscana). Där ha vi floden Æsis (för Asgards-sökare) och erinra att Etruskernas gudar hette Æsi. Staden Iguvium, Dacias, Iuvia, där Ingevonerna voro hemma, och kallades av Umbrerna Iguvini, Ijovini, Ioveine, Inkuvini. Staden Helvillum är ju också från Dacia, men Hillevionerna bodde på gamla kartor i Sverige, norr om Suiones. (Jfr: Hillensjöarna vid Ludvika.) Nuceria (Norcia) erinrar om Noricum. Där ligger Troja, som icke är Troja, men Hamborgs äldsta namn var enligt Plinius Treva eller Treua (Tröja) och här tillåter jag mig undra om Tröjenborg i sagorna helt enkelt var Hammarborg (Hamburg).

Vi finna slätten vid Perusia, som efter språkkemiens lagar kunde transmuteras till Ferusia och av en gallier uttalas Ferysia, och sedan genom den vanligaste metatetis bli — Fyris (!?). Jag bara föreslår, och med frågetecken.

(Men nere i Folk-landen (Volskernas) se vi Suessa och Norba; vi ha Sig-nia; Æsernia o. s. v.)

Vi hade således flera bekanta i Umbrien än i Toscana och floden Umbro i Etrurien antyder ju att de första herrarna icke voro Etrusker.

Innan jag lämnar Umbria, Ombria, så ledas mina tankar på Omberg och Alvastra, utan att jag vet varför, kanske därför att Hiovia (Hjo) ligger mittemot och av mig blivit sammanställt med Iova, Iuvave i Noricum. Och Juna-Coping ligger vid södra änden, minne av Ioveine såsom Ombrerna kallade Iguvium,

Ingevonernas (Yngves) hem. Skena (Sken-inge) är icke fjärran från Omberg, och för mig till Ombriens Siena (Sæna). Visings-ö kommer mig önska det vore Visentum, och Askers-sund borde vara släkt med Ascieburg eller Oskerna. Nora och Linde med järnlandet i trakten äro avgjort Noreja och Lentium = Linz. Varför skulle jag då icke ta avsked av Ombria med en liten undersökning av det märkvärdiga problemet Ancona? Ancona vid Adriatiska havet, och Ancona vid Öresund? (= Malmö.)

Staden Lund har ju på allvar blivit av lärda män sammanställd med Lundinum eller London, och om man ser i Bror Emil Hildebrands storverk Anglosachsiska mynt, skall man se namnet London präglat alldeles som Lund i äldre handlingar Lud, som visserligen på spanska sättet blir Lund; men då Lydde, Lödde-å flyter invid, så har jag tänkt mig, att där fanns ett spår, som jag måste släppa för ögonblicket.

Staden Malmö kallades av Hanseaterna: Ellenbogen, som man tror en översättning av Ancona (Scanorum), såsom staden kallats i gamla handlingar. Varför staden hette Malmog har Rietz förklarat, och jag har bara att tillägga, det og, oog betyder ö i Ostfrisen, där Wangeroog börjar väster om Elbe(Albis)-mynningen och slutligen Norden-ey visar att oog och ö äro identiska. Och så passar jag på att inskjuta, det Kristiern Tyrannen präglade mynt i Malmog och (obs.) på dessa mynt kallade sig Rex Daciæ. Där har jag Dacien, och därmed är Danmarks och Daciens förvantskap klargjort.

Malmö = Ancona; Ancona i Ombria låg nära Urbino; Verbanus, Verona voro ju fränder med Virunum i Dacia. Verbanus blir ju lätt Värpinge, och

så heter även den å som flyter vid vårt Lund, vars Piræus är Ancona (= Malmö). Men Ombriens Ancona behöver icke vara grekiska Angkon (= Armbåge = Ellenbogen), utan kan stå i sammanhang med Iguvium, där Ingevoner, Angrivarier, Yngves fränder bodde. Kunde då ha hetat Anggona, som sedan blev latiniserat till Ancona.

Några ha trott på en förväxling med Vendiska Arkona på Rügen, men då inga skäl föreligga, kan ju min hypotes åtminstone bli föremål för granskning. Men därvid bör icke förgätas att många skånska ortnamn erinra om Ingevonerna; börjande med Ingelstad, slutande med Ängelholm, som verkligen deriveras från Angler-na (Inglesi, Ynglingar, Ingevoner). Att Inge förekommer i ortnamn över hela Sverige, det vet jag; men Yngaren och alla på Yng torde höra hit.

*

Nu lämnar jag Italia, och går norrut, tillbaka till Noreja och Savaria, för att sedan tåga ner till Thracerna, som på latin hette Sithones, från halvön Sithonia, som verkligen tyckes vara Fornsigtuna, vilket på våra äldsta mynt kallas Zithun, och icke Sigtuna.

A.-T. 14. 2. 1911.

6.

I förra artikeln lämnade vi Umbrien nere i Italien med mitt löfte att gå norrut. Må ske, men med avkrokar.

Umbrierna, Ombrikoi, Etruskernas föregångare, sutto vid floden Umbro, även kallad Ambro. Med Ambro blir jag först förhjälpt till Ambraciaviken i Hellas, där Ætoler suttit och från vilka Ætoler jag ville härleda namnet Æthalia som ön Elba kallades. Men går jag nu norrut så finner jag senare Ombrines bosatta omkring Vistulas källor mellan Krakau, som då hette Carro-dunum, och nuvarande Lemberg. Men Ombroner bodde även vid Elbemynningen, som då blir en förflyttad Ambracia-vik, där Ambork, Hambork, låg, vilken även i äldre tider bar det klassiska namnet Treue (Treva), som jag skarvade med borg till Tröjenborg. Treva är ju Trawe(münde), och Trawe är Drawe, Donaus biflod. Men Elben själv (Älven), hette Albio och var släkt med Alb-ula, själva Tibern alias Tevere, som är Trawe(münde). Och staden Treve (= Hamburg) blir då släkt med Tevere eller Tivoli, men även med Trevi, det antika Treba, vilket ju förefaller överraskande. Altona låter dock italienskt, och Libeck (Lübeck), fordom Liubiec, liknar ju Levico i Rätien (Tyrol), eller Lebiaco i norra Frankrike, men även Laibach i Krain, som dock hetat Ljubljana, vilket närmar sig Ljublin i Polen, där Ombroner bodde.

När folkslag ännu leva på luffarstadiet såsom Cesars Sueber, vilka flyttade en gång om året, och svävade omkring, så blir resebeskrivningen därefter, mycket svävande såsom denna min. Professor Schweren har dock anmärkt (1884) i sin avhandling om Herodot som geograf, att man på kartan kan följa spåren av de strykande stammarna, och så har jag samvetsgrant gjort, även med risk att trötta.

Och nu går jag ned till Ægeiska havet, där Tracerna bodde, och där Zithonia låg.

I äldsta tider kalla grekerna Tracien allt som låg i norr om Hellas, alltså med Tessalien, Macedonien, Paeonien, Dardanien (n. b.!). Tracia var nordanlanden, där köld och stormar rådde, och där vildar bodde, men vildar som voro utmärkta ryttare, målade sin kropp, slogos, sjöngo och — söpo.

Pausanias, kallad Greklands Bædeker, har i sin förfärligt grundliga Resehandbok i förbigående anmärkt, att Tracerna voro ett förkommet folk, som i forntid haft skaldekonst (Orfeus, Evmolpos m. fl.), av vilka grekerna lärt mycket, vilket Herodotos och andra, långt förut vetat.

Tracerna hade många namn, som bara äro laggilda skridningar, men vilka vi nu måste lägga på minnet, då vi nalkas våra urfäders hem, om icke urhemmet dock: Thrax, Thrakes, Threx, Threix, Threissa, Thressa. Thrasys (gr.) är djärv och Trahax (lat.) är övare, men jag kan icke stå för härledningen. Thrax kallade romaren en gladiator i thracisk rustning.

Men det visar sig att Traker, Geter och Dacier ofta hade samma konung, då Dormichätes bl. a. en gång var konung över de tre. Dacierna känna vi, då Kristiern Tyrann var Rex Daciæ, och Geterna måste vara Goter, då så många trovärdiga försäkrat det, och skridningen Geter, Gytoner, Guttoner, Gottoner, Goter icke är omöjlig. Enligt Strabo talade Traker, Geter och Dacier samma språk, men det var olikt grekiskan. Om man översätter Dormichätes så blir det av Dorimachos = spjutkämpe, på fornnordiska = Geirrfær, som kan bli Hervar. En dacisk kung hette Voccio, som kan bli Vaku-r, ett av Odins många

namn i Grimnismål; eljes blir Foccio, Folke, Fok (Folk eng.), Puke o. s. v.

Tracer voro alltså våra fränder i Noreja, Savaria och Pannonia (Phennonia), och det är frågan om Daciens Taurisker voro Tracer, och hade släktskap med Hohe Tauern (Dovre).

Herodotos känner emellertid Tracerna väl, och då Xerxes tågade genom Tracien mötte han dessa folkstammar (enl. Herodot): Pæter, Ciconer, Bistoner, Sapæer, Dersæer, Edoner, Satrer, Besser. Alla dessa namn må stå på promemorian till framtida bruk.

»Det traciska folket (säger Herodot omkring 4000 år före Kristus) är näst det Ioniska det talrikaste på jorden; och om det styrdes av en man, eller om de voro sins emellan eniga, skulle de enligt min övertygelse vara oövervinnerliga... Men detta är dem ogörligt och omöjligt, och kan aldrig inträffa, varför de ock äro svaga,» o. s. v.

Men så blir en förväxling med ett Tauriskt folk, som bebor halvön Trachæ, och höra till Skyterna; och så komma Pæonerna vid Strymon, vilka påstodo sig vara ett Teukrernas nybygge från — Troja.

Nu äro vi framme vid det kvistiga Troja, som måste insättas i kedjan: Troja, Teuker, Treiker, Traker, Taurisker. Men Trojanerna voro ju Dardaner, och Dardania var ett litet landskap i det obestämda Tracien; och här kan föreligga ett vanligt fall; av emigration och remigration. Erinra endast att greker (traker) erövrat Troja en gång förut, före Trojanska kriget.

Vi taga emellertid fast på Strymon, vid vars stränder Teukrer från Troja satt sig ner. Och detta därför att Strymonska viken är den yttre på den tretungade

halvön, där den andra tungan heter Sithonia och viken: den singitiska.

Och nu äro vi framme igen vid Sithonia, som måtte ha varit mycket ryktbart, emedan romarna ju kallade tracerna: Sithones!

Nu måste jag trycka om den första kartan, men i större skala, så att alla namnen kunna läsas tydligt.

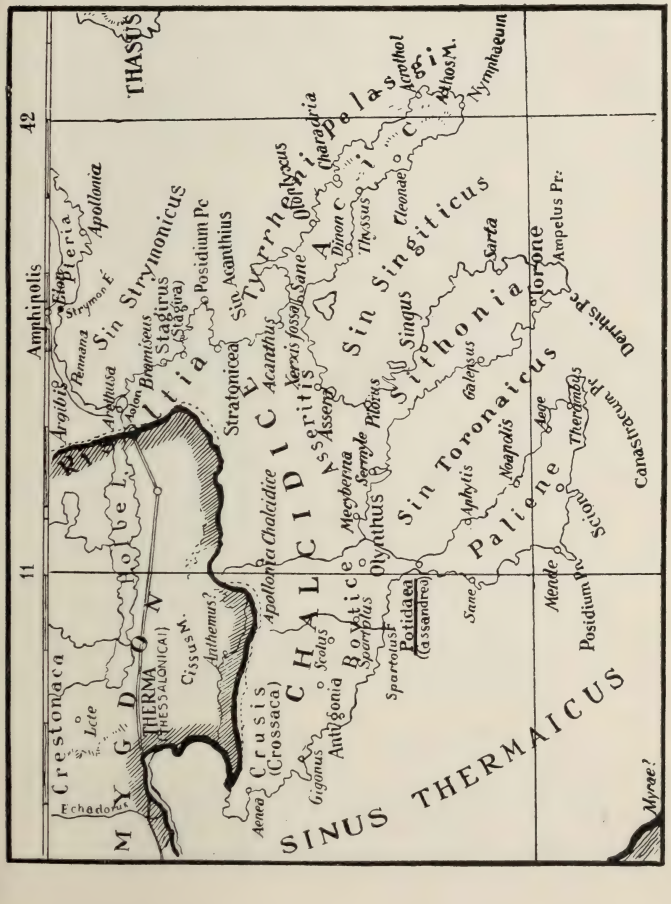

Men denna karta måste den intresserade läsaren komplettera med andra, ty kartor äro endast för stunden; de ändras ju oupphörligt, namnen åtminstone.

Det som genast väcker fruktbara misstankar är att ortnamnen icke ge någon ledande mening, när de översättas. Floden Strymons namn saknas i grekiskan. Latiniserat till Struma betyder det b ö l d, vilket icke passar för en flod. Men förtyskat blir det Strom, som är svenska ström, vilket passar bra på en flod, liksom Elben blev älven i svenskan. I wales-ska språket heter en ström Strym, vilket liknar Strymon. Kluge kan endast gissa på revo (grek.) vilket är orimligt.

Även om Rietz sätter vårt älv i sammanhang med Alfer, så blir Elbe av samma släkt, från Alb, Alp(-drücken), som älva.

Orten Olophyxus kan nog vara grekiska, men betyder »blemma» och säger ingenting. Men om vi tänka oss en s. k. german som erövrad av greker skall aptera sin orts namn, så kunna vi få t. ex. Halifax till Olophyx med berättigat utelämnande av ändelsen. Jag säger icke, att så är, men att så kunde vara.

Tar jag Kallipolis, så kan det först översättas till tyska, och bli Schönbühl = Fagarbol (sv.) = Vänby, eller Ven-garn, om garn = gården, gårn.

Men översätter jag endast senare hälften, som barbarer brukade (kallat Maccaroni), så får jag Kallebyhl (ty.) = Hallewyhl och sedan Hallebol (jfr Halleberg).

Orten Lysimachia = Stridlösande, kan bli Viglösa, men på Maccaroni = Lysi-val, om val betyder strid och sedan förväxlas med vall. Lysimachia vore då Glysis-Valr, då Glys är samma som Lys.

Det berömda berget Pangä kan översättas till Alljord. Men synes mer vara släkt med Veng-ris, som är Dacia. Fengr är ett av Odins namn, och Fengal är känd från Ossian.

Udden Torone kan tydas av Cirkel, eller av Borra, men ger ingen ledning; men Hohe Taurn, Taurisker och Torino (turin) säga mig någonting!

Floden Axius hette även Vardar. Ett berg västerut hette Bore, varifrån nordanvinden (Boreas) kom, och den kallas ännu Borra i Venedig, och Bore känna vi nordbor. Haliac-mon var en flod, som erinrar om Helag(-fjället), och floden Erigon kunde vara Härje-(-dalen). Rhodope-berget kan bli Röllöga i översättning, men även Roth-hof, Rödeby; och genom lovlig omkastning Ordrev eller Ordrup. Om Rhodope kommer från Rhodos, som hette Asteria, så är det möjligt, ty floden Astreus flöt i närheten av Rhodope, varav landet kallades Æstrea och invånarna följaktligen Æster (Esther?). Ett senare Neapolis invid Pangeus, heter Novgorod på ryska, Nystad på svenska. Asseri, Asserites bodde norr om Sithonia och Asagud heter Åss på isländska, pluralis Æsir.

Detta ordklyv är nödvändigt som inledning till det följande, vilket Olof Rudbeck skulle bekräftat, och som läsaren kanske anar!

A.-T. 16. 2. 1911.

7.

När Orientexpressen från London—Paris gått igenom Pontarlier inträder den i Rätien, passerar Vindelicien, Noricum, Pannonien och Tracien, samt stan-

nar med linjen n:r 2 i Saloniki, där ångbåt tages. Denna ångare går sedan förbi tre uddar, varav den andra i forntiden hette Sithonia. I alla dessa länder söder om Donau bodde de folk, som Tacitus närmast kallade i klump Germaner, och vilka var förbehållet att taga arvet efter det fallna Rom. I ett tusen år innehade ju Germanerna tysk-romerska kejsarkronan; Frankrike fick den aldrig, ehuru den eftersträvades (av Ludvig XIII bl. a.), England icke heller, ehuru kandidater trädde fram (Henrik VIII bl. a.). Det var ju framtidsfolket, och romarna kände dem väl, ty de hämtade träd och järn från Noricum, Dacien etc. Järntackorna stämplades med Met. Nor. som i epigrafien tolkas med metallum noricum; och i Siscia i Pannonien slogs mynt, stämplat med Sisc V, eller med S. M. Sis E: Siganta Moneta Sisciæ officina qvinta, vilket numismatikern bör erinra sig, då anglosachsiska mynt från Chichester äro signerade Ciscæ; och staden heter nu, ännu Sissek. Men staden Sirmium, tecknad Sirm., låg även i Pannonien och på dess ruiner ligger nu Mitrovitza. Men talrikast och mäktigast av dessa stammar voro Tracerna, som visserligen icke räknades till germanerna då, men stundom härskade över de västliga grannarna. Dessa folkslag hade naturligtvis en historia, men den är mest förgäten; endast Tracernas äger man kvar; och utom hos Herodot och flera gamla, kan man läsa den sammanfattad av Cary, Hist. des rois de Thrace, och i nutid av Tomaschek, Die alten Thraker; men jag har endast läst Cary och beundrat de förträffliga kungaporträtten, vilka jag anbefaller till etnografens synnerliga åtanke. Dessa kungars namn se konstiga ut, och likna stundom grekiska, ibland icke.

Men när man översätter dem helt eller delvis till isländska, så stiga fornnordiska minnen upp. Således blir Charideme = thiodvin. Andra namn kan man aptera till nordiska. Den första kungen, som hette Tyres, kan bli Tures, som är Trós eller Tóre. Odrys är kanske först Kodros, atenarnas sista kung (1060 före Kr.); men sedan blir han Hodrus och Hother = Höder. I detta Tyres (Teres, Teiras), ligger som i en nöt både Tracien och Troia [Treue (tysk.)]. Konung Cotys kan vara Goth, men översatt blir han Grimr. Om Sitalkes bara hetat Tritalces, så hade vi Trätälja. Rhascus är väl en Rese eller Rasker, Rheses är en traker i Iliaden. Adallus är nog Adil (Attalus). Role = Rollo (fr.), Rolf, Doricet = Torgadr.

Det var anledningen varför jag beslöt anställa ett motprov, och se till hur våra (Snorres) numera avsatta urkungar kunde heta hos Tracerna.

Jag tog till den svåraste: Yngve Tirkiakung. Yngve betyder icke ung, men är = Inge, som en etrusker skulle ansett vara ett nasaliserat grekiskt Hikanos = den väldige, Ingens (lat.); Ingaunerna, Ingevonernas stamfader. Detta stämmer med isländska Yngi, som kan ha varit Yggr, ett av Odins många namn, men uttalat grekiskt blev Yngr. På ryska = Igor.

Men vad är nu Tirkia(Tyrkia)-kung? Snorre Sturleson säger att han var från Turkland; men Turkiet fanns icke på Snorres tid (1100), varför Snorre måtte ha menat ett annat land, men ungefär på samma plats. Detta land kan ju vara Tracien, som hette Thrax, Threx, Threissa, Tark, och vars första kung ju hette Tiras, Teires, Tyres, där Tir- synes i Tirkialand, Trekialand, Trakä, Tracien. Nu fanns en ur-

gammal stad i Umbrien (Etrurien) som hette Tarqvinii, från vilken den invandrade Tarqvinius tog sitt säte. Tarqviniistaden kallades senare Turchina, och heter så än i dag; och där synes bokstaven q ha givit u i Turk, och Tarqvinii var en trakisk koloni.

Yngve Tyrkiakung kan således ha varit en Thraker. Men detta utesluter icke, att turkarna, som hundra år efter Snorre intågade i Mindre Asien, också varit utvandrade Traker, som återvände österifrån. Turkarna känna icke sin förhistoria, men nämna en viss Oughouz som ur-konung. Om Oughouz är Augustes eller Evjes (gr.) = den berömde, må vara osagt. Men den hette Othman, som står nära Otho, Odo, Ottonerna. Sedan kom en Orthogul, som är rena grekiskan (Orthokoulos) och betyder den reslige. Därnäst Orkan, också grekiska (Orkan) = Hägnaren. Amurat är latin, men Ammoros är grekiska och betyder den vanlottade. Men det finns en detalj, som heraldikern och numismatikern icke kunna försmå. Turkiska riksvapnet bär ju halvmånen med stjärnan, utan att någon vet varför. Nu finns halvmånen med stjärnan på etruriskt (umbriskt) mynt (se Corssen tab. 21), på sabinska mynt, på celtiberiska och runmynt, på ett med Efesus' Diana, och på macedoniska, om jag icke missminner mig. Detta ger ju en ledning vid kommande forskningar.

Men själva namnet Seljouk, med vilket vi (1860) började turkiska rikets historia, återfinns bland Traciens konungar. Denne kunde ju vara en Selevk (= Seljouk), en Seleucid, visserligen Syrier, men regerande i Tracien, som varit Macedonien och tvärt om.

Något originellt hos turkarna kan jag icke finna,

och deras nuvarande språk är lika mycket grekiska som semitiska.

Under dessa forskningar kom jag att tänka på alla de orimligheter, varmed vår urhistoria börjar. Per Wieselgren har i sin ståtliga Propylä till vår forn-historia (Ny Smålands Beskrivning) framlagt några mycket tänkvärda inkast mot de äldsta annalisterna, utan att han förmår lösa motsägelserna dock. Men detta har givit mig anledning tro, att de till oss invandrade från det sydliga Järnbärarland (Noricum), medfört minnen från hemlandet, och när det stundom i annalerna talas om Dacia, Noricum etc., det menas urhemmet söder om Donau (Nieder-Oesterreich). Ett exempel är detta! F. C. Dahlman (tysk professor) skrev i sin Geschichte Danemarks, om »Östriken, bekanta för isländarna, liggande i Öster om Danavälden, med en befolkning, som väl talat danskt, det är skandinaviskt tungomål, men vilka riken ej före Gorms tid varit delar av en dansk monarki».

»Men särdeles påfallande är det, att vi så alldeles icke höra något till de danskes Österrike...» Nej, emedan det icke fanns något rike öster om nya Dacien (Danmark). »Så tillåta dock de engelska historieskrivarna icke, att man betvivlar ett östligt rikes tillvarelse, sedan de, samtidigt med Götrik och hans stam, giva oss ett annat danskt kungahus, som härleder sig från Ragnar Lodbrok, och endast kan hänvisas till öster... Dessa Östrikes kungar äro historiskt tappade för oss...»

Här visar sig ju förväxlingen, och denna slump att han begagnar namnet Österrike, säger oss ju varest Danmarks andra kungalängd kan sökas.

När man i Scriptores rerum Suecicarum travat alla våra äldsta krönikor, så undrar man hur urkunder om samma folk kunna vara så olika. Och bland våra numera slopade kungalängder finner man namn som icke alls äro nordiska. Sålunda finner man en Nearch, som sedan blivit Njord, som också är en gud; Stroy har blivit Frey, också en gud. Brætonnund blir till Brötanund (Braut Onundur).

Gamla krönikan har en konung Urbar, som sedan skrives Urban. Oktar blir Ottar, som är italienska behandlingen av latinet (Octo = Otto). En Philemer blir hos Ericus Olai till Fyolm, hos Olaus Peter till Film, som skall föreställa Fiol-ner. Philemer är ren grekiska och kan betyda ett och annat, och Fjolner syns vara en förvrängning. Denna Philemer, berättar gamla krönikan, gick ut i Almanniam och kom ner till Dunnow (= Donau), intog Tracien (obs.) och Messiam (= Moesien).

Emellertid, och nu visar sig kanske hur Olaus Petri vidrör problemet gamla Savaria och nya Sverige. Han säger att man förr uppgivit det Sverige ursprungligen bestått av fem riken. Det första skulle ha varit Finland, Phennonia, som jag kallar Pennonien, och med Åbo stift (Åbo = Turko, obs.). Det andra riket var Norr-land = Noricum. Det tredje Uppland o. s .v. Detta med Finland såsom hörande till äldsta Sverige förnekar han bestämt, då han visste när Finland först började erövras. Men uppgiften om Finland antyder tillvaron av en förhistoria, och pekar ju neråt Donau, där ur-länderna lågo sida vid sida.

Noricum t. ex. förvandlas på resan norrut, så att det blir Nerigo, som dels är namnet på Norige, dels namnet på Närike, även på Norr-land, och frågan blir,

om icke denne Nearch (Neorch) var ifrån Noricum, och om icke hans historia spelat sig därnere.

*

Under avvaktan på en boksändning, skall jag sluta för i dag, men antecknar på föredragningslistan följande:

1:o) I Tunelds geografi, på tal om Gudhem i Västergötland, säger författaren i en not till Gudhem: »Detta Gudhem torde jag med flera skäl framdeles kunna visa vara det gamla Godheim, där Gylfe bodde, då Gylfe av sin mark gav Oden Sityn eller Sityna (obs.!), vilket ligger straxt därunder.» Alltså icke Sigtuna vid Mälaren, där mynten med Sithun uppgivas vara slagna. Samme Tuneld säger att i Finland i Kemi socken låg ett Sigtuna, koloni från det svenska S.

2:o) Runmyntet n:r 2 på tabell 8 i Liljegrens Runlära är präglat med trakiska (turkiska) halvmånen, och bär på reversen namnet Bosio (Ilunti). Frågas: är detta Noricern Voccio, som var i förbund med Julius Cesar? Då är väl myntet från Noricum och där ha begagnats runor; myntorten kan vara Lentia (Linz) eller Lunz (nu Gaming), båda i Österrike. Myntet n:r 4 är försett med halvmåne och stjärna, men där står bland runorna ett forngrekiskt Ε som omvänt är etruskiskt ∃ eller celtiberiskt.

3:o) Om man ser på österrikiska kronländernas vapen, skall man återfinna örnen, gripen, de tre lejonen, och de tre strömmarna, vilka senare ännu äro oförklarade. (Jfr härmed svenska landskapens och städernas vapen.)

4:o) Staden Veronas (Berns) vapen är ett gult kors på blå botten, identisk med svenska flaggan. Didrik av Bern (Verona) är kanske mer än en saga:

5:o) Tyska kår-studenternas vapen från medeltiden äro mycket lärorika, ty där ser man både danska och svenska färgernas uppkomsthistoria. Och redan 1386 har föreningen Suevia det blå och gula. Men Palaio-Austria har då gult och djupblått, som sedan blev svart, o. s. v.

6:o) Dacierna voro på romartid kända för sin kroksabel och sin mössa, som nu är fez. Dacierna voro traker, tevkrer, turchiner, turkar (se ovan). Och innan turkarna kommit in (igen) i Europa, omkring 500 före Kr., ägde en konung vid namn Desibul, som tyckes ha burit samma namn som daciern Desebal-us, vilken slogs av Trajanus, och nu finns på Trajani kolonn.

A.-T. 21. 2. 1911.

8.

Intermezzo-rapsodi.

Under mina Odysséer i främmande länder, kom jag en gång till en småstad straxt söder om Paris som hette Palaiseau. Där stannade jag en tid, för att någonstans vara, annars bara.

På tidningshyllan i Stadskällarens sal hittade jag en dag några lösa blad ur ortens fornminnesförenings handlingar, och fann däri en Skatteläggning från åren 811—819, alltså straxt innan Ansgarius avreste till Sverige. Nu erinrade jag att Palaiseau fått sitt namn

från det merovingska palatium som Pipin den lille därstädes donerat åt S:t Germain-des-Près.

När jag nu läste denna mantalsförteckning från Ansgarii tid, upptagande ett par hundra namn, så fann jag idel germanska namn, på ulf, brand, bert, gard och fred. Detta var ju icke oväntat då en Pipin var gift med en skandinaviska och då Karl den store en gång var gift med en Fastråde.

Emellertid låg i källarsalen även en tryckt förteckning på 1895 års valberättigade. När jag då tog mig till att jämföra namnen från 811 med den från 1895, så fann jag förfranskningens hemlighet, som icke alltid gick efter ljudlagarna, utom stundom kommit till antingen av bristande förmåga att uttala, eller av begäret att gentilisera.

Sålunda kallade sig Nadalrad (från 819) numera Nararad; Maiulf = Maillot; Achard = Agard (jfr biskop Agardh); Frotfrid (jfr Frodefrid) = Fortier eller Fretet; Bertgard = Bejot; Walafred = Valat; Lautbert = Lambert; Hairibold = Herbaut; Teudrice (Theodorik) = Thierry; Riulf = Rigault, o. s. v. Några namn voro bibehållna, såsom Godin, Guntard (Gontard), o. s. v. Av allt detta kunde jag förstå, att Ansgarius knappast behövde tolk när han kom till Birka »som låg på en ö i Mälaren kallad Björkö». Och därmed är jag åter inne på Birkafrågan, som jag lämnade på 1870-talet, nu föranledd av Otto Sjögrens sista jävande av Björkö. Rimbertus, Ansgarii lärjunge, säger att Ansgarius kom till Birka i Sverige. Adam av Bremen säger att Birka låg mitt i Sverige. Gamla prosaiska krönikan säger bestämt att »Birka låg på en ö i Mälaren, som hette Björkö». Detta ansåg jag få 1870-talet vara full bevisning. Nu är Birka helt enkelt Burg, fordom

Beork, Birig, nu engelska Borough, hos grekerna Pyrgos, hos hebréerna Birah. Har således icke med Björk (Birch) att göra. Och som det väl funnits oändligt många Björköar, kan Ansgarius ha kommit till en sådan, men säkert är att han kom till Kungliga Borgen, som sannolikt låg — där Stockholm nu ligger, det vill säga på öar (Holmiæ) i Mälaren, då Mälaren ju räcker till Vaxholm. Sjögren finner Björkö för obetydligt, och kan ha rätt; Sigtuna var nog en Burg, men låg icke på någon ö.

Agnefit kallades äldsta Stockholm av våra lärda förfäder, och Agne var av Ingevonernas (Yng-lingarnas) urgamla ätt, och Stockholm har således varit ett centrum långt före Ansgarii tid.

*

Jag har visserligen icke gjort mina resor i en Svegders syfte, för att uppsöka det stora Swithiod, men jag har alltid haft detta som ett bi-intresse, och går nu vidare.

Under en resa i Bretagne tillsammans med en landsman, råkade jag en bondkvinna på skjutskärran, och när hon lyssnat på vårt svenska samtal, förklarade hon att vi talade landets språk, och att hon förstått allt vad vi sagt. Detta är svårförklarligt, ty gumman talade både franska och s. k. keltiska, som är ett makaroni av förvrängd latin, grekiska och fornnordiska. — Les Paludiens i Bretagne uppgiva sig vara skandinaver.

*

Jag bodde en gång i Normandie, och det känna vi, men mest från Vikingatiden, ehuru beröringspunkterna äro ännu äldre.

I mina gamla anteckningar ur goda källor finner jag följande. »Pipins dotter Chillrude, Renés hustru (av Génes) var Holger Danskes mor, och Holger var kusin med Roland.» (Holger D. är förvisad till Ardennerna och sagan, men min anteckning står kvar, ehuru jag icke står för den.) »Saxarna strövade från Böhmen uppåt Norge.» — Vitikind retirerade alltid till Danmark. — »Normanderna voro alltid förenade med saxare, när de kommo med sina skepp till Frankrike.»

Detta antyder åtminstone att en återutvandring från våra länder stundom ägt rum, frånsett den stora gothiska.

Hochery, som är Hohe Erik, brände Rouen 844. Men dansken Cochiliac, som är Hugleik, slogs redan 555 till sjöss, av Teodoriks son. Denna Hugleik är väl icke vår apokryfiska Huglek, Uppsalakonung efter Alf och Yngve, men namnets transskribering får hågkommas, då en gång den strukna ynglingaätten skall återinsättas. (P. M. Cochiliac = Hugleik. Då blir Anund = Anuntio = D'Annunzio = Anania, Hanno, Henoch; men Anund = Amund, varav Emund, Edmund o. s. v.) Åt dem som avspisa varje närmande mellan nordbor och andra numera främmande folkstammar med trollformeln kelter vill jag upplysa, att keltiska icke är något separatspråk, utan endast en intressant rotvälska, som visar hur grekiska och latin pådyvlats barbarer, vilka torterat dessa utbildade språk alldeles orimligt. Men vid nedskrivningen av orden uteläm-nades ofta vokalerna, varför hopandet av konsonanter

gjorde glosorna nästan oigenkännliga. Och detta i likhet med etruskerna, som skrevo Elchsntr, men uttalade Elechsenter = Alexander. Kelterna gjorde även dåliga översättningar av latinska glosor, så att när de skulle säga »sporren» sade de »taggen». Alltså Cinteir (av Sentis [lat.] = törne, tagg) för Celear (lat.) = Sporren, men Cinteir kan även vara grekiska Kentron = tagg, vilket ger keltiskan sitt intresse såsom övergångsformation. De förtunnade latinska ljud, så att Vir = »man» blev Fer. De skarvade också, så att Citra (lat.) blev Centarch, o. s. v. (Se min skrift: Bibelns egennamn.)

Men, för att återvända till frankerna i Palaiseau; i svenska etnografien, som dock är oskriven förekommer icke frankiska element. Dock är skånska bondgården med dess sambyggnad i fyrkant, rent frankisk, och kan än i dag ses i Frankrikes Farme = arrendegården.

Tyskarna kalla ju Gallien numera för Frankerriket, och frankerna voro germaner; fransmännen kalla tyskarna allemanger, vilka också voro germaner. Fransmännen förväxlade ännu på 1870-talet schweizaren och svensken, och i kantonen Schwyz, varav hela Schweiz (Suisse) bär sitt namn, kallar man sin kanton Swiz.

Jag bodde en gång i urkantonen Schwyz, och ville i likhet med mina förfäder söka Haslidalen. Denna ort söktes av Axel Emanuel Holmberg m. fl. i Unterwalden nära Meyringen. Till den ändan for jag över sjön till Buochs och kom in i ett mörkt land, där jag dock fann norska säterbodar i mängd, förvillande lika originalen, timrade och skulpterade. I Haslidalen fann jag visserligen gärdesgårdar, men

dem har jag funnit ända nere i Tyrolen. Arkadisk enkelhet och gemytlighet rådde där visserligen, så att till exempel uppasserskan på bykrogen först läppjade på vinbägaren innan gästen drack. Men mer fann jag icke, och ingen visste något om Sverige.

Hemkommen från den expeditionen, gjorde jag bekantskap med amtmannen i Schwytz; och när samtalet fördes på Sverige, upplyste han, att denna urkantonen Schwyz var ifrån Sverige, och att man i staden Brunnen straxt invid kunde få se de historiska urfädren från Norden, målade på en vägg. Dagen därpå sökte jag upp huset i Brunnen, och fick där i fresco se stora figurer, restaurerade förstås. De buro namn, som jag glömt, men vilka hägra i minnet såsom Harold, Inge o. d. Och en station invid Brunnen heter också Ingebohl, men icke långt därifrån ligger ett Hasli, som bör vara det äkta. Men kantonen Schwytz' vapen är rött kors på vit botten, vilket är Dannebrog, men även Schweiz'.

Att schweiziska resanden från Meyringen sökt sitt Hasli i Sverige visar ju på tradition om utvandring från Sverige; att svenskar sökt sitt Hasli i Schweitz såsom något urhem, tyder ju på återinvandring, ett mycket vanligt fall. Men det finns fyra Hasli i Schweiz, och sju Hassle i Sverige, utom de sju Hassla. Den som vill göra komparativ geografi, kan möjligen av ortnamnen finna det rätta.

Och så ett ord om Vilhelm Tell. Schweizarna erkänna honom, och år 1388 vid en folkförsamling i Uri funnos 114 personer som hade personligen känt Vilhelm Tell. Både krönikor och sagor stämma överens. Att Palnetoke (omkring 900 e. Kr.), sköt ett äpple från sonens huvud, betyder ju intet. De fransk-

talande schweizarna kalla vår Palne Toke helt enkelt Yocco, men tros ha förväxlat honom med Toke, som sköt ihjäl Harald Blåtand, eller med Toke Skytte. Kanske Gessler (från Hassle?) hört sagan om äpplet och funnit idén god, för en ond man.

I sammanhang med strykningar och förvisningar vill jag bara nämna i förbigående att Ogier le Danois existerat. Capefigue, i sin grundliga Charlemagne, har mycket att förkunna om Ogier, som ibland kallas Ogger, och detta även enligt krönikorna (Sankt Gallens), icke bara efter Chansons de Geste. Capefigue har även hos benedictinerna funnit Ogiers gravskrift från elfte seklet, författad över Ogier och en annan hövding Benoit, vilka voro begravna i Saint-Faron de Meaux, numera Faremoutiers. Gravskriften börjar så här: Fortes athletæ, per sæcula cuncta valete.

Karl den store hade alltid ambassadörer till danska hovet, där de samtida konungarna heta Siegfrid, Heming, Godefroy. Men Ogier kallas på ett annat ställe Autcharius och uppgavs vara död i Verona (774).

Men om Ogier är Holger Danske, som sitter i Helsingörs slottskällare, det blir svårare att bevisa. Men nog var krönikan först och visan kom sedan.

A.-T. 25. 2. 1911.

9.

Geijer anmärker (1818) i Palmblads Swea, att nordborna begagnade samma ord för prästen som för guden. (Därav Odin först prästkonung, sedan gud.) Och i de äldsta grekiska mysterierna, i den

tragiska Kabirtjänsten, buro också prästerna gudarnas namn, vilket är så mycket märkligare som så många andra spår hänvisa i uråldern på en gemensam (trakisk) källa för de germaniska och grekiska språken, religionerna och folken.

Strinnholm, som (1834) skriver Svenska folkets historia, inför genast sina landsmän i världshistoriens ram, och med en oerhörd beläsenhet i den klassiska litteraturen och de utländska källskrifterna får han svenska nationens fornhistoria inregistrerad bland de stora europeiska. Svensken är med bland Tacitus' germaner; han är i släkt med gotherna, som innehade både Bysanz, Rom, södra Frankrike och Spanien; svensken är med överallt, i Noricum, Pannonien och följaktligen i Tracien, där Dardanien låg, och där tevkerna voro trojanernas fränder, geterna i Tracien voro gytoner, gutoner, gotoner, goter, och en gute är ännu i dag kallad en jute av preussaren, som säger der Jute Jott (Gute Gott); därför är Jutland och Gutland (Gottland) av samma gröda.

Detta kringsvävande (swabiska) nationella liv gör vår fornhistoria så osäker, svävande, att man finner den orimlig, då den börjar med Troja, tevker, tyrkiakung och Trakien. Men alla motsägelser upplösas, när man upptäckt att denna vår historia är vandrande. Det talas ofta i vår urhistoria om lilla och stora Svithiod; med stora Svithiod menar man det förhistoriska som låg någonstans söderut; liksom man också talar om ett Forn-Sigtuna, som dock icke låg vid Signildsberg. Sverige kallas en gång Wilkinaland, utan att man vet varför. Det kan ju vara det svävande Wälskland, som både är Italien, Wales (i England), Wallis (i Schweitz), och otroligt nog Valakiet,

som en gång var del av Dacien, där Singidunum låg. Danmark kallades en gång Wethala hod, som erinrar om Vitulia, Viteliu (oscisk), som var Italien, med etruskiska staden Vetulonia. Småland bar namnet Finnheden (Finnheit). Men varken Danmark eller Småland är någon hed, och Smålands Finn- behöver icke vara invandrad, utan kan vara utav Findelicia (Vindelic) nere vid Noricum. Den som söker Brawalla hed, bör därför erinra att den heden även hette Skathela, på samma gång sökaren latiniserar det första till Baravallis, eller förtyskar till Berwalde. Och om han franciserar till Baravallis får han Bervaux, av analogien Claravallis = Clairvaux.

Men trakerna, våra urfäder i Noricum, Dacien, Pannonien, voro även goter. Den som älskar materiella indicier skall få ett sådant. Romarna kallade tracerna sithones, och Tacitus har sithoner invid svionerna!!! Goterna hade ett krigsbruk, nämligen att i träd upphänga de slagnas rustningar (exuvia) till krigsgudens ära. Detta bruk är illustrerat av två t r a c i s k a mynt, som här avbildas, och vilka jag icke kunnat tolka förrän jag i går läste Strinnholm (efter Plinius?).

I fyrtio år har jag sökt Odin, utan att finna honom. Sturleson gör honom till en invandrad prästkonung, och trollkarl, lite misstänkt, ehuru icke så mycket som den traciska Orfeus (Urbe? i gamla krönikan), vilken Strabo kallar rent ut skojare. Men i Eddan är Odin en gud. I Gylfaginning säger Gángleri att Allfader (Odin) hade fordom i Asgard tolv namn: Allfader, Herran (Herain), Nikar, Nikur, Fiölnir, Oski, Omi, Biflidi, Svidorr, Svitrir, Vidrir, Jalg eller Jálkr. På annat ställe säges, att dessa tolv namn bar han, därför att alla jordens folk skulle kunna känna honom och nämna hans namn. Här gömmes nog en hemlighet, flera hemligheter, även för den vetgirige etnografen, som borde översätta de nordiska orden till grekiska, och de grekiska till isländska.

En högst märklig förväxling mellan Odyssevs och Odin har en gång ägt rum då Tacitus berättar att Odyssevs på sina odysséer uppbyggt Asciburgium vid Rhen. Strinnholm citerar i en not både Geijer och J. Ramus (dansk präst): »Ulysses et Otinus unus et idem».

Må vara, men för att belysa den kvistiga frågan, skall jag här förevisa ett mynt, som uppgives vara från traciska kolonien Odessos, vid Svarta havet, i senare Moesien-Dacien, och intill nuvarande Odessa (Varna?).

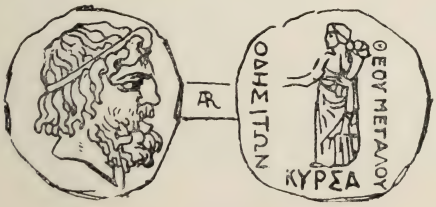

Nu står där på reversen Odäsithon och Teoumegalou, och inunder figuren Kyrsa. Men om man, såsom lovligt är med inskrifter på mynt, avdelar orden, så får man: Odä Sithon; och Teou Megalou, som kan betyda Till Od i Sithon (Sithonia) den store guden. Frågas: icke kan väl en furste kallas den »store guden»?

Vem kvinnan Kyrsa är har jag icke hunnit utreda; men eftersom hon bjuder på ett äpple ur ett ymnighetshorn kan hon ju få mer likhet med Iduna än med Eva, hälst hon är påklädd. Att ◯ i Teou av mig läses som Ⓗ är tillåtligt, ty sådan licentia tillåter numismatiken, hälst min bild är hämtad ur ett billighetsverk, där litografen icke kunnat skilja på ◯ och Ⓗ.

*

I en föregående min artikel talade jag om två traciska kungar, Seuthes och Colys. Sedan dess har jag i Strinnholm råkat läsa denna passage: »Dessa göther, vittnar Eddan (Skalda), ha blivit så kallade efter Odens namn Gautr eller Götr, så att Götaland efter honom egentligen har sin benämning, liksom Svithiod efter Svithr...»

Nåväl, om jag nu på försök sätter Seuthes = Svith-r (med stumt r) och Cotys = Gotr, så är ju ingen orätt skedd, ty u är lika med v, och C lika med K eller G. Men att personerna äro identiska, vill jag icke påstå, bara att de äro släkt, ty i Tracien funnos flera Seuthes och flera Cotys.

Så här se våra släktingar ut i alla fall.

Denna Seuthes, Svitr, är ju lik daciern, från Trajani kolonn.

Och så här ser en Cotys, Gothr, ut. Men varför reversen skall bära Raskoupors namn, är mig oförklarligt, då Raskouporos var en annan kung i Tracien. Man skulle ju ha rätt att tro det framsidans Kotys invid Basilevs skulle betyda den gotiska (kungen), eftersom frånsidan återger namnet??? (Se vidare: Cary's Rois de Thrace.)

*

Min hypotes i en föregående artikel, om trakerna, tevkrernas förvantskap med turkarna, har sedan icke visat sig vara ny. Ty Strinnholm har (1834) anmärkt »att med sagans (nordiska) turkar förstås tracer (traker), har redan av andra blivit anmärkt och är väl näppeligen något tvivel underkastat».

*

Att det funnits ett Stockholm före Birger Jarls, det vet man, ty alla städer äro byggda på ruiner. Själva Rom hade ett forn-Roma, äldre än etruskerna. Detta hette Saturnia och var sannolikt byggt av sikuler, som sutto i Italien före umbrer och etrusker. Dessa sikuler av okänd härkomst, kallades även sikeler. Men Herodots sigynner uppe vid Donau kallades även sekler. Dessa sekler kunna vara szeklerna som ännu sitta i forna Dacien (Ungern) och även i Siebenbürgen. Siebenbürgen kan på latin heta Septemmontium och förer sju borgar i sitt vapen, under en örn. Rom kallas av Festus Septem-montium (de sju kuliarnas stad) och Roms örn förjagades en gång av siklerna från Palatium.

Daciens sekeler (sigynner) borde då vara släkt med romarna, och enär sigynner visat sig vara Euganeer eller Ingevoner, så bli staden Iguvium i Umbrien och Euganeerna vid Savona förklarliga, och genom dem få våra Inglingar, Ingavoner en plats i stamtavlan.

Umbrerna uteslöto bokstaven s, så att sigynner blev igynner.

Men varför Rom kallas Urbs, vet ingen, icke ens romarna; men att Troja först kallats Staden är säkert.

(Läs Adlerbeths anmärkning till Virgilius' Æneid, sid. 349. Urbis opus...)

Vem har då grundlagt Rom? Jo: många ha grundlagt Rom, och att Ingevoner varit bland de första, har jag gjort sannolikt, även om Siebenbürgerna icke direkt varit med.

A.-T. 2. 3. 1911.

10.

Sturleson börjar sina konungasagor med en geografisk upplysning: att floden Tanais, som fordom kallades Tanaqvisl, utföll i Svarta havet. Nu har Tanais, som är Don, vilken utfaller i Asovska sjön och icke i Svarta havet, ofta blivit förväxlad med Dan-ubius (Donau). Vidare hade Tarqvinius Priscus en gemål som hette Tanaqvil, vilket man bör minnas.

Emellertid, Tanais tyckes bl. a. ha skilt två folkslag, Asar och Vaner, som icke voro gudar ännu, och icke höra till mytologien, utan till etnografien. Vilka asarna voro, det vet ingen människa säkert, men på vanerna kan man åtminstone gissa. Vaner, tyska Faner, Fenni (Tacitus), Vandaler, Vender, Vindelicier. Att här varit fråga om olika stammar har man rätt att sluta av Eddans Allvismål, där dvärgen Allvis besvarar Tors filologiska spörsmål rörande ett och annat.

Sålunda frågar Tor bl. a. vad säden kallas hos olika väsenden.

Allvis svarar: Byg kallas säden bland mänskor. Detta är bjugg. Men hos jotnar, säger Allvis, heter säden Æti = mat. Nu heter mat på semitiska: Bag, Fagein (gr.) = äta, och bekos är grekiska bröd. När människan säger byg, så talar hon semitisk-grekiska; men joten (juten, goten) talar nordiska språk. Men jotens æti är även semitiska Ador = säd.

Allvis fortsätter: Säd kallas bar hos gudar. Detta är rena semitiskan, ty bar (heb.) är säd, och anses bli far i latinets mjöl.

Men vanerna säga helt enkelt växt, alltså nordiska, fastän från grekiska Avxanein = ökas, växa. Alferna säga Lagastaf för säd, men detta skulle förefalla konstigt, då alferna även kalla havet Lagastaf, om icke alferna voro kända som poeter, och därför liknat den böljande säden vid ett hav.

I Helhem säger man Hnipin = den bugande, där byg påstås vara i släkten, det böjda, vilket är kornets karaktär: att växa i krum.

Dessa språkdifferenser i Allvismål kunna tjäna en blivande etnografi, och jag lämnar nu det stora ämnet med några antydningar om vägens svårigheter, men även om dess möjligheter.

Ved, träd, trä kallas av människor vithr = ved; eldi av jotner; det är väl den nordliga aldern, gråalen; alferna säga fagur-lima, som översättes: den skönlemmade (= skogen), men lime är engelska ordet för linden, som endast i södra f. d. Polen bildar skogar. Vanerna säga vavnd, översatt med spö, men kan vara Wood (eng.) eller Wald (ty.).

Dessa översättningar äro stundom endast omvägar, och fastän glosan stämmer, kan den ha varit i säck innan den kom i påse. När således jotnarna kalla solen Eyglò, som översättes med evig-glöd, kan det lika väl vara grekiska Aigla, som betyder glans.

Likaså när jotnarna kalla jorden Igroen, översatt med grönska, kan detta vara Agros (gr.) = fältet, som visar sig av asarnas hamn på jorden, som är fold = fält. Gudarna kalla jorden Aur, som är grus = ör-en, Ghur (Kisel-Ghur), Hor (hebr.) = berget.

Men Odin! Odin, Othin, Auden, med sina tolv namn i Asgard! (Eljes har han 126 namn.) Först människa, sedan gud. Alfödr = alltets upphovsman.

Herran = herren själv, Nikar, Nikias, Necator = segraren eller dödaren, men Hnikar = böjaren. Nikur = dito. Fjölnir hette ju Fjolme, Filimer, Filmer. Om mer är mar = häst, så är Filmer = hästvän, som jämnt upp är Filippos.

Oske är ju icke åskaren, ty det var Tor; men Ocsci, Osci, bodde vid floden Oscus i Moesien, och kunna vara av Oskerna i gamla Italien. Hette även Oesi, som liknar asar, æsir.

Omi, okänd betydelse, men Omos (grek.) är vild, som stämmer i begrepp med Wuodan, Wüthen, men icke i ljud.

Biflidi, av grekiska Blefo = skåda; siaren dock med ett öga, såg han allt.

Svido av Sfatzo (gr.) = offraren.

Svidrir = dito, Vidrir av Faidros (gr.) = den lysande, och slutligen Jalker, som är rena hebreiskan = den mäktige. Men så kommer viktigare upplysningar i Grimnismål. »Odin nu jag nämnes, hette Ygger fordom.» Men dessförinnan Thund, Vak, Skilfing, Vafud, Hropta-tyr, Gauth och Jalk, Ofn-er, Svafner.

Om man då tar fast på Ygg-r först, och begagnar det med filologiska reagensmedel, så får man dessa fällningar: Yggr, Iggr, Ickr, Ikar = Icarus. Icarus gjorde sig vingar, som enligt Plinius tolkats som segel, varmed uppfinnaren led skeppsbrott på en resa från Kreta. Där synas Odins underbara Skidbladner som seglade i motvind, och där är Ægeiska havet med Ægе, Ægir; men Kreta heter nu Candia, som kan vara Scandia, eftersom S får utelämnas (Smaragdos = Maragdos). Men Kretas äldsta invånare hette Cydonier, som på franska blir Sidoniens, från Sidon, san-

nolikt. [Kungen Minos = Menon blev gift med Itone (= Iduna?)]

På Kreta fanns berget Ida (= Idavallen) och staden Sithonia (= Cydonia), floden Oaxes eller Asos (nb.), viken Suda (Sudeterna?), floden Elektra (Halak i Tracien), Iardan (= Iordan).

Men straxt norr om Kreta (= Candia) låg Kythere, som ägde staden Scandia, och Kapsali (Hapsal, Obslo, Obsola, Upsal). Och eget nog fick Kythere senare namnet Cerigo, som är italienskt och uttalas Tjerigo, nästan som Schverigo. Här dyrkades emellertid kureterna (kabirerna), med vilka stora auktoriteter förbundit både Quiriterna i gamla Rom och Asalärans bekännare. Kyrios är Herren, som var ett Odins namn (= Härian).

Kabirerna, de mystiska, äro helt enkelt Eddans makter. Så här se de ut på ett mynt från Scyros. Theos = Gud stavas med ◯ i stället för Ⓗ, vilket jag ofta funnit på gamla mynt.

Nedanför sitter ett frimurareteckен △, som liknar ett äldre gravkors, men även det oförklarade celtiberiska ⏃ (Lorich).

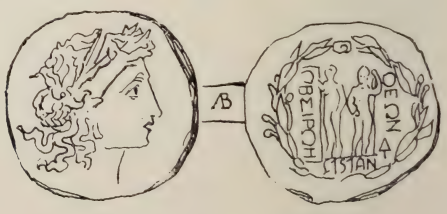

Men nu lägger vi Ygg (med stumt r) i reaktionsbägaren och behandlar det på grekiska sättet. Det

blir då Yng, Ing, Eng, Ang, Anc. Där är Aneus (Martius), Inge-voner, Iguvium med egubinska tavlorna, Yngve (Frei) o. m. s. Att i Eddasångerna Jofur, Satur och Mar förekomma, ha Rudbeckianer begagnat sig av och fått dem till Jupiter, Saturn (Hathor, egypt.) och Mar-tius. Även Athrid (=Atriden) finns där.

Men Ygg kan bli Hygg och även Sigg, och där är Sigge (Fridulfsson), Sigyn och — Sigynnerna, som på Herodots tid bodde i Noricum, Dacien, Pannonien; och därifrån är väl Segodunum, Singidunum, som nog är Szegedien i ungerska Alföld (nb.).

Men före namnet Odin har han detta: Thunder, som väl är tyska Donar eller svenska Tor, varav kan förklaras att Torsdyrkan anses äldre än Asaläran.

Men där mytologien börjar, där slutar etnografien, men det var just den jag åsyftade, och återvänder nu till ämnet.

*

Jag hade i föregående påpekat huru avvikande våra äldsta krönikor äro rörande konungalängder, och jag sökte förklara detta medels en skedd förväxling mellan Nya, Lilla Svithiod och Stora, Gamla Svithiod.

Per Wieselgren har (i Ny Smålands Beskrivning) vidrört frågan utan att finna lösningen. Småland hette fordom Finnveden, utan att några finnar varit där. Och han blir orolig som Olaus Petri i sin krönika, men Olaus blir otålig och förvisar motsägelserna till sagan.

Wieselgren söker en utväg på detta sätt: »Finn- är emellertid en stavelse, som fordrar mycket studium

att alltid kunna begripas. Det är tanklöst att taga det som utmärkande nu varande Finland...»

»Då Tacitus talar om Fenni öster om Weichseln...» »Då Saxo och Krantzius däremot beskriva Phinnorum Rex, talande danernas språk och som lätt sluter förbund och börjar krig med danakungen, därvid biträdd av saxarna... och kunna tjäna Phinnorum Rex genom att falla danakungen i ryggen då han anfaller Phinnia...»

»Danakungen på vägen till Norige anfaller i stället Phinnakungen...»

Detta Finn-namn torde gå djupare ner i tiden än vår kännedom av den främmande rasen med alldeles okänt språk.

Här måste jag lämna den lärda vägvisaren Wieselgren som drar ner till Småland = Finnveden, och tåga ner till Pannonien, dit Wieselgren dock visar mig vägen i sitt itinerarium.

Så här lågo urfädrens länder söder om Donau: Vindelicia, Noricum, Pannonien, Dacien. Men mitt i Pannonia låg Sabaria (Sverige). Detta förklarar varför Olaus Petri i sin krönika får Finland att vara moderlandet till Sverige. Men dessa folk bekrigade alltid varann, togo varandras länder, så att Pannonien slutligen låg i Ungern, där Dacien förut låg.

Nu kommer Wieselgrens bekräftelse att Pannonien var ur-Finland.

»100 e. Chr. Phavonia i västra delen av den största Skandeia, nedan om Chædini, enl. Ptolomæus.»

»Phoenonia hos Saxo; även Finnia, där finnenses bo...» Chædini äro Quadi som verkligen sutto i Mähren ovanför äldsta Pannonien (med Sabaria, Scarabantium, Arrabo, Ligo o. s. v.); och när qua-

derna gingo norrut blevo de codani; och detta är Sinus Codanus, som Kattegatt kallades. Denna förklaring ger ju klarhet i dunklet, och när quaderna, chædini tillhörde suevernas (Mare Suebicum!) stam, så blir ju vår släktskap med Mähren, och följaktligen Galizien, sannolik. Men varför Galizien förer tre kronor på blå botten i sitt vapen, det vet jag icke. Upplyser endast, att tre kronor var urgammalt i Sverige, och Danmark, vilket synes i Brenners äldsta svenska mynt, där Anund Jakobs, dock tvivelaktiga, mynt bära de tre kronorna, alltså långt före Magnus Ladulås, och Kalmarunionen. Galiziens tre kronor kan ha annat ursprung, men våra långa strider med danskarna om detta vapen kan ha en urgrund från de eviga striderna nedanför Donau, mellan grannarna: Noricum, Dacien, Pannonien (Vindelicien).

Sveriges fana var enligt Peringskiöld blå; väl, men blodsbaneret i strid var rött. På Sankt Eriks altarskåp syntes många olika vapentecken; ett bar tre kronor på röd botten; ett annat några blå och gula bjälkar som sedermera ansågs tillhöra Holmgerska Folkungagrenen. På samma ställe förekom sköldden med tre kronor på en flagg, med ett ljust kors.

Numera anses vår flagg ursprungligen ha varit blå med vitt kors. Blått och vitt är Bajerns färger, alltså gamla Rætiens.

Men gult kors på blå botten är Veronas, där Teodorik av Bern var hemma.

Nu slutar jag med flaggfrågan!

Men i nästa artikel tågar jag på Rom, eftersom alla folk söka en ära i att få anor därifrån.

A.-T. 8. 3. 1911.

11.

Det har varit för sed att så snart man iakttagit semitiska spår i västerlandet, har man kallat dessa feniciska, och därmed har den saken varit avgjord. Men om man tar en fenicisk grammatika, skall man se, att det är lika mycket hebreiska, kananeiska, samaritanska, arabiska och assyriska, så att om man läst hebreiska, så kan man de andra språken också, om man nämligen kan de olika alfabeten.

Att phenicier varit tidigt i Italien, kan man bl. a. se på de oskiska mynten, som både äro tecknade med feniciska bokstäver och bära i reversen Tjuren med mänskliga anletet, som väl är Tyr-us' Molok, Baal, Peor, Melkarth, såvida det icke är övergångsformen Minotaurus från Kreta, som var ett feniciskt nybygge. Men, ett av dessa oskiska tjur-mynt är tecknat med Plistia (nb.!), en samnitisk ort, omtvistad för övrigt. Detta Plistia kom mig att tänka på folkstammen Falisci vid Adriatiska havet, och därmed var jag inne på Pelasgerna, som även befolkat Italien (utom Grekland, Tracien m. fl.). Därmed väcktes ett minne från hebreiska lexikonet, där Pelischthi betyder Philistéer, och Peleschet = Philistäa, varav Palestina fått sitt namn. Peleschet och Pelasg var ju frestande, och jag anställde en analys, som nu pågått i månader.

Det första motprovet var detta. Philistéerna kallas regelbundet Allofyloi i grekiska Septuaginta-bibeln. När jag då fann ett oskiskt tjurmynt från Allifæ i Samnium, så ställde jag Allifæ invid Allofyloi, som var namnet på Philistéerna. Som nu Philistéerna ta-

lade hebreiska kunde jag anställa forskningar rörande dessa Israels fruktansvärda grannar som i likhet med Fenicierna strövade till lands och havs och därför kallades strövare = Falsch, där Falisci (med Falernervinet) bättre synes. Men Pelasgerna, som också strövade, kallades med en grekisk vits för denna skull Pelargoi = storkar, vilket på latin heter Ciconiæ, och troligen givit namn åt folket Cicones i Tracien och flerstädes. (Semiten kallade storken Chasidah, vilket man bör annotera, ty Chasdim är kaldéer.)

Men Pelargoni, öknamnet, upptogs av en stam i Tracien, som också kallade sin provins Pelargonia, varav synes att tracerna voro pelasger (= Pelargoi).

Emellertid: Philistéerna voro Cananéer, och Cæninenses var en ur-stam i Italien; och eget är att vid Cannæ skulle punerna (Phenicierna) bita i gräset. I philistéernas historia uppträder en Anak, som kom mig att tänka på den oförklarliga Ancus (Martius). Anak hade en son Talmai. Denne Talmai blev ju Telamon, och sedan Ptolmeus, men även Tolumnius, vars obegripliga namn träder upp i Roms ur-historia. Denna Lars Tolumnius (Talmai) gjorde oss och Livius mycket bekymmer, men vi undrade mest hur han kunde heta Lars. Detta kan förklaras av en pelasgisk egenhet att kalla sina befästa huvudstäder Larissa. Men Larissa var även en stad i Palästina (Philistæa) och är ett kaldeiskt ord Laresch, som betyder huvud, chef, den främste. Lars, Lares var därför chefen, fursten. Där hjälpte ju Philistéen och Pelasgern oss ett stycke väg. Men italienska stammen Cæninenses, Senones (S eller C är samma sak) vid Adriatiska havet voro nog Cananéer och därmed utvidgas begreppet Falisci, Pelischti, Filistéer, Pelasger, liksom Philistea

blev namn på hela Palästina, inbegripet Phoenicien. Och Ebréerna kallade alltid Phoenicierna Cananéer, endast grekerna sade Phoinikoi.

Och därmed går jag rakt på saken, medtagande rubb och stubb för att sedan sovra.

Philistäa kallades även Avim, som jag bl. a. vill återfinna i Anfinum, kanske Aventicum och Aventinum.

Philistæas slättland hette Sephela, som i Mindre Asiens Pamphylia (Allofyoi) blev Phaselis, sedan utvandrat till Italien blev Mons Fiscellus i Sabinerlandet, som även var en gång Sabellernas = Sephela.

Philistéerna hade en flod som hette Sorek, vilken kan ha givit dopet åt vår gamla Soracte.

Det fanns en ur-stad i gamla Italien vid namn Pales, som både erinrar om Palästina (Philistäa) och om Mons Palatinus, från vilket senare alla Pfalz, Palaizeau, och pfalzgrevar härstamma. Palatinus' nordostsida hette Cermal, som jag icke tvekar sätta invid Carmel, berget i norra Palästina (jfr: Palæstrina!).

Mons Albanus är nog Lebanon (= Libanon). Askelon, Eskalon, blir Esqvilinus, utan att jag garanterar dock. Gaza kan bli Gaëta. Albula blir från Aleppo. Apenninerna äro Poeni = Phenicier.

Sabinskorna, som rövades, voro Cæninenses (Cananéer). Men två Midianiter hette Oreb och Seb, som erinra om Urbs (Urbino) och Sabeller, eljes sabiner (samma folk). Dock är staden Arbagh (Kiriath Arba) = Rabenna (Ravenna) och Ieriko blir Arco. Ruma vid Sichem är väl Roma själv.

När nu så mycket talar för en invandring till Italien från Palæstina, varför har man uteslutit tanken på Ebréerna själva, som alltid voro i rörelse, liksom de äro än i dag? Detta kan endast bero på ett

förbiseende eller ett avsiktligt förtigande, ty Ebréernas etnografiska namn är Iberi (med stumt Gh framför). Där står nu skrivet Iberier-nas namn, som även följer floden Ebro. Och spanska språket är än i dag så nära hebreiskan, att den invigde förkastar arabiskt (moriskt) inflytande. Men några etnografer ha gått än längre, och söka alla Briter och Bretagnare bland Ibri.

Nu brukar man spåra upp Israel bl. a. på Iahvenamnet och på de tolv stammarnas högst karakteristiska namn.

Romarnas övergud hette Jupiter, av okänd härledning trots allt, och denne hette i alla andra casus icke Jupiter, utan Jovis, Jovem, Jove. Engelsmännen ha således rätt att kalla honom Iove som de än i dag göra och där står ju skrivet Iove som är ett sätt att uttala Iahveh. Att romarna undveko att uttala namnet i nominativus kan vara ett minne från ebréerna, som icke heller uttalade det, utan omskrevo det med Adonai, vilket är spanska Don, medeltidens Dominus.

Nu finns ett oskiskt guldmynt med inskriften så tolkad: Hmi ieiis Hmi (Friedländer), vilket kan vara grekiska Eimi iäs Eimi, »jag är, jag var och är», som är Jahves egen tolkning av sitt namn (i 2:a Mos. 3:14). På myntets revers ovan inskriften står den så kallade Cista mystica; den är smyckad med kransar runt om, och övertäckt av en Nebris (Bockhud?); mot Cistan står lutad en stav med bandvippor. Så skildras ju arken, med dess krans av guld, och tachasskinnet (tackskinnet) som kastades däröver på resor; och staven är då Arons, som förvarades i eller framför arken. Medaljens frånsida

bär ett skägglöst huvud med en krans av hjärtformiga blad (icke murgrön). (Cista mystica var en ark, vari kärlen till Dionysos-kulten förvarades.)

Rörande Iaveh (Ia, Io, vet man att under Hadrian och Antonius slogs ett mynt i Delphi med Apollos tempel och bokstaven E. Detta är nog det bekanta delphiska EI, om vilket Plutarch skrev en avhandling, som kan läsas än i dag (men som jag icke läst).

Etruskerna kallade sin övergud Tina, som nog är av grekiska Zäna, ett äldre namn bl. a. på Zevs, vilken också heter Dios i genitivus. Härav härledes Djonu = Juno och Eiona = Diana. Men sannolikt blir även den oförklarade Dionysos Zagrevs med i släkten, ty denne är icke Backus, utan en lidande gud, räknad bland kabirerna (de stora gudarna = makterna).

Om vi nu se på de tolv Israels stammar, som lämnat märken efter sig i gamla Italien, så märka vi först Sabellerna, som äro från Sabulon (Sebulon) = de närboende eller de stridbara. Under Sabeller räknades Sabiner, Samniter, Umbrer och andra, men Sabiner och Sabeller äro samma folk. Sabulons stam tyckes ha satt märket på Sabiner-bergen, men med sitt eget berg Tabor märkte de floden Tiber (Tevere), men även bergsbyn Tibur (Tivoli), där dock berget fick sjön Kinnereths (Genezarets) namn, ty det heter M. Gennaro. Men även närliggande Gennazano talar för saken. Den som vill söka flera kan därav få en stor behållning.

Sedan ha vi Osci, vilkas språk var de samnitiska stammarnas, och därifrån myntet med arken jag nyss omnämnde. Om samniterna voro av Sems eller Simeons hus är svårt att avgöra, likasom om Sennoner, Semnoner höra dit. Under gamla Qvirinalen

låg ett kvarter i dalen inemot nuvarande M. Pincio, och kallades Alta Semita. Semita betyder gångstig, men kvarteret var ingen gångstig. Men Simeons två städer Rimmon och Ether vill jag återfinna i Rimini och Aternum. Om Ravenna och Rubicon äro från Ruben kan jag icke bestämma nu. Men Semnonernas land kallades även Ager Gallicus. Varför? Av Gallerna! Men Gallerna sutto som Galater i Mindre Asien, och Galler, Gallater, Kelter voro Galiléer (= Kaldéer?). Där råka vi spåret till den galileiska mannens ringa anseende, liksom till samaritanens. Men Galiléen innefattade bl. a. både Sabulon och Isaskar = Isschar, som jag nu vill kalla Osci. I Galiléen låg Rama (= Ramnenses), men Ruma (Aruma) låg vid Sichem, och Luz (= Luceres) var en stad även kallad Beth-El; Khorazin kan få bli Cures, därifrån Qviriternas (Kureternas) namn brukar härledas, ehuru det kan ha gått över Kreta.

I Oscernas land låg bl. a. Abellinum, som i Isaskar hette Abel som stad, men Ebal som berg, o. s. v.

Den som vill se att Samniterna och Sabellerna, samt de äldre romerska riddarna voro klädda som Philistéer, Cananéer och Ebréer kan bekvämast göra jämförelsen på bilderna i Bæckers (tyska) Världshistoria och Weiss' bekanta kostymverk.

*

Nu slutar jag detta utkast med Siebenbürgen, varmed jag i nästföregående (9: e) artikeln samställde Roms Sjuberg. Siebenbürgen lär ha sitt namn från kolonister borta från Siebengebirge, vilket är skapat

precis som Rom, med sju bergspetsar. Stenen till Kölndomen är tagen från Siebengebirge, och Köln hette allra först Ubirernas stad. En av spetsarna på Siebengebirge heter Oljoberget (ölberg). Här döljer sig någon hemlighet, ty Ubii (vid Köln) kan vara Opici, som var grekernas namn på Oski (oskerna), och Aphik var en stad i Isaskar (= Isschar = Osci).

Den som vill veta mera, må forska i Gamla testamentet, där hela fornvärldens geografi och etnografi finnes utförd i detalj. Och om man läser noga, skall man finna att ebréerna, dolda under namnen phenicier, voro ute på alla vägar, kände Hellas (Ionia) under namnet Ijim = öarna, eller Iavan; senare Rom under namnet Ruma, och iberierna både i Spanien, vid Rivieran och vid Kaspiska havet voro ebréer.

Ebréerna sände ambassader till Rom; och i 2:a Maccabéerboken sluta ebréerna förbund med Sparta (kap. 12:21) och därvid bekänna spartanerna: »Vi finna i våra gamla skrifter att de av Sparta och judarna äro bröder, efter båda folken av Abraham komna äro.»

Detta spåret skall jag framdeles följa, ty det lovar mycket.

Och att: de så kallade pheniciska bokstäverna även voro ebréernas kurentstil (profan), under det den sköna kvadratskriften var unicalen eller ock den heliga.

Den som läst något hebreiska skall då förstå, att etruskiska och osciska språken i skrift hopade konsonanter ända till oläslighet (Elchsntr) därför att de okunniga tolkarna icke förstodo vokaliseringens hemlighet; och i celtiberiska (caldé-ebreiska) runorna skall han förstå varför somliga bokstäver äro för-

sedda med prickar inuti, alldeles som några av våra runor kallades stungna (ᛡ). Detta är hebreiska Dagesch'eringen.

O. s. v.

A.-T. 11. 2. 1911.

12.

Det finns gamla lärobyggnader konstruerade som Labyrinten, så att om man ger sig in i dem, så kommer man aldrig ut. Därför kan man gå förbi dem, eller spränga dem. Jag vill icke gå förbi de två irrgångarna bernstenen och tennet, men icke heller gå så djupt att jag icke kommer ut.

När Homerus talar om bernsten, älektron, så menar han guldlegeringen älektron, vilken genom sin silverhalt har en högre guldfärg än rent guld, vilket drar i rött, åt koppar till. [Araber och turkar bruka ge guldsekinen dess granna färg genom att glödga den i koleld.] Älektron är även ett mineral med 20 % silver (i Kongsberg, Sibirien o. fl.). Älektron är tyvärr på grekiska både metall och bernsten, och därför förväxlas de.

Bernstenen var väl känd av de gamle, men att de kunde skatta den så högt, det begriper jag inte, då jag sett pojkar fiska bernstenen på Rügen, och då jag vet att de simplaste rotsnuggor äga bernstensmunstycke (numera konstgjord). Men att folk reste till Östersjön för att finna skräpet, det är ändå mer oförklarligt, då bernstenen fiskades i Liguriska havet och vid Pos mynning i Adriatiska havet. Po heter Eridanus hos Euripides, men Rhone heter också Eri-

danus hos Æschylus. Sedan drar man i väg upp till Östersjön.

Emellertid fick man bernstenen från Rhone-mynningen genom Massilier (fr. Marseille) och Ligurer (nb.!) och från Po genom Etrusker och Veneter.

Ligurer! alltså, från Rhone utmed Rivieran. Men bernstenen heter på hebreiska bl. a. Ligureion, varav vill synas att bernstenen kommit till dem från ligurer och icke från Östersjön.

Men bernstenen fanns även i jorden, nästan överallt, i krita och tertiär, i sekundär, diluvium och alluvium. På Sicilien, i Portugal, Spanien, Frankrike, hela Österrike med Dalmatien, Siebenbürgen, överallt. Vad skulle man då göra oppe vid Östersjön? Och mittigenom länder, befolkade av rövare, stråtrövare, som alltid slogos, och alltid stulo och plundrade, och detta för att hämta det man ägde själv.

Kejsar Nero skickade visserligen en riddare till Bernstenskusten (men vilken?); och denne kom tillbaka med en laddning (Plinius). Snart fick man se de romerska fäktarnas vapen glänsa av bernsten. Nog får man se pärlemor på paradvärjor (civilisters), men att se bernsten, som är så skör, på gladiatorsvärjor, det är naturligtvis orimligt.

Nu kommer en tredje faktor, som gör trasslet olidligt ända till huvudvärk. Bernstenen liknar svavel, och svavel heter brännsten på irländska, och burstyn är polska ordet på bernsten. Men engelsmannen säger gul ambra, och isländarn säger Raf (val-raf) för bernsten. Förväxlingen med ambra, »som var dyrare än guld», har fransmannen sökt undvika genom att kalla ambran: Grå ambra och bernstenen Gul ambra, men därmed invecklat saken. Att ungraren kallar

bernstenen borosthyänkä, kunde antyda att den hämtats från Borysthenes (Dnieper).

Men nu heter bernsten på hebreiska även Chaschmal (Rabbin Margel) och elektricitet heter också Chaschmal, liksom älektron blev älektricitet. När man nu slår i Gesenius, som är den klassiske, så får man veta att han intet vet om ordets härkomst, men att han översätter Chaschmal med Æs læve eller Cuivre poli = brons. Och han upplyser även att Septuaginta översätter Chaschmal med älektron, varmed de icke mena bernsten, utan metallen, guldlegeringen. Detta är ju hopplöst, och jag slutar med att hänvisa, både bernstenen och framför allt bernstensvägen till sagorna!

*

Därpå kommer tennet, utan vilket ingen brons anses finnas, och följaktligen ingen bronsålder.

Nu fanns tenn i Iberia (sedan Huspania), och Herodot tror icke riktigt på några tennöar (Cassiterider). Men grekerna kallade tennet kattiteros eller kassiteros. Romaren sade stannum, och i Wales hette det brut ystaen, som kan översättas med skör-sten, emedan tennet »knistrar». Men tyska Zinn pekar åt det tandiga, taggiga brottet; Sentis eller Dens på latin, Zin på hebreiska.

Så förväxlas tenn och bly. Hebréen sade Bedil om tennet, men Abar eller Gophereth om blyet. Detta Gophereth är både harz och svavel, emedan svavel är ett jordharts, men svavelbly är vanligaste mineralet, och bly ansågs som »ett slags» svavel. Likaså kopparn som mest togs ur svavelkoppar, varav är högst sannolikt att latinets Cuprum är ifrån Gophereth

och icke från Cypern. I gammaltyska är också koppar = Chuphar, Copher, där Gophereth synes bättre.

Grekiska Kalkos betyder (obs.!) = metall, malm, järn, koppar, brons. När man läser Homeros vet man således icke vad han menar med Kalkos. Men Homeros säger att Achilles bestämde pilar av blått anlupet järn (stål) som pris för bågskyttar; även upplyser han att järnet var sällsynt hos pelasgerna och koppar (kalkos) den vanliga metallen för vapen. Egyptierna kände järn och stål 2000 f. Kristus. Ebréerna kände alltid järn. Tubalkain var mästaren (1:a Mose B.); järnet begagnades till verktyg (5:e Mose B., 2:a Krön.), vapen, möbler, åkerbruksredskap, stridsvagnar (Jos. B.), grifflar.

Järn heter på hebreiska Barzel, som har övergått till latinets Ferrum, vilket i forntid hette Fersum; men greken sade Sideros. Nu heter stål adamos eller kalybs hos greken, chalybs hos romaren. Men ebréern sade Ne Choseth både för koppar och stål, av Nachasch = bita. Och därigenom växer misstanken mot Homeros' kalkos, såsom enbart betydande koppar eller brons.

Då emellertid järnet varit känt hos egyptier, phennicier (= kananéer, ebréer) och Indien, lika långt tillbaka som bronsen, så undrar man ju hur en bronsålder kunnat så strängt dateras före järnåldern. Att vidare konstruera ut handelsvägar efter jordfynd är icke skarpsinnigt, då inlandshandeln mest var byte in natura, mellan närgränsande stammar. De ständiga krigen voro ofta enbart rövartåg, och det rövade godset cirkulerade och vandrade, slutligen norrut.

Ser man på våra bronsfynd så äro de naturligtvis tjuvgods, ty så artistiskt utförda som våra »ovala

spännbucklor» äro, så kan ingen vilde göra dem. Men det är även möjligt, att dessa saker redan voro antikviteter när de stulos. Hittar man verkligen en gjutform bredvid, så är väl den stulen på samma ställe.

Det finns bronssvärd med elfenben och bernsten, eller harts, vilket kommer en tro att de icke begagnats i strid, utan varit offerredskap eller fetischer; ty skyterna dyrkade en gång sin krigsgud under bilden av ett svärd. En del bronssvärd äga så smalt fäste, att ingen hand når om dem, vilket är alldeles för opraktiskt även för en vilde. Och det är dessutom lättare att framställa järn än koppar. Ty äldsta sättet att »koka» järn, var helt enkelt att lägga myrmalm i en grop och elda med kol och genom draghål i jorden åstadkomma en bläster; och så göra de enkla negrerna än i dag ett förträffligt stål.

I Andra Mose bok förbjudes att vid altarets byggande vidröra stenen med mejseln (som väl måste vara av järn eller stål), ty då oskäras stenen. Sedan påbjudes att all redskap skall vara av koppar, ty järnet var en oren metall.

Denna »indelning» i de tre åldrarna är en uppfinning från 1830, av två tyskar och en dansk (Thomsen), men har alltid rönt motstånd, emedan det ligger i sakens natur att jordfynd ingenting bevisa. De kufiska mynten på Gottland bevisa varken att araber bott där, bevisa icke heller arabiska handeln på en fingerad handelsväg genom Ryssland. De bevisa bara att de kommit dit, på ärlig eller oärlig väg, lika mycket. Herman Genthe skriver (redan 1874) i »Etruskiska byteshandeln med Norden», sina betänkligheter mot denna lärosats, och talar skämtsamt om

de slutsatser en kommande fornforskare kunde draga från de italienska gipsgjutarnas »handelsvägar» till Norden.

*

Nu klipper jag med den döda arkeologien, som söker ett folks historia i gravar och sophögar; stiger åter upp till de levande, som lämnat levande minnen i skogar och berg, på sjöar, i älvar och dalar; i saga och sång, i krönika och tradition, och även på de små levande tingestar som kallas mynt, där i tecken, i ord och bild äro skrivna hemligheter, svårtydda ibland, men dock läsliga.

A.-T. 15. 3. 1911.

13.

Då Sturleson och våra äldsta krönikor börja vår fornhistoria med Tevker, Troja och Tirkiakungen, så ägde de väl någon grund därtill, då de voro lika sluga som vi, och voro närmare traditionens källor än vi. Därför måste vi undersöka traditionens fastare beståndsdelar och se om det ligger något verkligt till grund för Trojasagan och vår förbindelse med Tevker.

Orsaken till Trojanska kriget är i historien icke Helenas bortrövande, utan den ligger före Helenakriget. Troas, som än i dag befinner sig vid Dardanellsundet, var ett Dardaniskt nybygge, och Dardanien låg väster om Macedonien, alltså i Tracien. Grekerna tyckte sig ha en viss rättighet till Troas,

där Tevker nog var en Thrax, en Thrake. Dardania var också Troas' första namn, och Dardan blev gift med Tevkers dotter. Helenakriget var det andra, ty Troja hade förut bekrigats av hellener under Herakles. När nu Helenakriget bröt ut begagnade grekerna anledningen att förstöra Troja, och alla stammarna samlades, alla utom macedonier och Thraker, vilka gingo på Trojanernas sida, jämte assyrier och etioper, vilket antyder både Trojanernas sympatier, kanske släktskaper, och även Macedoniers-Trakers. Nu har man fattat detta ryktbara krig som en kamp mellan Österland och Västerland, ehuruväl grekerna fått sina invandringar och sin kultur österifrån, och på den stora landgången Mindre Asien inträtt i Europa både under namnet pelasger och dorer. Därpå följde återutvandring, kolonisering till Mindre Asien, varav man ofta falskligen sluter att Mindre Asien fått sin bildning från Grekland. Men för att komma rätt på Troja, måste man först känna Grekland.

Hellenen hette först Graikos, Graji (Aristoteles), och landet kallades Græcia, utan att man vet varför. Men med litet ljus från Orienten kan man få rimlig dager i dunklet. Hebreiska Ger, Gereka är = främlingen. Men Græcia är det sönderslitna (landet), vilket passar på Grekland, av Garasch (heb.) = sarga. Berget Gerizim (Garisim) i Samarien kan vara i släkten, och Gergesiterna från Kanaans son, eller Girez, Grez, ett folk sydväst om Juda likaså. Men Graji blir nog Argiver, som i Homerus är Grekernas vanliga namn jämte Danaer och Hellener. Hellas är nog samma som Elis, som är bibelns Elischa, i Mose 1:a, öarna Elisa, Elisas kuster, som sände purpur till Tyrus. Och Ionia är bibelns Iavan, stavat Ioun, opunkterat.

Den grekiska kosmogonien kan endast delvis förklaras ur grekiska språket, varav framgår, att den är delvis införd; och det språk som ger bästa översättningen utan ansträngning, det ger även härledningen. Chaos är hebreiska Ha-Uz = kraften, även Ghoz, Ghuz. Gäa är Gei, Gia (heb.) = jorden. Uranos är Ur (heb.) = elden. Eros är Razah (heb.) = älska. Tartaros av Arar (heb.) = förbanna och Thartach = bunden med kedjor, även philistéernas (Aviternas) avgud. Hestia av Esthon (heb.) = eldens gåva. Hära (Juno) av Harah (heb.) = föda barn. Hades av Ha-Ad. Ha-Ed (heb.) = det dunkla. Demeter (Ceres) av Matar (heb.) = regnet, det befruktande. Apollon (siaren) av Hophal (heb.) (Paal, Pual) = dikta, skapa. Arës (man) av Ari (heb.) = lejon, vred. Afrodite av Abrós (heb.) = yppig (Ephrata).

Så är där Zevs, först, men sparad till sist. I romarens Iove syntes Iahve, därför är sannolikt, att Zevs innehåller Zeb från Zebaoth, vilket senare framträder i Sebastos, den helige, som blev byzantinske kejsarens namn. Men i beotiska Dan, Dion visar sig Adon, som är herren, domaren, och blir Adonai = min herre.

Phenicierna sade Adon = herren, och kunna ha medfört detta; men Zevs får ofta på mynt det enda vältaliga epitetet On = (den) varande, som ju är Iahve, vilket är ett minne av Israel. Varav synes att både kananéer och ebréer fått deltaga i grekiska kosmogoniens tillkomst.

Så komma stammarna Pelasg och Dor. I en föregående uppsats fick jag sannolikt, att Pelischti och Pelasger voro samma folk eller kananéer. Peleg var för övrigt en son av Eber (1:a Mos. 10:25). Men

Thiras (Thras) var Jafets son och Thiras blevo Thracer (Josephus). Japhet själv har blivit Japetos, som var hemma i Tessalien, där också hellenerna erkänna sitt urhem. Där låg det äkta Olymp, som nu heter Elimbo, vilka båda namn låta en varsna Elohim, vilket opunkterat läses Elhim, som är precis Elimb-o. Och från Tessalien ser man på skolkartan över gamla världen, att Troja blev ett nybygge (Rothert), som sedermera själv koloniserade över hela västerlandet.

På ön Oliaros i Ägeiska havet kallade man Pluto Iao, vilket är Iahve, vilken även hette Iao, Iabe, Ievo (Eusebius), och detta Iao återfinnes även på de bekanta Abraksas-medaljerna.

Emellertid, efter Pelasger kommo dorer. Man nämner tre stammar: Pamfyler, Dymaner, Hylléer. Nu hette den trojanska Hekubas fader Dymas, och var konung i Tracien. Där börjar denna väv, som är så svår att repa.

Men dorernas tungomål röjer dem. De ägde inga diftonger, liksom ebréerna. De kallade Menelaos för Menelas, Mousan hette Mojsa, liksom ebréern säger Moscheh. De växlade i med v, alldeles som ebréern. Och dorernas pronomina: Egoga = jag, Hames, Hame = de, dem äro hebreiska. De började också i Tessalien, gingo söderut och rotade sig i Sparta, vars stränga lagar och seder erinrade om Gamla testamentet, men på avgudiskt, hedniskt förfallet sätt.

Ett D o r låg i Phenicien, men var tilldelat Manasse (= Messenia). Men Dor, Zor, Tur, Tyrus är samma namn, och grekiska Tavros = tjuren (Schor, heb.) är symbolen för detta tjurdyrkande folk, som överallt röjes genom tjuren med mänskliga anletet, som sedan blev Minotavros på Kreta. Melkarth var

hans ena namn, Harokel hans andra, och av detta senare härleder man Herakles. — — —

Men nu måste jag gå över till Troja! Där dyrkades samma gudar som hos grekerna, och Athens Athena var Trojas skyddsgudinna.

Priamos hette kungen; och detta k a n vara grekiska, betydande åt köpenskap, men är bättre hebreiska. I Iosua bok omtalas en konung Piram i Cananeiska staden Jarmuth (jfr utan vidare det urgamla Yarmouth i England). Borgen hette Ilion = den höga i hebreiskan, men Ilus var Tros' son, och kan vara Illyriens stamfurste. Men Ilion är släkt med Eloah, Ajil = hög, förnäm, Gud. Och Elon, Ailon var 1:o) en domare i Israel, 2:o) en stad i Dans stam, 3:o) en stad i Sebulon (Sabeller). (Grekernas namn Danaer kan vara från Israels Dan.)

Priamos hade 50 söner, vilket antyder österländska seder. En son hette Äsakos, som liknar Isak eller Isaskar; hans hustru Hekuba kan vara Jacoba, sonen Paris betyder på grekiska ingenting, men på hebreiska är Paris = den obetänksamme, vilde = Ferus, Feron, (latin). Paris hette även hos Homerus Alexander; detta namn skrevs av etruskerna Elchsntr, vilket i den formen liknar hebreiska Elighzr opunkterat, vilket blir Elighezer, Elieser, punkterat, och betyder Gud hjälper; varav namnet Alexander icke blir så grekiskt, ty det är för övrigt macedoniskt, vilket är traciskt. Bland de grekiska hjältarna är Idomeneus troligen en f. d. iduméer, från Edom, men kom nu från Kreta (Kandia). Efter trojanska krigets slut, fick han storm på hemvägen och gjorde samma löfte som Jephta: att offra d e t första han råkade i land. Det var sonen och icke dottern. I Jephtas historia nämnes

namnet Edom (Idomenevs) och Jephta var av Gilead, som erinrar om Iliaden. Jephta slog ammoniterna, och Diodorus berättar om en Ammon på Kreta. Jephta gick över Jordan under omständigheter vi känna från Schibboleth; och på Kreta fanns floden Jordan. Orten Safon förekommer också i Jephtas historia och på Kreta orten Sfinaki. I det kapitlet (Dom. 12), där Jephta dör, vimla namnen Elon, Ajalon (Ilion) och Hillel (Hellenos), Pirgaton (Pergamos).

Namnet Jephta kan vara av Japhet (Iapetos), men även Iavischtha (sanskrit), som är Juvenis (latin) = ung, och ställes invid Häphaistos = den yngste, duktigaste, men det är bara namnfränder. Här visar sig i alla fall en kontakt mellan Troja och Canaans land, som jag i föregående påvisat.

*

Nu frågar ju med skäl en upplyst samtida: Vad har svenska armén med Trojanska kriget att göra? Därpå svarade Olof Rudbeck på sin stormaktstid så: att Hektor egentligen hette Åkethor och Herakles hette Här-Kalle, och i den stilen. Men vi svara undvikande, rättmätigt undvikande snärjfrågan, och säga så här: tracerna voro med, och med trojanerna; tracerna voro geter, gytoner, guthoner, gother. Tracergeter voro också våra urfäder i Moesien, Dacien, Pannonien, Noricum, Vindelicien, Rætien. Men även dardanerna (trojanerna) voro av de våra (se ovan). Den traciska konung Cotys, vars porträtt jag meddelat förut, var nog en goth, som heter gothos på grekiska. Men han var även en macedonier som var samma sak, och en macedon hette även Kodanos av

någon anledning; och en quader heter kouados på grekiska. Quaderna, kouados, gåvo då namn åt det oförklarade Sinus Codanus = Kattegatt. Codans Bölge är »ett poetiskt uttryck för de Danmark omgivande haven», och bevarar minnet från dessa hemlighetsfulla Quader, som även bära namnet Chædes och voro av svabisk stam. De svävade som sådana omkring, och en konung Cottius (= Cothys) satt ända borta i Cottiska (Gothiska) Alperna, som ännu bära hans namn. Därför, och endast därför, har jag framhållit frändskapen mellan norra Greklands äldsta inbyggare och de våra.

A.-T. 18. 3. 1911.

14.

Även Danmarks (Daciens) historia börjar ju med sagor, men ur vilkas många skal man kan rensa ut en historisk kärna. Men även här dyka minnen upp från en förhistoria söderut, vid Donau, Svarta havet, Ägeiska havet med Hellesponten och traciska Chersonnesos. Dan är första kungen och har en son vid namn Lotter; men därmed är man nere i Tracien, där Lutar grasserade med en Leonar. Dan kallades även Mikallate, som är både grekiska Megalätor = stormodig, och isländska, men liknar bysantinska namnet Mikael. Därpå kommer en Gram, som gick i strid med kung »Svarin av Gothland», vilken eftertraktade »Sverrigs Throne». Nu ha vi Svarins hög i Eddas Völsungasaga, och där visas vi ned till Savaria under Donau, där även gether (gother) bodde.

Grams son Hadding bekrigade kung Handvan av Hellespont (obs.!) och belägrade hans stad Dunaborg. Nu äro vi nere vid Donau, som slaverna kalla Duna, såvida icke det burit i väg till Dünaberg vid Düna i Livland. Strax därpå för han krig mot Lokker, kureternas kung. Detta kan antingen betyda en Lucanus av Qviriternas (romarnas) land, eller en Lukaris av Kurernas (i Kurland) stam.

Haddings son Frode kom en gång till staden Paltisk, som kan vara själva Pella i Macedonien, eller Pultusk o. s. v.

Men danska historieskrivare erkänna en gothisk utvandring av svenskar, som gick till Assov (Asahov), och de stiftade sedan riken i Tracien, Moesien, Pannonien o. fl. Denna utvandring har som vi veta blivit förnekad av de nyare, men utan skäl. Men, även om man vore böjd att förkasta antagandet om den gotiska utvandringen, blir man vid läsningen av Peringskiölds foliant Wilkinasagan något förbryllad, ty de stamtavlor han giver, och de ortnamn däri förekomma, väcka tvivel om själva tvivlet.

Iordanes (Iornandes), själv en Got, har bekräftat sagan (utgiven av Mommsen) efter trovärdiga källor (Cassiodorus), som bättre än vi kände Geters, Goters, Jutars och Skyters stamfrändskap. En gete heter på grekiska: getäs, en got: Gotthos, en Skyt: Skythäs. Men Qvaderna som bodde intill hette Cottones och där synes grekens Gotthos, som blir både Codanus och Jotar (jutar). Olof Rudbeck, trots allt, har i fjärde delen av »Atland» utrett denna fråga med sin alltomfattande lärdom, och hänvisar bl. a. till det faktum att våra västgötar kalla Göterna Geitar. Mest övertygande är dock Cochlæus, i Vita Theodorici (ut-

given av Peringskiöld), vilken märkliga bok var och en vore skyldig studera, innan han yttrar sig i ämnet.

Olof Rudbeck har genom sitt letande efter det sjunkna Atlantica förstört genren, som man säger, och hans raska etymologi har skrämt efterföljare. Men om man håller sig inom det rimligas gränser och ser förbi hans överdrifter, så... här får jag som varit med om stenkastningen (se »Svenska folket») ta tillbaka något, och slutar med att anbefalla läsningen av Atlantican. Där finns nämligen svensk etnografi, men med anslutning till den allmänna historien; där är Sverige inställt i världshistorien och icke inklämt i isländska familjekrönikor och norska konungasagor (Islandismen). Att Rudbeck kom åt Platos Atlantica, och sedan ville härleda Greklands kultur från Sverige, berodde närmast av hellenernas egen uppgift, att de fått sång och poesi, tragedi, från Orfevs, som var en traker, alltså barbar, norrifrån snöns och stormarnas land, och därtill kom sagan om hyperboréerna, som jag icke vill ta uti, ännu. Men Dakerna voro från Trakien, från Rodope (Rödklevan eller Röllöga).

Vem Orfevs är, har jag icke klart för mig, men jag har sammanställt hans namn med Urbe i Gamla krönikan. Och jag vill nu kemiskt behandla namnet efter alla konstens lagar, dock efter några förprov.

Det så nordiskt klingande Angantyr kan lätt förvandlas till Agatyr, där de obegripliga Agatyrserna (i Siebenbürgen) skymta fram, »ett grymt folk invid skytherna». Men Agatyr kan bli Hegter (med g först) och sedan Hector. Anganty kan bli Hengist, o. s. v.

Härakläs av feniciska Harokel (= den långe mannen, jätten), blir Hercules, på franska Herkyll, varav

engelska Argyle. Men Härakläs kan bli Alarik helt tvärt, genom s. k. metatesis. Ragil betyder på arabiska man, och med hebreisk artikel blir Haragil = mannen = Härakläs. Troilus heter Triuls hos etruskerna, hos danskarna Troels, som är det banala Truls.

Ninge-Thor är Vingtor av en barbar som icke kunde konjugera Vinco till Victor.

Men Orfevs! P. Wieselgren sätter Harpator bredvid hans namn, men då ha vi Roptatyr i faggorna, men det är ett av Odins namn. Men Orfevs blev dödad och hans huvud kastat i havet, där det ännu gav ljud ifrån sig, alldeles som Mimers huvud!

Men Odin heter även Farma-tyr, och där synes grekiskans Farmakon = läkemedlet, ty Odin var icke isländare och hade icke med skeppsladdningar att göra. Och hebreiska Rapha, Ropha, är Orfevs = läkaren, Urpha och Arphach-sad (heb.), betyder läkare; men Arphachsad var en siare, Sems son, Kaldéernas stamfar. Och namnet lever i stadsnamnet Erfad i Syrien och i ungerska dynastiens namn Arpad. Men läkare heter på ungerska Orovs, som står närmare Orfevs.

*

Därifrån skall jag gå över till de konstiga konunganamnen från den slopade Ynglingaätten, där man råkar Philpus, Filimer, Nordian Visbur, Egil, Tunna, Dolgur, Vendilkraka o. d.

I Vita Theodorici finner man en förteckning på schyto-goternas konungar i Phrygien, Teucrien eller Troja, och i Moesien, Dacien, Tracien o. s. v.

Dardan(us) är en Thorden, obekant. Hans son Erichton är ju en Erich; Tros är en Astor, Ester,

men även en Thore; Thelefus är Thialfr; Samulis = Zamolxis. Filmer var goternas konung i Schythien. Vala likaså; och blev Valand. Scheoldoci blev danska Skjold. Thamyris i Moesien, tyckes dyka upp som Timur långt senare. Sitalchus i Moesien blir väl Stilicho. Gestiblind, som man raderat, var gothernas konung i Dacien under Tiberius (Lazius Tio böcker om gother och visigother), så att våra raderare få vara goda ge honom åter, åt Saxo Grammaticus, som infört honom.

Nu är Philipus en Philip, vilken macedonierna (trakerna) kallade Bilip-(pos). Bilip blir sedan Bele och Vile. Filmer är Vilmer, Valamir, en ostgotisk konung, på Attilas (Adils) tid. Visbur är väl av stammen Visburgi vid Weichsels källor norr om Osi (Oschi), söder om Gothini och Ombrones (umbrer). Visby och Gottland skymta här.

Egil är Agila (Achilleus), en västgötisk konung, Theudiseli efterföljare (död 554). Dolgi heter Tulga, även Visigoth (död 642). Vendil-Kraka, är väl en vendilicier, och Kraka en karker. Frode är en Phraort, konung i Medien, varifrån Macedonierna (Trakerna) voro; och Macedonien hette även Emathia, och Mæder sutto i Trakien mellan Odryser och Paioner (Pæoner, Phennoner).

Sista daciska konungen hette Decebal och finns på Trojani kolonn, men Decebal hette även Diurpanus. Nu fanns även en Dorpaneus eller Thordanus, »konung i Tracia eller Dacia» (nb.), under Domitianus, och Dorpan kan bli Thorfinn. Longobarden Cleph kan vara en norsk Calf (Skurfa) hos Sturleson. Theodomald är Domald och Theodomir är Domar. Ibor och Akon är Ebbe och Hakon o. s. v. i oändlighet.

Allt detta för oss närmare målet än dessa orimliga översättningar från Island, med vilket folk vi ha nästan intet gemensamt. Per Wieselgren, den sista kämpen mot Islandismen, har i Sveriges sköna litteratur återinfört vårt arma isolerade land bland värdigare anor, och jag tröttnar icke att anbefalla hans storverk åt den bildade svensken. Mer kritiserat än studerat, mer exploaterat än citerat, innehåller det hela vår lärdomshistoria, liksom Rudbecks Atland vår etnografi. Tiden är inne att göra dessa monument tillgängliga genom omtryck, då även småfelen kunde rättas i korrektur, om en korrekturläsare funnes, sedan Gustav Edvard Klemming gått bort, och tagit sitt svenska allvetande med sig. Atlantikan kostar nu 800 kronor, men i avvaktan på dess omtryck kan den för svensk etnografi intresserade läsa Klemmings utgivna resumé i (jag tror) En samlares anteckningar.

A.-T. 23. 3. 1911.

15.

»Läs Josephus!»
(Spiegelberg i »Rövarbandet».)

Flavius Josephus räknas till de trovärdigaste historieskrivarna och till de arkeologer som ur krönika och tradition sökte förklaring på det närvarandes upphov. Han var en rätt Israelit, men även romersk medborgare. Kände den heliga skrift, men även de profana, Grekers och Romares; visste mest av sina samtida om urkunderna även om dem som icke äro intagna i Gamla testamentet. Denna man, född samma år Kristus dog, har skrivit den då kända mänsklig-

hetens stamtavla, som för Europas etnografi än i dag gäller, och som vi måste skärskåda för att få anknytning mellan Orient och Västerland.

Josephus börjar med Japhets söner: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Mesek, Tiras.

Från Gomer härstammade Galater = Gomarenses, kanske de sedan i Ungern uppdykande Kumanerna. Några säga Kimbrer, Kymmerer, Kambrer. Men Gomers söner voro Askenas, Rifat, Togarma. Från Askenas äro Aschanaxsis, som grekerna kallade Rhegines. Man har sedan förbundit därmed namnet Ascanius, en av Roms många grundläggare; men Rhegium var en italiensk stad vid Messina-sundet; och ett annat Rhegium låg i Etrurien (= nu Reggio), ett tredje låg i Tracien. Från Rifet härstamma pallagonierna, men Riphæiska bergen lågo i Sarmatien, eller voro Karpaterna, eller Kauka i Siebenbürgen.

Togarma eller Thygrammes befolkade Phrygien, men Phryger kallades även Briger, och Briganti i gamla England, Bregenzerna vid Bodensjön (Bregenz) kunna vara f. d. Phryger. (Att man gjort Togarma till Armenia, det vet jag.)

Från Magog kommer Skyter. Men Skyter, Geter och Goter voro bevisligen av samma rot, ehuru de fått olika namn, av olika orsaker. Och detta vanliga fall har förvillat mången. Skyter var troligen ett öknamn, emedan de gingo i skinn (eller skor). Gallerna, Kelterna funnos löjliga av Romarna, emedan de uppträdde i långbyxor, och kallades därför Braccati. Om Magogerna sedan döko upp som Magyarer är osäkert. Men vi ha förut sett hur Pelasgerna fingo öknamnet Pelargoi (storkar), emedan de ströko omkring liksom Svebi (Schwaberna).

Från Madai Mederna (Midianiter?), Macedoner som även hette Emathi (från Hamath i Syrien?).

Från Javan (Ion) Ionierna, och från Javans son Alisas Aeolerna i Elis. Från Alisas son Tharsis kom Tharsus i Cilicien, säger Josephus, och icke Tartessus i Spanien. Därifrån Chetim (Citium) på Cypern.

Från Tubal, Thobel, kommo iberi i Spanien o. a. Från Mesck Meschini i Cappadocia med staden Mazala, och kallades Cappadocierna Syrer (obs.) av Hellenerna (Herodot). Från Tiras kommo Tracerna.

Då nu alla dessa stammar voro från Sems broder Japhet så äro ju alla Europas nationer kusiner med semiterna, alltså av samma släkt, varför dessa språkgränser indogerman- och semit- icke alls äro oöverstigliga. Och detta har bekräftats av den nyaste filologien, då man till varje semitisk glosa kan sätta en grekisk eller latinsk ordfrände*. Vilket Jonas Hallenberg och Ernst Johan Rietz, för att icke nämna Olof Rudbeck, Stiernhielm, Peringskiöld och P. Wieselgren bl. a. hade anat.

Emellertid är möjligt att Japhets namn kvarlevde i Iapetos, kanske i Japyderna, som sutto i Pannonien vid Colapis (Kulpa) och japygerna i Italien, vilka ansågos vara från Grekland, och jazygerna i senare Dacien.

Men om man följer Josephus i spåren och begagnar Gamla testamentet som etnografisk urkund, så kommer man ändå närmare målet.

* Trombetti (Bologna): L'unità d'Origine del Linguaggio (1905). Reinisch (Wien): Einheitlicher Ursprung der Sprachen. Herman Möller (Köpenhamn): Indo-europeisk-Semitisk Sammenlignende Glossarium (1909).

Heber, »av vilken Hebréerna bära sitt namn», hade en son kallad Peleg, »emedan jorden då delades» (1:a Mose 10). Från denna kan Pelasgerna härstamma, och namnet Peleg synes renast i Pelagonia (icke Pelargonia), norr om Pelasgiotis. Där låg gudarnas Olympos. Detta namn Olympos kan icke härledas direkt från grekiska, men väl från hebreiska. Elohim Eloa (= makterna) eller rabbinernas Gholam = den fördolde, som nog är roten även till finska Jumala.

Pelasgerna (Tracerna) hade en mytisk urkonung med samma namn som Spartas Lykurg, och vars namn icke härledes ur grekiska Lykos = varg, ty han var motsatsen, men på hebreiska betyder det lagstiftare, vilket stämmer även i Sparta. Spartanerna berättas ju också i 2:a Makkabäerboken, ha erinrat judarnas ambassadörer om båda folkens härstamning från Abraham; och Abraham var Pelegs sonsons son, och spartanerna voro pelasger. Men Pelasgerna har jag förut satt i sammanhang med Pelischtim (kananéer) från Palestina, som än i dag heter Falestin (arab.), och det kan gott stå kvar.

Men hit upp i Pelasgiosis (Tessalien, Tracien, Macedonien med svävande gränser och namn) synas även andra kananéer och ebréer ha tågat in. Strabo nämner nämligen odomanter, edoner, bisalter, med en konung Rhesus.

En av Canaans efterkommande hette Hamathi, och Macedonien kallades även Emathia (från Hamath i Syrien?).

Men Strabo nämner Idomene, ort i forna Pelasgiotis, och jag har i föregående på försök satt Idomenevs som en edomit, en Esaus efterkommande.

Men Maz-edom kan även tagas från hebreiska

Mas-Edon, Math-Edon, edonisk man, eller Mezuda = bergfäste.

Korinth ägde också ett annat namn = Ephyra, som sedan blev Epirus, och sannolikt är Efraim, som stundom var hela Israels namn. Saroniska viken på andra sidan näset är nog Saron, som låg i Efraim vid havet. Thebez flyttades upp i Beotien; Japha blev kanske Euboea, eller Abia.

Messenien kan vara Manasse, och i Messenien låg berget Ithome (Edom), berget Eva (Ebal), staden Thuria (Tyrus), men södra udden hette Emathia (Hamath) alldeles som Macedonien, vilket man bör minnas. En udde hette Acrias (Akraba), en annan stad Ira, som betyder stad.

*

Medan Josephus visar vägen vill jag under hans ledning gå tillbaka till Rom, kompletterande och bestyrkande mina förra uppgifter.

Jag framkastade förut att Falisci o. a. voro Pelischtim (både Pelasger och Cananéer), att Appenninerna fått namn efter Poeni (Fenicier), att Palatinus var från Pelischtim (Palestina heter än i dag Falestin = Philistæa); att Sabellerna voro av Sabulon liksom samniterna, vilka hette Savnitai (Sabnites) o. s. v.

Det fanns en hemlighet rörande Romas eget namn. Macrobius säger, att Romarna beslutat att namnet på Roms skyddsgud såväl som själva Romas latinska namn skulle hållas hemliga. Och, tillägger Macrobius, »om stadens namn äro även de lärdaste okunniga». Även Plinius vidgår att Roms andra namn förbjuda mysterierna att yppa.

Sedan har man gissat, bland annat på Pallas och Pallantium, vars namne låg i Arkadien (Evander).

Vägledd av Josephus med hebreiskan och Gamla testamentet skall jag försöka med en ny gissning, och se om den har några skäl för sig.

Varför Romarna kallades Quiriter och Quirinalen fått detta namn, det vet ingen bestämt, efter så många tydningar givas. Nu betyder hebreiska Qirith (opunkterat, eljes Qiriath) = stad. Där står ju skrivet med stora bokstäver: staden = Urbs! Men nu komma viktiga biomständigheter! Quiriter äro först stadsbor. Men Qiriath (Arbagh) var Hebron, och översättes i vår bibel med huvudstad, fortfarande Urbs, som nu kan vara från Hebron, eller Arbagh som är egentligen förbundsstad. Men Arba var en furste av Enakim, som blir Ancus (Martius).

Hebron var (obs.!) en fristad och en präststad, (och Rom befolkades först av löst folk såsom fristad, blev sedan en präststad, så att kejsarna kallade sig Pontifex (= överstepräst, och att Rom ännu är en präststad (påven!), det veta vi!

Men vem var skyddsguden, som skulle hållas hemlig? Jo, säga de gamle, före Rom låg Saturnia på de Sju kullarna; och då blir Saturn skyddsguden. Nu är Sathar (Sethur) på hebreiska = den fördolde, och nu blir frågan, om hetrurerna, de dystra hemlighetsfulla, vilka lärde Romarna religionsbruk, hade något sammanhang med Saturn. Eller om de Jahven-hatande Pelischtim (Pelasger, Cananéer) gjort ett förnedrande namn på föregångarnas Jahve, som blev Iove (= Jupiter). Saturnus blev hos Romarna all god gåvas givare, men hos Grekerna hette han Kronos och offrade sina barn (sin egen son i tidens fullbordan).

Motståndaren Titan har blivit sammanställd med Satan (heb.). Nu kommer en sak till! Hebron hette Mamre, som betyder bitter; och Mamre var även en moabitfurste; men Romarnas Mamers var guden Mars. Mrz (Maraz) betyder på hebreiska den vilde, som passar på stridsguden; men Mamre blir i båda fallen Mamertinerna, som utvandrade till Sicilien, och kanske lämnade namnet åt Mamertinska fängelset.

Oskerna (av Isaskar och Asser) kallade Italien Viteliu, men ön Elba hette först Æthalia som kan vara Ætolien. Attalia betyder Herrans tid; Viteliu kan vara Bethuel (Vethuel) = Guds hus. Här synes Israel mittibland pelischtim (kananéerna).

Latium = det fördolda hade medfört till sitt gömställe hela Palestinas karta. Tabor blev Mons Taburnus (Tevere) och Tiber; Lebanon blev Alban (berget) och Albula (floden, sedan Tiber); Rama blev Roma och Rammenses, Remus; Sorek (bäcken) blev berget Soracte. Men Mons Sacer, som uppgives ha fått sitt namn efter plebejernas utvandring dit, har troligen hetat så förut, och var då Zions berg = Har-Kadosch. Men Har-Kadosch är Arkadia, från vilket Evander skulle ha flyttat in till Italien. Vad som gör denna konjektur sannolik är följande. Hebréernas folkförsamling under Mose kallades Kahal eller Edah, dess ledamöter hette Keroue Haedah, eller Kerie Moed. Här synes först romerska Curian (Keroue) och sedan Quiriterna (och Gerusian i Sparta). De äldsta hette hos hebréerna Zekinim av Sakén = Senex (metatetis), som blev senaten.

Översteprästen Harosch och siaren Haruch visar sig i Haruspex. Hebreiska Rosch, kaldeiska Resch (huvud) blir Rex. Men etruriska Lucumon är av

Likhi (heb.) = lag, och man (heb.) = givare = Laggivare, och Lares är La-Resch (= chefen, huvudet).

I Roms mystiska historia inblandas stundom den allestädes förekommande Härakläs. Någon har trott sig varsna hans namn i Araceli, som är av senare datum, men kan vara ett återupptagande. Men mer sannolik är derivationen från Härakläs' andra namn Alcides, som röjer Al-Sadai (El Schaddai), som är Iahves namn. Och därmed äro vi framme vid Kapitolium, vars namn är oförklarat, och ganska väl latiniserat, men så fördolt, att det saknar betydelse. Läroböcker i romerska antikviteter föreslå än i dag Caput Oli (»en viss Oli»), men originalet är okänt. Med hjälp av Josephus skall jag framlägga ett par förslag till prövning. Kepoth-Oli betyder i hebreiska Brännoffrets klippa, eller ännu bättre den fördoldes berg. Där ha vi Latium (det fördolda) och Romas hemlighet. På grekiska hette berget Kapetolion och Hebréerna hebreiserade detta sedan till Qaphtolin. Kepha (heb.) = klippa, som heter Kephas eller Petra på grekiska; och därför är Roma = Petrus' stad. Det är hemligheten.

Den Tarpeiska klippan kan också bäst förklaras genom hebreiska Taraph, eller Theraphim (= Penater), kanske bättre Tharphela, som voro assyrier inflyttade i det okända Samarien.

Själva Latium är hebreiska av Lat, Lut = dölja, och där synes Loth, Abrahams broder, men kanske även Lut-etia (?).

*

Då Spiegelberg upprepade gånger replikerar Karl Moor i »Rövarbandet» med: Läs Josephus, så har jag

förr förstått detta ironiskt. Men nu förstår jag det på allvar!

Men Josephus har även ett utlåtande om Kristus, vars tillvaro i tiden återigen blivit förnekad av en okunnig lärd, dock motsagd av vår rabbin; Josephus säger (18:4): »På samma tid levde Jesus, en vis man, om det nämligen är rätt att kalla honom människa. Han var nämligen en undergörare och deras lärare, som söka sanningen... Denne var Christus, och denne blev anklagad av vårt folks äldste; men ehuruväl Pilatus korsfäste honom, så avhöllos därigenom icke hans lärjungar att älska honom. Ty han visade sig på tredje dagen (efter döden), såsom förutsagt var genom profeter och bebådat genom underverk.»

Så skrev Juden, Kristi samtida (ungefär), och därför slutar jag som jag börjat: »Läs Josephus!»

A.-T. 30. 3. 1911.

VARIA

Mitt och Ditt.

Om onsdag ger Folkteatern repris på »Hemsöborna». På förekommen anledning har jag nödgats anhålla att på affischen tryckes: »Författarens egen dramatisering av 1888.» Anledningen till den ovanliga åtgärden menar jag vara bekant. Berättelsen Hemsöborna är min upplevelse skildrad på mitt sätt, och Lustspelet är därför två gånger mitt. Någon annan dramatisering av Hemsöborna känner jag icke, såvida icke Per Olsson etc. räknas dit. Det är icke första gången jag tvingas till sådan annons för öppen ridå; ty när Lugné-Poë gav Fadren i Paris måste jag förekomma missförstånd och underrätta honom att Laura i Fadren var kreerad före Hedda Gabler, som är av samma tyg.

Men när Byggmästar Solnes kom till, med samma fabel som Gillets hemlighet skrivet minst tio år förut, då var jag i fara bli tagen som plagiatör, ty handlingen och figurerna voro påfallande lika och mitt drama var ospelat i utlandet. Huset som ramlar, den gamla byggmästarens fruktan för de unga och hans begagnande av andras arbete. Men jag gjorde intet väsen, ty jag visste av erfarenhet, att motiv icke uppträda i obegränsat antal, utan återkomma då och då.

Vad nu Påsk och Påskflickan angår, så vet August Palme bland andra var jag i livet hämtat typen Eleonora, som dessutom förberetts i Advent och Inferno: den ena som lider i stället för den andra (satisfactio vicaria). Det andra motivet: den Välvilliga Nemesis, eller en god gärning, som går igen, har jag fått av avlidna kyrkoherden K. i Värmdö. Spänningen i dramat eller intrigen från blomsterhandeln har jag från en sydsvensk stad, där åtminstone det ovanliga sättet att handla blommor förekommit en gång.

Stämningen har jag ur Haydns Sieben Worte, som är rent kristen.

Formen: de tre Påskdagarna, är min uppfinning, utgörande Passionsspelets tre akter.

Min försoning, med ljusets och sommarglädjens återkomst på Påskaftonen efter utståndna lidanden, är raka motsatsen mot Självmord i djupaste mörker, under obegripliga omständigheter, som aldrig förklaras.

Mina allegoriska attribut Påskliljan och Riset behöva ingen förklaring.

Det jag hämtat ur det rika livet självt, eget och andras det blir mitt, om jag ger detta en egen form, och fyller med mitt vin, detta må vara bittert eller sött. Men den som vill beröva mig min egendom, den har sitt namn på skampålen.

*

Då jag motser ett uppförande av min Gustav III är det bäst jag passar på och tillkännagiver att den var inlämnad vid Stockholms teatrar för mer än sju år sedan, mycket riktigt refuserad, ehuru ingen sådan anklagelse mot kungen förekommer som Professor

Schück i samma veva androg. Min Gustav III är således skriven, tryckt och läst före Två Konungar, och icke tvärt om.

*

Jag undrar om det finns ett land, där en författare behöver utfärda sådana deklarationer som dessa, ett land, där diktarnas förbund väljer en recensent till Överstyre, ett land, där litteraturhistoriens fakta och data äro så förfalskade att eleven presenteras som lärare åt läraren, och där plagiatet ställes före originalet. Omkring år 1900 lästes vid Universitetet i Berlin en litteraturhistoria, i vilken den nyare Svenska litteraturen daterades från Herr Geijerstam och Fru Edgren. Vem som skrivit det kapitlet? Fråga! Vid den tidpunkten utgjorde den rysligt dåliga Svärfar det Svenska »nationella» lustspelet, och med Per Olsson etc. hade ett genombrott i Svensk folkkomedi ägt rum m. m. Det är detta jag kallat Svarta fanor, och när jag fann dem i majoritet i Sveriges författarförening så utträdde jag.

Men jag utträdde även av andra orsaker, som äro kända inom skrået, slutligen mest därför, att Föreningens styrelse utfärdade kollektivhyllningar till ovärdiga och ärelösa, mot vilka åtgärder jag icke kunde protestera på annat sätt.

Man har invänt, att jag var avsatt!

Därpå har jag frågat:

— Kan man avsätta mig från att ha skrivit Mäster Olof 1870, Röda rummet 1879, Gillets hemlighet 1880, Sömngångarnätter 1882, Giftas 1883 o. s. v. till Stora Landsvägen 1909? Kan man avsätta ett

gott arbete och substituera det med ett sämre, utan att vara en alldeles ovanlig lymmel?

Jag begärde även en gång rättshjälp av Svenska författarföreningens Juridiska ombud, mot Nidingsdådet »Beichte eines Thoren». Ombudet ställde sig på nidingens sida, och förklarade att jag hade orätt. Då beslöt jag på allvar utträda ur detta förbund.

Nu har jag utträtt! Som diktare kan jag icke vara kollega med icke-diktare, med recensenter, som döma efter tycke och smak, intressen och passioner, och vilka sitta i styrelsen.

I grannlandet Danmark har man sett litteraturen vantrivas och försvinna under Kritiken.

När diktarmöten började anordnas, så skickade Danmark sin Recensent, först. Men när man då ropade på »Dyret», så kom slutligen Drachmann, Den sista skalden. Den siste i Danmark, där ingen dikt kan växa och icke får växa, emedan Kritiken ätit ut poesin, ty kritik är motsats mot dikt.

*

Jag har varit falskt anklagad, orättvist beskylld! Jag har försvarat mig! Det är ju min rätt!

A.-T. 5. 9. 1910.

Ackaparörer eller plantageägare.

Ehuru icke tillhörande någon historisk skola, kan jag icke förneka historiens lärdomar i vissa fall. Ehuru icke bekännande mig till någon nationalekonomisk sekt, då varje teori hastigt måste böja av för verkliga förhållandenas växlande vindkast, måste jag erkänna att i vissa läror, grundade på observation, ligger en sanning.

Sålunda syntes det på 1700-talet mycket förnuftigt och förmånligt att ett land gjorde sig oberoende av import från andra länder, eller själv producerade sina förnödenheter. I händelse av krig, som då voro långvariga, kunde ju tillförseln avskäras; och emedan världshandeln icke var utvecklad genom telegraf, ångbåtar, järnvägar, förefunnos större svårigheter att i hast rekvirera från rikare upplag att fylla egen brist.

Därför hade den tidens merkantilister rätt, när de uppmuntrade landets näringar med premier. Den som odlade färgväxter, potatis, den som uppfödde Merinosfår fick en premie. Att man odlade spannmål till landets behov ansågs som en plikt, och för att parera hungersnöd inrättades sockenmagasiner.

Börsspekulationen var visserligen icke utvecklad, men ansatser till Ring och Trust funnos dock. Hol-

ländarne bestämde t. ex. priset på kryddor genom att reglera tillgången. För att hålla kryddorna dyra, kunde de minska lagret genom att bränna upp överflödet: en privatvinst, men en nationalekonomisk förlust. När sockret under Napoleonska krigen icke kunde införas, utsattes premier för tillverkningen av vitbetsocker. Därmed uppstod ju 1:o ett oberoende av Amerika, och 2:o en nationalekonomisk vinst, då transporten av sockerlaster från det avlägsna Amerika inställdes, och därmed oerhörda massor arbete: skeppning, lastning, lossning inbesparades. Jag vet att ekonomer icke gilla denna kalkyl, ty de förblanda efter politiska synpunkter privat vinst och nationalekonomisk.

Men nu hade Frankrike kommit ur beroende av Amerika, hade fria händer, och behövde icke krusa när de skulle förhandla om statssaker. Det var en stor vinst.

När slutligen vårt land började odla socker, så fingo odlarne inga premier, utan man lade tvärtom skatt på tillverkningen. Men det var icke som på brännvinet för att hindra konsumtionen, utan för att få inkomster åt staten. Priset steg, och snart var det importerade sockret lika billigt, men bättre, ty rörsocker är bättre än betsocker. Under sken av att uppmuntra den inhemska näringen sätter man införseltull på rörsocker och nu lönar betan sig utmärkt. Men tillverkningsskatt var ingen uppmuntran utan ett prohibitiv. Det är inbördes kriget i Schackerstaten! och det utkämpas inom Riksdan och Regeringen. Sädesodlarne svarade med spannmålstullar, påstår man. Men nu inträder ett modernistiskt moment i Schackerstaten. Man odlade ju betor, icke av någon

fosterländsk ivran att gagna landet, utan för att förtjäna pengar; det är ju mänskligt. Odlarne vilja sedan bli rika och sammansluta sig, ackaparera alla betfält, bestämma tillgången, diktera arbetslönen till minimum, och nu äro alla rikets innebyggare i egenskap av sockerkonsumenter skattskyldiga under betodlarne. Priset är nu uppe till det dubbla mot Danmarks, och med lagstiftningen på sin sida (Åkarp-) framalstrar ackaparören eller plantageägaren ett sockerproletariat. När så betnegrerna begära högre lön, och nedlägga arbetet, så uppträder först Studentbohèmen på Hajarnes sida, Husarerna hugga ut, och det rika Skåne är översvämmat av fattiga, som kommuner och fängelser få försörja.

De Patriotiska Plantageägarne inkalla då främlingar i landet och öka anslaget till Husarer. Alla Plantageägare äro nämligen vänner av Försvaret (mot de Försvarslösa!), hålla Kanonbasarer, köpa Greveslott och bygga kasärner.

Då vill man ju fråga: Är detta tillåtet? Är det fosterländskt, att vara uppköpare av en nödvändighetsartikel, som kan framkalla en partiell hungersnöd, då socker ju räknas bland livsmedlen numera?

När emellertid Staten förtjänar 18 millioner på tillverkningen, och sedan tar inkomstskatt av Trusten, så undras om inte staten uppmuntrar eller driver till denna svettning. En välvillig Styrelse, om man kan tänka sig en sådan, kunde ha ställt sig som en förmyndare och utdelat de 18 millionerna åt arbetarne. Ty 18 millioner äro som en pris snus i statskassan, där 89 millioner icke räcker till armén om året, och där utgifterna inalles äro 160 millioner. Ett sådant förslag, som att höja arbetarens lön skulle ha förvandlat

arbetsgivarnas Förbund till ett oppositionsparti (mot en mänskovänlig regering) så att det ska vi inte tala om.

Men vi ska bara erinra om året 1789 i Frankrike. När missväxt och utpressningar från hovet gjort bönderna förtvivlade, uppträdde Ackaparörer eller Hajar och köpte upp spannmål, för att ockra på nöden. Den värste blodsugaren hette Foullon. Och när hans spannmålsuppköp framkallat hungersnöd, så reste sig folket, klagande först.

— Det kan ätas gräs! svarade Foullon.

Men folket svarade med att hänga honom i en lyktstolpe och sätta en knippa gräs i hans mun. Så här såg det ut!

Det är inte vackert, och så bär vi oss inte åt; vi äro finare och ha uppfunnit nyare metoder, som äro lika effektiva. Vi äga nationalekonomiska teorier om fri konkurrens, lagar om kampen för tillvaron och de gynnades rätt, om arbetsdelningen och arbetsfri inkomst. Men alla dessa teorier hjälpa oss inte ett dyft, så länge privilegierade klasser, fyrkstat och hovstat, ännu existera, och så länge landet behandlas som en Militärgräns med permanenta storläger; så länge Ackaparörernas Förbund äger armén till sitt förfogande och Staten delar rovet med uppköparne.

S.-D. 26. 9. 1910.

Mandarin-strecket eller vita fyrk-mössan.

Under min första skoltid på 1850-talet hörde vi berättas av äldre studerade farbröder, att de i sin ungdom blivit studenter vid 12 års ålder. Detta betydde att de med ett avgångs-(abiturient-)betyg från högre katedralskola eller gymnasium ägde rätt att vid universitetet avlägga studentexamen: stora (med latin) eller lilla (utan latin).

När jag vid 8 års ålder från Småskolan inträdde i högre lärdomsskolan, så hade man redan skarvat i båda ändar, så att prima hette förberedande, och qvarta hette qvinta. Likafullt räknade jag ut, att jag kunde vara student vid 15 år. Men det var annorlunda beslutat. Först höll man mig kvar i klasser, under förevändning att jag var för ung, vilket gjorde ett obehagligt intryck på mig för hela livet, då jag såg äldre odågor gråta sig upp. Och när min strävan till målet endast åtföljdes av att målet flyttades fram, så minskades min energi, och jag ville gå ut ifrån alltihop. När jag så kom på gymnasiiavdelningen, fördubblades åren, och en ny klass uppstod, nya ämnen döko upp, och jag blev student först

vid 18 år. Sex år alltså efter tolfte, och tre straffår efter femtonde.

Allt detta för att hindra tilloppet — för de obemedlade, varigenom fyrken även blev bestämmande för vita mössans överklassbildning.

När jag på gymnasiiavdelningen vid terminsslutet kom hem med hela boktraven, så frågade min icke studerade far: Skall ni kunna allt det där? — Ja, och mer till!

En akademiskt bildad juristfarbror skulle en dag förhöra mig. Men när han fick veta att jag läste tre dialekter i grekiskan, Nya testamentet, Xenofons och Homerus, så bleknade han. När jag visade 600 växter, så häpnade han, ty han kunde inte en enda Carex. Han kunde icke ett ord franska, icke ett ord engelska, och bara litet tyska. Geografi anade han blott. Om han läst mer än en bok Euclides var tvivelaktigt; fysik visste han inte vad det var; zoologi icke heller. Han var rudis, tyckte jag.

Men även i läroverket bland lärarna märkte jag att varje lärare endast kunde sin detalj, och att de ändock måste titta i boken, under det vi skulle kunna utantill.

I sjätte klassen vaknade kritiken; och nu genomskådade vi hela sveket, fastän lärarna undveko ängsligt att inlåta sig på ämnen de icke kände. Ibland kunde vi dock få höra ett utbrott mellan två lärare: »Det är för galet! Orimligt! Och det blir bara fusk med detta mångläseriet. De tar ju graden i stället för studentexamen!»

Därför blundades det, principiellt. Man suffflerade varann, hade svenska översättningen till latin-

läxan på bordet ogenerat, men var knappast hjälpt med den såsom icke varande ordagrann.

Hela detta humbugsläsande, utan att lära grundligt ett enda ämne, gjorde en rättsinnad yngling förtvivlad, då han tänkte på examensdagen, en dag på vilken man skulle kunna alltsammans.

Det var orimligt, helt enkelt.

Därunder utvecklades också mindre älskvärda egenskaper i karaktären. Det fanns t. ex. förslagna ungherrar som med minimala kunskaper kunde svänga sig; icke svara på frågan utan på annat, tumma repliken till sin fördel, servera luft så att det tog sig ut. Men en vacker dag i nedre sjunde började systemets orimlighet att uppenbara sig. En latinare som förhördes i serier och permutationer och kunde dem, emedan han var kortspelare — han kunde icke multiplikationstabellen, hade glömt division i bråk. Läraren blev förtvivlad, men insåg galenskapen. Vi hade läst Molière i 6:e klassen, men i 7:e upptäcktes en elev som icke visste att franska au uttalades som å.

När naturvetenskaperna absolverades i 6:e, lärde man sig de 20 Carexarterna i herbariet så, att man tog märke på dem. De stora fingo icke rum på arket utan voro vikta; en åt höger, en åt vänster o. s. v.

Det var ju en uppfostran till humbug, och det hela officiella spektaklet med examen blev ett ohyggligt uppträde. Man gick dit, och visste att man kunde bli kuggad, ledigt, allihop, om det bara fanns god vilja (eller ond) hos examinatorn. Men nu visste man också, att man kunde mer än varje lärare, och att om man fick byta platser och pojkarna fick spänna

rektor, censorer, examinatorer, så skulle de bli kuggade allihop. Man gick dock igenom, emedan det var en hederssak för examinatorerna.

Det är en skam, men långt fram i livet hördes akademiska lärare efter en studentsvyck fälla dessa orden, i djupa natten: Det skulle inte själva f-n kunna ta den där examen! — Den andra svarade. Nog skulle jag väl kunna få approbatur i mitt ämne, men säker är jag inte, ty jag har glömt elementen — och så har de nya metoder. Vad är t. ex. $C0^2$ (uttalat C noll 2)? — den första professorn skrattande: $C0^2$ är kolsyra, kära du! — Nå, men de här batrachierna då? — Du menar väl bakterierna? o. s. v.

Bara några ord om studentskrivningen, börjande med svenskan.

Ynglingen kommer nu på morgonen, får eller väljer ett ämne, och skall författa över detsamma.

Jag har skrivit ner mina tankar i 59 år, och är tränad. Men jag kan icke skriva när som hälst. Jag behöver vara disponerad för att skriva ett brev; till och med att skriva ett kvitto fordrar ansträngning.

Men ynglingen skall kunna det, även om han sovit illa, haft ledsamheter, oro. Och får han ett historiskt ämne, skall han behandla det utan källskrifter. Detta är tokigt och ser så raffinerat elakt ut, att han lär sig betrakta alla myndigheter som onda väsen.

Matematikern-gymnasisten skall lösa problem på rak arm, men ingenjören får gå, måste gå med tabellerna och formlerna i fickan. Den utexaminerade kan mindre än gymnasisten!!!

Latinskrivningen utan grammatika är nonsens. Ty i t. ex. 2:a klassen kunde jag rabbla upp de 70 (?)

verber som »ta dativus», parco = spara, skona, etc., men i 7:e hade jag glömt dem. Och att en yngling uppe i Sverige skall skriva som Cicero, blomman av romersk stilkonst, som få romare kunde, det är absurt. Felfritt kökslatin med grammatika och lexikon vore nog, ty bättre skrevo icke våra reformatorer, Luther och Calvin. Hälst ingen skrivning! Allra hälst ingen examen, utan som vid universiteten tentamen, klass från klass, om så skall vara!

Detta obligatoriska blundande från lärares och examinatorers sida, väcker ju misstro hos lärjungen och framkallar fusk. Den rättrådige L. De Geer talar ju om hur de fuskade i hebreiskan: det hade blivit hävd och kutym.

Nils Quiding (arbetskarl), som först i vårt land genomskådat hela eländet och är den enda grundliga (radikala) reformatorn, han förklarar all flyttning, alla premier och straff, all examen med distinktionstecken vara omoralisk, emedan konsten att minnas eller lära läxor är en nyckfull naturgåva, som kommer och går. I år har gossen icke läshuvud, men nästa år kan han ha det. Och hemläxan gör ju autodidakten, ty gossen lär ju själv, och läraren bara förhör vad gossen lärt sig hemma. Denna premiering av tvivelaktiga naturgåvor (plugghästar utan tanke och fantasi) är en onaturlig grymhet. Vi gamla ha sett var skolljusen hamnade: i ämbetsverken! Vartill all denna skenbildning? Varför överlasta minnet, som är begränsat?

Jag har belastat mitt minne med mångahanda kunskaper, men jag ekonomiserar, och urlastar det jag icke behöver för stunden. Det är icke när som hälst jag kan tala i historia eller hebreiska, ty jag

kan endast för stunden det jag nu sysslar med. Därför deponerar jag vetandet i handböckerna: tabellerna, formlerna, glosorna. Därigenom håller jag tankeförmågan flott, drunknar aldrig i detaljer eller onödiga fördjupningar. Dyker ner, men flyger upp igen.

Men för att kunna behandla handboken måste jag kunna elementen. Detta borde vara studentexamen: Översikt av elementen.

Denna falska examensbildning är ju tillkommen för att stängsla kring de privilegierade, ty arbetsfri inkomst är privilegium, löjtnantens stjärna och studentens mössa äro privilegier, och studentexamen är ytterst en fyrkfråga. Men när ungdomen uppfostras i humbug, så ställer sig väl hela deras liv på samma sätt, när de utträda i det nuvarande samhället, där statens tjänare äro herrar och tjänsterna äro födkrokar med distinktionsmärken.

Konsten att lyckas blir då också livets slutmål; och arrivisten är den modärna Sveatypen, kring vilken blåses till samling, även om man bara lyckats göra en humbug, på fem rader, eller om man icke upptäckt nya länder, men ändå är en stor upptäckare, som får sätta sitt namn på Gaurisankar eller i sämsta fall på Åreskutan.

A.-T. 29. 9. 1910.

Tolstojs Demokratism.

— Hur kunde denne greve och officer, denne rike godsägare och berömde författare vara demokrat eller känna sig i frändskap med de arbetande klasserna?

— Jo, han var född med blygsel och rättskänsla, ehuru denna hans bättre natur blev undertryckt i de dåliga kretsar han umgicks och av de släktingar, som uppfostrade honom. Och han blev först lik de andra. Under krigen, som officer, festade han, medan soldaten for illa; och som godsägare med 700 underhavande, förstörde han i huvudstaden och i utlandet vad hans bönder knogat ihop. Men en dag vaknade han och började reflektera över tillvarons ändamål och samhällets beskaffenhet. Han kunde icke tänka sig att ändamålet med hans tillvaro endast bestod i att festa; han jämförde den onyttiga Salongspöbeln med de oumbärliga därnere, som arbetade — och i lön fingo halvsvält och förakt. Detta förakt för de nyttige fann han mest upprörande av allt, och nu började han närma sig sina underhavande. De voro honom först frånstötande, emedan de hade andra vanor än han; deras misstänksamhet sårade honom, ty de trodde att han var en demagog, som ville begagna

folkgunst för att vinna makt. Till gengäld sökte de begagna honom, spelade fattiga för att komma åt en sup, bedrog honom på arrendet och bet i handen, som räckte fram gåvan. Men alla dessa fula egenskaper hade han funnit hos odågorna däruppe i ännu högre mått och tjuveriet särskilt var långt utvecklat hos hovpöbeln och ämbetsmobben; och officersståndet bestod bara av rövare. När han kom sina underhavande närmare, fann han hos dem värdefulla egenskaper, som saknades totalt hos de övre. För det första kunde samhället icke äga bestånd utan de arbetande klasserna, under det att samhället skulle trivas mycket bättre utan ohyran däruppe, som icke allenast var överflödig utan rent av skadlig. Och det fanns hos underklassen, utom det sunda som följer arbetet och uppfyllda plikter, ett heligt berättigande, en oförfalskad känsla av rätt, en stilla undergivenhet under Försynens vilja; de kunde även såsom barn glädjas åt en småsak, en vilostund, en dans, en bägare.

Då började han arbeta själv med kroppen, både för att hedra deras arbete, för att uppfylla en av människans första plikter och för att hålla hälsan i stånd. Salongslivet hade han tidigt genomskådat, med dess ihålighet, ränker och uselhet. Han gjorde sig nu till folkskolelärare, skrev abc-böcker och undervisade i räkna, läsa och skriva. Det gick bra en tid, men när han upptäckt, att historien var bara en enda stor förfalskning, skriven av överklassen och censurerad av hoven för att hålla respekten uppe från underklassens sida, så tog han fatt i Konungaböckerna och började läsa dem på sitt vis. Men när han nu rörde vid den heliga Ryska Historien, då

kom gendarmerna. Historien och gendarmerna ha alltid hört tillsammans!

Den religiösa kris som går parallellt med Tolstojs första demokratiska skede var rent ortodox (grekisk); han tog det som förelåg, men gick likväl direkt till Evangelierna. Där lärde han, att människorna icke hade rätt att förakta någon, därför att han var sämre klädd, hade grövre händer, talade landsmål. Den föraktlige däremot, var den rike lättingen, antingen han ärvt, förvärvt eller skojat sig fram till arbetsfri inkomst, en ställning eller en utmärkelse.

Men han hade även läst om frid på jorden, och som han själv sett krig på nära håll, så börjar han undra om det är rätt att göra krig.

Om två individer råka i tvist, så få de icke slåss, utan skola söka fredsdomaren. Om två kommuner skära ihop, så måste de söka domstol men få icke slåss. Om två provinsers intressen bliva stridiga, så få de icke förklara krig, utan de måste in till ministeriet och begära skiljedom.

Men — om två nationer börja kivas, då få de slåss, fastän de hålla diplomatisk kår, konsulater och utrikesminister.

I »Krig och Fred» avslöjar Tolstoj fullständigt krigets hemlighet. Alla krig äro förevändningar. När det börjar spänna för hårt nerifrån, så att överklassen hotas, så är ett krig räddningen. Nu tutas patriotism, fäderneslandet är i fara, den nationella äran står på spel o. s. v. Men nu kommer en gyllene tid för de övre, i synnerhet militären, mest officerarna. Spelskulder betäckas genom brandskatt, kassabalanser trollas bort i krigskassan, leverantörer bli rika och officerarna vinna befordran och ordnar — vilket tycks

vara huvudändamålet med kriget. Under tiden har underklassen det sämre än vanligt. Varje uttryck av missnöje kväves av krigsmakten och straffas som förräderi mot — fosterlandet. Handel och yrken förstöras, åkrar trampas ner, inkvarteringar och penningutpressningar bli lagliga — den manliga befolkningen gallras, så att bara svaga och krymplingar bli kvar.

Alltså kriget också en överklassinrättning!

Men från Kristi Evangelium hämtar Tolstoj ännu en lära — om straff och förlåtelse.

När jag första gången läste att Tolstoj ville ha bort domstolar och fängelser, så blev jag rädd, och låste mina eljes öppna bordslådor. Men när jag sedan fick läsa om Nils Quidings Slutlikvid, där han, i det nya Samhället, dock! ansåg skammen att bli ertappad vara nog för att rätta en vilsekommen, och att opinionen ensam utgjorde straffet, så började jag också undra om det var så illa menat med strafflösheten. Villkorlig dom heter ju första steget, och som är nödvändig, då det finns överilning, och då det finns ögonblick då sinnet rinner på, alltid på goda grunder. Men sedan borde följa: straffet, rent abstrakt tillämpat. Den skyldige, dömd, skulle stå under lagens skydd; hans person skulle icke degraderas genom rättstjänarnas visade missaktning. Den som får straff, han är upprättad genom lidandet, och när han kom ut, skulle han behandlas bättre, än de — som gå lösa, ostraffade.

Detta vore kanske innersta meningen i Tolstojs paradox om domstolars avskaffande. Vi brukade förr formulera denna motsägelse i det kristna samhällets rättsväsende: »Dömer icke, så varden I icke dömde»

— såvida I icke avlagt examen till Rättegångsverken. Ty då fån I döma — till och med till döden!

*

Tolstoj var ingen demagog. Han smickrade icke »folket», för att vinna något; han sade dem tvärtom alla deras fel; han »älskade» dem väl svårligen; endast hans rättskänsla hade vaknat; överflödet plågade honom som ett ont samvete, och hans sista vilja var den, att jordagodsen skulle återställas till de rättmätiga ägarne, emedan jorden endast fått sitt värde av brukaren. Tolstoj var radikal demokrat, som Nils Quiding. »Den nuvarande samhällsorganisationen är intet annat än en härd för korruption och lögn.»

»Alla äro medvetna om det abnorma i detta tillstånd; man skulle vilja dölja och gömma det, men man kan det icke.»

»Det allmänna skrymteriet har till den grad genomträngt alla samhällsklasser, att ingenting numera förmår väcka harm hos någon.»

S.-D. 24. 12. 1910.

Tolstoj och Den lärda Överklassen.

När Tolstoj hela sin ungdom och mannaålder grubblade över sin tillvaros ändamål, tog han sig slutligen till att begrubbla samhällsinrättningen. Han hade med sin rättskänsla alltid funnit det hela vara något galet, men hans medfödda människokvänlighet gjorde det svårt för honom att tro det samhällets missförhållanden uppstått av elakhet, fastän det såg bra elakt ut. Han läste de nya böckerna, och inbillades att samhället var en organism, ett slags växt eller djur, och att det utvecklat sig med naturnödvändighet efter vissa lagar, om kampen för tillvaron, den starkares och lömskes rätt o. s. v. Med ett ord: Det, som nu var, ägde bestånd på grund av lagar, och det kunde inte vara på annat sätt, alltså berättigat. Dessa konsekvenser av utvecklingsläran förde, egendomligt nog, till det konservativa och reaktionära: »Det är bra som det är», eftersom det utvecklats hitåt; och Tolstoj blev först förtvivlad, då den moderna vetenskapen lett honom rakt åt höger, och han bekämpade nu 1870-talets nihilister, som ville förstöra det så högt »utvecklade» samhället med dess beprisade kultur.

Men efter den första religiösa kris han genomgick, fick han en annan syn på saken; och när han nu

upptäckte att det kristliga samhället var rent antikristligt i praktiken, så blev han vild. »Samhället är ingen organism, i vilken de enskilda människorna ingå såsom delar av ett organiskt helt... Denna teori tjänar till stöd för den nuvarande klasskillnaden, arbetsdelningen, med ett ord det moderna samhällstillståndet. Genom att betrakta sig som medlem av samhällsorganismen uppfattar den enskilda sina handlingar, vilka han som samhällsmedlem utför, såsom riktiga, huru omoraliska och orättfärdiga de i och för sig än må vara.» Och »för att förblinda majoriteten (underklassen) har minoriteten (överklassen) uppfunnit den fabeln».

Nej. »Samhället är grundat på egoismen, det onda, våldet, och därför bär det inom sig fröet till sin undergång.» (Efter J. Stadling.)

Dit, fram till nihilistprogrammet, leddes Tolstoj av Kristendomen, under det att Utvecklingsläran fört honom till den besutne högern. Icke ens landets lagar kunna vinna hans aktning, ehuru hela samhället är grundat på dem. »Ingen tror på lagarnas rättvisa; man föraktar dem, och underkastar sig. De gamla, som trodde, att lagarna utfärdats av gudarna, lydde dem villigt, men vi som veta att lagarna äro resultat av härsklystnad, vinningslystnad och partiintriger, kunna ej tro på deras rättvisa...»

Alltså: det hela en fabel och en uppfinning. Samhället en »uppfinning» av överklassen för att hålla underklassen under sig; eller så här: en uppfinning för att komma ifrån arbetet, det kroppsliga nämligen, som är sämst avlönat och minst aktat.

Jag erinrar mig nu hava skrivit någonstans om en som håller föredrag »Om arbetets ära» och börjar

ungefär så här: »Arbetet har som bekant i alla tider varit föraktat; det är alltså ingen ära att arbeta (med kroppen).»

Det är ju upprörande för människan att tänka sig leva i en omgivning som bara består av skurkar, vilka lura på varandra för att kunna kravla sig själva upp och trampa de andra ner, men för Tolstoj är sakförhållandet alldeles klart. Och redan vid universitetet genomskådar han det sveket, som kallas Högre undervisning eller på hans språk: Lärdomens Tempel. Vetenskapens tjänare, dessa föregivna mänsklighetens frälsare, voro också överklassens drängar och parasiter. Till exempel de som skriva historia! »Historia är ingenting annat än en samling fabler och värdelösa notiser... Alla data och fakta upprädas och sammanpassas efter en viss, av historieskrivaren uttänkt plan.»

När han längre fram i livet börjar undervisa folket, så har han även fått sina misstankar på den lärda överklassen, som slungar ut sina gissningar och fordrar ofelbarhetsförklaring. »Bekänn mina läror! eljes får du icke diplom!» Därför säger Tolstoj i sina »Allmänna föreskrifter för läraren»: »Ni bör undvika alla slags definitioner, klassifikationer och allmänna regler. Alla våra läroböcker bestå just av detta och äro därför alldeles odugliga som undervisningsmedel.»

»Vid undervisning i naturvetenskaperna undvik klassifikationer, hypoteser om organismernas utveckling... men giv lärjungen en så stor inblick som möjligt i de olika djurens och växternas liv.»

»I kosmografin bör Ni undvika dessa för nutidens pedagoger så kärvordna förklaringar över solsystemet och jordens rotation... Undvik att nämna de så ofta

omtalade, av vetenskapen vunna resultaten, t. ex. huru mycket jorden väger, av vilka ämnen solen består, huru växten och människan skapas ur cellen, eller vilka märkvärdiga maskiner människosnillet uppfunnit. Ty ej blott, att läraren härigenom ingjuter hos lärjungen den tron, att vetenskapen kan uppenbara för människan en mängd hemligheter, — — utan alla dessa nakna fakta komma att verka skadligt genom att de vänja barnen att blint tro vad de ej kunna förstå.»

Detta var Tolstojs reaktion mot överkulturen, det lärda snobberiet och även det litterära. »Blott ett språk som folket talar och som ger uttryck för varje tanke är mig kärt... Låt oss alltså stiga ned... Men detta 'dit ned' det är just till folket, till det nationella. Försök blott att säga något osunt, pråligt och överflödigt, och språket skall uppresa sig däremot. Vårt litterära språk saknar ryggrad och det tillåter er att prata vad smörja som hälst... Men jag älskar det klara, sköna och måttfulla.» (Efter Birnkoff.)

Tolstoj hade nu kommit fram till Rousseaus ståndpunkt, när denne skrivit sin avhandling om Vetenskaperna och Konsterna, som handlade om överkulturens (icke kulturens) fördärvliga inflytande. Men dit hade vår Swedenborg också kommit, förut, efter 1745, då han övergav Naturvetenskaperna.

»Vetenskaperna äro Moln, som dölja ljuset,» menar Swedenborg. »Våra böcker äro falska, emedan de blott äro fragmenter... Filosofer äro huggormar, basilisker, espingar, hemorrhoider och flygande ormar; lärde män äro häxmästare och charlatanер.» (Emerson.)

Tolstoj kom så långt att han ansåg sitt skönförfatteri som syndigt, och när hans närmaste beklagade att han förfelat sin livsuppgift: konsten, så svarade han: »Jag tror, att det är varje människas plikt att arbeta för andra, vilka behöva hjälp, och att åtminstone under en del av dagen arbeta med sina händer. Det är bättre att arbeta för och med den fattige i hans egen sysselsättning än att syssla med något högre och måhända mera lönande slag av arbete, t. ex. intellektuellt arbete... Om ni endast sysslade med edert högre intellektuella arbete och gåve den fattige inkomsten, såsom om ni gåve en allmosa till en tiggare, bidroge ni blott att... bibehålla och stärka klasskillnaden mellan er och dem som mottoge allmosan: ni skadade hans självaktning och självtillit.»

Klasskillnaden! — Antaget att samhället icke uppstått genom medvetet, överlagt skurkstreck, så ligger dock en inneboende, omedveten strävan i den onda människonaturen, att avskudda sig det vanärande kroppsarbetet, att kliva opp på en skrivarstol och doppa pennan i bläck. Därmed följer det sorgliga, att varje underklass uppfostras till överklass-aspirant, av föräldrar och lärare. Man läser i skolan, icke för att lära sig nyttiga saker, utan för att bli mandarin. Och vid universitetet råder Nådavalet. Det är nämligen icke heller där blott kunskaperna som ge examen, utan det är den rätta tron, på Dem. Tron att de Bästa, De Rättänkande sitta däruppe, och arbeta för folkets väl (med bläck och penna); och att de Oumbärliga därnere äro Sämre Folk. Tolstoj trodde icke på detta som student, och därför blev han »entledigad» från universitetet, trots sina goda betyg. Han hade

sett studentproletären, vilken levde som parasiter och genom sökande av matnyttiga fina bekantskaper letade sig väg till arbetsfri inkomst vid den Stora Bläcksjön.

Och likafullt »de företräden, som universitetsdiplomen skänkte, betydde mindre än intet inför de företräden, som börd, rikedom och förbindelser medförde. Vetenskapens och vetenskaplighetens obehövlighet (hör!), lika begriplig för professorer som studenter, fyllde med sin atmosfär såväl föreläsningssalarna som studiekammaren. Aldrig hördes ett levande ord...!

Varför studerade de då? frågar man sig. Jo, för att slippa arbeta, och för att få bli överklass! Bättre folk!»

»Samhället är blott en del av världen. Men förnuftet måste stå i harmoni med hela världen, med universum. Vid studiet av samhällets lagar kan det alltså inträffa, att man måste uppresa sig mot Samhället.»

S.-D. 29. 12. 1910.

Indian-språk.

Den Talleyrandska paradoxen om språket såsom uppfunnet för att dölja tankarna är icke alldeles så galen som den ser ut. I vår ungdom trodde man att Nordamerikas indianer ägde 500 olika språk och vilka trotsade alla ljudlagar. Men redan 1870 hade Adolf Bastian upptäckt sveket och i sina Jämförande språkstudier (Leipzig, Brockhaus 1870) ådagalagt att Indianspråkens mångfald och olikhet berodde på den omständigheten att de särskilda stammarna vanställt urspråket för att bevara sina hemligheter för de andra, särskilt för spioner i krigstid. De använde därför olika metoder. Somliga ändrade betoningen. Exempel från en annan sfär, Tápet Moláres Vilórum = Tapetmålares Vilorum. Andra begagnade reduplikation, ex.: Medevi vadevo vådevupp. Andra åter interkalerade ett ord: Fikonspråket = akonfallikon = fall!

Att indiandialekter uppstått på sådant sätt, bekräftade sig därav, att alla indianer k u n d e göra sig förstådda av varandra, om de fingo tala öppet, och se på interlokutörens ansikte, och om denne beledsagade sitt tal med gester.

Detta belyses av ett mycket märkvärdigt exempel från sista rysk-japanska kriget. Författaren be-

rättar, att när sårade ryssar och japaner lågo på sjukhuset i X., i sin stora nöd och talträngdhet, de började språka till varandra. De lärde icke varandras språk, icke glosa för glosa, men de lärde slutligen förstå varandras mening, bara av satsens ljud, miner och gester. Det är ju konstigt, men talar ju för monismen i mänskliga språkens organisation.

Det finns ju något som kallas för satsaccent, och som gör att det nästan är omöjligt lära tala korrekt ett främmande språk. Om vi svenskar till exempel lärt från barndomen att riktigt uttala varje särskilt ord, så hör fransmannen ändå på satsaccenten eller den falska betoningen av orden i sitt sammanhang, att vi äro utlänningar. Steinthal upplyser oss också att i Mandanspråken »accenten icke tillhör ordet utan satsen, som i viss mån utgör en melodi».

När Botokuden önskar och begär något bevekande så höjer han språket till ett slags sång. (Jämför Berlinarens »Bitte, schön! Jaa!», som nästan jamas fram.) Men när Botokuden vill uttrycka något gränslöst stort så förlänger han ordet sjungande. Ouatou betyder således flod, men den stora floden, eller havet heter Ouatou-ou-ouou-ou ...

Grekerna hade både ton och accent. »I grekisk betoning kunde skillnaden mellan högton och lågton utgöra en hel kvint.» Hebreiska språkets 30 accenter, om vilkas betydelse man ännu är okunnig, äro med stor sannolikhet musiknoter, Neumer, med vilka de borde jämföras, så kunde man möjligen få fram de äkta melodierna till Psaltaren. Kinesiska talspråket arbetar med intervaller, och Kainz' grammatika begagnar notskrift för att tydliggöra förhållan-

det. Men vi begagna också tonsteg utan att tänka på det. Märken följande dialog:

— Har du hört att X. är dö'?

— Dö'? (förvånad, tvivlande, frågande; en kvint högre).

— Dö'! (bekräftande den sorgliga underrättelse, en oktav lägre).

— Dö'! (upprepande, begrubblande, en ters lägre).

— Dö'! (avslutande, en ters lägre).

Finnar, gottlänningar, dalkarlar begagna stora intervaller, sjunga (liksom italienare). Våra »bildade» klasser sjunga icke utan röra sig på ett par toner, vilket anses låta monotont, men »bildat», dock åstadkommes färgverkan genom satsaccenten.

Men i upprört tillstånd, i vrede, särskilt, kan intervallen stiga över en oktav.

Jag återvänder från utflykten till indianspråken. I min skrift Bibelns egennamn har jag påvisat många rent grekiska ord i (jämte hebreiska) Nordamerikas indianspråk. De kunna icke vara lånade i nyare tid, ty någon grekisk kolonisering i Amerika känna vi icke, och missionärer ha väl icke infört grekiskan eller hebreiskan. Anabu (Dakota) = Anabaine (grek.); Eke (Dak.) = Ekeinos (grek.); Kinyan = fly, Kinevo; Adowan = prisa, sjunga, Aeido (grek.) och Odä = ode = sång; Kat = döda = Katal (heb.), Cædo (lat.), Kteino; Iyaya = gå = Ienai (gr.); Anapson = koka = Anapseo (gr.), Epso (gr.); Anakiciptapi = hindra = Anakoptein (gr.). (Se vidare Bibelns egennamn sid. 60 o. f.)

Men låtom oss nu skärskåda bekanta från vår ungdoms indianböcker.

Först ha vi T o m a h a w k'e n, som är skärhaken; Thomak (heb.) = gripa, Temno (gr.) = skära, Tomikós (gr.). Hawk (ind.) är Axis (lat.), Hache (fr.), Hake (sv.), Acus (lat.).

T a b a g o = tobaken; Tabagh (heb.) = försjunka; Tapeinóo (gr.); Tabesco (lat.) = slöa till.

W a m p u n eller gördeln; Amfiemi, Amfiennyo, Amfepo (gr.) = omgördla. Amfepon = Wampun.

S q u a w = hustrun, kan vara Aisscha (heb.) = kvinnan eller Ischgh, Jeschagu (heb.) = hjälpen; eller av Isko (gr.) = taga hustru = Squaw.

W i g w a m = tjället, byn = Vicus (lat.), Oikos (gr.), Pagus (lat.).

Om vi betrakta de vackra folk- och ortnamnen: Dakota, med Sioux, Manitoba, Adirondak, Minehaha, Winnipeg, Creek, Kansas, Arkansas, Oregon, Apach, Mandan, Irokes, Michigan, Nebraska, Huron, Texas (Teschas), Mohikan, Alabama, Schoschon, Seminol, Kentucky, Susquehanna, Chinook, så se och höra vi grekiska, men ändå mer hebreiska. Och när man översätter får man gammaltestamentliga bilder och föreställningar alldeles som vid ökenvandringen.

D a k o t a = de förbundna; heter även Lakota (D = L; Dakryma = Lacrima), Lakat (heb.) = förbinda, Linga (lat.), Langkano (gr.).

S i o u x = fördärvare; Schua (heb.), Schuagh (heb.). (En kananit.)

M a n i t o b a = god vila; Manah (heb.) = vila; Tob (heb.) = god.

A d i r o n d a k = höga vattnet; Adiron (heb.) = hög; Daki (heb.) = bölja.

M i n e h a h a = skrattande vatten; Mim, Majim (heb.) = vatten; Iachaq (heb.) = skratta.

Winnipeg = tårekälla, Ghinni, Enah (heb.) = källa; Pagh, Beki (heb.) = gråt.

Creek = svedjare; Charah (heb.) = bränna; Chri, Chari (heb.), (Hariter från Seir = hålbyggare av Chur = håla).

Kansas = samlare eller köpmän; Kanas (heb.) = samla eller köpa (Kanizzi [heb.] = Keniter från Kenan, Esaus sonson).

Arkansas = Irokes eller Oregon.

Irokes = antingen av Iarekka (heb.) = det innersta, eller av Jarak (heb.) = grönskan, Iareack (heb.) = månen = Iericko (heb.) = månstaden eller gröna staden.

Oregon = ljusboning; Or (heb.) = ljus; Gun (heb.) = boning.

Apach'er = förenade; Aphak (heb.) = förena, Aphek (heb.) = namn på flera städer i Palestina.

Mandan = de vise; Mandagh (heb.) = vetande; Manthano (gr.), Manthis (gr.) = spåman.

Michigan = boning; Mischekan (heb.) = stiftshyddan, boning.

Nebraska = ljusastaken; Nebraschtka (Kaldeiska syr.) = ljusstake; Nibrasch (heb.) = lysa.

Huron = friboren; Chur, Hur (heb.) = friboren, ädel.

Texas (Teschas) = lägerplats; Thachanah (heb.) = lägerställe. Men Tachasch (heb.) = tax, grävling.

Mohikan = dödaren; Machaq (heb.) = slagaren.

Alabama = på höjden; Al (heb.) = på; Bama = höjd.

Schoschon = de fröjdefulla; Schoschun, Gason (heb.) = fröjdas.

Seminol = nordbor; Semali, Samaal (heb.) = norr (vänster).

(Ismael = Gud hörer; Samuel = d:o ungefär.)

Kentucki = Tukan-näste; Ken (heb.) = näste; Tuki (heb.) = påfågel, tukan.

Susquehanna = liljans källa; Susan (heb.) = lilja, ros; Ghinnah, Inah (heb.) = källa. (Jfr: Gisak, Schischak.)

Chinook = de invigde, Chanukkah (heb.) = invigning (Kenniter; Hanach = Kains son, men även Hanoch, en son av Ruben).

Minnesota = tillflyktsort; Menusoth (heb.) = tillflyktsorter.

Missouri = den översvämmande; Mizra (heb.).

Mississippi = d:o Haziph, Ziba, Sackoph, Misskoph (heb.) = d:o.

*

Vad grammatikan angår, så liknar den andra språks. Verbet i presens böjes sålunda: Baváksa, Bayáksa, Baksá, Baunksapi, Bayáksapi, Baksápi. Nomens genitiv bildas genom position såsom i hebreiskan. Två räkneord likna våra, och äro alldeles desamma som i hebreiskan, Zaptan = Schibeagh = Septom, Sieben; och Sakpe = sez, Schisch (heb.). Men trots det att indianen har förväxlat betydelsen kvarstår det huvudsakliga, att de äro desamma som hebreiska språkets. Konjunktionen och heter Unkan, som liknar franska onc, onques, italienska Anche, som är latinets unquam. Men indianen säger även Ka för och, som är grekiska Kai, latinets Que.

*

Detta är nu detta! Vad det innebär, det vet jag icke. Men den som vill veta mer kan läsa i den stora Dakota-English Dictionary, utgiven av Riggs (Washington 1890). Där skall läsaren finna hur varje indianord kan få sin frände i hebreiskan, grekiskan och ibland även i latinet. Det kan betyda ett gemensamt folkens ursprung, men även ett språkens.

*

Bland alla teorier om Amerikas befolkande äro dessa de mest uppmärksammade. Huet och Kircher föreslogo egyptier som kolonister. Arius Montanus åter fann Ophir och Parvaim (peru). Ebers son Jaktan hade grundat Peru. Senare trodde man att några Israels stammar flytt över för Salmanassar, vilken mening försvarades av storrabbinen i Amsterdam Manach Ben Israel. Kingsborough förfäktar åsikten om kananéers utvandring under Josua. Hugo Grotius försvarade den skandinaviska invandringen i Norra Amerika, och en ethiopisk i Yucatan o. s. v.

A.-T. 2. 1. 1911.

Det förskingrade Israel.

Då man forskade efter Nordamerikanska indianernas ursprung, framkastades bland andra teorier den: att rödskinnen antingen skulle utgöras av rester från de 10 Israels stammar som försvunno efter Babyloniska fångenskapen eller av Kanans urfolk fördrivet av Josua. Denna hypotes, grundad på språkliga överensstämmelser, bemöttes av den vanliga invändningen: fenicier, vilka ju seglat kring hela jorden. Men om man tar en fenicisk grammatika, som nu köpes för 2 mark hos Hartleben, så finner man att det är samma språk som hebreiskan. Och detta språk talades av kananéer, syrier, araber, filistéer och assyrier.

Hypotesen om rödskinnen såsom hebréer kan jag nu granska bättre än i min förra artikel, och jag kastar mig därför mitt in i ämnet, som jag dock förberett.

Om man betraktat Nord-Amerikas karta, så finner man ju en otrolig mängd ortnamn lånade ur Gamla testamentet, och vilka man anser vara införda av engelska kväkare och holländska protestanter. Exempel: Salem, Bethany, Hebron, o. s. v.

Ser man på staternas namn, så förstår man att Pennsylvanien kallas efter Penn och Georgien efter Georg. Men råkar man på indiannamn, så blir man borta. Språket har dock bara sina knep för sig, som man snart genomskådar. På en av första sidorna i Dakota-lexikonet står t. ex. A-dó-wan = sjunga, prisa. Skriver jag ordet i ett: Adowan så får jag grekiska Adein, Adòn, Odä (svenska ett ode), och hebreiska Adar = prisa. Straxt efter finner man: a-na-ki-ci-pta-pi, som hopskrivet blir anakiciptapi, eller anakigoptan = hämma, och vilket nog är rena grekiskan: Anakoptein, som också betyder hämma. Indianens Anapson betyder koka över, och grekens Anepséo betyder också koka över. Dessa ord äro icke l å n, ty alla ord i lexikonet kunna med litet besvär finna sina fränder i våra döda eller klassiska språk.

Mitt i Nord-Amerika ligger staten Iowa (Ejowa), troligen av samma rot som Ohio (Ohejo); och en indianstam heter även Eheyennes eller Chejennes. Nu säger ordboken att Ejowas invånare kallas Ayubha = de sömniga, men detta är troligen en synonym; jag menar att de ä v e n kallas de sömniga, och Ayubu betyder icke sömnig utan bullra. Söker jag däremot Ejowa, så finner jag verbet Iyeya, Iyeye, som betyder v a r a, ä r; och den som läst aldrig så litet hebreiska finner straxt att han står inför I a h v e-namnet, som också böjes: Eheie, Ihei o. s. v. Men full bevisning lämnar indianverbet Iyeya = vara, då det förändrat till Hi-yeya betyder »förorsaka att någon blir». Detta är ju hebreiska verbets Hiphil-form, som är kausativ; och av Eheie blir eller skulle bliva Hi-Iehi = Hiyeya (indian).

Straxt öster om Ejowa ligger Illinois. Där ha

vi hebreiska = Elil, Gilajon = avgudar, men feniciska Illinu = våra gudar, hjälper på.

Västerut ligger Idaho (som jag icke tvekar jämsätta med hebreiska Iehuda, som är Iuda). Och där bodde Schoschonerna vid Missouri. Mischer är hebreiska och betyder slätten, även Saron, och Sarons liljor heta Schuschan (heb.), som liknar Schoschon, ehuru Schoschonerna icke liknade liljorna på annat sätt än att de icke arbetade. Schasas (heb.) betyder plundra, och det stämmer bättre. Men Misraiter var en släkt i Iuda (= Idaho, obs.!), vilkas namn ju liknar Missouri.

I Idaho ligga orterna Challis, hebreiska Schalisch = vapenbyte; Missoula, som liknar Mesilla (heb.), en släkting till David, eller Mischael = en levit. Nebraschta betyder ljusastaken. Lakota (Dakota) på indianspråk = de förbundna, erinrar om förbundstavlorna Lukoth Hagedoth. Eget nog synes Lakota i Lukoth och Dakota i Hagedoth. Mexico (Meschiko) kan vara Maschiak (heb.) = översteprästen; och Michigan är nog släkt med Meschiko. Mischekan (heb.) är dock stiftshyddan och Peru = Peroqet (heb.) = förlåten.

Alabama och grannen Oklohama väcka gammaltestamentliga föreställningar om förgården = Aulam, Olam och Bama = hög. Oklohama kan vara tabernaklet = Ohalim, av Ohel = tjäll. Men Esau hade en hustru som hette Ahalibama, eller Oholiba. Men Oholiba är också Jerusalem; och Ohola är Samarien. Ola-bama (heb.) = höga brännoffret. Wyoming (Wejomin) ligger till höger (öster) om Idaho (Iuda). Och Jamin, Vejamin (heb.) betyder intaga högra

sidan; men då Benjamin heter Vinjamin i feniciskan så kan Vinjamin vara = Wyoming.

Minnesota liknar Menusoth (heb.) = tillflyktsorter, men även Manasse. Minchati (heb.) betyder dock tackoffret.

Canada kan vara av Kana (heb.) = köpstad, Canne (heb.) = grundfäste eller Kenath (heb.), en stad i Manasse (= Minnesota), i alla fall i Kanan. Missouri betyder nog översvämning, men det fanns även Misraiter i Iuda (= Idaho).

Mississippi av Maschab (heb.) = vattningsränna, eller Siphei = överflödande, men Mispa var också ett land i Gilead. Men Mississippi erinrar även om Mesopotamos, landet där Israel satt vid älvarna och gräto. Misbeah (heb.) är dock = altaret.

Utah eller Jutah är kanske släkt med Idaho (= Iuda); eljes betyder Iother, Iuther (heb.) god, och mormonerna kalla landet Deseret = honungsbi.

Indianerna heta därstädes Eutaros, Yutahs. Och Juta hette en Levitstad i Iuda (= Idaho). Att ordet levit förekommer här, tyder ju på ett sammanhang med alla dessa ting som begagnades vid kulten i tabernaklet.

Massachusetts kan vara av Mesukah (heb.) = trångmål, eller Massa Chuz (heb.) = förökelsens hus. Dock var Emekkezez en stad i Benjamin.

Erie kan vara av Ariel (heb.) = Guds altare eller Arie = Lejon. Eri var dock Gads son och Eriter hette dennes efterkommande.

*

Indianernas namn har jag hastigt vidrört i föregående, men kan nu komplettera något.

Apalacher äro närmast Apallagä, Apatasso (gr.) = frigjorda.

Irokeser kunna vara från Iericho, men Iarekka (heb.) betyder de innerst boende.

Chenooker av Chanukkah (heb.) = invigning, offer, men Hanok var Kains son, och Keniterna avkomlingar.

Algonkin från Alleghany av Al = hög och Gahn = trädgård, men liknar Elakna.

Pawnies, Pani i Kansas och Teschas! Kan detta vara Puni, Phóniker, fenicier. Kansas kan ju vara Chäné = kananéer. Berget Apache i Teschas kan vara Aphik, flera orter i Kanan.

Men nu kommer styckets c l o u. Berget O z a r k a med det pittoreska, ovanliga namnet, ligger i Kansas, kananéernas, alltså punernas (= Pawnies) land, och Ez-Zarka hette en flod i feniciernas land.

Här har alltså varit fenicier framme; men även hebréer, Gebri, Gibrith, Ibri (utan Ajin), Iberier, Hibernier (Irer, jfr Erie-sjön).

[Det fanns ett gammalt gömställe på östra kusten av Svarta havet, där förlupna stammar satt sig ner vid Montes Coraxici. Och bland deras namn spöka mångahanda.

Colchi (indianerna Kaloscher), Abasgi (= Apacher eller Atabasker, obs.! Basker!), Suani (= Suioner! »mellan Svarta och Kaspiska haven». Jakob Ekelund!), Heniochi (= Chenook-indianer), Zichi (= Sioux, Creetæ (Cree, Creek-indianer, Iberi (= Ghibri, Ibri = hebréer).]

Ett enda ögonkast på rödskinnens religion skall bestyrka detta.

Den store anden kallades även Manitou, men

Manitou betyder icke så. Det lilla u i slutet är ett b, ty i ortnamnet Manitoba synes det. Manitob(-u) är på hebreiska (all god) gåvas givare, kortast gode givaren. Men grekiska Mantis är oraklet. Nu funnos Matchi = den onda anden, som på hebreiska heter Maziq = demon; och den gode = Kitchi, som kan vara Kischeron (heb.) = god.

Och nu slutar jag med Iehovah som jag fann i Iowa (Ejowa).

Det finns i Dakotaspråket flera verb som likna Iyeya (ind.) = Ihejoh (heb.) = vara. Men där de verben skiljas från hebreiskan, råka de in i grekiskan och latinet. Eya (ind.) betyder säga = Ajo (lat.).

Iyaya (ind.) betyder gå = Eimi, Io, Iäs (gr.).

*

Men vem har satt d e s s a namnen på stater och orter? Indianerna! Och dessa måtte ha kunnat sin hebreiska och grekiska ordentligt, då inga djärva ljudskridningar äga rum.

Och detta ökenvandrande folk, boende i tjäll, utan städer, det är ju som Israels barn.

Jag har icke läst Manoch Ber Israel, och icke Kingsborough, vilka båda förfäkta denna mening; men jag tror jag får lov att läsa dem; ty nu är jag övertygad om att Nord-Amerikas indianer voro från Kanan eller Fenicien, som är nästan samma sak. Aztekerna i Meschiko, det var annat folk, ty de byggde städer, och Astikos är grekiska och betyder: stadsbor.

A.-T. 13. 1. 1911.

Vid likvakan.

När en människa går hädan, och lämnar flera testamenten efter sig, så är endast det senast daterade det som gäller.

Gustav Frödings litterära dödsbo är redan upptecknat; av hans personliga är testamentet från 1898 det som för mig är gällande: det är hans »Sista vilja».

Jag älskar tystnad i sorgehus, jag finner den passande, och domen över död man bör nog passera instanserna innan den lagfares.

I likrummet brukar man ännu i dag hålla tyst, tyst för att icke störa den sovande; Israels barn hålla till och med tre dygns likvaka, och bruka därvid läsa ur sina heliga böcker. Jag skulle i Gustav Frödings likrum vilja läsa det skönaste stycket ur det Gamla Förbundets heliga skrift, och som jag vet att den avlidne måste älska, sedan han slutligen upptäckt både det Heliga språket och Den Heliga skrift.

Jag ville läsa ur Predikaren, där han så vackert ber ynglingen i sin ungdom tänka sig före...

Förrän de onda dagarna komma
och de år nalkas, om vilka du skall säga:
»Jag finner icke behag i dem»;

ja, förrän solen bliver förmörkad
och dagsljuset och månen och stjärnorna,
före den ålder, då molnen komma igen efter regnet,
den tid, då väktarna i huset darra,
och de starka männen kröka sig,
då malerskorna sitta fåfänga, så få som de blivit,
och skåderskorna hava det mörkt i sina fönster;
då dörrarna åt gatan stängas till,
medan ljudet från kvarnen försvagas,
då man står upp, när fågeln begynner kvittra
och alla sångens tärnor sänka rösten;
då man fruktar för var backe
och förskräckelser bo på vägarna;
då mandelträdet blommar
och gräshoppan släpar sig fram
och kaprisknoppen bliver utan kraft,
nu då människan skall fara till sin eviga boning
och gråtarna redan gå och vänta på gatan;
ja, förrän silversnöret ryckes bort
och den gyllene skålen slås sönder,
och förrän ämbaret vid källan krossas,
och hjulet slås sönder och faller i brunnen —
och stoftet vänder åter till jorden, varifrån det har kommit
och anden vänder åter till Gud, som har givit den.
— — —

»Predikaren sökte efter att finna välbehagliga ord, sådant som med rätta kunde skrivas, och sådant som med sanning kunde sägas.»

Så ville jag läsa för honom, vilken slutade som Predikaren; och så önskade jag man ville en gång läsa åt mig när mitt ämbar är krossat, och mitt hjul fallit i brunnen.

A.-T. 9. 2. 1911.

Litteraturens fri- och rättigheter.

Eftersom ni frågar, så — Jag har verkligen läst nyare svensk litteratur, även sådana romaner, som voro utpekade såsom närgångna; men alldenstund jag icke kände modellerna, så verkade skildringen ensamt litteratur. Alltså beror stoffverkan och förargelsen endast på en sådan tillfällighet, att man känner förebilderna; och saken vore väl hjälpt därmed att kritiken lät bli att tala om det (skvallra). Men, man kan även göra författaren mycken orätt med att p e k a på förebilderna, ty författaren kan ha tagit endast några drag av modellen och sedan arbetat ut en figur efter sitt huvud. När jag stått som anklagad och man förevitat mig ha »ritat av» den och den, så har jag oftast genmält: »Därpå kan jag svara både ja och nej, utan att ljuga. Det är så, och det är icke så.» Men skulle det vara så, så ligger det väl i sakens natur. Ritar man av okänt småfolk, så gör det ingenting, ingenting annat än att okända träffade känna det pinsamt; men går man på högdjur, så blir det annat, ja det kan bli fängelse.

Om jag däremot nu skulle ställa mig som kärande, då jag som bekant varit föremål för en hel otrevlig litteratur, så tror jag icke att jag beklagat

mig, och v e t att jag aldrig anklagat någon för domstol. Och därför, att jag icke känt mig träffad, men även därför att jag hållit ifrån mig de misstänkta böckerna, mest kanske därför, att jag gjort liknande själv. Och vem har inte gjort det? Alla människor objektivera ju sina medmänniskor, efter sitt sätt att se förstås, somliga i tal, andra i skrift. Och märk väl: tungan är talför, men boken är tyst.

Gränserna för det passande och tillåtna kunna icke uppdragas, och det är lönlös möda att söka göra det.

Vad den nyare litteraturens immoralitet beträffar, så har jag nog läst för litet eftersom jag inte har hittat rätt på den. Den mest utskrikna författaren är väl Henning von Melsted. Av honom har jag läst mycket, och med stort intresse, och jag finner honom vara en betydande skriftställare. Med ett allvar som ofta liknar tungsinne skildrar han s i n samtids halvunga människor och deras sätt att just nu se sin värld, här i vårt land. Och att skriva samtidens inre historia i levande bilder är nog en stor uppgift. Hans tänkesätt äro icke alltid mina, men han motiverar sin världsåskådning; han vill människorna väl, han lossar på onödigt hårda bojor, och han undrar om det behöver vara så tokigt som det är, och om det icke kunde vara på ett annat sätt, och vara lika bra ändå, så pass det kan bli.

Eftersom jag nu är gammal vorden, så borde jag enligt tradition bli konservativ, men det tycks jag icke bli. Och jag förstår icke att gammalt folk i allmänhet bli konservativa. Hur kan man »hålla på det bestående», då intet äger bestånd. Allt flyter och ändrar sig: Hur många världsåskådningar och system ha icke ramlat inför mina ögon? Lagar, heliga gamla

lagar ha upphävts av riksdagar och regeringar, seder och begrepp, om det passande och det riktiga, ha ändrat sig; åsikter, tänkesätt, rörande förhållandet mellan över- och underordnad, föräldrar och barn, makar, husbönder och tjänare ha rubbats. Hur kan man då hålla på det som icke består mer, men bestod tillfälligtvis en gång, för femtio år sen!

Dessa ändringar och förändringar kan man ju bäst märka då man blivit gammal och har många perioder bakom sig, och därför borde följdriktigt den gamle med stor tolerans fördraga dessa störingar i ett självviskhetens lugnvatten. Jag har slutligen lärt mig, att det jag icke kan hindra, ehuru jag ogillar det, det lägger jag mig icke i. Jag är icke med om allting, men det reder sig utan mig.

D. N. 24. 2. 1911.

Andra tider.

I tre års tid har jag gått förbi Klara skola; första året såg byggnaden förfallen ut, och jag hade hört den skulle rivas, vilket gladde mig. Jag gick och hoppades ett år, och en vacker morgon på andra året stod en pojke nedanför de tolv fönstren åt Västra gatan och slog av ryska smällarna. Jag betraktade detta som en symbolisk handling, och tänkte att det var Karl Snoilskys »Bolindrare», som ville spränga huset i luften. Men på hösten blev huset vitlimmat. Men hur man vitmenade, så stannade svarta strimmor kvar nedanför fönstren, och de blevo allt svartare ju mer det vita torkade. Jag ville gissa på utslagna bläckhorn för att få till stånd en naturlig förklaring.

Det var visst 1857, eller 54 år sedan jag gjorde mitt inträde i denna byggnad. Vad som sedan hände och hur barnen där behandlades, har jag lyckligtvis skildrat förut, så att den smärtan är över.

Men i detta hus fordrade fullvuxna lärare, själva fulla av ofullkomligheter, det absolut fullkomliga av ofullgångna människobarn. Från detta Inferno hördes förtvivlans, skammens och smärtans jämmerskrik ända ut på gatan, och dagen i ända. Alltid oförtjänt, ty ingen vågade företaga något olagligt, utan tortyren

begagnades för s. k. icke överlästa läxor. Läxorna voro överlästa, ofta förhörda och godkända hemma, men det fanns nio-åringar, som icke k u n d e lära sig läxor. De voro så skapade. Och därför misshandlades de!

Femtio år ha gått; i skolorna har man ändrat metoderna i humanare riktning. Men i hemmen sitta nog gamla föreställningar kvar, om fordringar på det absoluta; den absoluta lydnaden, den absoluta tystnaden, de absolut rena fingrarna som dock måste hantera mindre rena saker. Den första stämman jag hört höjas för »Barmhärtighet mot barnen!», förnam jag i sista häftet av Hälsovännen, som utges av människovännen och barnens vän, barnläkare dr Henrik Berg. Han har icke skrivit den artikeln själv, men han har låtit trycka den. Och jag hörde i går afton en skildring av hans besök hos ett sjukt barn, och jag skulle vilja referera allt vad han sade åt barnet, om barnet, till föräldrarna, men — jag blev anmodad för sent, man väntar på dessa rader, barn äro otåliga — alldeles som gammalt folk, och jag måste uppskjuta ärendet.

A.-T. 27. 5. 1911.

Olympiska spel.

Namnet ha vi lånat från de gamla grekerna, men gagnet icke fullt. Ty ehuru hellenen satte kroppslig färdighet och skönhet mycket högt, så satte han dock själens färdigheter högre. Det handlade icke blott om kapplöpning, fäktning och ridning vid dessa nationalfester, utan där tävlades i många andra grenar av mänskligt kunnande. Målare och bildhuggare utställde sina konstverk, musici föredrogo, skalder läste upp, tragöder läto sig spelas och spelade ofta själva med; vältalare talade, filosofer diskuterade de högsta frågorna, sakförare satte låtsade processer i scen och historieskrivaren gav provbitar ur sin krönika. Allt detta för att närma de många provinsernas inbyggare i fredlig tävlan och för att i fredlig strid pröva krafterna.

För några år sedan sökte våra musici få ett konserthus till stånd; och i samma veva sökte våra husvilla artister en hydda för att utställa sina konstverk. När dessa icke kunde förverkliga var för sig sina planer, emedan tomterna voro så dyra, och när frågan behandlades i min närvaro, så föreslog jag, som då var en husvill tragöd, att vi skulle sammansluta oss, och söka kapitalister som ville bygga en

modärn inventionslokal: på en gång teater, konsertsal och konstutställning. För att göra företaget ändå mer bärande föreslogs en kombination med ateljéer att uthyras. Företaget strandade, som vanligt, och var och en sökte räddning på sitt håll. Nu är frågan om konserthus åter uppe och artisterna söka en ny bränd tomt för att uppföra en barack. Vore då icke skäl begagna tillfället och låta sportbanan med sportpalatset utveckla sig till ett litet Olympia, men utan marmortempel, bara trä, som vårt land bjuder på; billigt, men icke så fult som Tennispalatset, som dock har en viss stil.

De som bäst behöva tak över huvudet äro nog våra musici, mest våra kompositörer, ty ett ospelat partitur existerar endast för den sällsynte partiturläsaren. Nu hållas musikfester här och där, i Uppsala, i Göteborg, i Ystad, men en centralisering vore ju fördelaktig. Teater spelas friluftig på Skansen, och för mina ospelade tragedier eller tragiska dramer har man föreslagit Ladugårdsgärdet. Men den ostadiga väderleken har avskräckt, och man söker tak över huvudet.

Under avvaktan på det nya Olympia har jag i direktör Oskar Wennersten (Folkets hus) fått en beskyddare av mina ospelade dramer. Och han som fick se Oedipus på Djurgårdens cirkus, har nu börjat planera uppförandet av min refyserade Gustav Adolf hos Orlando. Meningen är att spela på arenan, utan dekorationer, ehuruväl Grabow visat oss härliga skisser, utförda för tio år sedan. Orlando skulle ställa hästar och folk till vårt förfogande; men innan något bestämmes väntar man svar från Anders de Wahl, om han täckes mottaga titelrollen.

Dramat är förkortat till hälften, halva personalen

är struken, och den farliga Vasaborg borttagen, ehuru Vasaborgska gravkoret står kvar, på baksidan av Riddarholmskyrkan.

Detta spel skulle äga rum omkring den 15 september, och endast några gånger upprepas.

Sedan Reinhardt visat vägen till cirkus för oss tragöder, med våra husvilla tragedier, synes bättre dagar randas, för oss; men våra blivande kompositörer och artister äro svårligen hjälpta med en cirkus. De behöva något annat, och när de fått sin hydda kanske vi råkas alla i ett Olympia, och då får svenska konsten börja ny tideräkning, räknande olympiader, i stället för nådår, och nödår.

A.-T. 29. 5. 1911.

Litteraturpris och dygdepris.

Franska akademien utdelar som bekant även det Motyonska dygdepriset för ädla handlingar eller skrifter som befordra sådana. Emile Zola borde ha fått detta pris flera gånger, t. ex. för Drömmen (Le Rêve), men även för Nana, som i en Juvenalis' gisslande stil skildrar det rysliga hundlivet, som fördes under andra kejsardömet. Och Zola hade även anspråk på detta pris för begångna ädla handlingar, ty han var ytterligt barmhärtig och hjälpsam, blottställde ofta sitt stora namn för att skriva ett förord åt en nybörjare eller förorättad; han vågade även på högdjur, och i en oförgätlig tidningsartikel nedgjorde han Boulanger, när denne stod på höjden. Men han fick aldrig Prix Montyon. Och likafullt frågade aldrig Akademien efter om han drack vin eller absint, om han åt för mycket eller rökte för starka cigarrer, aldrig om han (med sin hustrus tillstånd) förenade sig, som patriarkerna, med sin tjänstekvinna för att njuta faderskapets lycka, vilket han vackert skildrat i Doktor Pascal.

Fransmannens stora sinne fäster sig nämligen icke vid formen för det somatiska livets gång; fransmannen anser icke vin eller romanläsning vara synd, han

anser icke celibatet vara en dygd för lekmannen, och det som har rätt att vara hemligt blottar han icke i onödan, endast nödd och tvungen.

Varför Zola icke fick litteraturpris då? — Jo, det satt dåliga människor i domstolen (Akademien), ty att begå uppsåtliga orättvisor är en mycket dålig handling. Zola var en novus homo, av omtvistad börd, av ringa stånd, tämligen ostuderad, med ett bohèmeliv bakom sig; och i Akademien, under Thiers' konservativa republik, insläpptes endast rika, förnäma odågor och deras kreatur, inom och utom litteraturen. För att upprätta Zola bildade hans litterära vänner, Daudet, Maupassant o. fl., ett förbund med grundstadga att ingen ledamot skulle inträda i Akademien. Zola blev med åren svag och föll — för trekantighatten och värjan; han tog på fracken och uppvaktade akademisterna. Daudet varnade, men Zola gick på, dock utan att vinna inträdet. Detta var hans begränsning, hans personliga svaghet, som är utstruken i hans minne, där endast hans verk leva. Och det är väl saken: Detta skall vara detta, och ingenting annat.

Jag har läst hans romaner i flera omgångar, men i dem aldrig lärt något ont. De förefalla i sin nakenhet lika oskyldiga eller indiferenta som illustrerade läkarböcker. Och om verkligen ungdom får fatt i dem, så ha de ingenting ont att lära där; ty så länge det finns hundar, gråsparvar och flugor, så måste barnet känna alla dessa offentliga hemligheter, och det gör så också, tidigt och grundligt.

Om därför en sjutton års yngling narras att skriva ett offentligt anonymt brev, beklagande sig över den osedliga litteraturen såsom havande invigt honom i

hemligheterna, så är denne yngling en hycklare, en fräck lögnare, eller sannolikast ett »köpt vittne». Köpt, tubbad eller narrad till en dålig handling, i föregiven god avsikt att — skada!

*

Corollarium: Om absolutister vilja utdela pris, så må de utdela nykterhetspris och icke befatta sig med litteraturpris. Om celibatär- och prostitutionskommittéer vilja utdela pris, så må de utdela celibatär- och prostitutionspris, men icke litteraturpris.

A.-T. 30. 5. 1911.

Icke för skolan utan för livet.

Någon hördes yttra att »pojkar skola ha stryk orättvist ibland för att vänja sig vid livets orättvisor». Han menade väl icke så befängt, utan antydde bara att det går till på det sättet hela vägen igenom. Men när allting annat skrider framåt borde ju den offentliga uppfostran göra framsteg i riktning mot upplyst humanitet, och man har verkligen inrättat befattningen pedagog med det nya ämnet pedagogi. Och man får väl antaga, att de som välja banan ha studerat barnets själsförmögenheter komparativt, jämförande dessas med de fullvuxnas, så att en rättvis proportionalism kan finna tillämpning vid minderårigas behandling, och så att brott och straff avvägas samvetsgrant, och icke med tummen.

På 1850- och 1860-talen måtte kunskapen om barnets verkliga själsförmögenheter ha stått mycket lågt, ty uppfostran i skolan syntes vara till icke alls för livet, knappast för skolan. Föräldrar skickade barnen i skolan för att bli av med dem; lärarna togo emot dem, för att de icke kunde undvika det och för att de ju måste leva.

Utom läroämnena tränades man till lydnad, påpasslighet, uppmärksamhet och flit. Olydnad eller

trots vågade ingen 9-åring praktisera, ty »då blev man ihjälslagen». En tradition levde ännu i läroverket om en ihjälslagen liten gosse; om lärarens degradering, men bibehållande i tjänsten — han syntes ännu i högre klasserna, alltid gråtande, som vi trodde av sorg över den hemska tilldragelsen, vilken kunnat bero av annat än grymhet.

Men att lyda order är icke så lätt för ett barn, om ordern är orimlig. En yngling i värnpliktsåldern kan stå absolut stilla i vilken ställning som hälst, men ett barn kan icke sitta absolut rak eller absolut stilla, ty hans benstomme är icke fast ännu; han tröttnar snart och måste byta ställning som den sovande i bädden. Hans huvud gör ofrivilliga rörelser för att söka vilan, hans ögon tröttna av att stirra på läraren, vars vita ansikte slutligen försvinner, när det svartnar för ögonen av överansträngning.

Påpasslighet blev tidigt en ambitionssak, ty det var intet nöje komma för sent, se sitt namn på svarta tavlan, schavotteras för klassen och slita spö, ty spöstraffet stod kvar för oskyldiga barn och straffångar. Men ibland hjälpte icke den bästa vilja hos barnet, ty hans påpasslighet berodde av andras. Gårdskarlen skulle väcka de alltid fåvitska jungfrurna, jungfrun skulle väcka skolgossen, som genast var ur sängen. Kl. ½7 en mörk vintermorgon borta vid Norrtull; tvättas, kammas, klädas. Men om kläder och skodon voro oborstade, så måste han vänta på dem. Blev kaffet icke färdigt i tid, så måste han springa ifrån det, eller stanna — och komma för sent. Kom han nu för sent, så frågades icke om orsaken; det nakna faktum konstaterades; och framställdes en negativ fråga som gossen var nog naiv att hövligt besvara, så

blev det: — »Jag tror att du svarar!» — »Det var inte mitt fel!» fortfar barnet med kränkt rättskänsla i hopp att få rättvisa. — »Jaså, du tänker skylla ifrån dig! Det är mycket fult (»möcke furt»), det är det fulaste av allt; det är bara dåliga människor, som gör så...»

Och så spöslitningen! För ingenting.

Vad lärde 9-åringen av detta — för livet? Jo, han fick den tidiga uppfattningen, att livet var ett helvete och människorna, synnerligast lärarna, voro djävlar, och till denna mening ansluter Swedenborg sig också.

En annan historia! I frikvarten leker man på kyrkogården tills tornklockan slår kvarten. Läraren har sagt: »När klockan slår, så rusar ni in.» I dag slår icke klockan, men en grupp av gossarna känna på sig, att kvarten måste vara ute för längesen. De rusa in och lektionen har börjat. De vilkas namn börjar med von, de eller af gå fria, men den med okända namnet får spö, ehuru han icke kom sist in.

Fortsättning: — Lektionen pågår ovanligt länge; läraren blir betänksam och tittar genom fönstret, upprepade gånger, uppåt tornuret. Slutligen går det upp för honom som ett ljus: »Jag tror att klockan har stannat! Ja, min själ har hon så!»

Tror man att han bad den oskyldigt straffade om ursäkt med ett vänligt ord eller gav honom upprättelse för att han vanärat honom! Inte ett ord sa han; men att gossarnas världsåskådning fick en viss mörk anstrykning, det är säkert, icke minst därför att domen även var partisk.

En annan gosse, av förnäm börd och rikt hus, med svag kropp, ömtåliga känslor, blev så upprörd

när han såg andra slita spö, att han fick anfall av hysterisk gråt, och själv därför höll på att bli spöad. Hans finaste känslor hånades, men han förmådde icke bepansra sig med en anlagd råhet som de andra. Så gick han till sin farmor, en fin gumma från ancien régime och beklagade sig, hotade gå i sjön eller till sjöss. Farmodern säger: »Kom till mig, du; jag skall försvara dig!» — Sagt och gjort! Gossen stannade en dag hos den gamla och fick se på tavelböcker. Han följde hennes råd, litande på hennes auktoritet, och var därför relativt oskyldig. Men så kom det! Skolka skolan var relegation, vanära för hela livet. Förvandlingsstraffet var: spöslitning — i fadrens närvaro, inför klassen. — Det var en ryslig scen! Först ett inkvisitoriskt förhör, där gossen icke vågade anföra något till sitt försvar; icke tala om de råa scener han icke tålde vid, icke anföra farmoderns motivering, det skulle ha ökat straffportionen — att han ville »skylla ifrån sig». Fadren grät, det var han som led straffet stum; ty han kunde icke anklaga sin mor som frestersken.

Denna gosse tvangs sedan att bli officer, för att sedan lära sig den nödvändiga råheten och för att härdas. Men han kunde icke ändra natur, och därför gick han frivilligt ut från alltsammans, vid rätt unga år, från »världens hårda pinbänk».

Så var det uppmärksamheten! — En nutida pedagog, som själv observerat hur ostyrigt en människosjäl opererar, har nog märkt hur svårt det är för en tränad fullväxt person, att följa en föreläsning, en teaterföreställning. Han har även kommit på sig med att, under läsningen av en roman, han vänt flera blad och slukat texten med ögonen utan att ha uppfattat me-

ningen. Detta är bristande uppmärksamhet, som är ofrivillig, och därför förlåtlig. Ett ord på den sidan i boken fångade hans uppmärksamhet, ledde tanken åt sidan, ut på nya banor — och se, så var han borta!

Nu är det till exempel innanläsning! Av något gammalt känt stycke, »som man kan utantill». Gustav Vasa i Dalarna, torrt, kanske illa berättat. Frågan hoppar, i full avsikt att få beslag på någon, som icke följer med, kanske sitter med tankarna på det mycket roligare skuggspelet Gustav Vasa, vars korta repliker han kan utantill. — Pang! Du följer inte med. Spö! Och det skrivs upp i anmärkningsboken!

Försök själv, herr magister, att läsa ånyo en gammal bok, och se till hur uppmärksamheten flyr, och texten börjar äckla en som en tugga man vänder så länge att man inte kan svälja den.

Eller också väckes den ungas livliga nyfikenhet av den splitt nya berättelsen, så att han läser tyst i förväg för att få veta hur det går; och därför kan han icke följa med i lunket.

*

»Icke överläst läxa» stod det slutligen så ofta i anmärkningsboken att fadren började tröttna. Han förhörde nu läxorna själv hemma för kontrollens skull. — Hur kommer det till, att du inte kan läxan i skolan, när du kan den hemma? Inte kan ett barn svara på sådant! — Han vet ännu inte, att skådespelaren kan komma av sig, fastän han har sufflör, att talaren kan förlora minnet i ett huj, att det blir ett svart hål och alla ord äro bortflugna; inte vågar barnet svara,

att läraren har ett så infernaliskt sätt att fråga, så att man blir svarslös; inte vet barnet vad afasi är, då man vet svaret, men inte kan få fram det.

Slutligen kunde inte fadren tiga inför sitt barn, fastän han alltid, av princip, gav barnet orätt, vilket är ett stort brott!

— Här står »icke överläst läxa». Detta är för visso lögn! Om det stått: »Icke kunnat sin läxa,» så hade där funnits ett sken av sanning. Emellertid (vänd till modren), nu tar jag min Mats ur den skolan, och försöker en annan.

Och så skedde! Men icke utan stora olägenheter, ty när de gamla läroböckerna utbyttes mot nya, förlorade barnet minnet av en del kunskaper. Han var nämligen av den gruppen, att han tog mer genom ögat än genom örat (visör), så att han mindes »hur det stod på sidan» och inte hur det lät. Men det blir ett annat kapitel.

A.-T. 17. 6. 1911.

Om musiken i Kronbruden.

När »Kronbruden» gavs för några år sedan och jag komplimenterades för musiken, vilken jag uppgavs ha komponerat, vederlade jag i tidningar denna uppgift, och förklarade öppet att jag hämtat de kända melodierna ur Dybecks Runa, samt hans Vall-låtar (utgivna separat).

Men med Forskarlens sång förhåller det sig på annat sätt. Den har jag verkligen gjort ihop själv; men på så sätt, att de bästa orden äro hämtade ur Eddan (Solsången och andra).

Melodiens ursprung skall möjligen en gitarrspelare av äldre generation känna igen, ehuru jag trollat bort den ganska bra, så bra, att jag inte känner den själv: och jag har glömt både kompositionens och kompositörens namn (det var ett solo för gitarr).

Varför det står »ord och musik» av Aug. Sg, kunde ju försvaras, då texten är min och melodien apterad och av mig harmonierad. Men, om man vill göra mig äran stridig, så går jag med på det också, då det gäller en bagatell som denna, och då jag verkligen i c k e är kompositör.

Den 14 sept. 1911.

A.-T. 14. 9. 1911.

Till uppförandet av Gustav Adolf.

När Ivan Hedqvist för ungefär en månad sedan hos mig anhöll att för Stadion få uppföra »Gustav Adolf», visste han genom tidningar om mitt och direktör Wennerstens avtal rörande samma pjäs, som skulle ges på Orlandos cirkus. Jag svarade också Hedqvist: att Wennersten ägde uppföranderätten (utan honorar); att underhandlingar med Orlando pågingo; att De Wahl icke sagt direkt nej för huvudrollen. När Hedqvist icke släppte taget, bad jag honom försöka en samverkan med Wennersten eller en uppgörelse i godo. Under förutsättning att denna uppgörelse kunde komma till stånd talade vi eventuellt om rollerna och uppsättningen. Men när slutligen Hedqvist under samtalets gång icke syntes böjd för samverkan förklarade jag mig icke kunna återtaga anbudet till Wennersten, utan bjöd i stället på »Hermione», visserligen ett osjälvständigt ungdomsarbete, men dock en grekisk tragedi, lämplig för Stadion med dess grekiska anor. I »Hermione» fanns gladiatorer, processioner, symposier, offring, krigsfolk och patriotism. Hedqvist reflekterade, och jag vill minnas, att samtalet avslutades så: att Hedqvist skulle läsa om »Hermione», men även tala med Wennersten och

läsa mitt sceneriarrangemang av »Gustav Adolf» samt återkomma med besked — men han kom aldrig! Sedan dess, och efter att jag genast refererat samtalet för Wennersten, har denne undertecknat kontrakt för nästa maj med Orlando, besett kostymer i Berlin, rekvirerat musiken och även distribuerat några roller.

Morgontidningarnas notiser ha således kommit som en obehaglig överraskning, och jag ser ingen annan utväg än att Stadion tar ett annat stycke av mig, om de vilja hedra mig med ett dramatiskt uppdrag. »Hermione» kan gå för sig såsom mest fattlig för främlingar, men även »Folkungasagan» ger stora tillfällen till scenisk effekt; där är processioner (av ryssar, tartarer och flagellanter), riddarliv med sånglek och dans o. s. v.

Slutligen bara en rättelse av en viktig men oriktig uppgift: Jag har icke gjort anbudet av »Gustav Adolf» till Stadion, ty det skulle jag icke ha vågat med det brännbara ämnet (G. H. A.), och icke velat, för direktör Wennerstens skull, som fått tillståndet förut, och som jag visste vara kompetent att genomföra sin plan.

Stockholm den 21 september 1911.

A.-T. 21. 9. 1911.

»Allt tjänar.»*

Herr Redaktör!

Tidens tecken förmår jag icke tyda, ty Försynens vägar äro oss obegripliga, ofattliga för vårt mörka förstånd, och skola kanske vara fördolda, liksom »den dagen, och den stunden», om vilken vi intet få veta.

I Historiska Miniatyrer har jag visserligen genomvandrat hela världshistorien, och med ganska förhoppningsfullt sinne, uttryckt i formeln, »Allt tjänar», även det onda får tjäna det goda!

Men ibland misströstar jag om ett bättre tillstånd här på jorden; anslutande mig till Origines' mening, att jorden är skapad till ett fängelse för fallna själar. Om då vår jord ständigt rekryteras med brottslingar, så kan den individuella förbättringen först yppa sig vid frigivningen: döden.

Dr Lundin synes vara adventist: liksom Swedenborg. Ohjälpligt för de kristna, som skola ha det surt under (Egyptierna) Nyhedningarna. Skulle de kristna segra här, så fingo de makten som alltid missbrukas. Nej, ju sämre, dess bättre; eljest skulle vi börja trivas i möljan och aldrig vilja härifrån.

* Svar på en fråga från Svenska Morgonbladet om tidsutvecklingen.

En kristen människa är pessimist i sin syn på det andra, det verkliga. Socialisterna, som mest utvärtes äro hedningar, äro dock besjälade av kristendomens anda: rättvisa och medlidande, rättvisa mot dem som arbeta mest och tyngst utan blommor och lagrar, och få minst betalt och minsta aktningen. Skall man bjuda dessa bara resignation, under det man själv håller till godo med livets goda? I stället för att ge ifrån sig, icke som allmosor utan som berättigad lön, då arbetaren är sin lön värd och ändå ett överskott i vederlag för den sociala aktningen han förnekas.

Dessa oumbärliga, som förrätta de lägre sysslor vi själva rata, och som vi icke kunna utföra, de ha bestämt rättigheter att pocka på och icke att begära som nåd, av oss.

De äro hedningar därför att de äro förtvivlade; de ha upphört tro på en rättvis Gud, då de se huru de Övre dragit sig från det grova arbetet och leva på skensysslor med större lön och större anseende.

En förtvivlad människa omgiven av världens goda, han har råd att resignera; och det han redan fått, har förlorat sitt värde. Han kan antingen vända ryggen åt eländet och söka glömska i bättre eller sämre förströelser, eller också resignera med hoppet om ett bättre på andra sidan.

De vanlottade, de nyttige, de oumbärlige, vilkas hela liv är en enda förödmjukelse, de sträva uppåt sociala skalan, men kunna aldrig nå det målet, emedan det flyttas eller ryckes undan. Den hederliga grova handen blir aldrig vit mer, förrän i döden.

Detta, livets dubbla ändamål, att både sträva för denna jordiska existens, och för den andra verkliga,

innesluter ett dilemma — ty det är ju en plikt att sträva till uppehälle och reserver (välstånd), men hos den kroppsarbetande upptages all tid av det jordiska, emedan han har för litet betalt; han blir med naturnödvändighet jordisk, jordbunden, och har icke tid, icke råd att tänka på det avlägsna kommande.

*

Men problemet är alldeles för invecklat att kunna lösas så här i ett brev, hälst jag icke är på det klara med resignationens tillämpning i det brusande livet, som fordrar oupphörlig vaksamhet, ja kamp, ty icke en småsak fås med händerna i kors. Därför är kamp berättigad, så pass lojal som den kan föras mot vilddjuret som är Överklassen. Ö. K. det är Undersåtarna åt Denna Världens Furste, som belönar lättjan och straffar arbetet med missaktning och dålig lön, som beskyddar det stora brottet, men beivrar den lilla förseelsen. Det är därför Swedenborg skildrar Helvetena precis som jordelivet, kanske emedan han icke ville säga direkt att vi befunno oss i Helvetet.

Sv. M. 18. 10. 1911.

En arbetets relief.

Ö. K.

— Vad betyder Ö. K.?

— Det är Nils Qvidings namn på de Tärande, eller Överklassen.

— Inte finns det några klasser hos oss sedan Ståndsskillnaden upphävdes.

— Är ståndsskillnaden upphävd hos oss?

— Ja, år 1866 upphävdes de fyra ständen och Riddarhuset stängdes...

— Men därmed infördes det tvåklassiga systemet som blev Ö. K. och U. K.

— Vad har det med den här bilden att göra?

— Den här bilden illustrerar just Ö. K:s uppkomsthistoria. De som gå med pannan mot jorden och ryggarna mot himlen, de som stiga upp när vi nyss ha lagt oss, de som äta middag på en gatsten med en gatsten till bord och en gatsten till stol, och sedan vila middag på gatstenar med en gatsten under huvudet, de som arbeta tyngst och få mindre betalt än den som står och ser på: det är U. K. Den som står och ser på, som gör ingenting, han äter både frukost och middag på krogen eller i ett hem, han har mera betalt, åtnjuter mera anseende och behandlar vanligen de oumbärliga som de voro hans drängar fast de icke äro det. Denne upprätte man som tillbringar sin dag i sysslolöshet, det är början till Ö. K.

— Han kan väl mer än de andra, då.

— Nej, de andra, som gå krokiga, det är de som kunna utföra, och kunnandet är kärnan i all konst. Basen vet hur det skall vara, men det vet de krokiga karlarna också, eljes skulle de icke kunna utföra det; men det är icke sagt att basen kan lägga stenarna så att de slutligen ligga jämt. Och skulle man släppa ut ingenjörerna att lägga gatan, då blev trafiken snart inställd.

— Men basen gör annat också, han skriver opp...

— Alldeles rätt, han skriver opp, vad de andra gör, och därmed är Ö. K. återigen på väg. Han skriver, blir skrivare, och därmed sitter han på en hög stol och skruvar opp sig, framför en god kamin, och när han skrivit sig upp till verkmästare, då är han Ö. K.

— Det är ju riktigt det?

— Allt mindre och lättare göra, och alltmera betalt! Är det riktigt? — Samhället liknar ju ett visst ordenssällskap där de lägre graderna betalte och de högre graderna söpo upp vad de lägre satsade. Detta utgjorde Ordens hemlighet, och det tyckes utgöra Samhället! Hemligheten får man först veta i Högsta graden, men då har man redan svurit att aldrig yppa den!

— Kan detta ändras då, och hur?

— Jo, det kan, och så, att man turar vara förman. I skolan turade man att vara ordningsman, på gymnastiken att vara rotmästare, i ämbetsverken kan under semestern (sommarlovet) den yngste ibland sköta chefsplatsen, och själva regeringens medlemmar tura, så att »basen» ibland går ner till arbetet igen och avlägger trekantighatten.

— Nå, vad har allt detta med Knut Jerns fris att göra?

— Jo, jag ville se den frisen i Folkets hus, och för att finna en Mecenat, åtog jag mig att skriva dessa rader, men även därför att jag fann bilden vara mera än en tidsbild, mera än ett konstverk... Den är en förebråelse, ett samvete, och kunde gärna sitta som en minnestavla över det man har så lätt att glömma: De mänskliga Rättigheterna.

S.-D. 28. 10. 1911.

Svenska förskriftens stilar.

En julklapp till svenska skolbarn från August Strindberg.

När svenska barn lära sig skriva, så märka de icke genast, att bokstäverna äro olika mot Abc-bokens tryckta. De stora skrivtecknen likna tämligen trycktyperna, ehuru de äro avrundade. Det skrivna stora är ju ett avrundat . Men det skrivna kan äga anor andra än latinets och grekiskans . Detta är även och snarare grekiska lilla som blivit förstorat. Och detta grekiska är arabiska , som heter Ain, men av syrierna uttalades som Æ. Men syrierna hade en vokal som upprättad blir .

Det lilla skrift- är icke latinets eller grekiskans stora , icke heller grekiska , utan snarast det syriska , som blivit upprest . Nu bör man veta att en bokstav kan ligga, stå och vändas om, utan att ljudet förändras. Romarna skrevo sålunda eller ; och de mongoliska folken reste upp de syriska, vilka äro liggande. Svenska förskriftens lilla är nog grekiska , men detta återigen är arabiska = l, inuti ett ord. Att svenska förskriftens l är arabiskt, är icke mera märkvärdigt än att våra siffror äro arabiska.

Svenska förskriftens lilla a är grekiska α. Men när vi i tredje klassen började skriva grekiska glosor, förbjödos vi att skriva grekiska α som svenska a. Och nu först förstår jag varför. Det grekiska α är arabiska ع = H som man lagt ikull = α. A är strupljud som H och de äro ofta likvärdiga. Vårt lilla g liknar också a, och grekiska γ = g är precis arabiska غ = H, som liggande var α (grekiskt litet a).

Vårt lilla skriv-zäta ʒ är allra närmast syriska ʒ = 2 (ode), och liknar icke alls grekiska ζ (zäta).

Vårt lilla h liknar icke latinets H utan mest arabiska ح (hemse som upprest blir h). Det liknar något grekiska η (äta) som verkligen i stora alfabetet blir H, men uttalas som Ä, ehuru det i äldre tider ljöd som h.

Vårt lilla d är grekiska δ, som bättre synes i tyska föreskriften 𝔇; men grekiska δ är nog syriska T = ȣ fastän lite bakvänt. Ty i tyska förskriften tecknas stora D så här 𝔇 som är precis grekiska 𝔗 = Täta = Th.

Vårt långa ſ som är h i tyska förskriften tyckes vara arabiska ſ med ligaturer.

Vad förskriftens siffror angår, så uppgivas de vara från arabiskan, men de äro icke alla lika, och araberna begagna dessutom två beteckningar, den andra lånad från Indien. I likhet med hebréer och greker brukade araberna sina bokstäver till siffror. Om vi nu se på våra siffror, så se de ut så här:

1 kan vara arabiska ١ = a och l. 2. Den liknar ett stort 2 (= q), och finns icke i arabiskan, som

tecknar tvåan med sitt B = eller med indiska . Detta kan vara grekiska Koppa som i latinet blev Q, varav tyska förskriftens och vårt q. Men syriska = Th upprest blir och liknar mera . Men arabiska Ch = blir bakvänd och upp-nervänd en baklänges = , som dock i syriskan blir rättvänd = = .

3 eller : I den förra 3 synes grekiska omvänd. I den senare är arabiska , som final och betecknar 3.

4 är varken arabisk eller indisk, icke heller grekisk eller romersk siffra. Den kan dock vara arabens 4:e bokstav (D) som blivit rest 4, men arabens 4 tecknas , som också är , dock i början av ett ord.

5 tecknas av araben , som är femte bokstaven H, men icke liknar 5. Arabiska som är och tredje bokstaven, liknar en bakvänd 5.

6 är arabisk = 6, men opp och nervänd = 6. Men mera grekiska 6 som är = och 6.

7 är mest lik hebreiska = som är 7.

8 är arabisk = 8.

9 är indisk (arabisk) = 9, eller syrisk omvänd .

Att våra siffror voro arabiska visste vi förut, men nu kommo vi Österlandet närmare genom bokstäverna också.

Men om vi skulle gå till yttersta Östern och betrakta några kinesiska skrivtecken skola vi finna att vi, otroligt nog, äga något gemensamt med det folket,

som nu utkämpar sin vackra befrielsestrid mot främmande inkräktare och tyranner, där deras Engelbrekt heter Sunjatsen.

Den kinesiska skriften är nog den märkvärdigaste av alla, ty den är ofta på en gång hieroglyf och ljudbeteckning, stundom förkortning och monogram. Men genom utveckling till en bestämd stil har svårigheten att se likheten betydligt ökats. Ett exempel från annat område skall belysa saken i förväg. I detta syriska ord uttalat Pekid står vokalen i inunder och är den mikroskopiska I. Det dröjde länge innan mitt öga såg att I var samma som grekens och romarens I som är vårt I. Så mycket gör storleken till. Nu har kinesen tagit I och satt arabens ٥ = u, eller hebréerns ו rätt över och därav gjort ett monogram som också uttalas Iu.

Här står kinesiskt Ki. Det var icke lätt att se hur detta tecken bestod av ett hebreiskt ⊐ = K och ett grekiskt ι, som är vårt i med prick över. Förstorar man bara grekiska ι, så har man kinesiska , som kan vara arabiska Ya =

Men nu är kinesiska ⊐ = hebreiska ⊐ = K, som är Romarens C som är vårt C.

Och kinesens = i är vårt ι utan prick. Men därvid bör märkas att de kinesiska skrivtecknen endast i sammansättningar få dessa ljud; vart för sig har ett annat namn, dock icke alltid.

Här står kinesiskt Toi (Tun). är ju grekiska τ som är vårt t, förstorat t, vilket alltså är mera likt det kinesiska. som sitter mitt över, kan vara ett stiliserat U = u.

Men Greken skrev Ton med förkortning så här:

Detta är kinesiskt Ki, som lagt omkull är grekiskt Ki, som är vårt X.

Detta är grekiska som är vårt B.

Detta är , aeoliska , som är vårt F. Och är vårt i utan prick = grekens .

Men man får vara försiktig, ty ett tu tre är man inne i andra alfabet, men med samma tecken, vilket antyder förväxling. kan nämligen vara ett som är romerskt eller omvänt arabiskt .

Den som vill veta mera må läsa min sista skrift om Kina—Japan, där man även får veta att alla folk äro i släkt med varandra, och att man därför icke skall hata främmande folkslag, ännu mindre förgöra dem, ty då förgör man liksom sig själv och sina egna.

A.-T. 23. 12. 1911.

Människans rättigheter i ett civiliserat och kristet samhälle.

När ett mänskobarn födes i ett civiliserat samhälle, så födes det med rättigheter, emedan samhället väntar på att få utkräva skyldigheter av den nyfödde när tiden är inne.

Barnet har rättighet till föda och elementär uppfostran, och samhället skall föda och uppfostra barnen, vilkas föräldrar genom nöd eller slarv äro förhindrade att göra det, ty även om föräldrarna äro slarvar skall barnet icke straffas därför.

Men då livet är ett stadion, där tävlan äger rum, böra alla vara lika rustade vid starten. Detta sker bäst i bottenskolan, obligatorisk och en enda för alla, där elementen meddelas gratis. Läsa, skriva och räkna heta nycklarna till allt vetande, ty med dem kan man sedan själv lära sig resten som finns att köpa i boklådan.

Den som har råd och lust att inhämta mera må göra det, men därmed skall icke följa någon rang eller andra privilegier än den att var man kommer på sin plats.

Och den som behagar gå läsvägen skall icke ha fordringar att staten skaffar honom plats, där ingen

plats är, utan får betrakta det som en gynnsam omständighet att han på ett eller annat område vet mer än de mindre gynnade.

När var och en, följande sin naturliga begåvning, fallenhet och lust, valt sin bana, så skall stå honom öppet att utan inskränkning befordras efter förtjänst så långt hans skicklighet i yrket sträcker sig.

Inskränkningarna i nuvarande föråldrade kastsamhället äro: 1:o) Studentexamen, som i sig själv är orimlig, då ingen kan på en halv dag visa vad han kan, men mycket väl falla på några detaljer som han glömt, i hela detta sammelsurium av vetande som tillhör konversationslexikonet. Studentexamen, som tagit bort hela ungdomen, ger ändock icke bröd, utan är endast inledningen till fackutbildning. Studentexamen är dock en bom på vägen, och synes vara något som bildar privilegierat stånd, med rang, och därför måste bort. Erfarenheten har ju visat att en man utan någon examen alls kan styra stat (Amerikas president), och att konungens rådgivare i en monarki kunna sköta regeringsdepartemang utan examen och detaljkunskaper. Detta är ju lysande bevisning för examens umbärlighet.

I en folklig stat (Schweiz) är styrelsen mycket enkel, och statssyssla är ofta olönad, betraktad som en hederspost; ett förtroende, som icke heller lönas indirekt genom grannare dräkt eller ordnar.

Inom våra civila verk, såsom post, telegraf, järnvägar skulle befordran vara oinskränkt. Sålunda kunde brevbäraren, som ju kan skriva och räkna, och har förtroendet om stora penningsummor, mycket väl sättas vid pulpeten, åtminstone vid inrikes posten, om han saknar kunskaper i främmande språk.

Stationskarlen skall vid järnvägen kunna bli stationsinspektor, då det visat sig att till inspektorer mycket ofta inkastas främmande personer som icke äga en aning om den vidlyftiga organisationen av trafiken, och så, att de sakkunniga underordnade få sköta ämbetet.

I de högre graderna fordras i allmänhet så ringa kunskaper i yrket, att man dagligen ser de mest obegripliga befordringar. Nu är denna man geolog; strax därpå är han kommerseråd; därpå dyker han opp som trafikdirektör för järnvägarna, och slutligen sitter han och styr ett län, som varken har med geologi, kommers eller järnvägstrafik att göra. Här synes tydligen att yrkesskicklighet icke är grunden till befordran; och hela världen vet att det är landssekreteraren (och kamrerarn) som sköter länet — och att landshövdingens ämbete endast är till för innehavaren.

Den andra bommen på stadion är löjtnantens stjärna. När studenten fordom kunde göra löjtnantens försteg stridigt, genom sin lärdom, så utrustades löjtnanten också med studentbetyg, och nu blev han obestridd. Det var naturligtvis icke bokkunskaperna, som behövdes i krigstjänsten, men denna lyxläsning inkräktade på den militära utbildningen, så att underofficern blev mer krigare än den lärde officern. Man har sagt att kriget blivit en vetenskap. Det är fullkomligt osant. Krut, kanoner, slagskepp tillverkas icke av officerare utan av ingenjörer och kroppsarbetare. Att föra en trupp är enklare nu än förr, och till att lära skjuta begagnas väl ännu mest underofficern, som är uppfödd vid geväret, vilket officern icke är. Hela livet och skriveriet i kasärnen skötes av underofficern, som känner varje man i ledet, hans färdig-

heter och olater. Frågas: varför blir han icke befordrad, utan mitt på vägen är hans bana stängd? Därför att det finnes klasser och klasskillnad, i en monarki nämligen, där maktcentrum meddelar makt åt sina utvalda pålitlige för att kunna hålla en viss stock av lydande i lydnad. Men det är icke statens idé och uppgift, som är allas väl, tillgodoseendet av allas rätt, och den nyare civiliserade staten talar icke om kaster och klasser. Det är ett tilltag denna olovliga återgång till ett urtillstånd som endast funnits i de äldsta despotier borta i Indien.

Emellertid finnes en Europeisk stat där officerstrecket är upphävt, eller där det finnes en möjlighet för underofficers befordran. Det är Italienska armén, där en viss procent av underofficerare befordras. (Det var så omkring 1890; om det ändrats sedan vet jag icke.)

Men bäst märker man detta streck i ämbetsverk och banker, där vaktmästaresysslan finnes till. Vaktmästaren är en tjänare och kallas därför vid namn utan herretiteln, under det tjänstemannen (som dock är allmänhetens tjänare) kallas herre. Nu är det så, att gamla vaktmästare i vissa ämbetsverk äro så kunniga i göromålen, att de få undervisa de nykomna tjänstemännen; och jag har sett ämbetsverk där förste vaktmästaren var chefens hjälpreda, nästan närmaste man. Vid tullstationer skötes ibland hela tjänsten av en gammal vaktmästare när chefen är ute på jakt eller har (tagit sig) permission, men icke får vaktmästaren förordnande, extra arvode eller befordran för det. Vaktmästare är ingen trevlig benämning, och när tjänstemannen tjänar allmänheten, behandlar han dock vaktmästaren som s i n tjänare, vilket är orik-

tigt, och det kunde vara på tid att man utbytte den tråkiga och oriktiga benämningen mot t. ex. assistent eller dylikt.

I enskilda banker vet jag springpojke och vaktmästare som fått befordran till tjänstemän, på grund av verklig förtjänst.

Men här möter man också den strängaste skillnad mellan herre och icke herre. I Norge och Danmark (?) begagnas icke herretiteln: Hör De, Asbjörnsen, säger man och icke herr Asbjörnsen; det vore ju att ta efter, liksom vi en gång togo Frökentiteln från Danmark och ströko strecket mellan mamsell och (adlig) fröken.

Så ha vi tjänarna! Då man slutligen erkänt det fria utbytet mellan arbete och lön, då städsel och tjänstehjonsstadga, husaga äro borta, borde väl tjänarens ställning i ett hus vara grundat på något annat än husbondevälde och städsel. Tjänaren ger sitt arbete i utbyte mot lön och kost, och avtalet är fritt. Varför då behandla hustjänaren som underhavande, då husbonden är lika beroende av tjänaren och således står i beroende av denna. Varför skall hon duas därför att hon gjort ett arbetsavtal, och varför förlora sitt borgerliga namn; med vad rätt lägger man sig i hennes privata liv? — Det behövs ju bara att tjänaren går ur tjänsten för att man skall märka hur hjälplös man är, när huset står på huvet; man kan ju rakt ingenting, icke tända en brasa eller lampa, icke bädda en säng, diska, och allra minst laga mat, som är en stor konst. Det är då man får en känsla av vilken tack man är skyldig denna oumbärliga, utan vilken livet är omöjligt leva — för de övre.

På samma sätt: arbetaren! Låt någonting gå

sönder i huset, bara ett lås till exempel. Själv kan man icke laga det, någon ingenjör eller professor i mekanik kan inte laga det, ingen kan det mer än smeden; han är således oumbärlig, och skulle kunna ta orimligt betalt, men det gör han inte, utan han tar alldeles för litet, då han ensam med sina yrkesbröder har ett monopol eller utgör en trust utan att veta det. Vi som bo i moderna maskinhus, vi få känna beroendet av arbetaren; då elektrikan slocknar just när man väntar gäster, då är räddningen endast hos en; och när centralvärmen klickar, då är det ut på gatan eller tigga om snar hjälp av arbetaren. Han låter oss vänta numera, för att vi skola lära oss vad han är värd; men det är ofta bara tanklöshet och slentrian att vi behandla den som vi äro beroende av såsom om han vore vår tjänare...

Men jag har villkorligt lovat denna tidning att en gång skriva om mina minnen från två storstrejker, och huru jag upptäckte vilka hjälplösa, överflödiga lyxartiklar vi icke-arbetare äro, och huru hela samhället med kultur, med blommorna, konst, poesi och steril lärdom, endast är till på nåder, på deras nåder, som äro grundvalarna och murarna.

»Om arbetet skulle betalas efter förtjänst, skulle industrin upphöra,» har någon sagt. Må den ramla då, när den är byggd på så orättfärdig grund eller på missbjudande, eller på missbruket av en medmänniskas nödställda belägenhet.

Och må de som predika mot klasskamp, hällre vara betänkta på att ta bort klasserna och klassbommarna; göra tillträdet till stadion fritt, och se till att allas start sker under lika och jämlika förhållanden, utan knep. Det skulle stilla hatet, göra livet

drägligt och hoppfullt för dem som knoga utan hopp därnere, utan hopp att någonsin komma upp till sidan av sina medmänniskor som inbilla sig vara över, vara de främsta, ehuru de äro, slutligen upptäckas vara de yttersta.

S.-D. 22. 1. 1912.

Farliga gåvor.

Vår senaste amiral är egentligen civilist, emedan han ägnat sitt mesta liv åt näringarna, trä och järn, och emedan han tog avsked redan som löjtnant i sin ungdom. Ehuru icke sittande i civilkommissionen har han nu ägnat sitt största intresse åt flottan, och han har talat: han har sagt, att vi icke äga någon flotta och därför måste vi skaffa en F-båt, som skall skydda oss mot alla uppdiktade fiender i de fyra (eller sex) väderstrecken; den skall skydda hela kusten, från Grisbådarna mot Norrmännen, bevaka Öresund mot Danskarna, Karlskrona mot Tyska Trålarna; dessutom ha ett öga på Östersjöns öga (Gottland), att inte Engelsmännen lägga koldepå; hindra Ålands befästande, bevaka Stockholms inlopp, och samtidigt kryssa utanför Norrlands ändlösa kuster för att hindra landstigningar. Men Kalmar kan han likvisst icke skydda, ty han flyter icke i Kalmarsund, och det fick Kalmariterna! Men under allt detta äger Sverige bara en skrotflotta, och denna skall ersättas av en liten 10-miljonersbåt, rustad till kamp mot 40-miljoners-Dreadnought. Våra monitorer och andra pansarbåtar, »Svea», »Göta», »Tirfing», »Loke» o. fl. tillhöra numera Svenska Flottans minnen, vilka efter 1814 icke äro så ärofulla att de kunna besjungas.

Nu skall fosterlandet emellertid påtrugas en gåva, en båt som konungen och regering slopat, emedan den var värdelös, och emedan beställningen på kanoner var bekajad med fusk. För att få insamlingen till stånd skickades en politisk agent till Ryska Cousinen och rekvirerade sågfilare för att skrämma ihop medlen. Samtidigt utdelas en broschyr att läsas högt i kasärner och folkskolor. Författaren och broschyren avslöjas i en rysk tidning, författaren såsom äventyrare, broschyren såsom full av de »nedrigaste lögner». Men entusiasmen, som liknar hedningens religiösa vansinne, kan icke släckas, landets väl och ve hänger på den odugliga båten. Penningutpressningarna fortfara i skolor, i butiker, i ämbetsverk och presenten uppgives snart vara klar att avlämnas till Regeringen.

En gåva mottages icke gärna om den är solkig, och behöver icke mottagas om den är smutsig eller farlig eller förödmjukande. Denna gåva som är byggd på utspridda lögner, och hopkommen genom utpressning, är således både smutsig och farlig och förödmjukande. Den är farlig därför att pengarna icke äro inbetalade, utan placerade i dåliga reverser, som icke äro bindande. I ett privat penninginstitut tvangs, eller tubbades en tjänsteman att teckna 750 kr. Han ångrade sig emellertid, gick tillbaka — och strök ut sitt namn. Påteckningen är således icke bindande — och det visar vad värde dessa förbindelser äga, erinnrande om torra växlar eller s. k. källarväxlar, där ingen reell valuta ligger bakom namnen. Således ett nytt knep eller bedrägeri, som är eget för Ö. K:s politiska moral.

Men antagom att Regeringen är nog hederlig att låta lura sig — hederlig! emedan hederligt folk har

så svårt att tro ont, så bör Regeringen veta att med båten följer utgifter, så stora, att gåvans årliga ränta blir en utgift, i stället för inkomst, som penninggåvor pläga giva. Båten skall nämligen underhållas, och den skall bemannas med 408 man, därav 234 stam, 11 officerare och 26 underofficerare. Kostnaden, den årliga, belöper sig till 490,000 kr., sägom en halv miljon. Det är en underlig gåva, som skall kosta mottagaren en halv miljon om året! I sig själv värdelös skall den ändå kosta! De ädelmodiga givarna äro också stolta över nationalgåvan, och ha redan utfunderat att staten, mottagaren, skall själv bygga den och alltså betala den, då de torra växlarna med stor sannolikhet bli protesterade.

Jag undrar om det finns en nation, ett helt folk, som låtit lura sig av ett så genomskinligt bedrägeri, och en regering så svag att den mottager en så nedsmutsad gåva!?

S.-D. 23. 3. 1912.

UTTALANDEN VID FÖDELSE-DAGSFESTEN 22 JANUARI 1912

Den 22 januari.

Nyss uppstigen från sjukbädden, erfar jag att man diskuterar firandet av min födelsedag. Att man genom uppförandet av mina dramer vill erinra mig och allmänheten om min dramatiska verksamhet har jag ingenting emot; ty många ha försöken varit att förtiga, ignorera, nedtysta, förringa och begrava denna den viktigaste delen av mitt författeri. Detta blir ett referendum eller folkomröstning över hela landet, och enär de flesta dramer äro uppförda förut och ha prövat scenen måste jag fatta det som ett erkännande åt min dramatiska konst, den jag utövat i mer än fyrtio år. Därför är jag tacksam och säger tack! för att man vill ge mig rättvisa.

Men, jag har även hört att man varit betänkt på en mer ceremoniös åtgärd för att fira mig personligen. De som känna mig, veta nogsamt att all pomp är mig emot; att jag själv så ofta beklagat att mänskorna så gärna äro färdiga att apoteosera, men ha så svårt att erkänna och göra rätt; de som känna mig, veta hur jag fruktar de stora orden och överorden som falla under festtalet, och även de små som falla bredvid munnen. För övrigt, jag har icke krafter ännu att utsättas för en stark sinnesrörelse och en stor in-

tellektuell ansträngning, i synnerhet då jag icke är van vid det offentliga uppträdandet, icke är talare, saknande både sinnets behärskning och röstens resurser. Detta är ett av motiven varför jag måste be att få tillbringa den dagen i tillbakadragenhet och stillhet.

Men det finns ett annat också! Den 22 januari stundande, eller däromkring, väntar hela landets samlade representanter att få höra den nya regeringen försvara sina åtgärder till svenska statens förnyelser, efter ett mycket långvarigt förnedringstillstånd, som slutligen påminte om envälde, sängkammarstyrelse och militärdiktatur, där pretorianer dikterade undantags- eller privatlagar, nästan utskrevo skatter (flottmiljonen) som borde ha voterats, och vilka behandlade nationen som en besättning på en fästning eller ett flottans fartyg. Dessa falska fosterlandsvänner, vilka med stor sannolikhet arbetat som politiska agenter för hemliga ändamål och enskilda intressen, äro misstänkta att åt främmande stormakter vilja förvandla Sverige till en militärgräns, färdigt att ta sold hos den mestbjudande, samma öde som det arma Danmark undergick, då det sig själv ovetande ruinerade sig med att förse Köpenhamn med odugliga befästningar — för Rysslands räkning. Det är således livsfrågor för nationen och staten som skola behandlas den 22 januari, och av de nya män, behjärtade och oegennyttiga, prövade förut i politikens falskspel, där de den gången förlorade, men därför att de andra spelade med märkta kort.

Denna dag är så betydelsefull att allas uppmärksamhet odelat måste riktas åt Helgeandsholmen (och slottet).

Därför ber jag: Låt icke en sådan tillfällighet

som att jag fyller år eller fått dramer orättvist refyserade, få verka störande eller distraherande. Känner folket ett behov att ge luft åt sin tacksamhetskänsla eller sin glädje åt befrielse från tryck, må de gå med sina glädjeeldar till de nya männen, som skola hjälpa dem till rätta. Hyllen dem, som i trettio år ha arbetat, under hugg och slag, utan lön. Ert högljudda bifall till deras vackra arbete skall stärka deras mod, att de icke, vare sig av trötthet eller av en missförstådd ridderlighet att giva motståndaren en del rätt som han icke förtjänar, måtte vackla eller vika.

Men, slutligen, den 22 januari är även en stor bemärkelsedag i europeiska folkens historia, och som kan vara gott att erinra. Den 22 januari 1689 utfärdade Conventet i Westminster sin Rätts-förklaring (Declaration of Right). Därmed slutade den engelska revolutionen, det lilla enväldet upphörde, en förbrukad dynasti avgick, och England fick självstyrelse. Hundra år senare döko dessa förklaringar upp i Frankrike, men nu med utvidgningar: Om de mänskliga rättigheterna (Droits de l'homme). Dessa voro ett strå vassare; vi känna dem, dessa rättigheter, och vi veta hur de så småningom avhändes oss.

Måtte den 22 januari rätt livligt påminna oss om desamma!

A.-T. 15. 1. 1912.

Minnen från Danmark.

När jag i slutet av 80-talet kom att bosätta mig i Danmark, så frågade man mig: Vad söker ni här? — Jag svarade: Jag skall någonstans vara, då jag icke kan vara hemma, och här i Danmark har jag dock meningsvänner, utan vilka man icke kan leva. — Ja, jag hade verkligen sådana, och som i likhet med mig ledo och sleto för att de »förkunnat de fångar förlossning». Men människorna där voro lika förslavade som där hemma; de ville icke vara fria, de orkade icke tänka själva, de fruktade förändringar, som kunde störa deras ro, rubba deras ekonomi, beröva dem makten åtminstone som arbetsgivare, husbönder, lärare och föräldrar.

Vi levde som minoritet under ett slags skräckvälde, provisoriet, estrupiatet, enväldet, gendarmeriet, exekutionerna, befästningarna, som för danska män är okärt att minnas. Som jag mer sysslade med det sociala mineringsarbetet (Utopier), ägde jag mindre intresse för dagens politik, vilken syntes mig hopplös, och i egenskap av främling blandade jag mig icke i de löpande frågorna. Åt mina Utopier log man, och jag fick till en början vara tämligen i fred, i synnerhet som jag affischerade mig som uteslutande oskad-

lig teaterförfattare. Men just som sådan hade man där hemma obstruerat mig, och stängt igen teatrarna. Det är då Köpenhamns Casino (med Hunderup) bryter sina lätta traditioner och öppnar sina portar för tragedien, min »Fadren». Försöket ansågs icke misslyckat, men hade ingen gynnsam påföljd, ty tragedien föder icke sin man, mina andra tragedier blevo liggande, och tystnaden slöt sig omkring mig och min dramatik.

Omkring ett år (?) senare beslöt jag med uppmuntran av Edvard Brandes och Gustav Wied bland andra att försöka en Freie Bühne. Vi hyrde Dagmarteatern och gåvo »Fordringsägare» med Wied, Hunderup och Nathalia Larsen. Om den enda föreställningen må Wied berätta, ty jag såg endast generalrepetitionen, där jag beundrade Wieds överlägsna spel, hans som aldrig varit på scenen förr.

Men när vi sedan skulle dra fram med »Fröken Julie», och hade målat och repeterat, så stängdes teatern, av polisen!

Men då öppnade Studentersamfundet sin improviserade teater, och »Fröken Julie» fick pröva scenen.

Därmed var min teaterbana i Danmark avslutad för den gången, och på de följande tjugo åren tror jag icke jag spelades i Danmark.

Men minnet av den gästfrihet, som visades mina tragedier, väcker tacksamhetens känslor nu, då ålderdomen ser tillbaka på en lång väg, som var stenig, men tillryggalagd endast visar sig som något tillryggalagt, vilket skänker enbart tillfredsställelse.

Behöver jag tillägga att jag kunde existera i Danmark endast med stöd av de två ledande männen Georg och Edvard Brandes. Jag kom först i beröring med Edvard, emedan Georg levde i landsflykt.

Edvard var då, som han själv kallade sig, »Danmarks mest förhatade man», emedan han ledde oppositionen i riksdagen. Dagligen stucken och sliten var han naturligtvis bitter och alltid i försvarstillstånd, med taggarna utåt. Jag var för »romantisk» för honom, och han log så gott åt mina utopier. Alltför skeptisk, även för mig, kunde någon hjärtlig förtrolighet icke uppstå, men hans dörr stod alltid öppen för mig och hans tålamod att höra på mina klagovisor var oändligt. Georg råkade jag endast få gånger. Där var mer lyrik, emedan han icke var inne i politiken, och en medfödd människokvänlighet gjorde, att man kom honom närmare. Men riktigt nära kom jag aldrig, ty det fanns ett hemligt program, problemdebatten, poesien som tjänare, icke som herre, Pegasus im Joche, m. m., vilket emellanåt steg upp som en mur emellan oss. Jag var nämligen en ohjälplig romantiker; även där jag behandlade sociala problem (Svenska öden), måste jag sätta i scen, måla fonder, av sköna landskap, vacker arkitektur, och införa vad vi kallade stämning. Men jag måste erkänna att programmet icke alltid tillämpades, föll i glömska, och icke alls utövade något farligt tryck, ty Georgs intellekt var smidigt och mottagligt för allt som var skönt i formen. Sålunda hade han ju hälsat Jacobsens underbara prosapoem Marie Grubbe som ett modernt diktverk i tidens anda. Och Georg hade även sinne för H. C. Andersens trolska, nästan ockulta sagor.

Jag minns en dag på min sista tid, då jag bodde på landet utanför Köpenhamn. Jag hade rest in »för att finna en människa». Men när jag ingen fann, blev jag sittande på en bänk på Kongens Nytorv.

Ensam med mina tunga tankar väcktes jag av

en vänlig stämma: »Nå, men vad gör De så här?» — Det var Georg! — »Jag sökte en människa, men fann ingen!» — »Men kom så hem med mig!»

»Hem», det ägde jag själv, och det var icke det jag sökte; gjorde undanflykter, och den vänlige mannen satte sig ner och språkade. I fonden syntes Det Kongelige Teater med Oehlenschläger och Holberg. Jag kom då att säga: »Där sitter min ungdoms skald, Oehlenschlæger.»

— Nej, bevara oss! Det var ju ett barn.

— Jaa, men så har jag drömt mig poesien, naiv, fastän jag kommit långt ifrån barndomen. Men jag hoppas komma igen. (Jag skrev då på »Klockarn på Rånö» och hade utgivit »Hemsöborna», min brytning med den rena realismen, före 1890 års påstådda svenska renässans.) Därpå fortfor jag:

— Men jag har en annan dansk diktare (utom H. C. Andersen), som utövat det djupaste inflytande på mig: Sören Kierkegaard, som ni skrivit så sympatiskt om. Hur kan ni såsom Hädonist (Livsglädjen) förstå den lidandets religion, som Kierkegaard bekänner?

(Här måste jag samvetsgrant avbryta, ty jag minns icke svaret.)

*

Tjugo år ha förflutit sedan dess; mina vägar ha gått genom Inferno och Purgatorio utan att jag sett Paradiso; därför har Kierkegaard med sin konfessionslösa kristendom åter blivit min fana, som jag egentligen aldrig övergivit, då tillvaron själv endast varit mig ett stort lidande.

Men när jag i fjol våras fick inträde på Det Kongelige Teater med Erik XIV, så förstod jag att ny tid gått upp för Danmark. Och jag frågade mig: Hur skall detta se ut, att man så hanterar kronor och spiror på »Kammarherrns Teater», och har Göran Persson kommit till regeringen? I sanning, ja! Och det var en stor dag för mig, som trott mig för all tid varit glömd i danska landet.

18 januari 1912.

Politiken 22. 1. 1912.

Betraktelser på födelsedagen med anledning av sjukdomen.

Veckorna före jul befann jag mig i en ytterst intensiv korrespondens med tre vänskapligt sinnade finnar, vilka sedan några år tillbaka sökt efter Finska språkets anor, därtill föranledda, som de erkände, av mina anteckningar i Blå boken. En av de tre hade kommit så långt att han hade samlat fränder och anor till hela Finska språket; men han var icke inne på mina vägar, ty han ville icke ge grekiska språket förstfödslorätt, och hebreiskan ringaktade han. Vi fyra bombarderade varann med ordlistor och etymologiska utredningar, och jag, som hade tre mot en, var verkligen överansträngd, i synnerhet som jag måst ge dem de finska ortnamnen på grekiska och därtill Kalevalas mytologi och geografi. För att klippa av, skickade jag de tre en utmaning i all vänlighet: Sänd mig tio s v å r a finska ord som I icke kunnen härleda, och jag skall genast lösa deras gåta med grekiska och hebreiska, hebreiska därför att jag efter fyra års studier funnit roten till vartenda grekiskt ord ini hebreiska lexikonet.

Utmaningen hann icke antagas förrän jag föll sjuk. Att jag var sjuk upptäckte jag juldagsmorgonen därav, att jag var trött, så att jag icke kunde stiga upp, och icke ville ha kaffe. Några smärtor hade jag icke, erfor bara en stor vila, en likgiltighet för

yttervärlden, och en känsla av att jag slutligen fått ro. Mitt vanliga är eljes att klockan sju på morgonen rusa ur sängen, gå ut, för att komma hem driven av en brinnande längtan till verksamhet. Nu var denna oro borta; jag tyckte mig ha fullbordat mitt livs dagsverke, hade sagt allt jag ville säga; och det otryckta låg i handskrift i väl ordnade kartonger.

Men sömnen uteblev, som jag trodde, med den stigande febern; men jag måtte ha slumrat emellanåt, eftersom jag vaknade. Under slummern, som jag icke kunde skilja från vaka eller sömn, hade jag ett handskrivet lexikon framför mig, där alla språk förekommo, och jag vände bladen, och såg längst ner på sidan den svenska glosan. Detta ägde full verklighet för mig, så länge jag slumrade, men så fort jag vaknade var boken borta. En gång vid uppvaknandet höll jag högra handen i luften och med en gest som om den vände bladen. I tre dygn pågick detta och det tröttade mig; trodde att fyra års bläddrande i lexikon förföljde mig, nu mekaniskt, men ibland fick jag en dunkel förnimmelse att det icke var jag utan finnen W. A. som satt och forskade och med sina tankar följde mig, inträdande i det tomrum mitt utplånade medvetande lämnat.

Så blev det lugnt! Att mitt tillstånd var farligt, fick jag icke veta, och jag behandlade mig själv som icke värst sjuk; steg upp flera gånger, dag och natt för att svalka sängen, och dagen efter krisen (femte dygnet) gick jag ut i duschrummet, ställde mig i kallt vatten och tvättade nästan hela kroppen. Men jag fick snart söka sängen igen. Nu först erfor jag hur trött jag var, så trött att jag trodde mig skola somna in »för all tid». Döden såsom enbart själens

skilsmässa från denna besvärliga »förödmjukelsens kropp» är för mig ett axiom.

Men när jag ville tänka på denna skilsmässa, så avlägsnade sig denna tanke; och när jag ville föreställa mig andra sidan, så stängdes en dörr. All oro för det kommande var jag skonad för, och genom en likgiltighet som även rörde religiösa föreställningar. Nu har jag visserligen i tolv års tid, alltsedan en Infernonatt i Paris 1896, då mitt äldre jag avrättades, sysslat med mitt livs bokslut, nagelfarit och gått till rätta, dömt och fördömt alla mina dåliga handlingar, sökt genom tåligt lidande av oförrätter kvitta dem jag förövat, icke alltid med framgång, ofta med återfall naturligtvis. Men under de tre veckor som nu följde fick jag först veta, av läkaren, att jag varit nära däran att slockna — i detta medvetandet. Då började en mängd föreställningar om ett kommande själstillstånd att vakna. Först önskade jag tänka mig att minnet av allt ont och fult skulle förintas (Lethe); sedan, att ett nytt medvetande, uppbyggt av alla mina goda impulser i detta livet, skulle nybilda en stomme till en personlighet som jag kunde akta och trivas vid. Ett nytt minne, alltså, ett nytt medvetande och en ny personlighet. Men det gamla i verklighetens nu, som icke var förgånget, följde som skuggan, och livet låg tungt, mörkt bakom mig; icke en ljus punkt; även minnen som förut varit oskyldiga förvandlades nu till skuld. Det jag förut räknat mig till förtjänst fann jag vara relativt intigt; även de goda gärningarna voro bara plikter, som borde uppfyllas utan lön; den talang jag yvts över och mången (icke alla) beundrat var icke min, utan en gåva, kanske rent av ett lån... Där fanns ingenting att berömma sig av.

När jag då fick höra att man på ett pompöst sätt ville fira min stundande födelsedag, så ville jag riva mina kläder, och jag såg i eldskrift: »Ve Eder, när alla människor prisa Eder!» — Jag minnes även mitt ex-voto (nöd-löfte) i Legender att aldrig mottaga världslig utmärkelse: hederstitlar, ledamotskap o. d.

Oavsett min ställning till firandet, men är det tidsenligt, demokratiskt, av nytids- och nutidsmänniskor att på hedniskt sätt hålla triumftåg och apoteos över en levande dödlig, som själv anser sig som en vanlig dödlig, vilken på sin höjd gjort sin skyldighet och odlat skaldekonsten, vilken är sin egen belöning genom den glädje som verksamheten själv skänker?

I sanning, jag måste bekänna, att andra enklare former vore på tiden att utfinna för gratulationer, och man borde betänka att deras känslor, som icke äro med om firandet, uppröras och stötas, så att de sedan vändas i förblindande hat och reta till nya orättvisor.

Och jag tror slutligen, att »föremålet» själv känner den djupa disharmonien mellan vad han anser sig vara och vad han vid tillfället utges för, ty innerst hos varje människa, han må vara stukad av livet eller icke, ligger dock en dunkel känsla av ovärdighet som gör hans ställning falsk i ovationens ögonblick, så, att han skäms i stället för att bliva högmodig. Så hände det en gång den store franske sångaren Nourrit efter en teaterföreställning, då folkmassan kom med facklor till hans bostad för att hylla honom. Han greps av den tanken att de ville håna honom, emedan han varit odisponerad om kvällen; och i sin förtvivlan hoppade han ut genom fönstret och slog ihjäl sig.

A.-T. 22. 1. 1912.

Ett tack.

Herr Redaktör!

Ni begärde i går att få del av mina mottagna telegram. Jag svarade ungefär så: Denna fåfängans marknad, där man utställer de hedersamma vedermälena från storheter, men utelämnar småfolkets, och förtiger de mindre hedrande, har alltid synts mig opassande. Men än mer att i föremålets närvaro uppläsa gratulationer, visserligen dikterade i ett uppriktigt, men hänfört ögonblick, innehållande överord, superlativer gränsande till grovt smicker och därigenom kränkande andras berättigande. Låt mig därför behålla för mig själv och till självrannsakan de många uttrycken av en vänlig sinnesstämning. Uppmuntran är jag icke okänslig för, men överskattning, uttryckande sig medelst titulaturer från hebreisk gudasaga och jordisk konungslighet m. m., verkar som hädelse för mig, vilken aldrig beundrat en Nebukadnezar eller ävlats vara jämlik med denna världens herrar.

Nu skulle jag till och besvara all denna vänlighet; och jag hade i går morse börjat arbeta med telegraf och post. Men under dagens lopp växte arbetet mig över huvudet, och så att jag måste lämna alltihop och bokstavligen lägga mig. Men, då jag själv vet hur beklämmande en obesvarad hälsning och ett obe-

svarat brev verkar, så ligga alla dessa telegram och brev tungt på mitt samvete. Å andra sidan ser jag ingen möjlighet att punkt för punkt uppta till besvarande denna korrespondens. »Det begär man icke,» tröstade mig en vän. Vågar jag tro att så är, ja så ber jag, utan att skylla på trötthet efter sjukdomen som jag dock kunde ha skäl till, att genom Eder tidning få både erkänna mottagandet, och erkänna min tacksamhetsskuld till alla korrespondenter på födelsedagen. Till dem som icke riktigt tro på min anspråkslöshet, emedan de från mig själv hört överord i obevakade ögonblick, vill jag säga: När man blir behandlad med påtaglig orättvisa, retas man ju till självförsvar, och i självförsvaret måste man ju framhäva sin meritlista. Därför är man oftare högmodig i motgången, under det man känner sig ödmjuk och ovärdig i medgången.

Mången berövas självförtroendet vid det systematiska underskattandet, men i reagerandet mot denna svaghet, kommer man lätt i frestelse att slå över, sättande hårt mot hårt. Det är den verkligt misskände som »sitter på krogen och skryter opp sig», för att få ett ögonblicks illusion att han är den han är.

Nu slutar jag alltså och i hoppet att ha fått absolution beviljad. Alla de vänliga blå papperen skall jag bevara i ett skrin, som icke får bli rökelsekar till en söt lukt. Det skall bara bli ett minne, och för mina barn ett arv, med vilket följer förbindelser; och det skall bli dem ett samvete, som skall stiga upp hotande, om de skulle glömma sitt ringa ursprung, och om de skulle glömma ur vilken källa deras bättre villkor i livet flutit.

A.-T. 23. 1. 1912.

ANMÄRKNINGAR TILL FEMTIOTREDJE DELEN.

TAL TILL SVENSKA NATIONEN OCH ANDRA TIDNINGSARTIKLAR 1910—1912.

Tal till svenska nationen har tidigare utkommit i åtta upplagor från Frams förlag 1910. Arbetet utgjorde en av Strindberg ordnad samling artiklar vilka han tidigare samma år offentliggjort i Aftontidningen och Socialdemokraten. Olust i landet hade publicerats i Soc.-Dem. 11. 7, Namnstämpeln i Soc.-Dem. 2. 7, Religion i Soc.-Dem. 19. 7, Brandskattning i Soc.-Dem. 6. 7, Gustaf Björlins saga i Soc.-Dem. 29. 6, Faraondyrkan i A. T. 29. 4, Karl XII (under titel ***) i A. T. 14. 5, Hästar i A. T. 19. 5, Sveriges Förstörare i A. T. 1. 6, Hovstat i A. T. 25. 5, Stora priset i A. T. 29. 5, Vad är Svenska akademien i A. T. 18. 6, Två konungar i A. T. 6. 6, Abnorma skolan i A. T. 11. 6, De fem raderna i A. T. 15. 6, Kråksång i A. T. 25. 6, Omkring 1890 i A. T. 29. 6, Pekoralpoesiens anor i A. T. 3. 7, Urtjuva i A. T. 17. 7, Dålig smak i A. T. 20. 7, Stilkänsla i A. T. 6. 7, Allmänheten konstdomare i A. T. 10. 7, En svensk karta i A. T. 13. 7, Upptäckarhumbug i A. T. 18. 7 med följdskrift Fakta kvarstå i A. T. 22. 7, Svenska asiaforskare i A. T. 25. 7, Islam i A. T. 27. 7, Nya bidrag till Ultimatum i A. T. 29. 7.

Folkstaten utkom från Frams förlag 1910. I denna skrift upptagna artiklar hade likaledes tidigare samma år varit publicerade i Socialdemokraten och Aftontidningen: Konungaförsäkran i Soc.-Dem. 12. 8, Konunga- och hövdingastyrelse i Soc.-Dem. 15. 8, Vår konstituerande församling i Soc.-Dem. 19. 8, Folkets majestät i Soc.-Dem. 22. 8, Filosofisk statslära i Soc.-Dem. 25. 8, Bulvanen i Soc.-Dem. 27. 8, Heder och karaktär i Soc.-Dem. 31. 8, Det bästa statsskicket i A. T. 30. 8, Förskönad balans i A. T. 1. 9, Högre bokhålleri i A. T. 2. 9, Hut ab! i Soc.-Dem. 5. 9, Folkstaten i Soc.-Dem. 14. 9, Rättvisans klor i A. T. 11. 9, Monoplan eller biplan i A. T. 16. 9.

Religiös Renässans utgavs 1910 från Frams förlag. Av i denna skrift ingående uppsatser hade tidigare publicerats: Religion och teologi i A. T. 30. 7, Försoning i A. T. 1. 8, Söndring och samling i A. T. 2. 8, Rövarsynoden i Örebro i A. T. 4. 8, Klosterfolk i A. T. 7. 8, Påvens skägg i A. T. 10. 8, Bibelforskning i A. T. 4. 11, Kyrkornas försoning i A. T. 10. 11, Ljusets fiender i A. T. 20. 11, Bibeltolkning i A. T. 25. 11.

Tsarens kurir eller sågfilarens hemligheter utgavs 1912 av Frams förlag. Av här införda artiklar hade tidigare samma år publicerats: Militaristisk propaganda i A. T. 27. 1, Tsarens kurir i A. T. 3. 2, Allt för fosterlandet i Soc.-Dem. 5. 2, Ö. K. rustar i Soc.-Dem. 14. 2, Korporal Blom efterträdes i Soc.-Dem. 5. 2, Boulangism i Soc.-Dem. 16. 2, Uppsala Möte 1912 i Soc.-Dem 21. 2.

Tid och plats för övriga hittills icke i bok eller broschyr samlade artiklars publikation har i denna volym angivits under varje artikel.

Brev från Strindberg till Valfrid Spångberg om artiklar i Aftontidningen.

Strindberg insände 24 april 1910 artikeln Faraondyrkan till redaktör Valfrid Spångberg, Aftontidningens redaktör, med följande brev:

Herr Redaktör.

Vill ni verkligen trycka denna uppsats, så låt mig veta i A. 199 73.

Jag skriver utan honorar; men begär korrektur, och ber få slippa annulerande kommentar av Red.

Eder

A. Strindberg.

Med publicerandet 29 april i Aftontidningen av denna artikel var den kampanj inledd, som Strindberg förde 1910 i denna tidning.

Sedan 19 maj artikeln Hästen publicerats, skriver Strindberg följande dag:

Herr Redaktör.

Med mitt aldra bästa tack för lånet av Adolf Hedins Tal och skrifter, vilka varit mig riktigt hjärtstyrkande att läsa i dessa tider av ministerstyrelse eller snarare förmyndareregering, ber jag få göra en liten förbättring rörande Hästen på Kongens Nytorv. I går visste jag icke vem som rest statyn; men i dag vet jag det, tack vare bibliotekarien E. Elberling (i *gamla* Nordisk Familjebok 1885). Det är Ryttaren själv som rest statyn åt sig själv och år 1688, om till firande av det förlorade slaget vid Lund kan jag icke tänka mig.

Däremot kan jag tänka mig en staty åt svågern Karl XI, segraren vid Lund, dock icke rest i Malmö, som

kunde vara sårande smaklöst, utan i Stockholm, kanske med en erinran likvisst att Han även var den store Rikshushållaren. Magnus Höjer påminner också (N. Fam. B. 1884) att "ingen ärestod återkallar minnet av denne det Svenska Folkets store välgörare" — — "Efter honom har på Sveriges tron åtminstone icke suttit hans överman, knappt hans like".

Mycket förbunden vore jag Er om Ni ville låna mig Louis De Geers Memoarer. Jag läser nämligen Professor Fahlbecks förträffliga Regeringsformen, som i dessa Georg Adlersparres dagar firar 1809, och ger, efter Adolf Hedins död och därmed följande gravtystnad, en väckelse till den *författningsrevision*, som kom på tal i början av detta nya sekel. De Geer, som i sina Memoarer erkänner *hastverket* av 1865 som ett hastverk, lär även ha givit halvt löfte om amendements — senare. Min nyfikenhet rörande författningens tillkomst väcktes just genom Hedins kritik av densamma. Och när jag nyss råkade nämna Karl XI, erinrar jag att även det fruktansvärda ordet reduktion! blivit uttalat, om i eller utanför Riksdagen minns jag inte. Men det var på tal om Bolagsväldet, Norrlands kronoskogar och även vissa gruvkoncessioner, som avyttrades till utlänningar, såsom spekulationspapper (Läs Hedin!) Jag menar icke en sådan reduktion som kyrkoherden Ekdahl menade, när han skrev om Hoveriskyldigheten i Skåne, eller korporal Tullbergs orimliga yrkande att Skånska Grevarne skulle förete fullgoda åtkomsthandlingar till en del gods, som blivit deras förfäder förlänade efter ockupationen.

I förhoppning om Ert benägna svar med budet

Stockholm 20 maj 1910.

August Strindberg.

Uppgiften sid. 48, rad 2 i artikeln Hästen. Jo; han har rest den [ståndbilden] själv, saknas i A. T: s upplaga och har av Strindberg tillagts i artikelns edition i Tal till svenska nationen.

25 maj skriver Strindberg i sammanhang med insändandet av artikeln Hovstat:

Herr Redaktör.

Giv mig hellre en blygsam plats i spalterna, bara rubriken synes.

Jag är gammal, har ingen tid att förlora, svårt att vänta, då jag tycker mig ha så mycket osagt, som kunde klargöra min ställning både i litteraturen och eljest.

Eder

Sg.

8 juni skriver Strindberg i tanke på ett uppslag som sedermera gestaltade sig till artikeln Gustaf Björlins saga:

Herr Redaktör.

Var god och svara mig:

På hur många år voterade Riksdagen 80 millioner om året till arméns omorganisation?

År 1905 under norska saken interviewades nämligen general Björlin av D. N. på Rosengrens vid frukostbordet. D. N. frågade: Nåå ska vi gå mot Norge?

Björlin: Ja, när vi ha en armé som kostar 80 millioner om året, så ska vi väl begagna den! (Skönt!)

Jag brukade den tiden fråga Branting, men denna punkt var honom oklar.

Ursäkta att jag besvärar, men armén står icke i utdraget om Sv. off. statistik, varken numerär eller budget, ehuru på Huvudtiteln dock lönestaten är upptagen.

8 juni 1910.

Eder

Strindberg.

Med anledning av Strindbergs artikel De fem raderna 15. 6, hade Henning von Melsted i A. T. 21. 6 skrivit ett genmäle Abrakadabra, En Strindbergsartikel i kritiskt ljus. Denna artikels införande väckte Strindbergs indignation och han skriver 22. 6 till red. Spångberg.

22 juni 1910.

H. H.

Ordet *var* icke fritt när jag skrev förnuft om Styrelsen och armén; men i samma stund idioten begärde ordet, blev det fritt.

Asinus asinum fricat betyder: Den ena åsnan kliar den andra!

Farväl.

Sg.

Melsted telegraferade härpå till Strindberg:

Rättvis man straffar förbrytaren, men orättvis övar repressalier mot utomstående! Diskussionsledaren är fridlyst i debatten.

Strindberg lät tala vid sig och skriver 25 juni:

H. H.

Jag skall skriva, men ni skall icke stryka ut vad jag skriver, ty då är det ju lönlöst.

Sg.

Strindberg häntydde antagligen med denna anmärkning på i artikeln Två konungar (inf. 6. 6) gjorda ändringar.

1911 växlades åter ett par brev med anledning av den då i A. T. pågående artikelserien Sveriges anor. Strindberg var angelägen att få in artiklarna så mycket som möjligt i följd och skriver t. ex. 11 febr. 1911:

H. H. R.

Nu måste jag be att få in art. IV i dag och V om måndag, då de måste läsas i sitt sammanhang; och för

den ointresserade läsaren är ju angenämt få hastigt slut på tråkig sak.

Er *Sg.*

I jan. 1912 uppstod åter en skriftväxling med anledning av artikeln Militaristisk propaganda och politiska agenter, som Strindberg 12. 1 insände till A. T. med följande brev:

Herr Redaktör.

Denna artikel är avsedd möta S. Hedins annonserade broschyr. Men jag ber Er icke trycka förrän orsaken till V * * * s [namnet utskrivet] befordran (Ålandsfrågan) är utredd, och mina uppgifter för övrigt äro kontrollerade. Jag äger sannolika skäl för att anse vissa personer vara agenter, men för att bevisa det fordras just pålitliga agenter, dem jag saknar. Min bästa sagesman är i utlandet, rapporterar (skvallrar) gärna, men vill icke vittna.

Finner ni artikeln farlig, s. v. g. återsänd den. Eller låt oss avvakta rätta ögonblicket!

Er

August Strindberg.

Red. Spångberg återsände artikeln under påpekande av felaktigheter i den, varpå Strindberg 18. 1 svarar att han skall "på Er värdefulla upplysning att Parisfreden och novembertraktaten respekteras bygga en ny antimilitaristisk artikel". 26. 1 inlämnade Strindberg en ny artikel, som sedan några ändringar gjorts — se nedan Avvikelser från handskriften — infördes i A. T. följande dag.

*

Tryckfel i tidigare upplagor.

Vid jämförelse mellan texten i tidningen och den i senare bokupplagor har visat sig att den senare behäftats med ett antal tryckfel som här avlägsnats. Några tryckfel, som förefunnits även i tidningstexten, ha också rättats.

Sid. 21, rad 28—29: den nödställde får betala ett par hundra procent för ett litet lån, under det den rike jobbaren betalar bara fem. Så Soc-dem. U. 1: få betala, bokstavsfel.

Sid. 22, rad 32—33: Överklassen, som först f i c k i sig de nya lärorna om de järnhårda lagarne, har tillämpat dem. Så Soc-dem. U. 1: ha tillämpat.

Sid. 36, noten: många av våra granna namn saknas, emedan de icke äro äkta utan självalstrade. Så A. T. U. 1: självalstr a n de.

Sid. 49, rad 3—4. därför är Adlersparres namn blivet svenskarne kärt. Så A. T. U. 1: blivit.

Sid. 71, rad 18 Lagom! Så A. T. U. 1: frågetecken.

Sid. 86, rad 30—31: det som låg närmast invid jaget var: fäderneslandet. Så A. T. U. 1: de som, bokstavsfel.

Sid. 116, rad 16: Några exempel ur högen. Så A. T. U. 1: exemplar.

Sid. 176, rad 25—27. Folket (nationen) är nämligen suveränt, då det valt sin regentätt. Soc-dem. och U. 1: då d e n valt.

Sid. 179, rad 33. (I inskränkta monarkien är det precis på detta sätt.) Satsen överförd från följande stycke, som den felaktigt inleder i Soc-dem. och U. 1.

Sid. 182, rad 23: vilka ligga ospelade. Så Soc-dem. U. 1: liggat.

Sid. 183, rad 9—10: därför kan monarkien med Guds nåde hellre kallas med "Gud nåde!". Så Soc-dem. U. 1: Guds nåde även på sista stället.

Sid. 194, rad 18—19: livets håliande vid liv. A. T. och U. 1: livets hållande liv.

Sid. 399, rad 4—6: Iguvium, där Ingevoner, Angrivarier, Yngves fränder bodde. Bodde konjektur; verb saknas i A. T.

Sid. 400, rad 22: Laibach i Krain. A. T.: Laibach-Krain, läsfel.

Sid. 413, rad 32—33: Detta ansåg jag på 1870-talet. A. T.: på 1870, lik.

Sid. 414, rad 5—6: säkert är att han kom till borgen. Är saknas i A. T.

Sid. 418, rad 16: per saecula cuncta. A. T.: cuneta, läsfel.
Sid. 421, rad 11: alla jordens folk. A. T.: all, slarvfel.
— rad 20: J. Ramus (dansk präst). A. T.: I Ramus. Strindberg syftar på den norske prästen och historikern Johan Ramus (f. 1649, d. 1718), som 1702 utgav ett verk med titeln: Ulysses et Otinus unus et idem. s. disquisitio historica et geographica, qua ex collatis inter se Odyssea Homeri et Edda Islandica Homerizante Otini fraudes deteguntur o. s. v. Verket är en norsk motsvarighet till Rudbecks Atlantica.
Sid. 427, rad. 16—17: Vidrir av Faidros (gr.) = den lysande. A. T.: Faiodo, läsfel.
Sid. 444, rad. 9—11: där i tecken, i ord och bild äro skrivna hemligheter, svårtydda ibland. A. T.: är skriven.
Sid. 453, rad 14: grekiskans Farmakon. A. T.: grekiskan.

Avvikelser från handskriften.

Sid. 75—80. I korrekturet till artikeln Två konungar gjorde red. Spångberg följande strykningar och ändringar. Strindberg har sedermera givit sanktion åt denna text då han lät den inflyta i den samma år utkommande volymen.
Sid. 79, rad. 7—8: Åreskutan, där slutligen den stora — — — vigde sig med Hans Galning. Hskr.: den stora Babyloniskan.
— rad 32. Efter denna rad hade hskr. följande strukna stycke: Bolaget exproprierade snart hela konungariket Sverige, inmutade och sålde koncessioner. Åt Gigerl köptes en professur, allt var falt under Oscar Wildes-renässansen. Den dumma K. W., som han kallades, fortsatte rörelsen och krönte Skaldekonungen till Poeta laureatus vid Högskolan.
Sid. 80, rad. 14—15: tungomål, som beundrades såsom djupaste visdom. Hskr.: som K. W. troligen inte förstod men just därför beundrade såsom djupaste visdom.
Sid. 311—317. Originalmanuskriptet till Militaristisk propaganda och politiska agenter i en tidigare form, sådan den lämnats Aftontidningen, äges av redaktör

Valfrid Spångberg. Det innehåller utom nu tryckta delar en kort redogörelse för novembertraktaten — enligt Nordisk Familjebok — och en mera detaljerad upplysning om "den andre agentens" (sid. 312, rad 31) verksamhet av följande lydelse. "V * * * [namnet utskrivet] — så heter mannen — lyckades, icke att utreda frågan men genom sin kunskap i det svåra världsspråket, som icke odlas av våra diplomater, och genom sina starka relationer och genom sin övade penna, i tidningsartiklar i Londonpressen, fästa Englands uppmärksamhet på Rysslands traktatsbrott. Och detta med påföljd att Rysslands fästningsbyggande på Åland upphörde. Därmed är ju Novembertraktaten godkänd.

Men varför skrevos icke tidningsartiklarne av våra lönade attachéer i London? De kunde väl icke, trots kansliexamen; men då skulle V * * * ha befordrats till minst attaché, och icke stuckits undan i skymundan, då han gjort sig högeligen förtjänt om fäderneslandet, medan Beskickningen däremot avgivit sin inkompetensförklaring."

JOHN LANDQUIST.

INNEHÅLL.

TAL TILL SVENSKA NATIONEN.

I. Olust i landet 7
Namnstämpeln 13
Religion 18
Brandskattning 24
Gustav Björlins saga 28
II. Faraon-dyrkan 35
Carl XII 42
Hästen 47
Sveriges förstörare 53
Hov-stat 58
III. Stora priset eller poesi och dramatik 64
Vad är svenska akademien? 71
Två konungar 75
IV. Abnorma skolan 81
De fem raderna 88
Kråk-sång 93
Omkring 1890 97
Pekoral-poesiens anor 102
Ur-tjuva 107
Dålig smak 114
V. Stilkänsla 120
Allmänheten konstdomare 126
VI. En svensk karta över Lop-nor och Tarimbäckenet av Gustav Renat 1738 132
Upptäckar-humbug 135

Svenska Asia-forskare före Carlo Landberg och Sven Hedin 141
Islam i svenska lantmäteriets historia 145
Nya bidrag till ultimatum 151

FOLKSTATEN.

Konungaförsäkran 155
Konunga- och hövdingastyrelse 160
Vår konstituerande församling och dess regeringsform 164
Folkets Majestät (F. M:t) 173
Filosofisk statslära eller roten och upphovet 178
Bulvanen 184
Heder och karaktär i konstitutionella monarkien 189
Det bästa statsskicket 193
Förskönad balans och skrotvärde 197
Högre bokhålleri 200
Hut ab! 203
Folkstaten 207
Rättvisans klor eller domstolslogik 213
Monoplan eller biplan. Folkstat eller hovstat 221

RELIGIÖS RENÄSSANS.

Religion och teologi 231
Försoning! 238
Söndring och samling 244
Rövarsynoden i Örebro 249
Klosterfolk 255
Påvens skägg 260
Bibelforskning 266
Kyrkornas försoning 272
Ljusets fiender 279
Bibeltolkning 286
Sista Atenaren 294

TSARENS KURIR ELLER SÅGFILARENS HEMLIGHETER.

Militaristisk propaganda och politiska agenter 311
Tsarens kurir eller sågfilarens hemlighet 315
Allt för fosterlandet 318
Ö. K. rustar 322
Korporal Blom efterträdes 327
Boulangism 331
Uppsala möte 1912 334
Efterskrift 338

INTIMA TEATERN.

Intima teatern 341
Intima teaterns affärer 345
S. L. 346
Den refyserades teater 348
Intimiteter 353
Vid avskedet 357
Efterspelet 359
Intima teatern 361
Beriktigande 364

SVERIGES ANOR.

Sveriges anor 369

VARIA.

Mitt och Ditt 467
Ackaparörer eller plantageägare 471
Mandarin-strecket eller vita fyrk-mössan 476
Tolstojs Demokratism 482
Tolstoj och Den lärda överklassen 487
Indian-språk 493
Det förskingrade Israel 500
Vid likvakan 506
Litteraturens fri- och rättigheter 508

Andra tider 511
Olympiska spel 513
Litteraturpris och dygdepris 516
Icke för skolan utan för livet 519
Om musiken i Kronbruden 525
"Allt tjänar" 528
En arbetets relief 531
Svenska förskriftens stilar 534
Människans rättigheter i ett civiliserat och kristet samhälle 539
Farliga gåvor 546

UTTALANDEN VID FÖDELSEDAGSFESTEN 22 JANUARI 1912.

Den 22 januari 551
Minnen från Danmark 554
Betraktelser på födelsedagen med anledning av sjukdomen .. 559
Ett tack 563

Anmärkningar 565

.73320 LSwed
S9183

Vol.53.-Tal till svenska
tionen. Andra tidningsartikl ar

NAME OF BORROWER.

E.M. 16-11-84